

LEVENS GANC
door
IS: QUÉRIDO

L. J. Veen
Amsterdam

Titel:

[Levensgang](#) : [roman uit de diamantwerkerswereld](#) / door Is. Querido

Auteur:

[Israël Querido \(1872-1932\)](#)

Jaar:

[1905]

Editie:

4e dr

Uitgever:

Amsterdam : Veen

Omvang:

2 dl

Formaat:

23 cm

Trefwoord:

(GTR) [Romans \(teksten\)](#)

Onderwerp:

[18.11 Nederlandse letterkunde](#)

[19XX](#)

LEVENSGANG ♣ ♣

Roman uit de Diamant-

werkerswereld ♣ ♣ ♣ ♣

door IS. QUÉRIDO ♣ ♣

VIERDE DRUK

TWEEDE DEEL

UITGEGEVEN TE AMSTERDAM BIJ L. J. VEEN

EERSTE HOOFDSTUK.

[Na z'n gesprek met juffrouw Eva, laaide in Hein 'n hartstochtelijke vreugde los, die met alle zware levensdingen kaatste. Stilletjes kwam ie thuis, verdòken in z'n eentje en holde naar z'n grienig hokkie. Daar barstte 'n stameling van geluk open, die 'm mal maakte, 'm deed huilen, snikken, lachen, zóó onder-elkaar-door, 'm deed voortstormen en rondwar'len in één geluks-gedachte van-wat-'r-nou-gebeuren-zou; 'm dan plots razend oplichtte uit z'n geluk, neersmakte in één weemoedsstemming, uren lang, stil-bedrukt, luisterend naar wat er zoo raar-angstig-blij in 'm sprak en juichte, of spraakloos hield, in droom-wee gevangen, gevend nog dieper, tevreëner geluk, rustiger genot dan z'n eerste dolle vreugd. Op de fabriek werkte, praatte ie, schold of vocht tegen lammelingen en vuillakken. Met drie looiers op z'n kamer had ie gebakkelaaid, omdat z'm wilden meetronen, hinderen in hun roes, en hij niet wou, om niets ter wereld; toen had ie ze van zich af geslagen, één voor één, zoodat ze ontzag kregen voor z'n ijzeren knuisten en z'n wil.]

Zelfs probeerde ie, in 'n stemming van smartmeelij, Bukkin, buurman-maandaghoeër, man met gezin, eens te bepraten, nam 'm in bui van week-goeiige, half-dronkemansteederheid onder handen, en zei 'm, met vloeken en schijn-ruwheid, dat ie door z'n rottige leefwijze, z'n heel gezin verpestte, z'n vrouw en z'n kinderen. Schouër-aanschouër tegen-elkaar-op, liepen ze, dóorpratend, Hein vergetend eten en thuis, volgend één diep prangenden drang tot goed-doen, tot overstorten van geluk uit z'n overborrelende ziel in anderen, die ie zag wegzinken in zwijmel. Zelf kon ie niet veel áánbrengen tegen den alkohol-vloek, omdat ie'r niets van wist uit boeken; maar spontaan zei ie 'm, wat hijzelf gezien had, zoo in 't leven, van z'n broer Jan, die al erger en erger zoop, en nou, als 'n afgemodderd zwijn, lag te reutelen in hoeken van stegen, thuis gebracht als 'n paars lijk, door nog vuilere kameraden. En rillender drong ie 'm 'n beeld op voor z'n verdofte, bange kijkers, hèm omdat ie'm gekend had als 'n goeien jongen. En dieper drong Hein op'm in, aldoor meer, in 't willen uiten van iets warms uit z'n ziel, in z'n smacht-

drang tot rondstrooien van geluk en vreugde ook bij anderen, en vooral bij hèm, dien rusteloozen, door hartstocht-zwijmel verteerden en uitgemagerden kameraad, dien ie met z'n bleek-ingedrukte kaken, tusschen hevig verlangen, razend-bevend snakken naar drank, en denken aan z'n vrouw, iederen dag tragischer zag worstelen. Van wien ie den angst méé had geleefd; den, met uren feller opstijgenden lust naar 't brandvocht, als Bukkin zich door niets liet afhouden eindelijk, in één snak-verlangen naar dat gloei-gevoel in z'n maag, en op z'n tong dat prikkelende, scherpe gebijt van iets helsch-lekkers, zich doorzóop, onkenbaar, verdoofd, om dan op 't einde der week in gekkenvaart door te werken, niet opkijkend van achter z'n molen, weer worstelend tusschen bloedender gepijnig van z'n zwakheid, z'n willen afblijven en niet kunnen, door opnieuw aandringende schokken van verlangen, van niet-kunnen-inhouden-meer; om wéér in wild oog-gestaar weg te stappen, vooruit al voelend angst-vracht op z'n borst dat ie vallen, toegeven ging aan dien hitte-duivel in 'm, omzichtig kijkend of Hein 'm niet snapte, of z'n baas; zich uitzuipend, héét, droog, met zwaar verloop van tijd en werk. En den volgenden dag zag Hein weer in 'm, áltijd wéér, angst en schaamte voor terugkomen, in opjaging van wat ie in te halen had, in één stuip-angst kijkend en ploeterend met beefhanden, om wat er smoorde in z'n zenuwen, zich zelf bekotsend als monster als uitgekookte suffert nog voelend z'n zwakke geraffineerdheid en zelfmartelend schuldbewustzijn als looier. En als Hein dan had gesproken, zoo schouêr aan schouêr, kon ie zien in Bukkins gezicht spannend-bang-volgen van wat ie 'm voorhield, bleef er drie, vier dagen rust van binnen, om dan, midden in z'n heftigst voornemen niet weerte zuipen, bij 'm te zien opdringen angstwekkende beklemming, 'm te hooren zuchten naar den steek-geur van den borrel, dat prikkel-scherpe, dat ie in gedachtelust áldoor proefde op de geschroeide tong, dat 'm weer pakte, opnam, vernietigde, dat 'm alles dof voor de oogen deed worden, 'm weer opjaagde, bevend, beklemd, met schokken die niet te smoren waren, schrijnend z'n binnenste, tot ie 'r bij was, vlák bij, aan den toonbankrand, bij 't heete vocht, 't vuur-gevloei ervan tegen z'n sprakeloos-droge keel voelde aanspoelen, in 'n brandenden genotstroom, besluimerend z'n gedachten en angsten, z'n knaging van verwijt en berouw.

En dat ontzaglijke lijên, 't gemartel van dien zwakken ongelukkige, had Hein zoo hevig gevoeld. Hij zou 'm nu, in z'n vreugde-kracht, zóó'n por geven, zóó lang bezig houden met te geven heelemaal alles wat in 'm zat, dat ie moest duizelen van z'n laagheid en ingevreten driften.

Die behoefte om in te dringen in alles wat opheffen kon, was ook bij hem zelf weer pas opgekomen. Z'n leeswereldje begon ie weer te koesteren, voelde ie weer mèt 't eerste geluk op 'm aanstormen, en diep verlangde ie recht in zich te zetten, de kracht die 'm nu aan 't werk had gebracht. Elk leefuur buiten de fabriek werd god-

delijk genieten voor 'm, kon ie heelemaal geven aan wat 'm bezig hield. Dan zag ie in 't licht van z'n innig gedoe, altijd Eva 'm beloeren, altijd, altijd, zoo waar, zuiver, dat ie keek, en haar zag en naar haar toe wou gaan. Maar dan omspeelde 'm z'n droom niet meer, voelde ie 't ijle van z'n gestaar, begreep ie dat ze er niet was, niet kon zijn, en ze alleen daar stond 'm altijd zoo'n beetje te bekijken, omdat ie zoo innig aan haar dacht, zoo sterk door haar aangegrepen was; omdat ie in haar bijzijn ook zoo iets overwel digend gelukkigs, iets zoo lichts en wonderlijk innigs voelde, dat ie niet meer denken kon zonder haar gezichtje te zien en haar stem te hooren. Wat ie deed of dacht, hij voelde haar bij zich, òm zich. Hij zag haar 'n eindje maar van 'm af, in 't licht, met die goddelijke oogen, dat zacht-diepe gedring in z'n binnenste, en dan dat éven kijken naar 'm op, zooals z'm aangekeken had op kantoor, in 't gesprek met hun beidjes, dat gezicht, zoo goed en zoo goddelijk lief, en dat lichaam, zoo lang als hij bijna, zoo mooi recht, dat fijne en zachte in al die beweginkjes, dat zoo-heelemaal-niet-trotsche, en kalm-gerust je néerzettend aan haar zij. O, dat zag ie altijd weer, altijd. Maar dan, midden in, ging ie denken wat ie eigenlijk van 'r wou, wat zij was voor hèm, wat hij voor háár. Dan drong ie weg z'n vreugde om haar te zien, om zoo in z'n droomen en begeeren met haar te zijn, vlak naast 'r, te hooren spreken haar stem die 'm zoo diep ontroerde; dan wou ie zich nuchter vragen, streng, pijnlijk strak: Wat wil je nou van die dame, wat drommel? — en dan voelde ie ineens vlijm-scherp, dat de dame in juffrouw Eva 'm bardwars zat, dat ie daar geen raad mee wist, dat die 'm bang maakte, zoo-èrg, dat ie 'r wel voor vluchten wou, 'r nooit meer wilde zien. Tot Eva, meer niet, kon ie alles zeggen — dat voelde ie sterk — alles wat er in 'm omging, omdat ie haar zoo gewóón zag, zoo goed, en zoo niks-bizonders, zoo eigen, alsof ie sprak in zich zelf, of met Lies, al wist ie, dat ze rijk was en erg mooi en mal-veel meer begreep en voelde dan hij.

Maar als ie zoo doorging tot Eva, bleef ie ineens middenin staan, want dan, onder 't naar haar toegaan met heel z'n intiem levensvrachtje, zag ie 'r vergroeien. — Zoo vlak voor 'm werd ze jùffrouw Eva de vreemde, rijke dame, die zoo mooi sprak en lachte, 'n beetje spottend; zag ie 'r onder 't licht, met dat fijne gezicht en dien mond en dat lijf, o jé, dat vreemde, rijke lijf met al die geur-kleeren, en dat van-hem-affe, dat ongenaakbaar deftige, toch-lieve, zoo eventjes maar uit 'n gril naar hem toe buigend, in poezerige lieverigheid over z'n kop aaiend. Dan werd ie bang voor d'r, bang; dan begreep ie heelemaal niet meer wat ie daar eigenlijk bij doen moest, hoe ie met háár juist te spreken kwam. Dan dacht ie te zijn gelokt, om half bekeken en bespot, geteekend en effetjes besproken te worden; zoo vreemderig-nieuwsgierig iemand oppikkend uit lageren stand, en dan vond ie 'r náár, als al die rijke, hardvochtige, zielskouê pieten, met die hoog-afgemeten, liplachende vriendelijkheid,

je toch opzij duwend, als je bij ongeluk uit hartstocht 'n beetje te dicht bij ze komt, zooals ie eens had hooren zeggen 'n patroon tot z'n slijper, achter uit 't loketje op kantoor: — Hè kerel, ga 'n beetje opzij, je stinkt zoo uit je mond! — Dat gevalletje kon ie nooit vergeten, omdat 't 'm vuurrood van schaamte en woede gemaakt had en ie wel huilen wou toen, zoo grievend was 't 'm voor dien armen kerel, die daar in z'n verbouwereerdheid nog beleefd „Jawel!” ging zeggen. O! als 't hem gebeurd was, hoe had ie dien smeerpoots 'n klap op z'n snuitwerk verkocht. En zoo, zoo iets, wel niet precies, draaide in 'm om soms, als ie dacht aan 't bekijk en 't belanggestel van juffrouw Eva in zijn wezentje. Maar 'n anderen keer, wanneer ie minder wantrouwend was en alles weer van begin af naging, dan begreep ie z'n vreugd niet als ie háar zag, als ie dacht aan dat ongegeneerde, dat ongedwongen zachte in haar stem, dat lieve, innige kijken, en éens toch dat beschermen, en 't ontroerende beloven met hèm mee te zullen gaan, bij hèm te komen. En hoe dol ie was geweest, nog 'n week na hun gesprek, vergat ie nooit, toen z'm haar handje gegeven had, zoo gewoontjes, als aan 'n kameraad. Hij had 'r toen wel willen beetpakken, drukken, zoenen, en heel gewoontjes willen vragen of z'm Hein wou noemen, en of ze met 'm mee op z'n kamertje wou gaan, z'n boeken bekijken en zien z'n plantje, en of ze veel van 'm wou houen al wàs ie arm en anarchist; dat ie eigenlijk niemand had buiten Liesje, waarmee ie weinig kon uitspreken; of ie véel mocht doen voor haar en van haar ook veel mocht houen; en al was hij twintig en zij een jaartje ouër, z'm toch niet als 'n dollen jongen wou zien, want dat ie toch heel ernstig was en niet had 't jolige van jonge naturen, 't los-erop-in-levende met alles, opgaand in pret zoo-van-buiten-af. Dat allemaal durfde ie 'r in z'n eentje zeggen, bij zichzelf overpeinzen; maar als ie voor haar stond, durfde ie niets, niet eens haar handje vasthouen, met raren angst dat ie 't zou kwetsen, 't te sterk drukken, te intiem, zóó dat ze zou voelen hoe eigen en gelukkig ie met 'r was, en zij dan beleedigd kon zijn, hem nijdig van zich af zou stooten, óók terug beleedigend. En daarom durfde ie 'r ook niet goed aankijken, bang dat ze uit z'n oogen kon zien hoe véel ie van 'r hield, hoe rustig en blij ie was, als ie 'r iets zeggen mocht van z'n denkinkjes en z'n leven. Alleen begreep ie nooit waarom ze toen zoo heelemaal niks meer gezegd had op 't end, hèm zoo maar had laten uitratelen. Maar wel had ie doorzien dat ze eigenlijk nooit bij elkander hoorden. Want hoe dol-graag ie Eva ook zag, hoe weg-droefde in 'm dat klagende pijnverlangen naar iemand voor wie ie zich kon uitstorten, iemand die zich ook hèm gaf, toch wilde ie dat strakke praten over 't „mooie”, aldoor opnieuw, niet uitstaan; en dàt toch had ie lekker gezegd, al wist ie heelemaal niet meer hoe. Maar óók stond 't vast voor 'm, dat ie in dat gesprek, toen ze vroeg wat ie eigenlijk vóórstond, zelf niet goed wist wat ie wou, dat ie nog maar raar losliep met z'n anarchistische gevoelens; was 't 'm duidelijk

geworden, dat ie onder 't toelichten van denkbeelden, zelf voelde er verder van af te zijn geraakt. Zou Zeelt dan toch gelijk hebben, dat ie over „vrijheid” maar wat nagesproken had, zonder zelf te begrijpen wat ie er allerdiepst mee bedoelde? En heel menscheijk gewoon, zonder boekenhulp, wou ie zelf nu eens kalmpjes nagaan, hoe 't in 'm vergroeien ging op die manier, nu Rozalie er niet meer was om 'm telkens scherp neer te zetten. Want al heel lang had ie zich voor z'n venijn-tong verborgen gehoûen; niet uit angst voor zich zelf, maar dol bevreesd dat Rozalie iets in 'm zou zien van z'n blijdschap met Eva, en 'r zou afbreken, of op 'r schelden.

Afbrengen van 't feit dat de maatschappij rot is, liet ie zich nooit meer, en ook niet, dat de hongermassa niet alleen snakt naar al wat meer eten geeft, meer weelde, maar ook hongert naar 'n beter, zuiverder leven, waarin ze niet meer vertrappt en vernederd wordt, niet meer uitgezogen en verpest. Was hij zelf wel iemand die scherp en zuiver doorvoeld had dat ie niet enkel jalôerschte op de weelde van de rijken, en zou ie eigenlijk niet zelf ook dolgraag veel duiten en veel mooie dingen willen hebben? Meer dan eens had ie er zich op betrappt, hoe hevig ie verlangde naar 'n heeleboel zaken die ie zag staan in winkels, en met geen andere gedachte dan: dat wou ik nou ook ereis hebben, heelemaal voor mij alleen, heelemaal zonder te denken aan anderen. En dikwijls had ie gevloekt in zichzelf, dat ie zoo'n nakende rot was, niet eens weg kon naar andere streken, nou nooit eens mocht reizen, niet werkend onderwijl als loonslaaf, maar genietend, vrij, zooals zij dat kunnen die 't geld bij stapels hebben. Zoo moest ie zich bekennen, dat ie zich nog al eens 'n zelfzuchtig genot ingedacht had, en ie veel wou hebben, hebben voor zich, heelemaal zooals de rijken 't ook nemen wanneer ze willen.

En op die momenten had ie heviger en ruimer z'n weelde-fantazie uitgebouwd, heftiger gesmacht en gedacht aan toevallig rijk worden, hoe ie dan vreeselijk zou genieten van al wat ie kon krijgen en koopen, en om alles waar ie zich kon aanzetten. Dan was ie gaan denken aan groote tuinen, die ie zelf zou verzorgen, waar ie de heerlijkste bloemen zou laten groeien, aan z'n leeren, goddelijk hard werken, en dóódringen in alles, maar dan met weelde om zich heen, aan geluk strooien romdom en geven, en alles-wat-ie-maar-wou van reizen, de heele wereld rond. Dan wou ie enkel weten van planten en dieren, van muziek, van wat er stond in de mooiste boeken, en al zou ie nooit meer iets kunnen geven van zich, omdat ie te oud was, kon ie toch altijd maar dóorwerken, zoo stilletjes-geluk-kig, en met de wereld zich nooit bemoeien. Die malle gedachten wou ie zich zelf nu voorhouên, zich afvragen of ie dan eigenlijk niet nèt zoo hondsche en genotzuchtig, zóó uitzuigend en alleen-voor-zich-levend zou geworden zijn als de rijke lui, die ie nou zoo vervloeken, verafschuwen kon om hun dierlijke hebzucht en

verdrukking. Maar dan bleef er nog de waarheid, dat ie de weelde-gedachte heel zelden in zich gekoesterd, dat ie 'r z'n heel leven misschien vier maal aan gedacht had, in z'n jeugd nog wel, toen ie vijftien of zestien jaar was, en dan nog altijd in koortsig verlangen naar zien, werken met z'n geest, hóoger op, uit de benauwde broeisfeer van z'n afjakkerenden dagarbeid, in oogenblikken van opgekropte verbittering, droefenis om z'n ellendig thuisleven, en in vloekbuien, zooals iedere jongen heeft die zwaar werken moet, altijd van fabriek terugkeerend in 'n nóg grienender, vloekender omgeving, dagelijks gepest door 't nijdigste, pijnigendste van fabriekslol en huishoudruzie. Want z'n heele leven lang had ie meer òm, dan in zich gekeken, en wanneer ie even wat bezat, hoe minnetjes ook, zich bezwaard gevoeld, als ie 'r een tegenkwam armer, ongelukkiger dan hij. Zoo was voor jaren z'n lust tot rijkworden voorbij, vernield, leefde ie alleen weer mee 't leed en de smart van al de geziene ellende; wou ie, wou ie voort, voort, ontvuchterd door 't vreeselijke gebrek, dat spookachtig tegen 'm aangedrukt bleef, niet voor z'n oogen wèg kon. Een anderen keer zag ie weer eens wat er waar te nemen viel in de wereld, wat er te leeren was. Dan wou ie alleen weer z'n kop laten werken als ie maar geen duiten voor z'n ouërs had moeten verdienen. En tusschen al z'n gedroom en gestommel door, wou ie vasthouën wat 'r gloeiend warrelde in z'n hoofd, als ie uren en dagen soms, rondsletterde, òm 'm 't leven zag grijnzen in duistere slophoeken en stegen. En zou 't heelemaal zoo èrg wezen, dacht ie, als ook zij, ploeteraars, eens verlangden naar meer gemak, meer rust, meer dingen waarvan je genieten kon? Nee, nee! hij begreep dat ze dat mochten eischen, dat ze véel meer moesten hebben, niet alleen om te bestaan, maar om te genieten. Dat voelde ie al lang, en z'n natuur had'm, in in stroeve verbittering op alles, daarvan al gesproken, wel bonkig, met schokken, maar toch gesproken, al wilde ie 't zich niet altijd bekennen. Van ideale „vrijheid”, van die beschreven „goedheid” en „rechtvaardigheid”, waarvan ie wel gelezen had, kon ie in 't werkelijke leven nooit iets te zien krijgen, bij geen sterveling; overal was 't woordgespeel. En ontmoette je al die „vrijheidsvechters” in eigen kring, dan giftten, bekonkelden, bekliekten en hinderden ze elkaar, vernielde de eene de „vrijheid” van den ander, zoo grof, zoo beestachtig ik-zuchtig, en met zooveel heersch-hebzucht soms, dat je dacht door 'n troep wilde beesten vernield te worden, behalve nog hun laaghartige trucken, streken, en ingewikkeld leugenspel zooals dieren 't niet kennen. Maar hij, argeloos dikwijls, had dat tòch gezien, hij walgde, hij, zoekend, niets-wetend en geloovend, snakkend en vasthouënd, met angst-liefde, kleine uiterlijke dingen die voor hùn „vrijheidstheorie” spraken, altijd weer vol beklemming, ontgoocheling en smart-weemoed als ie zich stootte aan 't heersch-zuchtige-lage, dat werkelijkheid was in zijn zoogenaamde „vrijheidskringen”. Zoo had ie Rozalie vreeselijk hooren afgeven op Veeges,

op heel z'n daadleven, in walgelijk contrast met z'n mondbestaan; zoo Veeges weer op Rozalie, en op 'n troep uit de „verbroederings“-klub, die ie striemde of onderwees; zoo allemaal verborgen of open tegen elkaar, vittend, beleedigend, helsch jaloersch, alleen in extaze-buien de „vrijheid voor iedereen“ uitgalmend. En hoewel ie 'r nooit met anderen nog over gesproken had, knaagden die ervaringen bitterlijk z'n ziel open. Hij die gelooven wou in 't hoogste goeie, hij zag, in z'n onbewust diepste verbeelden, dat ruimer meegegaan was met z'n geestgroeï, uit z'n jeugd, van wilde fantasmen naar zieningen, hij zag daar gedoe van 'n troep wezens, die als helden wilden vechten voor de vrijheid, maar vlakbij bekeken, nare, grof-jaloersche, nijdige en scheldende kerels waren, met ruwheid, list en misselijke streken, heel mooie woorden uitkramend, juist nog erger dan anderen, die niet opgaven van vrijheid.

En 'n leer, die 't meest de persoon naar voren drong, in 't licht van 'n ideaal geloof aan de hoogheid van 'n menschenziel; die leer werd, zóó, bezoedelde theorie, onbereikbaar, leeg uitdenksel van enkele waargroote en diepmenschelijke karakters, wien iets van zoo'n hoog streven naar zielsgrootheid vóorschemerde, maar die vergaten meê te rekenen, den ingegroeïden hebzucht-hartstocht van iederen mensch in die maatschappij, met z'n vernietigend neerhalen, z'n begeeren, uitpluizen, z'n jaloersche driften, z'n valsheid en ik-zucht. Wat zag ie op fabriek niet gebeuren? 'n Socialist werd belachelijk gemaakt, uitgejouwd, nageroepen, bekotst, gehinderd, door lui voor wie h ij juist vocht, in wier koppen h ij juist 'n beetje licht wou brengen. En 'n anarchist werd of door 'n dier-bende schreeuwend toegejuicht, zonder te begrijpen 't grootsche en goddelijke willen van z'n beginselen, alleen uit lust tot verzet, tot herrie, of werd, veel erger nog dan de socialist, gekielhaald, gegriefd, diep, diep vernederd, getrapt, overbluft door de stomsten, die kropen voor den baas en 'm de hielen likten. In z'n eigen kring zag ie niets dan kleinheid en levensgeniepigheid, stuitende berekenzucht en karakterloosheid. En al kende ie zoogoed als niets van ander leven als wat er broeide en duisterde in stegen, krotten, fabrieken en werkplaatsen, met nu en dan vergaderingsmensen, toch had ie z'n eigen oordeel en wereldkijk, overpeinsde ie alles, wanneer ie in z'n eentje wandelde langs z'n stille lievelingsplekjes, de Schans af, de Meer door, of Utrechtsche Zij op. Als er dan viel zoo'n droeve avondstond, en ie één diepe verteederïng, smachtende liefde voelde voor al dat gebroken en gerammeïde slavengeploeter, dat verstompte, uitgegrauwde bestaan, dan leefde ruimer in 'm op z'n wereldkijk, zachtjes, zwalkend nog, onbeholpen, maar zoo diep en echt, met één grondgevoel waarnaar ie nooit behoefde te zoeken, dat in 'm was, eeuwig en eeuwig, en altijd smeekender opkwam, wanneer ie die droef stervende grootsche natuurpracht om-zich-heen zag vervloeïen. Zoo had ie met Zeelt wel gewandeld den laatsten tijd, maar die leefde zoo niet mee in de goddelijke natuurdïngen, die luchten, dat buiten, die kleuren en

stemmingen als hij. Die lachte soms droog-ironisch om z'n gevoeligheid voor alles wat om'm heenstaarde in groote donkere weiën en de groote zee, die ie ééns maar in z'n leven gezien, en hem met zoo'n ontzetting en ontroering geslagen had, dat ie 'r nooit meer van durfde spreken, met niemand; ook omdat ie eens Zeelt iets wilde zeggen schuchtertjes van z'n indruk, maar 'm toen raartjes had zien lachen. Net zoo was 't met z'n wandelingen. O, dat was zoo raar-wee in 'm als ie liep, en hij zag zoo'n donkere wei oneindig beduisterd, doodelijk-gedempt-stil, met 'n roerloozen nacht die er in dreef, en van verre één bange luchtdiepte, donker, verdiept in duister-wazen van avondval. Dan zat er 'n prop in z'n keel, kon ie huilen, en dan juist voelde ie 't best, 't zuiverst wat er mooi en echt gezegd was op vergaderingen, door sprekers die ie gehoord had. Kon hij 't helpen dat ie zoo was, en maar heel moeilijk onder 't felle licht in die benauwde zalen, onder gerook, gestommel en gepraat, kon meejuichen met 'n tierende massa, of mee-uit-lachen en meeschimpen onder opgejaag van woorden, aan allen kant? Soms ja, als ie hoorde dat er ziel vlamde uit 'n spreker, een die zich gaf, die alleen zich uitstortte om z'n gevoel, om dat brandende in 'm te laten leven naar buiten, voor de starende oogen van z'n hoorders; die, dood-op, zich heelemaal vergat; niet in koué gevatheid en afgemeten kracht woorden bijéentrekt, zinnen aan elkaar koppelt, of alleen in ironischen schimp ging vlijmen; dan, ja dan kwam ie ook daár in verrukking, en was ie altijd geweest één van de eersten die meevochten, zonder ooit 't te voelen als iets anders dan plicht, achteraf houdend zich toch in alles; alleen als iemand die iets dōen wou, die overal uitkwam voor z'n overtuiging op oogenblikken juist dat ie de hardste toejuichers en revolutieschreeuwers in vergaderzalen had zien wegsluipen, bang, kleintjes, met den moed van 'n haas in hun hart. En hij, destille, tobbende, onwetende, die altijd peinsde en twijfelde, nooit durfde dringen tusschen groepjes waar ze veel méer wisten dan hij, veel beter spraken, spotten, scholden en durfden, veel sneller oordeelden en schreeuwden; hij die zich kleintjes en minnetjes voelde bij al die bazen en pieten, hij begreep niet waarom ie weggelachen moest worden, daar ie dat leed toch ook diep voelde. Want dat zou ie den besten spreker in z'n gezicht kunnen spuwen, als ie 't hard zou gehad hebben te twijfelen aan de oprechtheid van z'n gevoel, omdat ie niet veel toejuichte, niet veel zei in 't openbaar. Maar Zeelt had toch gelijk als ie'm verweet dat ie te veel droomde, tobde, of 'm zei dat ie meer moest áanpakken, steviger op z'n pooten staan, praktischer moest zijn, kijken, kijken en nōg eens kijken; dat ie al 't mooie gedroom in de natuur van zich af moest smijten, en al 't erg gevoelige voor 't leed van anderen ook. Want dat daardoor toch geen verbetering kwam, en al dat gesuf en gelamenteer eigenlijk egoïsme was, dat niet doortasten, verdroomen en niet volgen de schrik-werkelijkheid van al wat je de maatschappij aan rampen en gebrek zoo sarkastisch-koeltjes voor je neus neerdondert. Dat

ie met z'n eigen geloop en gefantazeer er nooit komen zou, en eerst zich maar weer eens grondiger moest verdiepen in 't wezen van 't maatschappelijk leven, dat zich ontwikkelt in bepaalde richting, z'n onverschuifbare wetten, z'n gang heeft, al lang aangewezen door 'n groot schrijver, die in ons land minder, maar in 't buitenland véél aanhangers had onder arbeiders met geest en handen. En als ie dat ging doen, zou ie inéens 'n heel eind erbovenop wezen, ook met z'n getob over karakterrechtheid en zuiverheid, allemaal zaken die heel aardig zijn om zoo eens bij 'n kopje thee te bebabbelen, maar voor den zwoeger met proletarische voeling geen steek waarde hebben. En nog hoort ie Zeelt zeggen: Zie je Hein, jongen, denk nou niet dat 'k zoo'n onmenschen ben, denk nou niet dat ik al die dingen zoo laag tel, maar jij met je diep gevoel en je wil om hoogerop te komen, om te begrijpen, te verwerken wat je ziet in 't leven, jij die wilt vechten voor recht, jij mag niet afdwalen, jij moet al je meegevoelen omzetten in daden, in doen voor de zwoegers. Naar die straffe woorden had ie toen geluisterd, stil, en 't was zelfs in'm gaan grommen, maar op zijn manier weer. Hoe zou 't komen, dacht ie, dat Zeelt zich zoo gemakkelijk heenzet over alles wat hem zoo gruwelijk hinderde? Allemaal grootheid van karakter, scherper zin voor 't werkelijke, of gebrek aan gevoel voor dingen waar hij zooveel aan dacht? Was 't soms de rare, in z'n schulp gekropen vereenzaming van vroeger leven, die nú nog nawerkte, hem bedreigde en Zeelt niet? hem zoo dikwijls versomberde, bangstigde voor de menschen, op momenten dat ie zich juist heelemaal aan hen wou geven, maar ze dan ineens weer zag, door 'n oordeel of 'n konkelpraatje, valsheid of oneerlijkheid, als laffe kereltjes, die met 't woord „rechtvaardig” maar den mond spoelden, in hun ware natuur zich blootgevend, als ze dachten niet bekeken te worden? En zooveel andere dingen nog kon ie nooit eens worden met Zeelt. Wat die als 'n daad beschouwde, kon hij geen dáád vinden, nee, maakte slaafscher en onderworpenen z'n vakgenooten en kameraden.

Wat begreep ie den laatsten tijd dit veel beter: de menschen zijn eigenlijk dieren voor elkaar, zoo wreed, hondscher en hebzuchtig. De rijken doen 'n beetje aan weldadigheid, slappies, grof beleedigend of druktemakerig-bedilzuchtig, aan-de-groote-klok-hangend. Dat had ie heel goed zelf gezien, toen ie onlangs opgekomen was voor 'n uitgehongerd gezin bij 'm in de buurt. De priesters had ie leeren kennen als huichelaars, leelijke zondaars, grofzinnelijke naturen, valschoogenuitpikkerig als roofvogels, azend op zwakke prooi; of fatsoenlijke onnoozele broekies, niets kennend van 't leven, die met vagevuur, hel en hemel je maag willen vullen. Ook dát had ie zelf ondervonden, schamper striemend, pijnigend, hondscher. Met z'n waarnemingen was ie altijd voorzichtiglijk in z'n eigen kringetje gebleven, bevreesd aan den tast te geraken als ie daarbuiten ging. Maar van de meeste jongens had ie 't zelfde gehoord. En nu wist

ie ook dat oude feit, dat er was 'n wereld van weelde, 'n klasse uitzuigers, genieters, en 'n veel grootere wereld, 'n ontzaglijke klasse van heel-, half- en kwart-hongerlijërs, maar allemaal uitgezogenen en neergetrapt, die dagelijks van hun arbeid worden bestolen, alleen in grof bekijk 't leven afslijten. En als er onder zijn wie 't zóo gaat, dat ze 'n „fatsoenlijk” bestaan hebben, dan is dat zoogenaamde „goed-fatsoenlijke” bestaan, op de keper beschouwd, maar larie. Want wat is dan 'n goed bestaan? Is dat voor één mensch wat anders als voor 'n anderen, voor 'n zwoeger anders als voor 'n prins? Waarom? Waarom? Waarom 'n reuzegroep onder de menschen, direkt al bij de geboorte, 'n merk, 'n schandmerk meegegeven: bezitloos? Waarom zoo'n bestaan begonnen in armoë, waardoor ze al direkt moeten kruipen, likken, ondergeschikt zijn, vol kommer en angst voor hun leven als ze ouër worden of ziek, heelemaal zonder iets, zonder arbeidskracht, die ze eerst nog van den doodhonger redde, overgegeven met huid en haar aan de lui die over alles beschikken? En waren dat de goeien, de deugdzamen, de werkers, de levenskrachtige ideale naturen, waarvoor je kon knielen van eerbied?

Wat was ze anders, de bezittende klasse, als 't beest-achtige opzuig-monster van de beste krachten die zij, zwoegers in zich hadden? Hein kon niet begrijpen dat iedere arbeider dit niet onmiddellijk inzag. Donders-nog-toe, zoo'n laagheid, zoo'n hebzucht, om 't grootste menschedeelte te laten zwoegen, en 'n ander gemakkelijk en lui te zien genieten van arbeid van hun lijf, hun handen, arbeid van hun kinderen en vrouwen, van heele huishoudnesten, werkend voor genot van rijkelui's kinderen en vrouwen, waar zij naar kunnen kijken, die zich beschaven van hun werk, van hun zweet en bloed.

O, dat was om dol te worden als je 't goed naging, om stapelgek van woede en verhitting uit te roepen: wat 'n rotte maatschappij, wat 'n onzedelijk gezwabber, waar één groep zóo kon zwijnen en genieten, zóo kan léeren en zich inleven in alles, op kosten van andere, veel grootere menschenmassa's, die ze kan dwingen te werken om niet dood te hongeren, ze opjaagt dat ze 't zweet van de lijven gutst, altijd rusteloos, bang voor den ouën dag, zwart van zorg en leefbekrimpingsen, met den doodsangst in zich voor ziekte of werkeloosheid, vèr van geluk, rust, menschelijk leven. Of moest dat 't geluk zijn, vroeg ie zich af, dat krenterig-oppassende, braaf-huisvadertje-gespeel van 'n „fatsoenlijk net” werkman, die nooit z'n vrouw ranselt, nette meubeltjes heeft, oppassend en beleefd is tegen z'n „meerderen,” wekelijks nog wat overlegt, zoo voor liefhebberij 'n kippenloopie heeft of 'n duivenhok, zich verkneuterend in z'n zondagsche rustuurtjes en de nieuwe kleertjes van de kinders. O, dat tam-tevreden, uitgestompte ras vervloekte ie heftig, dat geen ziel kent, geen snakken naar iets hoogers dan meubeltjes en duiven, en zondagsche rustuurtjes; 'n ras kerels dat niet opwil uit z'n paf-lekkere leefsoes en blijft mummelen op z'n fatsoenlijk broodje.

Kerels, die eeuwig met tevreên snuit blijven rondtollen in hun duf leefkringetje, grinniken om hun tuintje, hun wijf, fatsoen, en kinderen, en niets merken van wat er brandt en tintelt in de borst van millioenen die dat niet hebben, minder, of honger lijên, of van hen die diep walgen van dat ik-zuchtig, bekrompen samengeknuffel van 'n „braaf gezinnetje,” nederig tegen baas en meester, pastoor en dominé, zielloos-voortsjokkend hun weg af, tot ze oud, stram, uitgezogen, afgeleefd zijn, weggetrapt worden, als ieder ander die niet meer voort kan, om vluggerig, met 'n paar overlegde duiten, onthouên voedsel aan hun zelf en hun kroost, opgenomen te worden in 'n kregeligen kinderkring. Want juist zulk soort menschen werden 'm aangewezen als tevreden werklui, die altijd vroolijk zingen, nooit morren, als lui met 'n net bestaan, en nooit iets beters begeeren, gelukkig in hun stand. En juist die verafschuwde ie met geheel z'n ziel, omdat 't meestal waren gluipers, gatlikkers, toomloos hebzuchtig, jaloersch, onderkruiperig, opwillend naar den rang van bourgeois en heertje als 't kan. En ook omdat ze niets voelden van hun macht als ze samen opkwamen, in verzet tegen 't stelsel van nu, omdat ze niets voelden van 'n duizend maal rijker leven aan geestgenietingen en levensvreugd. Als ie zelfs 't praktische naging en berekende hun gemiddelde verdienste, dan jammerde 't in 'm, dat 'n „goed bestaan” van 'n werkman aan alle kanten klets is, dat als ie iets meer verlangde dan z'n gewoon geknutsel in huis, er veel meer geld noodig was, alleen aan goed voedsel al. Nee, nu door-drong ie 't juist sterk, — niet op al dat goud-, zilver- en diamantgepronk van rijken was ie jaloersch, maar op al die gezonde, heerlijke genietingen die nu nog geld, veel geld kosten, waarmee je, met je lichaam en je ziel, krachtig-gezond kunt blijven, die zoo'n oneindige mengeling van verrukkingen en blijdschap geven. Bah, dat „goed bestaan van 'n fatsoenlijk werkman” begreep ie als walgelijke fraze, uitgelokt door den bekrompen, vernederden arbeider, die zelf niet wist wat 'n mensch voor behoeften had, juist als ie 't leven ruimer bekijken zou.

Kon ie maar nog ereis goed en vast voor zichzelf uitmaken, of 'n algemeene werkstaking mogelijk was, waar de anarchisten 't zoo druk over hadden, omdat ze de revolutie moest achter zich krijgen. Ja, dan zou er revolutie bedreigen, dat begreep ie, en dat zou 'm toch goddelijk blij maken, omdat er eindelijk eens 'n end zou komen aan al dat dierlijke geheersch van mensch over mensch. En toch wou 't 'r niet in bij 'm, die voorstelling van revolutie. Uren op uren kon ie in stille overdenking nagaan, wat ie voor 'n rol zou spelen, hoe ie mee vechten kon op de gevaarlijkste punten, op de barrikaden zou staan, aanvurend allen om 'm heen, begeesterend met 't heiligste vechtvuur strijders die 'm omringden, om held te kunnen zijn, uit lust tot 't groote, uit drang tot voortgang, in daden, zonder woordpraal, neerslaand als 'n leeuw, niet voor zich, maar voor anderen, met dat gloeiend zich geven aan den rechtsstrijd,

dien ie dooddrukkend lief had. Maar langzamerhand was ie 't wortelvaste van 't persoonlijke bezit, ombolwerkt door kapitalistische macht, gaan doordringen, had ie de onverwoestelijke neiging tot hebben, vreeslijk zien werken, zelfs bij naturen die voor „vrijheid” en tegen privaat bezit waren. En zoo was er weer schuwe teleurstelling over z'n geestdrift geschaduwd. In alles had ie de kracht, dat steil-onverduwbaar-machtige van geldinvloed bemerkt. Hij had menschen stapelgek zien worden bij 't krijgen van onverwachte duiten, hij, die niets van geldswaarde begreep, en nooit wist of ie 'n cent of 'n gulden gaf, als ie iets had om te geven. Hij had zien liegen en bedriegen om geld, zien vechten, zien vloeken om geld, hij had beste, gemoedelijke wezens elkaar zien bespuwen, voor eeuwig haten, om geld, overal en altijd weer om 't rotsvaste, diep in 't begeeren gegroeide verlangen naar bezit, dat ongetemd willen hebben; hoe de mensch-ziel in z'n laagste drift in wellust er om draait en kronkelt als 'n hongerige slang om z'n prooi. En hij had gevoeld dat er 'n reuzenmacht van eendrachtig opgaan tegenover gezet moest worden, verrijzend als 'n ontzaglijke berg tegen de ik-wezens, die zoo vastgekrampd zijn aan wat ze hebben, zelfs bij onnoozele, uitgedoofde proletariërs opwekkend dien dierlust tot bezit. Dat had ie nu gezien in alle vormen, bij alle soorten karakters, en 't Zeelt zelf gezegd, zoodat die toch ook 'n beetje was gaan twijfelen aan z'n enkele droom- en tobnatuur, z'n onpractisch gedraaf met hartstocht en geestdrift.

En Hein wist niet dat Zeelt, veel meer dan ie wou bekennen, innige bewondering had voor z'n karakter, allereerst uit 'm wilde bannen z'n anarchistisch, vastgeroest ge-utopeer, z'n weinig begrip van 't betrekkelijke in alles, wel wetend dat, zoo eenmaal 't onwerkelijke in 'm wegvaagde, Heins krachtige, heldere, kinderlijk-oprechte, diepe voel-natuur duizendmaal méér vermocht dan hij in dezelfde beweging, oneindig rijker als ie was aan allerlei emoties, gevoelig voor 't hoogst-bereikbare in de menschenziel, dieper en machtiger dan wie ook dien ie kende. Maar laten blijken wou ie dat nooit, en aldoor hamerde ie daarom op z'n overdreven gevoeligheid, z'n weekheid, ondanks z'n moed, z'n ge-utopeer, al wist ie dat 'r niets weeks in Heins karakter was, 'r alleen innige goedheid in 'm leefde, die soms tot bedeesdheid verschuchterde, en groote oprechtheid, die tot stormende brutale kracht oversloeg. Maar toen Hein over z'n waarneming van de menschen sprak, in hun waanzin voor geld, hun hartstocht voor bezit, en ie daarop juist doorzag dat de revolutie maar niet te tooveren viel, had ie op Zeelts gezicht zelfs eindelijk 'n beetje tevredenheid gemerkt. Dat had 'm verrukt en verbijsterd tegelijk. Want soms begreep ie niet, heel nuchter, dat ie zelf in staat was iets zóo werkelijk te zien, zoo uit te denken. Niet eens ontvuchterde 't 'm, toen Zeelt erbij had gevoegd dat de opmerking heelemaal niet nieuw was, al dikwijls gezegd. Dat kon hem geen zier schelen, voor hem klonk ze nieuw, hij had ze nooit ergens

gelezen, en 't waren z'n gemoedsgepeinzen en waarnemingen die 'm zelf uit z'n droomen en naïef geloof wègshokten.

[Nu stond ie daar voor 'n groote gedachtepoort, waaronder ie door wou, om te zien, breeër en verder, 't almachtige leven, dat ie van alle kanten vreeselijker begon te vinden, vreeselijker naar 't leelijke, en vreeselijker naar 't mooie, 't geheimzinnig lokkende van alles rondom, en dat gelukssnakken in 'm, nu ie Eva had gezien en gesproken. En dóóordenken wou ie, in z'n eenzaam worstelen, hoe ie kwam te staan tegenover alles, en hoe om 'm heen de menschen bewogen werden tot strijd. Al wist ie nu dat 't eigenlijk half gekkenwerk was voor hèn, dat zelf te willen nagaan en uit elkaar houën, toch wou ie z'n wereldkijk uit zich, heelemaal uit zichzelf en uit 't Leven laten ópgroeien, om later, als ie vergelijken kòn, eens te zien wat ie 'r van gemaakt had.]

Hij had 't doorvoeld; de menschen waren laag, wreed en dierlijk tegen elkaar, maar toch waren er altijd geweest groote, diepe naturen, die heel goed wilden zijn en de menschen beter wilden maken: groote naturen, die de weelde in 't wereldsche verachtten en altijd innig meevoelden met de armen. Dat had ie van den goddelijken Jezus altijd begrepen, toen ie z'n naam, z'n werk onder de menschen begreep, dat deze ziel hoog en rein was in z'n willen, zoo machtig, geweldig rijk in z'n sober leven, in z'n ópgaan tot 't verhevenste, en dat deze goddelijke mensch niet geschuwd had de misdeelden, maar juist, in z'n klachten over de slechtheid der wezens, zondaren en ongelukkigen 't ergst beweende, 't zachtst toesprak, 't innigst beschermde. Moest hij nu ook, zoo'n goddelijk rechter volgend op z'n weg naar grootheid en moed, gaan tot bezitters, en wijzen deemoedig, op hun lage neigingen, hun geld-dorst, omdat zij de zondaren van nu zijn? Of waren niet juist de armen en zwoegers de zondaren, die niet inleefden 't verlossingsmoment om te komen tot geluk? [En dan begreep ie, dat ie zich van Jezus moest afwenden, zooals ie 't van God gedaan had, maar van Jezus met veel dieper en smachtender gevoel van afscheid, omdat hij in mensch-gestalte altijd voor 'm was blijven staan, hij z'n woorden begrepen had, duidelijk, met 't strenge en goddelijk deemoedige, toen ie, eenmaal uit z'n bang geloofskringetje naar den Bijbel moest grijpen.] Door die woorden juist had ie 't fel vlijmend tegengestelde en belachelijk hatelijke in den kristenmensch van nu doorzien. Want zij die door hun bezit 't bloedigst de werkers en zwoegers uitzogen en verkrachtten, levend van hun zwoegen, deden 't met zijn heiligen naam op hun grauwe lippen, met zijn majesteitelijke deemoed-gestalte om zich, overal, alsof ze leefden zooals hij had gepredikt, gebeden en bevolen dat gedaan moest worden. Dan zag ie de lijdzaamheid van Jezus, die wondere teêrheid en smart, met snikkende ontroering, zooals ie zich gevoeld had bij Huss. Maar hij kòn niet stappen over 't leed, de laagheid en vuilheid die ie had zien bedrijven in zijn naam, met verloochening

van alles wat hem zoo heilig was. Ja, hij durfde 't nu doorvoelen, dat die lijdzaamheid nèersloeg, want er door áán hield de ontzettende smart en verdrukking onder de wroetende massa, hun verstomping en uitbuiting, er door áán hield 'n grootere, fellere zonde dan niet-gelooven: 'n geldmacht die doet schreien, die trapt, vernedert, neerbonkt in de duisternis van 't kommer- en ploeterleven al de wezens die hij 't koninkrijk Gods beloofd had. Want Jezus zelf, voelde ie, heeft de menschen niet goed gekend. Hij droomde z'n heiligen, zaligen droom, zag niet hun aard, hun lage hebzucht en heerschzucht — als soms, waar ie opschrikte door verraad, verzet, angst om 'm heen, en ie even zag verduisteren voor zich de wolk van zaligen droom, verdonkerend in weenende melankolie z'n gezicht, omrouwd van droefenis. En nu ie zoo alles maar uitzei in zichzelf, vond ie zich vreemd, mal-brutaal, dat hij den goddelijken smarteman, tot hem komend uit 'n oord van betooverende pracht, uit dat verre land, waar ie zoo dikwijls van gedroomd had, zich ziend onder die groote boomen en dat koel-mijmerende geruisch van de zee, héél uit de verte, dat hij zoomaar durfde beoordeelen dezen god-mensch.

Maar deden 't niet dagelijks duizenden die toch niet zooveel meer waren dan hij; menschen waarmee ie voor niets ter wereld zou willen ruilen, al wisten ze meer en waren ze rijker. Mocht ie ook niet diep-in-zich-zelf zoo iets stamelend bepeinzen, voor-zich-zelf maar, in broze mijmering, omdat 't zóó en niet anders nu in 'm leefde, met volle oprechtheid en vol geweten dat ie 't niet deed om zelf iets te schijnen, hij nietigheidje bij dezen goddelijken man? Want toch bleef ie 'm zien als 'n heerlijken held, zoo groot, zoo groot als ie nooit nog van een gedroomd had. En was 't dan niet begrijpbaar dat hij Jezus' lijdzaamheid voelde als iets verkeeds, zonder aanranding van z'n ziel? Want ook in zijn leven kwam de ernst wel eens schrikkelijk aandreigen door toevallige dagfeitjes. Pas had ie naast 'm bij den Braak 'n oûen grijzen stakker; zoo weenend hulpeloos en wreed afgevreten verschooierd, zien rondscharrelen op z'n krukken, in ellende verpest, en gemeden door iedereen, omdat z'm, vervuild en bemorst als ie was in stinkvodden, met z'n zwart-bekorst, half-naakt lijf erdoorheen, vreesden als de loopende pest of luizenwarmer, — dat ie 'r in weken nog niet van áf kon met z'n gedachten. Z'n beenen had de stakker gebroken op fabriek, en nu schoof ie al twintig jaar met z'n stompies in rotlommen, bedelend langs de straten, bekeken door o-zoo-gevoelige-menschen, bespot en gemarteld door straattuig. Soms onder die menschen één of twee die 'm opgooiden 'n cent, door z'n smeekhouding bewogen, als ie afnam z'n pet, en z'n grijze kop stond bloot, nederig-gebogen, laag bij de straat, in gehuichelden deemoed. Eén was 't van die rampzaligen, die vroeger nog door den patroon 'n heel klein beetje beweldadigd werden, maar toen, na 'n paar maanden, den bons had gekregen, met luid verzoek aan z'n vrouw, dat „bedelen” wel 't best zou zijn,

dat ie niets meer kon doen. Hij, verarmend met den dag in 'n gezin waar honger kwam grijnzen, klemmender, benauwender, tot ie, alle schaamte in 'm wêgtrappend, van alle kanten overstapeld door zorgen en verwijten dat ie te trotsch was om z'n hand op te houën, eindelijk ging bedelen om brood, met telkens de wisseling van eten en honger rondom z'n leven.

Dat leed, waar iedereen zoo „vreeselijk” voor voelde, zoo effentjes in 't voorbijgaan, dat leed greep hèm aan, voor weken en maanden. Want hij zag 't vóór zich, dag in dag uit, dat uitzullende vrees-bange gesukkel met die krukken, en de heele smartgeschiedenis vanaf z'n ramp. Z'n vrouw, z'n kinderen verhoerd, van 'm wêg, verbitterd en wreed door hun eigen ellende die ze hèm aanrekenden; hij al tien jaar alleen, dood alleen, slapend in karren of loodsen, iederen dag zwarter bekorst met vuil en luizen, in blindentast hatend en vloekend, onder zwaar gebeef van uitgerimpeld-schuw hoofd, dat zenuw-schokte, overal afgewezen, bespot, uitgejouwd, doorzòpen in dronkwellust, om af te zijn van 'n leven dat ie zelf niet durfde afbreken, uit angst voor pijn-dood en benauwing, al liep ie altijd rond vol zelfmoord-plannen.

Van dat Hein had gezien z'n ellende-geschiedenis en de stakker, onder dreigende drift, smart-razernij en toeschietelijke angst voor 't sterven, hem ervan vertelde, tusschen buien van vergallende onverschilligheid, tartend alles wat op'm neerplofte, als ie mikpunt werd van steegtuig, joggies die'm alleen kenden als verluisden kerel, begreep Hein ook beter hoe onmachtig ie was met z'n paar dubbeltjes wekelijks, die ie den stumper kon geven; ging ie nadenken weer, en voelde ie zich dieper gedrongen te zoeken naar dat wat verandering moest brengen, houvast in z'n handelen. Want al zag ie dat hij en z'n vakgenooten gebrek leden aan alles wat ging boven eten en slapen, verhongerden met hun ziel, 't lichaam moest éérst toch verzorgd, moest, moest, of je wou of niet. Zóo ging ie zich voorstellen, wat van 'm eigenlijk terecht moest komen, als ie z'n heel leven lang versteller bleef, afhankelijk van alles, en er gebeurde iets dat'm ziek maakte. Z'n ouêrs, dood-arme stumpers, nu nog bijna heelemaal van hèm levend, konden dàn niet naar'm omzien; Willem, egoïst, voor zich genoeg verdienend om niet te hongeren, en Jan, met den dag èrger verzwijnend in z'n dronkenschap, totdat ie zich zelf verdoen zou, of bedelen ging. Wat had ie voor lui om 'm heen die dan zouën steunen? Geen sterveling. En dàt, naakt overdacht, bracht'm inéens tot ijzig bewustzijn van z'n eigen toestand. Wat zou er van 'm terecht komen, niets anders kennend dan verstellen, met z'n ziel vol protest en weerzin tegen 't vak, en 't leven zooals 't was om'm heen, toch nog vol verlangens naar verinniging van z'n bestaan, als ook hij oud werd, onbruikbaar, zwak? Naar 'n werkhuis, of bedelen, als ie geen kinderen had die 'm opnamen, of geen genadebrood van anderen wilde eten? Strak, ijskoud, zonder schaduw van illuzie, hield ie zich dat feit voor zooals 't was,

zooals 't'm overal omdreigde. En dan duizelde 't in 'm van angst en van afschuw. Want die voorstelling, 't inleven in gemartel van 'n bestaan dat komen zou als ie niet dood ging, was waarheid, bibber-naakt, zooals bij alle oudjes en stumperige afgejakkerde zwoegers, die bedelen liever dan verrekken in een van die armenhuizen, waar ie al van rilde, als ie ze in de verte maar zag. Dat uitgesufte leven, dat ie ééns zoo effetjes in 't voorbijgaan gezien had in 'n gesticht, groot, bruin-somber, aan een gracht in de stad, waar ouê, bevende kerels in verschoten, bruinige werkpakken, emmers stonden te boenen, of ruiten te lappen, of 'n uitblazend hoopje, op 'n bank samengedrukt, uit pijpen beef-mummelend rookten, stomp, verbogen, in lodder-staar naar de stinkgracht, zóo op 'n zomer-middag, als stille gekken opgesloten achter hekwerk, waar uitbraakte puf-warme benauwing van riool-doorspoeling, door vuil-bruin-groen water; 'n woelig stadsbrok, dat daar verschroeide in de zon, rond allemaal gekleur van rooie hemden die te drogen hingen aan klein-beruite vensters, stikkend benauwend, in één log-sombere vertriesting van zonnegoud, dat ze broeiend verstooftde in hun bruine gestichtskleeren. Dan zou ie nog liever bedelen, in 'n open ruimte, waar ie door kon hollen, want als ie 'r aan dacht, dan voelde ie nou al z'n keel dicht gesnoerd van benauwing, opgesloten in zoo'n grauwe vesting, je heele leven, onder oppassers. O God!... hij stikte van angst bij de gedachte alleen. — Dan liever bedelen en kruipen voor de menschen die je niet kennen, die niets weten van je schaamte en smart, al was dat handophouên ontzettend. Toen nam ie zich voor met Zeelt te spreken, omdat ie dien wel eens iets van arbeidspensioen had hooren zeggen, waar hij vroeger gieren kon om 't denkbeeld alleen: wat goeds te verwachten van den staat, en Zeelt 't toch ook utopisch vond, te denken dat de rijken iets blijvend goeds voor de zwoegers zouden doen.

Zoo ging ie denkend en mopperend naar de fabriek, zwoegend hard, kwam thuis, gestoofd, verbroeid, zweetstinkend en bestoven van stof, bleef even onder loodgloeing van z'n dakkamertje, holde weg uit de zuurduffe leerlucht van schoenmakerswerkplaats en stanken in 't achterkrot, om, zoolang de zomer nog duurde, iets te proeven in z'n longen van die goddelijke schokgeuren van hooi en gras, die aanwoeien uit openstuivende weirumte, vermoeidheid voor 'n uurtje wègdrongen, frissche klaarte persten in z'n hoofd.

Dan liep ie altijd alleen met 'n blij gedenk aan juffrouw Eef, aan z'n leven-met-geluk-misschien, nu ie haar gezien en gesproken had, aan z'n opglloeing van nieuwen werklust en menschenkijk in 'm. Zondags kon ie 't zóo afmikken, dat ie, buitenóm, naar Haarlem liep, of 't Gooi in, rond landerijen in daverzon, of schuilgaand in bosschen en in-zich zuigend 't wijê van groen en licht, met die betoovering van goud-blauw om-boven 'm, en al dat gekrioel van glanskleurtjes uit weibloemen, 't gras en den grond waar ie 'n lucht uit

inzoog, zoo diep, zoo geur-duizel en vloeiend-zacht, dat ie wel schreeuwen wou, dol-hoog, dol-blij springend, veulen-dwaas hollend, stoeiend en gierend in z'n eentje om al dat zonne-laaiende en die vroolijke schitteringen van alles om 'm heen. Dan zei ie zich zelf, stilletjes, dat ie toch niet alléén van z'n droeve avondwandelingen hield, van dat schemer-melankolieke, waar Zeelt 'm om uitgelachen had. Maar ook na zoo'n geluksuitjubeling, die z'n borst, z'n keel uit wou, kwam telkens toch 'n schok om z'n alleenzijn. [En rond keek ie dan de verre wei om, de stille, hel blakerende lucht instarend, met geen stem rondom, alleen gebroei en geklater van zonneval om kleine boerderijtjes die ie kende, in leien-dak-gefonkel, 'm tegenspat-tend uit 't koester-groen van weien; hij alleen middenin, wel goddelijk blij, met scheutjes gekwel van melankolie om z'n alleen-zijn, toch alles slingerend z'n ziel uit, wijd-uit in de brandende ruimte, die 'm zóó diep gelukkig, wijd-luchtig maakte van binnen, dat ie niet op kon ademen alles ineens; die 'm deed ruiken, snuiven, hijgen, likken iets kittelends uit 't gras, alsof ie 't proefde, iets aangeurends met 'n vlaag; die 'm deed proeven iets zóo zoets, zoo diep uit grond, uit boomen, z'n lippen omwaaiend als 'n licht-koud speelwindje, fluister-suizend rond z'n hoofd, z'n ooren, één licht al licht, dat ie toch moest lachen, lachen in z'n eentje, breed-schaterend en dan stil-gedempt weer, plots ernstig zich voelend, neersmakkend op den weg, op 't fonkel-groene gras, dat hitte uitschroeiende en licht; tot ie er lei uitgestrekt met 't brandende leven onder 'm, zóo wegdroomend in stil gepeins, midden in z'n geluk, hatend treurige hinder-dingen die 'm teisterden, martelden, knaagden als jagende kiespijn; die ie nou wou luchten heelemaal vrij, alsof alleen nog maar bleven leven z'n gedachten.]

En dan kwam weer juffrouw Eva voor 'm, stortte in 'm 'n denken dat ie had willen wegdringen, maar dat opgolfde, al maar klotsender en geruischvoller tegen z'n ziel. Want als ie lief had z'n voelleven, al wat ie wou doordringen als wáár, dan zag ie, dat zij toch was van heel anderen stand, van andere klasse. Dan was die vrouw, waar ie zoo dol veel van hield, wier enkel bijzijn zooveel geluk en rust 'm al gaf, z'n vijandin. Ja, dat woord moest er uit. In-zich-zelf vervloekte ie dien woordmoed, maar toch begreep ie dat ie 't niet kón smoren. Als ie één kwartier vóór d'r stond, en ze spraken over 't leven, dan zou hun standverschil al uitbarsten, of zijn haat tegen alles waarin zij leefde en ademde. Dan zou zij staan tegenover z'n voelen voor z'n lijdende makkers, tegenover z'n hartstocht voor hun rêcht, z'n driften en willen wegvloeken van meerderen en gezag. Want zoo hadden ook hém schrijvers en sprekers nog te pakken, dat ie alle gezag haatte, vervloekte iedereen die boven 'm ging staan om te bevelen, hém te dwingen, al wist ie zelf weinig te zijn, maar toch niet wilde bevolen worden. Want dan kookte z'n bloed, laaide ie op, zag ie niets meer, vergat ie alles, vertrappend wat ie zelf met teederheid in z'n ziel had zien groeien, bewonderd of opgeholpen. Zóo vroeg ie persoonsvrijheid voor allen. En zij, juffrouw

Eva, voelde daar niets van. Dat had ie wel gemerkt aan haar lachjes; zij was tegen z'n klasse, tegen alles wat hij wou zien opgeheven, met hulp van alle arbeiders. En als ie dan, in wanhoop om te ontkomen aan dien naam: klassevijandin, zocht naar uitvluchtjes in zichzelf, naar denkinkjes in z'n binnenste, of 't eigenlijk niet heel mal van 'm was, 'n meisje, zoo gevoelvol, zoo knap en zoo lief, naar zich toe te willen trekken, bij zich te willen hebben, en of z'm zelf niet bekend had afschuw te voelen van al dat rijke gebluf om d'r heen, afschuw van haar eigen klasse; of dat vijandig haar zien weer niet iets was in zijn opgewonden natuur, z'n grilligheid en zeuren over r'echt, r'echt, altijd over neertrapping en ellende, dan kwam toch weer tien minuten later boven dobberen: Nee kerel, je zou 't geen minuut volhouën, als je dat verschil tusschen jelui wegdrong. Jij bent zoo, blijft zoo, al zou je voor haar door 't vuur willen vliegen. Dan zat ie daar onbeweeglijk in 't gras, mijmerend de lucht instarend met geschroeide oogleden, voelde ie weer zwoel windgesuis met lichte speelrukjes om z'n hoofd. Maar niets kon 'm tot bedaren brengen, niets. Erger drong tegen elkaar in, z'n innig houën, z'n vreemd-dol-veel houën van die juffrouw, met d'r mooi hoofd, d'r oogdiepten, d'r stem, en z'n eigen lompheid, z'n plumpe werkmanstype, z'n niets kennen, niets dieper begrijpen dan alleen 't menschenlijke ellende-leven om 'm heen, waar ie ook nog voor wegholde soms, stikkend in tranen van woede en smart, als 't 'm te machtig werd. Daar zat ze nog voor 'm, juffrouw Eva, zooals ie 'r 't laatst gezien had, stil-beluisterend hèm, éven bewegend dat kleine mondje... En zoo niets meer van haar te hooren, na de belofte dat ze eens met 'm mee zou gaan! Hij had in z'n naïef verlangen gedacht direkt daarop 'r te zien, iets van 'r verwacht, 'n briefje, 'n telegram, iets raars, iets onbekends, iets dat van haar naar hem toe moest komen, alleen voor hem herkenbaar als van Eva; iets dat 'm zou zeggen: ik kom bij je, heel gauw, wandelen. Maar in 'n maand had z'm niet meer gezien, en z'n onrust dat ze niet komen zou nam toe met 't uur. Er waren al oogenblikken geweest, dat ie 'r iets wou schrijven, maar terugschrikte voor z'n eigen brutaal plan. Hij schrijven, hij met z'n krabbelpoot, z'n leelijk geklad, aan haar?... Toen had ie gezorgd elken avond in den omtrek van 'r huis te loopen, loerend in 't donker naar elke vrouwengestalte, en schokken had ie gevoeld, telkens als 'r een in zijn richting was aangekomen, schokken van angst en geluk dat zij 't kon zijn. Dan had ie willen weghollen en tegelijk blijven staan, bleef ie draaiend op z'n plaats als 'n half gehypnotiseerde die wakker slaapt, om dichterbij eenmaal, te zien dat zij 't niet was. Op den dag waagde hij 't niet te wachten voor haar woning, en in trotsche, nijdige buien verweet ie zich zelf nog z'n slaafsch naloopen, z'n angstig hunkeren, van verre al, naar 'n meisje dat ie 'n paar maal in z'n leven gesproken had, meer niet; dat hem toen eens 'n beetje wou bekijken zooals je 't 'n vreemd schepsel doet. Dan vervloekte ie zich zelf om z'n zwakheid,

om dat bange volgen van al haar bewegingen, van verre, om z'n beverige onzekerheid, als ie dacht aan haar, als ie van 'r af was, hij die nooit zoo iets gevoeld had, zoo iets niet begreep van zichzelf; omdat ie tegen z'n zelfvervloeking in, met 't uur meer voelde aangroeien z'n verlangen naar haar, iets onbedaarlijk droevigs onderging, iets knagends, als ie 'r niet zag, en iets licht-juichends, rustigs, iets opens en wuivends z'n ziel voelde doorwaaien als ie bij 'r stond, met 'r praatte, en hoorde dat klank-lichte, ontroerende van haar zilveren, zacht-diepe stem.

[Gelukkig en verdrietig liep ie verder z'n weg af, tot ie weer uitrustte bij 'n boerderijtje, waar ie wat melk kon drinken. Daar werd ie plots zoo blij getroffen door rondom-gekakel van kippen en hanen, zoo in 't blaker-gebroei van den zonnedag, onder 't warm-diep gekleur van zomersche boerderij-frischheid, helle uitstalling van blinkende vaten en ketels, die straal-diep de zon in hun goud-koperen vlamme-bodems zogen, of in zilveren gloei-flitsen 't licht langs hun buikrandingen lieten glijên, uitkaatsend schittergerol van zonnegolven, fonkel-klotsend rondom koper en nikkel, dat hel in brand stond in zilveren vlammen, naast goud-flirtend licht dat bliksemstraalde in tril-lansen, diep, al dieper knetterend als wit vuur langs bevende lijnen, op buiken- en bodemvaten, wel tien in 'n rij. Dan gebeurde er iets goddelijk-innigs, zoo iets geloovigs in 'm, aan geluk en vreugde voor z'n jonge ziel, dat ie wel huilen kon van aandoening. Dat geschitter, brandende romdom, dat veeltonige, warm-zonnige kippetjes-gekakel; die haanzangetjes ertusschen, zoo mooi, zoo volzangerig, en al die kleine, komische kopbeweginkjes van de wemelend drukke diertjes, waaronder 'n paar krop-lekker, innig-stil zaten te kakelen, ingedoken in kookzon; met rondom-geloop, op hoopjes mest en hooi, van allemaal kleine kuikentjes en kippetjes, witte, grijze, bonte, gelig-goud-bronzen, of vlam-stalige, vol weerschijnen, onder-elkaar-doorhollend op 'n mal draffie; en al dat zachte gefladder, gekuif en statige gestap, dat vrije, gelukkige rondolende, zoo vlak bij 'n wei-zee, waar ze rondpikten en loerden, soms éven opvlogen, of geroepen in lok-geluidjes, keel-vol, klank-zacht gesmoor van den haan, den grooten baas, die beschermend rondkeek, trotsch, recht op z'n kop, in borstvervaardheid, z'n kleurpootjes knijpend den grond in, als iets aandruischte in gevaartjes. Dàt leventje zien bracht in 'm 'n breed geluk, wègvagend heel z'n melankolie en peins-schuchterheid. Uren bekeek ie 't drukke bestaantje, vol bewondering om 't vrije erin, tusschen weelde-rust van groen en warme kleuren romdom; dat gekoester van zon op al wat buiten lag, op baai-rood van hemden en broeken, op blauw van rokken, in gestee en geschroei van 't gouên hooi-gestapel, op alles rondom, op 't geblaker van dakjes, kleur-wemeling van saâmgedrongen hoopjes, ver-stapeld langs boerderij, waar uitgeurde 'n hooilucht, zóó diep, dat ie er niet weg kòn.] Opstappend eindelijk, met weemoed die wolken bleef op de plek, dacht ie rustiger aan juffrouw Eva, als aan 'n vreemd-lieve

dame waar ie vèr beneden stond, in alles, van wie ie dol veel hield, maar die nooit tot hèm kon komen en hij niet tot háár. En dan zei ie kalmberustend tot-zich-zelf, innig-tevreên, dat ie van geluk mocht spreken, eens in z'n leven zoo'n lief wezen te hebben ontmoet. Als ie dan later zou hooren dat ze getrouwd was met 'n rijken juwelier, of 'n dokter of god-weet-wat-voor-'n-hooge, zou ie niet verwonderd zijn en geen spijt hebben, stil-gelukkig blijven denken aan de paar heilige uurtjes die ie doorleefd had met 'n zoo heerlijk-lieve vrouw als juffrouw Eva.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Scherp-aangehouën, rinkelde langs 't sidderende koord de eetbel uit woonkamer van juwelier Bresser over gangen door 't heele huis. Bresser had aan z'n echte Vrijdagavond-tafel wel twintig menschen, die bij hèm tegen dien tijd bleven plakken, opgenomen in 'n chabbessche eet- en babbel-gezelligheid.

Buiten Eva, die nog niet beneden was, zat de heele familie. Ongeduldig had Bresser, onder druk gesprek en gelach met visite, z'n vrouw al 'n paar maal driftig toegesnauwd dat 'r maar begonnen moest worden, dat ie niet verkoos te wachten op Eef met haar grillen, en Saartje 'r maar moest gaan roepen. Toch wou mevrouw Bresser liever zelf eens zien wat Eva scheelde. Boven gekomen, vond ze haar deur op slot. Dof klonk, onder krukgerammel van mevrouw Bresser, Eva's gedempte stem, vragend wie daar was.

— Ik Eef, moéder!

Eva had voor niemand open willen doen, wel wetend wat 'n gezeur ze zou hooren om 'r niet eten en niet beneden komen; maar haar moeder kon ze niet buiten laten staan.

— Hadt u me maar alleen gelate, — zei ze spijtig, — iedereen komt me store, ... dàn Celien, dàn Herman met z'n flauwe grappe, en dàn weer Manuel!

— Waarom laat je ze ook zoo schelle, kind?

— Omdat 'k dat jagende geschel heelemààl niet uitstaan kan... Hoe langer ze dat volhouê, hoe langer ik wegblijf.

— Maar Eef, wat is 'r nou weer an de hand kindlief? ... waarom bi-je nou weer zoo kribbig? ... waarom kom je nie behoorlik éte? ... je weet hoe woedend pa is as je zoo lang op je laat wachte.

Met 'n zwaren zucht had mevrouw Bresser haar laatste woorden uitgezegd, wel gissend waarom Eva tegen Vrijdagavond altijd hoofdpijn had.

— Dat kan me niks schele moe, of pa woédend is of niét! ... toe moe, ... heusch, ... ik heb nu barstende hoofdpijn, laat me met rust, ... ik hunker naar 'n beetje stilte.

— Nou, niemand dwingt je, ... wil je blijve, blijf dan.

— Ja moe juist,... dan kom 'k vanzelf wel tot bedare,... en laat Saar maar wat voor me beware,.. nou wil ik niets etc.

De dringende smeektoon van Eva maakte mevrouw Bresser ongerust. Bang-zacht, met lief stemgedaal van ingehouën innigheid, vroeg ze nog eens of ze wat had, en of ze 'r dan alles zeggen wou.

— Heusch niet moelief, heusch niet!... alleen hoofdpijn en moe... 't is me godsonmogelijk om nu in die babbeldrukte te zitten, en in al dat dulle licht te kijke!... Hoeveel mensche zijn 'r?... misschien achttien!... Moelief, laat u me nu maar stilletjes hier.... als pa met z'n kornuite bezig is, vergeet ie me toch.

Droevig-weifelend met ontevreden gezicht, trok mevrouw Bresser de deur achter haar dicht, waarop ze direkt weer 'n sleutelknal hoorde. Als ze zoo was als nú, kon Eva geen sekonde zonder haar deur te sluiten. Haar hoofdpijn was erg, maar alleen had ze geweigerd, omdat ze walgde van al die vrijdagavondsche meeëters. De heele familie, ooms, tantes, neven en nichten, zat dan gekliekt om de tafel, en enkele heeren die later aten, bleven plakken met jassen of mantels aan, maar pikten toch spelenderwijs, na veel smoesjes van Bresser, waarop gerekend werd, van alles mee wat opgebracht werd. 't Eetrumoer van al die hartstochtelijke schreeuweelijkerds en babbelars maakte Eva stil, onaangenaam, bedrukt. Op zulke avonden had ze wel lust één voor één den mantel te vegen of af te snauwen om hun gulzig gekonkel, kwaadgespreek en lachdrift. Maar ze liet 't, om haar moeder geen verdriet te doen, die den dood had voor ruzie in huis. Alleen als Sak Bresser er was, bleef ze zitten; dan genoot ze van z'n rake uitvallen. Ze wist wel dat haar vader groeide in zoo'n druktemakerig Vrijdagavond-gewoel in de groote eetkamer, met de heele kroon vòl op, in 'n parvenuachtige schouwburgverlichting, rondom 'm gebabbel en gestrìj over zaken en nog-eens-zaken, vol gedol en gebluf. En dan ertusschen dat woeste gezuig, gesmak en gekluif van beentjes, visch en kip, alles dubbele-portie, de heele atmosfeer doordrenkt van schijn-joodsch samengehok, waarin elk gesprek uitdraaide op geld, en ieder over den hekel gehaald werd die er niet was, maar waar alleen joodsche allùre bleef, alles uiterlijk, alles uitlopend op kaken- en tonggenot. Daar zag z'm weer zitten, haar pa, dóórratelend over-alles-en-nog-wat, blind voor z'n vrouw en kinderen. Daar hoorde ze weer al die gevallen van de klub, opgehaald onder 't smakkende gezuig en gelebber van al die vraatzuchtmonden, verteld in schokgesprekjes, breed uitgesponnen van trukje tot trukje; dat langzame, rekkende genieten van eetgerechten, met die lachwawel-pauzen ertusschen, met dat twee- driemaal rondgaan van één schotel! O, 'n gruwel vond ze 't, hoe langer hoe èrger. En dan dat gerook, één stikdamp, vlak na hun eten, van menschen nogwel die deden alsof ze joden waren. Ze wist 't al lang, dat haar pa bang was voor al z'n eigen schmadstreken ¹⁾ maar uit hartstocht ze niet laten kon, er

¹⁾ Handelingen tegen den ritus in.

op rekenende op Grooten-Verzoendag toch alles weer goed te kunnen maken. Dat had ze al lang gezien, in al z'n manieren, dat berekende verschuiven van ceremonieele plichten. Want toen ie voor twee jaar eens èrg ziek was, had ze plots opgemerkt die laffe, gluiperige zwenking in z'n doen. Toen waren 'n paar van de choel ¹⁾, die 'm wilden inpalmen om z'n geld, niet van z'n bed te slaan geweest. Geheimzinnig, met halve, prevelende frazetjes in hebreuwsch en hollandsch, hadden z'm voorgehouën z'n schmadstreken, heel bedekt, gesluiërd, op z'n geweten gewerkt, en huilend moest ie, in zenuwspanning en angst voor den dood, gezegd hebben zich te zullen beteren. Ook in zichzelf had ie zich voorgenomen, als ie herstelde, weer 'n goeie jood te worden. Toen bleef ie, 'n half jaar na z'n ziekte, met brutale gril van baas-zijn, ál wat onkóscher was, uit z'n huishouën bannen. Als er garnalen op tafel kwamen gooide ie ze uit angst en afschuw in de kachel; paling mocht de stoep niet op. Heftig had ie tegen Eva gevochten, als ze wilde eten wat zij graag lustte, wat hij haar vroeger in den mond duwde. De andere kinderen mochten er niets van hebben, en de kristenmeiden geen slag meer aan 't eten doen. Toen eindelijk na 'n jaar z'n gezondheid heelemaal teruggekeerd was, en ie verder van z'n angst kwam te staan, begon ie weer gluiperig de onkoschere keuken toe te laten, at er zelf weer van, omdat 't zoo lekker was, ging zelfs zóó ver, dat ie spotte op koschere gerechten, schold dat de heele boel er flauw en bloedloos door werd, goigomerde ²⁾ erger dan ie ooit gedaan had, wel wetend dat, als er weer iets met 'm gebeurde, hij vergiffenis kon krijgen, mocht omdraaien, zich zuiveren van z'n zonden, heel gemakkelijk, en zich dus niet noodig had te spenen van al dat lekkere, waar ie toch niet meer buiten kon. Maar dat gehuichel hinderde haar niet zoo meer als vroeger. Ze was haar vader meer gaan beschouwen. Zij zag in 'm werken, wat voor anderen verborgen bleef; ze kende 'm door en door, en daarom walgde ze van z'n doen; toch zonder te protesteeren, uit liefde voor haar moeder en uit begrip van onmacht. Maar vanavond was haar walg al èrg. Daarom bleef ze maar stilletjes weg van tafel, om gezellig wat rond te kijken en te drementelen in haar eigen kamer waar ze 't liefst was.

't Kleine gaskroontje geelde half-breeë vlammetjes achter mat-rose, uitgeschulpte ballonnetjes, zacht omduisterd door groene kapjes, gedempt licht over de kamer doezelend. In donkere glimming stond open de piano, met z'n breeën, vaal-bleeken toetsenmond. In groezelige, zwak-groen-gele belichting, hing rechts erboven 'n groote, overal-je-aanstarende fotografie van Beethovens leeuwenkop, dreigend uit 't schemerlicht de kamer inkijkend. Langs de donkerrood behangen muren duisterden wazen dieper de hoeken in, waar voor-

¹⁾ Kerk.

²⁾ Verkristelijkte.

werpen uitschemerden, tot bij de lambrizeering en 't licht glom, slangerig op gouën versieringsrandjes. En overal wild tegen den muur, laag, hoog, hingen groote, kleine en smalhoekige schilderijen, met en zonder lijsten, kleurloos in 't gedempte licht, omvloed van schaduwen.

Eva zat met den rug naar 't licht in 'n schommelstoel, laag, nèt met haar achterhoofd boven de tafel uitkomend. Haar armen had ze achter den nek geschakeld, onder zachte schommeling, met gesloten oogen bepeinzend 't groen demp-zachte geschemer. Haar hoofdpijn was al aan 't wegtrekken, al dofte nog wel eens pijnbonzing boven d'r oogen bij de lichtste aandoening, maar 't knaagde en dreunde niet meer in 'r zooals straks. Zoo ééns in de drie maanden had ze die pijnen; dan was ze 'r òp van, misselijk op alles, lusteloos, kregel. Ze had wel den heelen dag kunnen huilen om alles, huilen achtereen, omdat ze op 't duffe kantoor en de werkplaats zoo lang moest blijven zitten in 't gedrang van al die kerels en meisjes die ze verafschuwde. Waarom moest 'r vader háár juist in dien naren handel nemen, haar jeugd bederven, al had ze ook nooit armoede gekend? Waarom moest ze zóó geëxploiteerd worden, dat ze alleen den avond voor zich had, en zich maar steelsgewijze kon geven aan dat waarnaar ze snakke? Waarom moest zij leven in 'n geldschraperige, afmattende handelskliek, waar ze in meewerkte, haar plicht deed, omdat ze er in opgegroeid was, maar die ze verafschuwde elken dag meer en heviger? O, ze verwenschte de hebzucht en 't ontzenuwende egoïstische geldopgestapel van haar vader. Ze wist precies hoe haar ouërs zich hadden opgewerkt uit armoe; ze wist nu dat ze rijk waren, en eerst de laatste jaren had ze, zoo toevallig in zakengeheimen dringend, gezien, met wat vieze middeltjes hij, en al de lui met hem, hun rijkdom vermeerderden. Maar toen ze 't eenmaal gezien had, wou ze 't niet meer volgen, omdat 't haar hinderde, knaagde, haar liefde voor andere dingen in den weg stond. Zelfs vond ze 't 'n poosje heel lekker, hoofd van de zaak te zijn. Wanneer hij weg ging, doorwerkte ze al de takken van fabrikaat in geslepen en ruw, 't prettig vindend dat zij onmisbaar voor hèm was. Zoo kon zij naast hèm strikt eerlijk te werk gaan, z'n grofheid tegen 'n hoop werklui voorkomen of verzachten, z'n trucken beletten. Maar meteen had ze zich daarmee gebonden, kon ze niet meer af van de dingen die ze opzette, en voortgingen onder haar toezicht.

Ook gaf 't beheer haar financieel veel macht, omdat ze wekelijks betaald nam wat ze verwerkte, 'n weelde waar ze niet meer buiten kòn. Ze moest kunnen koopen wat ze wou, aan boeken, muziek, instrumenten, platen, tijdschriften, aan kleeren, lappen, aan alles; dat was ze gewend van haar jeugd, 'n kamer vol overtollige dingen. Haar kasten en bureau wemelden er van. Overal lag wát, drong zich iets tusschen. Toch was haar kooplust 'n heel andere als die van haar vader: hij kocht om ànderen, zij voor zich-zelf. De mooiste stoffen, van allerlei kleur liet ze liggen in d'r kleerklast, nu en dan

eens, in haar eentje, voor den garderobe-spiegel, zich iets losjes geplooid omspeldend, alleen uit lust tot d  koratief, tot pracht van toon- en kleurkontrast. Dan gooide ze 't weer in de l  , en liet 't jaren liggen. In haar kasten stonden dozen vol met den prachtigsten rommel te vermolmen; ze gaf er niets om. Overal in hoeken, in kisten stond w  t, en enkele meisjes uit den kring waarvan ze wist dat ze smaak hadden, gevoel voor kleuren en lijnen, gaf ze stapels, uit lust tot geven. Ze kocht alles, 't oudste als 't maar mooi was, 't verzorgend met de grootste innigheid, zin voor stemming, kleur en vorm. Enkelen maar kregen te zien wat ze meesleepte, of brengen liet naar haar kamer, waar n  oit 'n ander in mocht, die ze zelf schoon maakte, verfijnde als heilig tempeltje van den hoogsten smaak en rommel, waar ze zich vastankerde tusschen allemaal moois van stoffen, van zeldzame dingen, van poppetjes, afgietsels, beelden, antieke borden, schelpen, levende planten, mossoorten, en schilderijen van de beste jongeren; waar ze opgestapeld had plaatwerken en teekeningen van de eerste teekenaars uit heel Europa, waar ze had zeldzame houtsnee  n, etsen, die ze zelf enkadreeerde in alle soort kleurkontrasten en lijstwerk. Zoo leefde ze al jaren afgezonderd in 'n dol druk huisgezin, omgond door troepen mannen, op haar azend, omgaand alleen met 'n paar schilders en musici die ze had leeren kennen, en haar met bewondering zagen en hoorden.

Zoo was ze opgegroeid in wild schoonheidsbegeeren, zelf betoo-verend, opwindend in haar wereldje van pracht, met 'n fijne, vrouwelijke intu  tie werend al 't valsche en gemaakte om 'r, zocht ze zich-zelf uit te spreken of te verliezen in al wat ze had aan moois. In haar eigen kring koel, tegen zusjes lief maar gesloten, star-koud voor elk handelsvoordeel, elke verrijking, wist alleen haar moeder iets van haar hartstocht voor 't mooie, omdat ze bij die wel eens iets losgelaten had. Maar hoe veel ze van 'r hield, was ze haar niet diep genoeg, niet meegaand heelemaal met wat zij hevig voelde voor de kunst. Soms had ze zich-zelf wel eens afgevraagd wat dat in 'r was, die schreeuwende behoefte aan mooie dingen, begreep ze zelf niet goed waar ze heen wou. Ze wist voor zich-zelf maar heel best, hoe in 't wild, verwaarloosd ze opgegroeid was. En al dacht iedereen om haar heen dat ze wonder knap uitkwam, dat ze veel las, veel doordrong; zij wist beter, al zagen ze haar eigen neer-haling van gaven altijd voor bescheidenheid aan, voor gekoketteer met eigen kracht. Lezen deed ze bijna nooit dan   nzelfde paar boeken. Wel speelde ze, altijd voor-zich-zelf, orgel en piano, omdat ze daarvoor, dat voelde ze, veel aanleg had, zich daarin met haar diepste gevoel kon uitstorten, en 't de eenige studie was, waarbij ze met techniek goochelde, zoo luchtig en rustig zat 't spel 'r in de vingers. En als ze 'n enkelen keer, na lang bidden en smeeken, iets speelde van 'n Groote, en de bewondering was vurig, dan voelde ze zelf wel dat 't goed was, maar dat ze lang nog niet 't po  em van 't stuk had uitgespeeld zooals ze 't van anderen wilde.

Als 't niet was groot en diepst doordringen, als 't niet was 't teederste en 't hartstochtelijkste, 't zoet-zuchtende en 't onstuimig-bazuinende, met alles wat daar tusschen lag aan tint-begoocheling en stemmen-koloriet in 't levende gedicht, zooals 't in zielezwijmel den schepper omklankt moest hebben met 'n opperst meeslepend rythme, dan vond ze 't vèr nog van wat 't moest zijn. Dat zelfmartelend al hooger eischen had ze als kind zich al gedaan. Door kenners werd beweerd dat ze prachtig teekende, maar zij zelf vond 't heel weinig, met soms iets erin van haar ziel. En al dat zelf-afgemaak sprak ze soms niet eens uit, omdat ze voelde hoe laf de menschen keken, alles maar voor bescheidenheid hielden. Daarom zei ze niets, maar nam zich sterker nog voor te zorgen dat nooit iets van haar peuten onder de oogen van anderen kòn komen. Toen ze zeventien jaar was, had ze veel geschilderd op porcelein, en al die komplimentjes toén heerlijk gevonden, in kittelende opwinding. Maar 'n paar jaar later, toen ze zelf was gaan kijken, ze die malle vereering van burgermenschjes, en 't nog mallere gepoch van haar vader op d'r teekenen, niet meer kon luchten, had ze al de borden en vazen op één dag stuk geslagen en de scherven zelf in den vuilnisbak gegooit. Toén schreeuwden ze moord en brand, maar ze had stik-kend gelachen om haar heerlijke vernielzucht van zulke kinderlijke ijdelheids-onzinnetjes. Haar ontzaglijk virtuoze, wondre vlugheid in 't vatten van de moeilijkste dingen, soms, onder 't praten door, spelenderwijs iets makend waar anderen zich jaren voor moesten oefenen, hadden haar dien naam gegeven. Maar toen ze merkte hoe eerbiedig er op gelet werd, verwenschte en bespote ze 't zelf, onderbrak of smoorde 't; niet ineens, maar langzaam, wanneer 't niet verwacht werd, al haar gepruts achterduwend voor één smachtend, oneindig verlangen te dóor-voelen de werken van de heel groote kunstenaars, zelf altijd maar te kijken en te leven in de natuur waar ze dol op was. Haar oordeel over geziene, gehoorde, of gelezen dingen was diep, scherp, breed, en aan zooveel kanten mogelijk doorwerkt. Soms voelde ze zelf wel dat haar bevassing voor alle soort kunstuitingen groot was. Hoe 't in 'r kwam, wist ze zelf nooit, maar wèl begreep ze dat ze, zóó levend, niet altijd kern-diep kon blijven doordringen in 't grootste. Misschien dat ze 'r ook te veel van afgehouën werd door 't kille kantoor- en zakengeleef. Toen ze eens door 'n toeval „La Terre” had gekocht en gelezen, was ze drie dagen in haar kamer opgesloten gebleven. Alles wou ze van 't werk doorleven, in alle hevigheid àl wemelende menschriften, die 'r doorsidderd hadden, demonisch-machtig, uit dat boek. Ze wou in háár kamer die tragedie zien opgroeien en uitbloeden vlak voor haar begeerige, angstig-bewonderende oogen. Want toen had ze inééns gevoeld, zonder ooit iets te hebben geweten van realisme, 'n leven van dierlijkheid; ineens 'n uitbarsting van naaktschroeiende, wild-uitstuipeende natuurdrijven, nu in haar ziel gekrast met 'n vuurpen. Ze begreep dat 'r iets in haar ziel gebeurde; niet

alleen in 't boek, maar ook in háár. Want nooit had ze dien kant van 't leven opgekeken, op dúrven kijken, uit angst voor haar éigen ziel. En tóen had ze 'r ingestaard, in dat bestaan, diep; in de tragedie van 'n landleven dat ze voor zich zag bloeden. En ze was rustig, groot-rustig gebleven, met iets oneindig droevigs dat in haar was blijven rond-nevelen, om dingen die ze diep voelde, maar zich-zelf niet noémen kon met precieze woorden. Wel had ze 'n ideaal van zich gestriemd gevoeld, met de diep-vrouwelijke fijnheid van haar hevig karakter. Maar had ze de Faust ook al niet in die richting zien gaan, al kon ze in de allegorie van dat drama bovendien nog uitstorten haar fantastisch gedroom? Ze was eerst bang-verwonderd geweest, toen ze dat zwaar-donker-menschelijke, dat wemelen van al die schroeiende hartstochten, dat rauwe gekronkel van hun passies om 't lijf, al in andere vormen, bij 't satanisme van Faust, op zich had zien afkomen; dat teekenen van strijd tusschen lichaam en geest, de worsteling die niet was alléén tusschen God en Satan, goed en kwaad, maar nog veel meer om hartstocht, zinsgenot, en verdoeming van geluk. Maar toen ze niet meer bevend zwalkte met haar ziel tusschen rukken naar zinlust-begoocheliug van Faust, en rukken naar 't boete-gekrimp van Gretchen, die ze zoo klaar zag, buiten romantiek, in geen andere aanraking als met haar eigen vurig verbeeldingsleven, toen ook had ze begrepen, dat zoo'n ideale allegorie èn 'n boek als *La Terre* één wezensgroep teekenen, dezelfde soort passies en driften, voor haar bewustzijn alleen was wisseling in toestanden, niet in kern-menschelijke neigingen. Maar dat alles hield ze in zich, sprak er nooit met iemand over; want ze wist dat ze alleen voor zich-zelf dat uitwerkte. En zooals ze zich oploste in 'n groot boek, met dat blakervuur van aandacht, van geven, uitstorten, en heelemaal dóorgraven aan allen kant, zoo kon ze 't doen met schilderijen die ze mooi vond, al bezat ze 'r maar reproducties van, als ze maar één dag 't werkelijke gezien had. Zooals 'n schuchter vogeltje wegpikt z'n voedsel in buitensche winterstreken, en dicht rondfladdert om enkele huizen, omdat dorheid van den grond 't niets geeft, maar plots, bij geruisch en gesprek, opvliegt ver naar verborgen hemelhoekje, met buitje in den bek, zoo keek zij rond naar werken, schilderstukken die ze, tusschen 't geruisch zachtken doormanoeuvree-rend, in volle eenzaamheid wou bekijken en doorgronden, om bij de minste ontwijding van gepraat en stemmen wèg te vliegen, zónder buit. Zoo had ze prachtige gravures gekocht van Rembrandt. Uren op uren zat ze dan, in stilte verloren, te staren, te huilen, te lachen, ze te bekijken, te doorvoelen altijd weer, altijd opnieuw. — Dat was de geheime poëzie van haar gesloten kamer, als ze, in volle overgave, zich kon storten op haar Liefde, op haar lust tot groe-peeren en ontleden elke vonk, elk gebaar, elk lichtspatje, elke lijn, nadat ze eerst op zich had laten inwerken betooveringsmacht van 't geheel, 't volle gevoelswonder van alles te gelijk. Hoe dat ging wist ze zelf niet, hield ze ook niet vast in haar eigen lust tot

ontleding, tot zielskerven, liet ze over zich komen in hoogste verlamningsstilte van haar eigen Ik. Want ook vóór die reproducties drong in sprakeloze abstraktie tot haar op, wat ze in 't oorspronkelijke gezien had. Haar indrukken bij 't eerste zien kwamen zoo bijtend op haar af, zoo scherp, zoo haar ziel ingriffend, dat ze zelfs bijna elk detail terug kon halen in verbeeldingsrijk, ook zonder gravure. Bij 't oorspronkelijke had ze ondergaan 't alles overwel digende van de voorstelling, de levende tragiek der figuren in vorm, kleur en kompositie, met daaromhéeen de atmosfeer. Als 'n wondere en geheime omspeling van 't diepste schoon, zoo hielden haar die gewrochten gevangen, omdrongen, sloegen en teisterden haar, in ademlooze spanning en insnoering van eigen Zijn. Dan ging ze weg van 't doek, en leefde maanden na maanden voort in één meegroeïend gewoel met wat ze gezien had, zette vóór zich 'n reproductie, en ging, na dagen van eerst-enkel-met-verbeeling-inleven, zich opsluiten, liet op zich afkomen, aldoor anders weer, den weedom en levenstragiek, liet zich neerslaan, teisteren door pracht en diepte van 't licht, door den toovergloed dien ze zag, ook nu weer, in die kleurlooze groepen, en ging zoo, afgesloten van haar eigen wereld, opvoeren een poëzie van 't Alleene, niet smachtend-week, niet verteederd, maar bezwijmelend en rijk, slingerde ze zoo hevig in de bangste ontroeringen van 't reinste leefgeluk, naar 'n diep verlangend zinnegestreel, ging ze zoo hoog in één vuur van passie, zag zoo weer rondom haar 't vliedende van iets goddelijks, naast iets dierlijks van anderen en van zich zelf, dat ze, doodop raakte van al 't gebeurende om zich heen. Zoo las, muziceerde ze met 'n snakkende hevigheid en diepte; zoo worstelde ze met 't tooverend tonenkoloriet uit haar eigen serafientje, dat ze weenend mooi en broos of breed-orkestraal voor zichzelf bespeelde; zoo las ze Faust, hoorde ze Beethovensche symfonieën; zoo zag ze Rembrandt en doorleefde den Bijbel, waar ze door hem gebracht was, zonder zich om iets anders te bekommeren; zoo doorleefde ze in haar eigen kamer de wondere tragedie van 't bijbelsche epos, kroop ze onder de angsten van 't bloed- en schandeleven toen, tegelijk dringend in de breeë verteedering van 't Nieuwe Evangelie, toch alles weer aanvoelend als poëem, zelf jodin zonder godsdienst, 't alleen voelend als gedicht van 't diepste meelij, niets anders hoorend als wat ze zichzelf toelichtte of verklaarde, omdat ze niemand inliet tot 't heiligste gevoel van bewondering, dat zij had voor wat ze zoo goddelijk omleefde, omwaasd hield met den dauw van haar hoogste liefde.

Van de wereld verder wist ze weinig, van 't leven buiten haar, niets. Uitgaan deed ze bijna nooit, en 'r stil-koel meeleven, hoe innig en lief ze ook was met omgevingen, bracht stroefheid in uitnoodigingen van allerlei kanten. Zoo zat ze, met 'n ziel van gesmoorde expansie, met 'n lichaam en gebaar van betooverende charme, met 'n alles-vergloeïende en verterende gevoelsdiepte, verdwaald tusschen machten van platheid en rauwheid, op kantoor en

werkplaats, beschermd alleen nog door de tartende meerderheid van haar zwijgkracht, en 't heerlijke van haar zachten hoogmoed. Zoo zat ze dagelijks in plat rumoer en verhitting, weenend om zich-zelf dat ze niet vond den wil om te snellen uit dat midden, waar liefde voor d'r moeder haar vasthield.

In zulke zielestemmingen had ze voor 't eerst Hols gehoord, eerder nog gehoord dan gezien. 't Was net 'n paar maanden geleden dat ze met Hein gesproken had op kantoor, en na dien tijd 'm bijna niet meer ontmoet. Maar nog elken dag hoorde z'm, zag z'm voor zich. Nu ze hier weer zat in haar kamer, in 't groene lampgeschemer, nu klankte weer uit de suisstille z'n stem op. Wat had z'm toch met diepe verbazing aangestaard, toen ie, op haar licht uitgesproken vraagje of ie van muziek hield, met één opgolvend gegloei en uitklotsing van z'n passie antwoordde. [Z'n stem klonk nòg, nòg galmend; wat droef-breeë zwaarte uit zoo'n jonge borst. Hij had 'r aangekeken in scherp gezocht naar haar bedoeling, met zoo'n droef verwijt in de oogen, of ze dat nog vragen moest.] En dan z'n gebaren-drift, dat diep vurige, dat schitteren van iets geweldigs, en dat weeke stemgehaper toen ie zei hoe mooi ie muziek vond. Waarom z'm toen juist zoo krachtig gezien, en z'n stem zoo lang had hooren naklinken? Mooi, gewoon mooi vond z'm heelemaal niet, maar nooit had ze om zich 'n man, zoo sterk, zoo breed-forsch, en zoo rijk in wisseling van aandoening, met zooveel zonlicht in oogen gezien, gehoord 'n stem, waarin, achter de woorden, zoo gauw de ziel beefde. Wat hield ze toch van die heeschwarze stem, die woorden, van z'n lippen brandend als ie sprak met liefde of afschuw over iets. Hij had gehijgd, kort geademd soms, en dan weer zwaar, en al wat ie uitte, kwam uit 't diepst van z'n gevoel. Als ie wat zei, schokte er iets in 'r, telkens weer, tot ze dacht dat 't gedaan was, de ontgoocheling zou komen, die ze elk oogeblik verwacht had uit z'n mond. Maar dan was er niets gekomen, niets, alleen juist dat totaal onbewust mooie van z'n gebaar, z'n stemdaling of -stijging, 't zoeken, 't vreemd stil-staan, of dreigen met z'n oogen. En wat ie gezegd had in 't begin, kon 'r eerst heelemaal niet boeien. Maar als zoo plots dan lichte prikkeling kracht uit 'm laaide, kon ze opschrikken en in klaren slag woord voor woord hooren klinken... Wat zei ie!... wilde ie 'r smoren, pakken, wilde ie 'r pijn doen, vertrappen, wilde ie 'r striemen, slaan? En als z'm dan weer aankeek, week plots alles in 'm, dan schuchterde ie bleuig, klaagde er iets zoo roerends, zoo smeekends in z'n stem, zoo klankheesch, alsof ie getemperd achter keelklepjes sprak, vèr, met zachte heeschheid, huilend bijna tusschen z'n woorden. Nooit had ze zóó'n werkman gezien,... z'n schrikkelijke ernst alleen maar! Was dat nou 'n gewone versteller, zoo gloeiend, met zooveel verbeelding in z'n ooglicht, met zooveel trots, kracht en zooveel liefde, met zooveel zachtheid, kieschen kinderlijk-zoekenden zeg-angst? En dat lichaam, die hand, zoo breed, zoo goed... en wat rankte ie op onder 't spreken. Daar stond ie weer voor d'r, zoo bescheiden en zoo

trotsch, met zooveel zelfbewustzijn en inkrimpenden, terugschuifelenden angst voor overbluffing. En zij, laat zij zich eens afvragen wat ze was naast hem, wat ze wist en voelde bij dien man vergeleken? Wat had ie gehuild om z'n beetje weten; wat roerend verteld van 'n leven waar ze nooit flauw aan gedacht had. Daar zat ze weer in haar kamer, met allemaal weelde-dingen; daar zat ze tusschen haar schilderijen en wilden rommel van kleuren en voorwerpen. Daar dreigde precies Beethovens gezicht op 'r neer, met 'n ernst dien ze nooit had voelen strakken in 'n mannekop als nu, voor 't eerst, net zoo bij Hols. Wat hing ie daar vreemd, met z'n mosguirlanden van levende kleur, waarmee ze gisteren nog z'n portret omlijst had, om 't fluweel-diepe van den lichtgloed; met mos, dat ze op haar wandeling bij klonten van de boomen schraapte, zoo teer van kleur en zoo zacht gloed-schoon als ze nooit nog gezien had. Maar nou wou ze hem zien, Hols, z'n stem hooren weer, en wat ie, heel eventjes maar, zoo goddelijk-verlegen, vertellen kon van zijn werken, zijn worstelen om iets te willen zijn, vatten.

Wat zag en doordrong ze 't nu, dat hij haar nieuw gevoel had ingestort, toen ie sprak van ellende rondom. Wat was er 'n snikkende, ingehouën, licht bevende droefnis in z'n stem gedaald, toen ie vertelde van z'n snakken naar iets edels en moois, maar dat hij en al z'n vrienden zoo beestig hard moesten werken. En hoe bitter-gewoon van simpele wreedheid had ie gesproken van z'n worsteling tegen vermoeienis en uitputting. Ja nu, nu had 't 'r doorschokt, hevig, uitschreeuwend. Hij had 't gezegd, zoo zonder nare opwindung, zoo gewoon, gewoon, meer aanklacht dan klacht. Maar toen ie voor haar opriep 'n dag dat ie gezien had, vlak boven 'n kaarsenfabriek, de zon door 'n ochtend breken, met 'n vuurgloed verzengend schoorsteenen, huisrompen en rookdwarrelingen, en hoe teisterend helsch daar, achter die brandende nevels, dat zwart-verkoolde monster lag te hijgen en te dampen in zonnebloed, belichtend vroeg gezwoeg van vrouwen, zoo ver-lijkt dat ie 'r van gerild had; toen was er iets grootsch, iets verbijsterend-geweldigs haar hersens ingeplet, en had ze eerst goed de smart van z'n stem, dat tragische geschrei en gesnik van z'n woord-ziel gehoord in z'n aangedane, beklemd heescheid. Toen had z'm zien strak worden, met dien ernst, hem zien stikken en bleek worden van prangende geslagenheid. Daarop, zoo langzaam als droomde ie, 't verhaal, met 'n gesmoorde opgewondenheid die uit z'n oogen vlamde, wàt ie toen zelf ondergaan had z'n eigen fabriek instappende, dat af stond 'n eindje van 't kaarsmonster... En als zachte overgang uitdroomend:... dat ie eerst nog langs den weg 't vogeltjesgekwel had gehoord dien ochtend, dat 'm soms voor 'n oogenblik opvroolijkte, maar dat ie toen gevloekt en geschreid en gelachen had om datzelfde gekwel,... z'n fabriek ingestapt was als met lood in z'n voeten. Wat woest-frisch, als scheurde ie zelf met z'n stem verteederende medelijdentjes om 'm weg, had ie 'r apart laten voelen, dat ze niet beklagd willen worden;

z'n diepe minachting voor al dat voorname gepeuter en geknoei van haar standgenooten. Nee, ze moest nagaan den gloed voor z'n arbeid, z'n vuur en lust om òp en na de fabriek zóo te willen leven nog voor anderen, om dwars door allerlei persoonlijke ellende, lasten, benauwingen en afmattingen, toch zóo hoog 'n ideaal te willen grijpen, zich te verheffen boven 't platte van 't versuffende dagwerk, omringd door menschen die ie zelf uren soms voor den strijd moest opporren.

Maar zou ie volhouën?... zou ie niet zien dat ie z'n leven ondermijnde zoo?... Of paste haar nu alleen niet bewondering voor z'n kracht, voor z'n leef-geestdrift die gloeide in de jonge man-borst met moeder-teederheid toch?... Want altijd was ie dezelfde, ze merkte 't uit z'n stem, z'n houding, z'n antwoorden, z'n spot soms. Ja, ze kon nu lachen vrij in-zich-zelf, over 't peuterende, gemakzuchtige bedrijf van hun allen op kantoor, over 't luie leventje van haar broers, over de opgewonden zaak- en doe-drukke van haar vader. Nog duidelijker dan vroeger zag ze hoe onbeteekenend al dat zich-zelf zwaar gemaakte verantwoordelijke van hem was. Dat z.g. gewichtige kon iedereen, als ie maar 'n beetje opleiding en ervaring kreeg. Al 't echt vermoeiende werk ging nooit door hun handen, dat deden de knechten op en buiten kantoor. En toch, wat 'n praats hadden ze allemaal. Iedereen was koning in z'n beteuterd kringetje. O! wat had ze nu eerst de ellende van 't zware, zwarte geploeter begrepen, nu die doodgewone jongen 't 'r met zijn stem en met zijn hartstocht vertelde. Nou had ze Koog gehoord, dien knappen schilder, die altijd om 'r heen draaide met z'n werk, waar ze wèl moois in zag, van wien ze kocht om 'm te steunen, maar die 'r toch dikwijls hinderde met z'n eigenwijze gebaren en z'n uitluiën van gevoelspracht; met z'n telkens alles en ieder betrappen op stemmingen; met z'n eeuwig wijzen en je verbaasd aanstooten naar kleuren en luchten buiten, alsof je niet voor-je-zelf heel stil van dat alles kon genieten, ruim, diep-doorschallend je ziel van jubel, zonder er 'n woord van te zeggen; omdat ie thuis, in benauwde groepjes, 't altijd had over kùnst, kùnst en gevoel en met z'n zenuwachtig beweeg en machteloos woordgezoek nooit tot 'n diep zeg-uitinkje kon komen; nog héél anders dan bij Hols, dat zoeken en tasten naar woorden die komen moesten, dat altijd opdringen z'n stemmingen, on-vroom, on-heilig, met platte-duim gebaren vormen de lucht indrukkend, als ie 't niet zeggen kon, vól altijd van zich en dè kunst, dè kùnst. En Hally de musikus, waar ze thuis allemaal dol op waren, die wel had dat warm-lyrische met z'n weeke liedjes, en zacht chagrijnig-ironische in z'n spreken, maar altijd aan 't beweren raakte met Koog, veel minder stomp één kant uitkijkend dan deze; ook hij kon haar niet, buiten z'n pas beginnend werk, pakken, langer dan 'n poosje, omdat ze haar lieten zien altijd weer 't zelfde hoekje van 't leven, waartegen ze drukkelig opstonden met hun eigen ikje, zonder dien reuzenernst die 'n mensch, met ware en diepe levenskracht, ineens voor je oogen doet vermageren, als ie zich geeft zóo dat je siddert, omdat

je wéét, ziet: dat wezen is ècht. O, zij zelf, hoe erg had ze niet meegedaan, voor dat ze Hols leerde kennen? Was zij niet zelf altijd verliefd geweest op kleuren en tinten, als 'n dolle, en had zij eerst ook niet de prikkelendste verrukking ondergaan bij 't alleen-artistieke, 't heimwee-fijne, 't kwijnend-bekorende, 't angstig-vèrre, 't vreemde verdiepen en vergrillen van haar leven, dat van anderen, van natuur-pracht, van avonden, van nachten, van ochtenden? Had ze niet jaren dat nieuw-vreemde, verfijnd-buitenmenselijke gekoesterd en vertroeteld, overal meegedragen tusschen 't dons van haar egoïstisch zielsgeluk? Had ze niet altijd de gewoonste levensdingen willen verfijnen, verijlen, in hooge wendingen van pracht en geheimzinnigheid, gedragen op verbeeldingen van iets ontzagelijks? Was er voor haar niet nog pàs 'n tijd geweest, dat ze niet vatten wou de symbolische verklanking van de Lohengrinfiguur, als gedramatizeerde werkelijkheid, maar 't onmogelijke erin alleen juist erkende als bestaanbaar? Had ze niet geloofd in, en razend verlangd naar zoo'n Graal-figuur, wezen van stem en fonkeling alleen? En had ze de ontgoochelingen niet teruggedrongen in haar droef hart, toen alles anders uit de werkelijkheid om haar heen kwam staan, toch geloovend in een opperste zaligheid van 'n geheim leven, dat ging misschien ook langs zonden, die gevaarlijk waren maar heerlijk-meesleepend en altijd maar hooger in 'n sfeer van geluk, waar iets geweven werd tusschen haar en 'n wezen, zoo bovenaardsch, dat ze 'r van huiverde. En nou middenin was gekomen 'n jongen, die 'r iets was gaan zeggen, zoo ontroerend-gewoon, dat ze geluisterd had als naar haar Graal-figuur van louter heimwee-verbeelding. In plaats van fonkelingen, bovenzinnelijk gestraal, zag ze doorwerkte handen, hoorde 'n stem zoo vòl van menselijk leed, dat ze duizelde, voelde 'n ernst op z'n gezicht, die haar 't hart dichtkneep van aandoening. En in dien jongen, iets zoo innigs en hoogs, iets zoo kiesch en bescheidens, met zooveel vuur en kracht, dat ze haar eigen oogen niet wou gelooven.]

Precies 't zelfde was nu weer met haar gebeurd, als dien dag, waarop ze dat boek, met z'n ontzettende schildering van gewoon rauw natuurleven, toevallig had verwisseld voor een van verbeelding, en diep besef kreeg, dat haar natuur voor beide dingen even innig ontvankelijk bleef. Zoo nu weer had ze be-droomd en verinnigd, met heel haar rijkste zielsbegeeren, die schoone Graal-figuren, en voor haar kwam staan 'n werkman, doodgewoon mensch, maar met iets zoo dieps in z'n wezen, iet zoo zuivers, dat ze niet van 'm af kon met al haar gedachten. Nee, ze voelde zelf dat in haar geen romantisch verlangen, geen grillige avontuurtjes leefden, geen salon-verfijnde-zwijmelingetjes. Wat zij verlangde was wel hóog, te hoog misschien, wel vèr en vreemd, maar was iets dat moest ingaan tot haar diepste wezen, was wel Liefde, maar een die niet spelen kon met deugd, die de dingen uit 't leven nièt wou om zich-zelf mooier of subtieler te maken, die schuwde van alle uiterlijk gezwets, en gekir, van alle praal en verhitte zinnenzwijmel.

Lief had zij alleen 't groote, schreiend lief wat ze kon aanbidden, en al wat sprak met diep geluid, dat ontroerde, in haar deed trillen dat verbijsterend-verlangende, rijk aan opgedrongen, saamgepakt smartgeluk; en wat dat gevoel niet raakte, maakte ze moesfijn in haar eentje, verachtte ze, of zag 't niet meer in haar geest één sekonde rechtop blijven staan. Haar fantasieën hadden om 'r gegolfd als zeeën, waarop aanschommelend bewoog 't gracielijk spel van haar droomziel, deinend in kleuren, met in hen gevangen 't geheimzinnigste tooverlicht. De eenige in wien ze veel blijvends had gezien om 'r heen, was Hally met z'n liedjes, die in z'n vragend-smeeënd zieleleed 'r telkens kwam omdroeven, haar vaststrikte in 't streelende gelok van z'n klacht-akkoordjes. Maar buiten z'n werk vergat ze ook hèm, begeerde z'm niet hevig. Nooit had ze 'n man ontmoet, die haar alleen al kon vasthouën met z'n stem. En nog 'n kunstenaar, Arnold, de vriend van Herman, ... als die sprak, en hij had de viool uit de handen gelegd, dan voelde ze dat slangachtig gluipende van z'n klein-scherp-hakende, zwarte oogjes, die stuitende stemgemaaktheid, dien spannenden wil om te zeggen dingen boven z'n macht; zag z'm worstelen met 't wonder-teêre, dat ie door z'n schoon spel had opgeroepen, maar voelde ze zich verkoelen voor dat virtuoos-koud-handige gedoe, die schijnverteedering met 'n zie-je-nou-wel-dat-ik-je-pak-lach op de dunne lippen, zag z'm verbleeken in haar waardeering. En als ie dan bemerkte haar verkoeling, z'n ontglippen aan bewondering en ze zag 'm voortgaan, praatzuchtig, oliedom en oppervlakkig, koppig en mal lichtgeraakt, vol opvliegende aanmatiging, dan weer valsch-bedachtzaam en schijn-nederig, kon z'm heelemaal niet luchten, vergeleek z'm weer met Hols, in z'n geestdrift-eenvoud en machtige kracht-zachtheid. Dan zag ze Arnold en z'n artiest-kornuiten, die ie meebracht bij haar thuis, hoorde ze op elkaar afgeven, elkaar tegenspreken en ombluffen, in sarrende minachting voor niet-artiesten, soms zóo ouêrwetsch en femelend, dat ze allen wel in 't gezicht had kunnen uitlachen.

Zoo hadden al de mannen die ze kende, buiten Zeelt, op den winkel, voor haar iets afstootends, iets laags, iets gluiperigs, zich-altijd-banalizeerend, geestig om háár, scherp om háár, gevoelig om háár om 'r te omknellen tusschen hun hebzuchtige, indringerige sympathieën en bedekte liefdesverklaringen. En dat maakte 'r benauwd, altijd, omdat ze kende buiten Hally, de platte, gruwel-platte hebzucht en onkieschheid van hun naturen, azend op geld en naam. Telkens lag haar op de tong scherp woordgesteek tegen allen, maar dan hield ze zich in, liep weg en sloot zich op in haar kamer om 'r te blijven. En wat ze den laatsten tijd ook dacht, altijd draaide haar aandacht weer terug op Hols dien ze zag en hoorde. Wát voelde ze dan voor 'm? Zou ze hem lief kunnen hebben, hèm?... Moest ze zich dat vragen? Nee, dàn al had z'm niet lief, dàn al kende z'm niet. Wat was 't toch, goeie god, dat 'r zoo altijd aan 'm deed denken? Had ze niet haar kunst, haar orgeltje, haar werk? Waarom moest ze

dien jongen voor zich zien, dien ze nauw kende? Waarom? Want al had ie op haar ingewerkt, nooit zou zij toch kunnen voelen, wat hij voelt voor dat leven. Door hem zag ze dat ze stond buiten een reusachtigen kring van dingen in 't leven, die ze nooit begrepen had, en niet verlangde te kennen. Nooit zou zij zich zò, in die richting, kunnen geven aan de liefde voor 't menschgeluk als hij; dat leefde nu al diep in 'r.

Als ze zich afvroeg of ze zich gelukkig voelde, zooals ze nú was, dan wist ze zelf niet goed wat te antwoorden. Het goddelijkst gevoelde ze zich 's zomers, als ze logeerde op Zandvoort, drie maanden, in hun villa vlak bij 't duin. Als ze dáár, in de volle wisseling van licht, kleur en zon, zoo alleen mocht koesteren haar droomen; als ze dáár alleen uitging, op elk uur van den dag één ding kon zien in al ander licht, onder al andere hemelstemming; zoo de zee in z'n dreigen, zoo 't duin in z'n blauw zonn-hitte-gegolf, of weer, onder donkere luchtbedekking, in jagend gestorm en geblaas van blauw-grauw, en wilde, zilver-bonte wolkgevaarten door de hemelen, met schaduw-gevloei over de duin-golven, of als enkel goudbergen, zengend in strakke hitte. Ja, daar was haar goddelijkste tijd, waarin ze snakte naar 't bijzijn van 'n wezen, maar 'n wezen dat was wat zij doorleefde, dat ze kon zetten in haar bewonderingslicht, dat zijn kon wèggedroomde en losgemaakte ziel uit de doeken van haar reus Rembrandt, vleesch geworden verbeeldingsfiguur van haar heiligste verlangens; verlangens die ze zocht over de golven, in kleurklots op haar aanbulderend, die ze hoorde in 't soms diepe bazuingedreun van rhythmische zeestem, die ze zocht in alle stemmingen, onder 't zoeken en binden van ruikers, van bloemen uit 't duin, onder 't koesteren van gevangen vlindertjes, als lichtscheepjes haar hoofdje omvliegend en omzoemend in kleur- en vlamgestraal van vleugelengetril; als ze mocht loopen in 't duin, heel ver, of in 't bosch, overal waar ze kon zoeken in de natuur onder ruimte-licht, waar ze kon samenzijn met dat wezen van verbeelding, alleen om 't te zien groeien uit alles wat om haar stond aan lucht, boomen, land, duin of hei.

Dat waren haar volop gelukkigste dagen. Ze genoot ook wel van alle weeren, maar waar ze zich 't vrijst bewegen kon, zonder steun of opgedrongen visite om 'r heen, zonder nagalm van zaken- en winkel-rumoer, dáár was 't heiligste. En al genoot ze buiten en in de stad van 't goudkleurige herfstwonder, van den weemoed in alles dan, van 't treurlicht in den regen, die bewaasde heele stadsbrokken in goochelende toonvloeijingen waar ze uren naar kon kijken, of naar luchtwemeligen, bedekkingen en opendrijvingen van den hemel; al hield ze van den winter met z'n ánder licht, z'n kleur en sneeuw, z'n witte rijp-kathedralen, z'n slaander, feller uitgemergel van natuursmart, strakker en blasser gewef van kleuren, of z'n duistere, looien uitdoovingen en smoringen van zonne-vreugd; 't vòlst-op genoot ze toch altijd weer van de lente en iets in den zomer, buiten

op haar villa, waarheen zij ging 'n maand eerder dan 't heele gezin, om uiterst voorzichtig over te dragen krioelenden rommel, waar ze 't minst buiten kon, en om haar kamer, waar de zee vóór duizelde, zoo min vreemd mogelijk te houën.

De voorbereidinkjes die ze dan heel alleen maakte, waren wel de goddelijkste genietingen van haar leven. Ze vond niets ontroender en gelukkiger dan de lentekomst te begluren in 'r jongsten, teêrsten tooi — dáár, in den omtrek van haar villa, in 't woeste duin-hart, aan den zee of boschweg rondom, altijd maar alleen. Ze ging dan gewoonlijk al tegen einde April, als er nog geen sterveling te zien was in de duinen, of aan strand van die opgesmukte, druk krioelende, blufferige badbezoekers, waar ze 't land aan zou hebben, als ze dat gewoel van al hun kleur-kleeren, japonnen en parasols niet prachtig vond soms in 't volle zonnegelaai van 'n gloei-zomerdag, met al die mooie, luchtig springende kindertjes, stoeiend en flapperend, met hun donkeren of lichten harengloed den wind in, langs 'n kokende zee. Maar liefst ging ze dan 's middags of 's morgens, bleef er overnachten, zooals ze dit met haar kantoorwerk kon regelen. In den omtrek, bij 'n boer dien ze goed kende, sliep ze dan en at ze, heelemaal gewoontjes meelevend in hun hutje, niet als 'n vlinderig-nieuwsgierig stadsdametje, peuterig-precies, neusoptrekkend om kleine viezigheidjes, maar meedoend en oplevend, flink, ongegeneerd-los en prettig-vrij, helpend 't vrouwtje in 't huishouën, haar meteen afleerend, in korte, duidelijke zinnestjes, schuchter ontzag voor 't dametje, door alles voor te doen, stevig en flink, met d'r teêr-blanke handjes aanpakkend wat er voorkwam. Want in zulke maanden wou ze alles ondergaan van 't landleven, genoot ze van 't kleinste in goddelijke opgeruimdheid, omdat alles weêr terug viel in 'n diepe natuurstille, in 'n rust die langzamerhand haar heele ziel kwam besluipen en haar geest overduizelen. — 's Morgens en 's avonds drong in 'r, 'n genot zò diep en krachtig, zò rijp, als haar dáár alleen doorschokte, voelde ze, met 't herleefde zonlicht op 't gras en loof, en de nieuwe barstzwellende knoppen overal, 'n jeugd uit haar dartelen die 'r deed springen, lachen, zingen, luid-alleen, met d'r zilveren stem door de wijê lucht; haar lichaam gevend verrukkingsgratie, zwier en losheid; 'n dartelheid in beweging en gang, 'n lichtheid in stap, 'n speelsche geestigheid, iets licht-trippelends, toch innig-ernstig opgeruimd, dat, met 't ópklinken van de lentestem, ook juichend in 'r wegdroomen deed haar donker stadsleven rondom, als ze niet was opgesloten tusschen de muren van haar heilig tempeltje. Dan kon ze zichzelf be-tooien met al haar moois als ze liep, blij-licht den lente-adem inzuigend, zoo dauw-jong en teêr-zoet opstijgend óveral uit den groeienden, zacht-zonnigen geur-bodem. Dan ging ze in haar mooiste japonnen dwalen overal, in lichtend wit, in vroolijk gebloemde, luchtige mousselientjes, in donker rood, of licht-zeegroen-zijge stof, in àl gracieuzer mengeling van lijfjes, manteltjes en rokken, als 'n eenzame lentebruid de bloemen zoekend. Ze wou dan hebben al wat jonge lente de aarde

uitlokte in kleur en geur, in licht en zacht bloemgetint, zonder dat nog 't zomervuur bloemvormpjes geschroeid had. En dan dwaalgrijpend rondom, door de wazen van 'n fijn-lichte, lente-zoele lucht, blank-goud en witjesachtig blauwig, droeg ze haar wilde boeketten mee naar huis, zette ze alle in vazen en glaskelken, liet 't leven er in zóó voor haar dronken-begeerende oogen opgroeien, om elk bloempje van uur tot uur te zien in z'n uitwisseling van vorm en kleur. 't Goddelijke lentefeest moest ze bekijken in z'n vroegsten tooi, onder 't gepiep en getjilp van wemelende vogelenfluitjes, die boven haar hoofd zilveren jubeling regenen lieten uit 't lichte fluweelgestreel van hun volle zilverkeeltjes, of schaterden hun korten fluitslag, parelende toonrapheid, in vluchtig rondgesprenkel van geluidsdroppeltjes op 't verrukkingsteêre, lichtgroene van gras en boomtakjes. Zoo moest ze de lente om haar bezongen hooren in geschater en gejoedel van kleine luchtzwevertjes; zoo moest ze tegemoet gaan als dwaalbruid, vol diepen hartstocht en roerend verlangen, haar lentefeest, om te zien worden, 't lichte groen met z'n weeken gloed, teêr-blank nog, verspringend in 't veld naar àl donkerder, dieper dof-groen in jonge boschjes, met àl maar ander geschakeer van hooger of dieper tinten, onder een wellust-licht drinkend en inzuigend àangeurende zwoelte.

Dan stond ze elken dag in 't groote, heerlijke golfduin, en zag ze achter 't wolkgewit van hongerbloempjes, door bloeiende struiken heen, in zacht licht, de kleine lievelingen, haar kleurige viooltjes rond bosschige heuvelingetjes, 't blanke gesprei van vogelenmelk, achter op àl grasduin, waar de zon kittel-schroeiend stoeide. Dan maar kijken de lucht in, dun-blauw, vol lichtgewemel aandrijvend over stil-verstarde golvenklots van duinbulten, die kleur-vloeiden van verre in blauw-paars gesluis, damp-zacht, dichtbij, in goud en geelgroen, omslingerd en begroeid met alles wat óp kwam leven. Dáár stal ze 'n wikke, met z'n innig rooie blaadjes, net zoentjes onder 't bruidsgroen; dan 'n purper-week kardinaalshoedje, en bleef ze 'n poos versuft door aangewuifden geur van lelietjes, die, aangeplant, midden op 'n afgebakend akkertje hun adem uitwolkten, als weggevoerd op 't wemelend getril van overal uitschietende paarlmoer-vlindertjes, die 't licht zoenden met vleugeltjes-koloriet. En als ze zoo'n maand gewandeld had in boschjes en duinen, of alleen aan zee, onder nieuwe lentelichtduizeling, dan voelde ze in haar, al snakkender, liefdesomgang met al dat levende in de natuur, met die bloemen, die vogels, en dan daalde in haar 't lichtgelukkige, dat 'r deed zingen en dartelend uitwoelen haar jeugd, tot ze, vermoeid, de stilte weêr in ander stemgeluid tot zich hoorde komen, maar altijd brengend dat rijke, diepe geluksgevoel, dat ze nooit bijna kende in de stad. — Elken dag voelde ze 'n kracht, 'n breeë rust, 'n zoo zèker doen van de dingen, 'n helder en ruim bekijken zooals ze 't altijd wilde, maar bij 'r thuis eeuwig wegschokte om kleine zaakjes. Buiten bleef 't van den ochtend tot den avond zóó;

alleen anders weer bij 't vallen van 't vreemd-duistere, meer omdroefd dan van stillen weemoed, dringender, prangender, maar toch rustig, en o zoo oplossend in die hevige stilte, waardoor ze alles zag en hoorde veel zuiverder dan waar ook. Dan kwam iets in haar diepste natuur tot bewustzijn, dat ze in de stad nooit goed onder de oogen keek. [Dáár juist voelde ze, dat ze naast al haar ander begeer mocht denken aan lichaamsliefde, zooals ze 't nu dagelijks zelf zag uitstorten onder alle soort bloemen en dieren in korten leefdrijf; die opjoeg en kittelde de verbeelding als 't niet zoo gezond-eenvoudig uitkwam, op zich-zelf niets onreins of plats voor haar had. 'n Drift die ze niet dierlijk dacht, al was deze ook door haar mensch-zijn hooger-op samengedacht met 'n man-ideaal, maar toch menschelijk moest blijven, gezond, oprecht, zonder geheimzinnig geprikkeld van 'n gevoelsfeer, die er niets mee te maken had, zonder bijgedachten, rare uitdenkseltjes en vreemd-duistere meisjesverwachtingen. In de stad omdromd van begeer-mannen, voelde ze dat niet zoo krachtig altijd, en had ze neiging haar lijflust te vertrappen als iets walgelijks in haar, dat er best uit kòn, meer als reactie op 't begeerlijk-grof uitkomende van de aanbidders en hun verhitte zinnelijkheid, dan op haar eigen gevoel.] Maar was ze dáár, midden in 't groote natuur-gebeur, onder dat rijke gestroom van leven, dat openbarstende ge-kern, dat bestuiven en vervliegen van kiemen, dat levensgisten van al die groeikrachten in onzichtbare werking en zwelling de aard rondbrandend, in één rijp vuur van leven; dan zag ze 't weer heelemaal zooals 't ongeschonden in haar eigen ziel ademde; dan begreep ze zelf veel beter den drang van haar vurig jong lichaam, in de stad haar soms drukkend en benauwend, zooals bij elk meisje dat ze kende, waarvan ze gehoord had dat ze, om allerlei enge, kleine fatsoenlijkheidjes, een zóó heerlijk verlangen in zich versmoorden of verhuichelden. Daár zag ze hòe, wát ze te doen had, dat ze zich door niets zou laten binden, dat alle fatsoen alleen in haar eigen hartsverlangen zat, dat geen sterveling 't recht kon hebben haar begeeren de keel dicht te drukken, dat ze zich heelemaal zou geven aan hem dien ze begeerde met den gloed van haar eigen ziels- en lijfshartstocht, al zou 'n wereld vol menschen haar trachten te stuiten.

En dieper voelde ze dan dat ze nu nog zwijgen moest, omdat zóó'n diepe passie voor 'n man nooit nog in haar geleefd had, al stond soms overeind 't krachtige verlangen van de jonge, rijpe vrouw, en al verstond ze de stem van dat verlangen niet altijd. Maar als 't eens zijn zou, dat ze lief kreeg iemand buiten haar kring, wat 'r volstrekt niet als iets aparts òmhunkerde, en men ging zich, waar ook, verzetten tegen dat heiligste willen van haar ziel en lijf, dan zou ze zich losscheuren van alles, met de kracht van 'n hoog, overweldigend egoïsme.

Want ook hier had ze weer 't altijd sterk-zelfvertrouwend omvatten van 't vreemd-vizionnaire, voor haar omwisselend, zonder dat ze zelve 't wilde, in zeer aardse en gewone dingen, waar ze dan

dezelfde stuwkracht, 't zelfde leven en beginsel in voelde. Zooals ze wáár had doorwerkt 't dier-zijn in den mensch, zooals 't op 'r gestort was uit dat boek van hitte en drift, en zij, uit zichzelf, de allegorie er van, verzinnebeeld in 't Faustbegeeren, had zien omwisselen voor haar bevende oogen tot rauwe tragiek van den dag, zòò was ook dáár haar duidelijk, hoe 'n onwezenlijk gedramatizeer, geïdealizeer van geslachtsliefde, romantische benauwing aan 't zieleleven van elke vrouw moet geven. Zoo drong 'n reëelere kern door haar fantastisch begeer heen, zooals de Graal-ridder voor 'r was neergedaald in gestalte en stem van 'n gewoon werkman; zooals 't afzonderlijke, diep-smachtende gevoel naar iets opperst alleen zich kwam vertolken in zeer gewoon menschenlijke klachten, maar zoo diep levend en waar, dat haar ook tóen weer die eenheid in gevoel voor werkelijkheid en 't ideale doorschokte; zooals ze de natuur had doordroomd in ruimte- en stemmingspracht, gevend kontakt met 't hoogst ideale, om later datzelfde leven in die natuur te zien in z'n kleinere vormen, even wonderlijk en goddelijk van takje, knopje, wordend blaadje, klein en subtiel-schoon in z'n geheimvollen, vacht-zachten, moeder-teëren groei, warm-diep verscholen, beschermd en gedekt; voelend toch dat ál 't wezenlijke, 't gewone gekruip van wormen in stof, 't uitwerpen van mest en vetheid, eeuwig maar weer terugwisselden in geur en kleur, door dezelfde aarde waar al-sappen en stoffen samenleefden, om te laten groeien wondre dingen die ons zoo diep beroeren. Ook die eenheid in de natuur, dat opslurpen van stoffen door de menschen apart vuil gevonden, maar door de aarde en 't licht gekoesterd, omgetooverd in 'n ál-kleurigen bloesemgroei van vruchten en planten, had haar den wezenlijken menschenlijken aard van 'r eigen ziel en lichaam doen vasthouden. En al kon ze zich-zelf maar zwak dien levensgroei ontsluiëren met haar luchtig weten, doorpeinsd had ze 't diep, zoodat ze ontzaglijke kracht vond in haar eigen karakter, door te voelen diepste harmonie tusschen dat wat de ziel wil, wat ze als verweringsstof noodig heeft aan aardsche menschenlijke stoffen, gewoon dierlijke driften, — die alleen apart bezien viezigheden worden, — om te laten bloeien de schoonste geestesbloemen van ons voelen en verbeelden.

En zoo bracht ze tot rust, midden in 't opgeurende lenteleven, dat ze zag ontkiemen en worden, den groei en woeling van haar eigen innerlijk, koesterde ze haar gedachten onder de aparte kleur van iederen nieuwen zonnedag. Om toch niet te zijn te veel met zich-zelf, ging ze verder met dwalen, zoeken en teekenen al wat ze kennen wou van binnen, En had ze eerst onder 't groote licht alles in de ruimte gezien, dan begon ze opnieuw te plukken, nam ze mee van alles 'n keur, wat 'r 't meest pakte. Want razend was ze met den wonderbouw en groei van ieder bloempje afzonderlijk, dat ze aan alle kanten bekeek en teekende, in ál dieper gevoel, alle deeltjes, om 't vormenschoon, de lijntjes, de kleurtjes, de boogjes

en vlekjes, die ze wilde kennen en doorzien stukje voor stukje in hun geheime wording. Van andere maakte ze wilde boeketten met alle toontjes er in, los zoolang maar meegepakt, om thuis uit te stallen; om daar in klein-slanke, breeë en grootere vaasjes, glazen en kelken 'n kleurspel te goochelen in mengeling van gloed en licht, in groepjes zoo verrukkelijk van gratie, dat ze van blijdschap handklappend ervoor stond te springen. Op stoelen en schoot had ze dan eerst den vollen bloemschat uitgestort. Op haar tafel stonden stille vaasjes in groeprijtjes te wachten op hun tooi, en dan snel, als 'n wild maar zeker toetsenspel van wemelende kleurtjes, rangschikte ze tinten en vormpjes los bijelkaar in de vaasjes. Als alles 'n beetje zat, kwam 't afwerken, 't fijnere figureeren, zelf bekijken en nagenieten.

Om heelemaal van begin af den lentegeur op te zwelgen, had ze 's morgens eerst meegebracht 'n jong takje van laag gestruik aan den weg, laat-bloeiend, zacht grauwig-groen nog, leelijk houtig, zonder reuk van buiten. Dan, lichtjes, trok ze af 't bastje, en malschnat sapte vocht onder 't bastige huidje, bleek week-groen nog, maar met zoo'n zoeten reuk, dat z'm proefde op haar tong en doorvoelen liet, hoe de Meigeuren haar omzwellen gingen, — de Mei, dien ze liefhad als de gratiemaand, dien ze zag als schoonste bloemenstrooiester, toovervrouw van licht en rozen. Dát takje moest ze altijd ruiken als grondgeur, midden tusschen den kleurregen van bloemen, die elken dag gingen en kwamen in de vaasjes, onder toover-verschietend kleurspel, als telkens andere vormpjes en vlammetjes de omgeving raakten, en groepjes veranderden van lichtval, uitgezocht en omrankt in één zuivere harmonie van tint en kleur. En als ze klaar was met haar vaasjes en kelken, dan stond ze nog in fijne schikking van kleine deeltjes, van halmpjes die ze middenin stak, gracielijk, met 'n rijke sprenkeling witte lichtjes, als kleine sneeuwkrystalietjes door 't lichtgroen heengespat, op één tafel voor 't raam in volle licht, zoo rijk gegroepeerd, zoo moederinnig verzorgd, dat ze 'r zelf niet meer van kon afblijven. En alles van 't wildste uit duinenhart, of boschdieptetjes tot 't gekweekte, was er bij, alleen maar om 't licht, den gloed, de schakeering te verdiepen of te verfijnen. Zoo stonden daar haar vaasjes, licht inzuipende kelken en vonkende flakonnetjes met diep goudglanzende boterbloempjes in lichtgekring; daar, in 'n half cirkeltje dansten in sterk licht wit-zilveren blaadjes van vroegen populier, en daaromheen, in kleiner kransje, jubelden vroolijk-lacherig-lief 'n fijn groepje madeliefjes, zoo teêr-jong en argeloos kijkend in nog sneeuwblanke gratie, met hun geel zieltje vol lenteverlangetjes, die zacht opzuchten bij elk windgeruchtje uit 't open raam. Ernaast gentiaanklokjes, die bengelden in blauw-paars licht, hoog over 't blonde kringetje heen. Zoo de heele tafel vol, in rijen en rijtjes gegroept, klein en hoog, purper bekleet, grauwig-witte en paars-dronken hyacinten, geur-wilde endymions, enkele maar trotsch-lang, in hun opdringend-heeten adem, naast 'n paar trompetnarcissen, die lichtten

in de zon, alsof er zang uit hun koperen holte-toeter zou schetteren. En rondom dan, bedauw met zilvergevelek van doorbloesemde halm-pjes, fijn-zangerig-groene bronzinkjes van muurbloempjes, met geknapper in lichtgevonk van oranjelichtjes en gele, terugkaatsende vlammetjes, die geurden één reuk rond van ver, diep heimwee in verrukkingszoet, ijl en doorzuigend toch de atmosfeer; anders zoet dan 't geurgewalm van hyacinten die er naar-zwaar door werden, tast-reuk bijna, maar uit de muurbloempjes opzweefde als 'n odeur van iets heel smartelijks, vol mijmer-heimwee haar tegemoet komend als verrassing van heerlijke dingen die ze in haar herinnering altijd heilig koesterde, daar staand in kringetje brons-bruin licht, fluweel-zacht gevlamd als hommellijfjes, aldoor maar uitgeurend dieper hun reuk van weemoed en zielsterugleving. Er naast, kleine boschviooltjes, zoo stil-lief in hun driekleurige lichtjes, opgedrukt-gezellig kijkend naar grootere gekweekte violen, die vlinder-moe uitrustten met uitgespreide vlerkjes op zilveren lichtrand van doörfonkelend kelkje, als bekoring van kinderkopjes in sluimeronschuld. En dan, midden in 'n ruimen, kristallen bak, vergeetmenietjes, in hun blauwe arge-loosheid, met dat smeekende gevraag van gekleurde oogjes en 't geel ge-stèr er in, zoo vreemd-innig kijkend van hun schitter-wiege-lend lichtbedje, waarover uitgespreid lêi, geurend groen en alkleurig dons van 't teërste er-tegen-aan gewaaid fluweel-mos. Heel hoog, in 'n slanke lichtkelk, met z'n zilverspiralen van waterlicht die er langs kronkelden, flankten, onder opgevonkt kristalschuim tusschen 'n krans van zacht-kers-rooie en lila bloempjes, in half-schaduw en zonvlam, rijke trossen gouê-regen, als gratievolle jonkvrouwen uitstekend in ranke pracht boven heel 't schaat'rend kleurfeest, in hun gouê, sprankjes-weelderige schittering afdruppelend vloeilicht op neergeknielde, kleine kinder-bloem-gezichtjes. En er vlak over nog zoo'n kelk, onder sprietjes die er geestig rond spikkel-wuifden en schaduwden, 'n beetje verscholen in meer buigzame rankheid van seringentrossen, witte toortsen met bruidsgeur, reinslank van bloemgracie. — Rondom toch sober gewoel van al de andere vaasjes en kelkjes, drijvend in 't licht dat fonkelde op waterschijn langs stengels, rondom al rijker gewissel van groen, in dieper en lichter lichtval van tinten, opgaand in rijen van pracht, was de tafel aan de hoeken omhoog door vier flakonnen, tulpen van ontroerend licht-rose, met room-wit gevelek. En op den schoorsteen, tegen den spiegel opgedrongen als brandende achtergrond nog, goud-donkere paardebloemen, groote heesters en dennetakken, heele struikstukken, wild groen, brokken mahoniaas, met 't staalblauw-groene geglans van hun stekelbladen, omgoocheld achter 'n hek van licht draad-groen en rooie beukekransen van smachtend diep doorschijnend wijnrood, waartusschen weer kleine bloemgezichtjes schaterden, van 't starendste bloedrood, strak vlammend, stijgend en dalend in alle oranjetinten, naar kwijnend brons-goud, Meiklokjes-wit, fonksels er tusschen gekettingd als kleurschakels, onder verborgen prikkelende lucht van jasmijn en

kruizemunt, 's avonds omdrupt van wondre waterpaarlen, waar 't licht z'n laatste kleurschittering in hing.

[Zoo vierde ze lente, midden in 't brandende en teederste koloriet van 'n aangeurenden zomer. En zooals 'n prachtvreemde schelp, vèr van de zee, in teêrste en blankste kronkels van z'n albasten binnenste verborgen houdt, waar j'm ook meedraagt, 't zeegezucht, de vèr-zangerige, zacht-ruischende naklacht van z'n eewig geheimzinnigen golvenzang, wat gedempter alleen, zoo ook bleef in haar ziel àl maar rondneuriën, rondruischen, wáár ze dwaalde, dàt zomerleven, doorgedroomd in die alomme stilte en licht, 't nàlevend gedempter in de stad, als goddelijk herinneringsspel.]

Nu kwam de winter weer op 'r af, minder vrijheid en stille verrukkingsuren. En meteen dat klagende gevoel dat ze nooit in 't heele leven had gestaan. Hols had ze beloofd mee te gaan. Ze zou 't doen, nog wat later, meer in den winter, als ze vrijer kon zijn. Ze voelde wel dat ook hij graag bij 'r was, dat had z'n open kinderlijk vreugde-gekijs, toen ze 't 'm voorstelde, al lang gezegd. Maar ze vond 't zoo naar dat z'm niet kon roepen bij zich thuis, dat ie 'r moest zien als 'n schuchtere vluchteling. Wat dolgraag had ze 't haar moeder gezegd, maar ze wist hoe hevig 't haar zou schokken, als ze hoorde dat 't 'n „krist” was. En hoe kòn ze hèm in huis nemen, zonder beleedigingen van haar vader? Wat 'n herrie zou 'r niet losbarsten, en wat zou ie krijschen en vloeken! Nee, ze moest 't maar zóo doen, dat ze niet herkend werd, 't was toch misschien voor 'n keertje, en dan beter voor al 't dwaze familiegekleis en gesprek. 't Was maar meer om eens te zijn met hèm, eens naast 'm te loopen, niet meer dan 'n uurtje, 'm nog eens te hooren. Als ie 't maar niet dwaas vond, dat verbergen en half schuilgaan van 'r; als ie 't maar niet ging zien als 'n beleediging, 'n verschuilen van stand-verschil; als 't 'm maar niet kwetste, want nooit nog had ze zoo'n zuiverheid in kijken en zeggen, van 'n jongen man, naar haar, vrouw, gezien als in Hols, ondanks z'n opvliegen en pijnlijke lichtgekwettheid. Om niets ter wereld wou z'm grieven; dàn zou ze liever thuisblijven.

Maar nu had ze genoeg gesuft en gedacht. Even nog zou ze haar serafientje laten zingen, éven, uit dien groenen schemerhoek, voor 'r zelf, 't voorspel van haar Graal-liefde, dat vroom-aanbiddende, dat meer was smeeken dan vragen.

[Als door 'n wervelvind van zilveren figuurtjes aangezweefd, rij-de 'n zacht klankenpaleisje voor haar op... 't geschemer om haar heen werd dieper nog getemperd.... Daar kwam 't al, 't smeekende, 't weenen van de violen... Vol diepsten weemoed werd ze opgelicht in zoetste, dringende stijging van melodie, die haar wèg zweefde in ruimte-licht, al hooger en ijler... Dan, zacht dalend in tooverachtigen klankroes, als terugzonk de melodie, en bevend week

neerfluisterde 't klagelijkst gezucht, geheimzinniger, dieper vervloeiend in zoet-flonkerende vermenging van hemelstemmen, als 'n smeltende nimfjeszang, vèr over de zee, aanzuchtend nàuw op bevend snarenraam van windharpen, lok-zang in verstommend ontroerenden klaagtoon. En dan weer de stijging, waar uitscheurde menschartstocht, gezucht dat aandrang daar uit 'n wereld van vreeslijke smart in donkere tonendiepte, in kruiszingen van weenende klanken 't hevigste hartzeer martelde, tot weer alles opfluisterde in 't zalige windharpenspel, uit 'n kring van hemelsche flageoletjes, smeekende weemoedsstem, zòo zalig, dat alles in haar oploste tot één goddelijk liefdegefluister.]

II.

Den volgenden dag zat Eva al vroeg op kantoor voor de sorteertafel 'n partij na te zien. Bresser liep in gewoonte-onrust heen en weer, van en naar haar stoel, met 'n bleekig vertrokken gezicht, telkens zich in drift-opwelling wendend naar Eef, om 'r iets te zeggen, maar dan weer zich inhoudend, alsof ie niet durfde. Eindelijk zou ie 'r dan toch maar mee voor den dag komen. Nu ie 'n paar weken op reis moest, en alles weer aan Eva overgelaten werd, voelde ie zich rustig en toch angstig tegelijk, omdat ie iets op z'n hart had dat er draaide al 'n paar maanden, maar waar ie niet mee durfde aankomen. Want hij kende Eva, wist ook dat ie zich niet houden kon, en vóór ie wegging moest 't toch gezegd worden.

— Eef, hoor es.

Eva, die van z'n onrust-gezicht niets kon zien, omdat ze met den rug naar 'm toe zat, luisterde zonder iets te zeggen.

— Ke-je me geen antwoord géwe, Eef? — vroeg Bresser, spijtig 'n beetje, dat zoo koel z'n onthaal al was.

— Antwoord?... waarop?... ik luister... zegt u maar op wat u te zegge hebt.

— God kindlief, wat bi-je weer onverschillig!... an wat heb 'k dat toch te danke?... werachteresgot as 'k hoogte van je ken krijg!... je bint toch m'n alles, m'n oogappel.

— Hè pa, zeurt u nou niet zoo lang, wat hebt u me te zegge?

Als Bresser zoo zoetsappig begon, wist Eva vooruit al dat 'r iets ernstigs uitdraaide, maar dat geteem kon ze niet velen.

— Wat kort bi-je weer angebonde!... hoe ken 'n kind zoo 't tegendeel van z'n moeder weze?... precies Suus!... de rechte sóort!... één zachtheid àl zachtheid!... as 'k dat eerder gewete had, dan had 'k je werachteresgot...

— Maar pa, teemt u nou zoo lang niet!... als u me wat te zegge hebt, zèg 't dan!... waarom nou eerst dat gepreek?

— Gepreek?... ik préék niet Eef, ik zeg de waarheid, of je nou kwaad bint of niet!... vroeger hè-je alles voor me over gehad, en tegenswoordig bi-je bits, chnibbig!... voorwàt, mag Joos wete!

't Kon 'r nog niet uit bij Bresser, want hij wist met wie ie begon,

en wat 'n steenen hoofd ie te vermurwen had. Daarom draaide ie met vaderlijke verteederig er om heen, om eerst haar te laten voelen dat ze zijn kind was. Maar Eva vond 't nàar, wist, dat, als ie 'r genoeg tusschen z'n kronkels had, hij toch 'n beet zou geven. Dat slangerig gedraai kòn ze niet dulden.

— Als u uitgesproke hebt, wil 'k graag hoore wat u me zegge wilt.

— Wat bi-je nog toezjoer haastig gebakerd!... als 'n vader spreekt tege z'n kind... en 'r iets onder 't oog wil brenge om haar bestwil, mot ie dan afgesnaut worde?... de verkeerde wijreld!

— Hemel pa, zègt u toch wat u op 't hart ligt, of heusch, 'k loop naar benede! — viel Eva, die kookte van ongeduld, met stemverheffing uit.

— Nòu, as je n't dan wete wil! — donderde Bresser, die zich ook niet langer houên kon, met z'n zware heerschstem, — zal ik je teks-en-uitleg gewe... ik wil niet hebbe meer dat je werkluï op 't kantoor laat, verståan?... nou weet je n't! —

Vlak achter haar stoel, in haar rug, had ie 't 'r toegeschreeuwd. Hij dacht Eva te zullen zien opspringen, verward, met vuurrooie kleur, maar niets daarvan gebeurde. Ze had z'n bedoeling niet eens begrepen. Luchtigjes-gewoon zei ze dat ze dit niet deed, meer omdat ze 'r nooit goed om gedacht had, maar zich daarin toch niet liet verbieden.

Die laatste beschouwing maakte Bresser helsch.

— Nòu Eef, dan zeg ik je dat je liégt!...

— Ja, daar bent u grof en onbehouê genoeg voor, — antwoordde ze weer kalm terug.

— Wà-at?... gròf?... gròff?... hè-je me ooit zoo'n brutaal nèst gehoord?... dat dūrft haar eige vader voor gròf uitschelde!... en die Hols dan, hè?... hè-je die niet laat 'r 's hier niet binne gelate, op mijn kantoor? Bressers stem donderde; in dreighouding was ie nu naast Eva komen staan, die haar tang uit handen had gelegd, en haar vader vlak in 't gezicht keek. Nù eerst begreep ze waar ie heen wou. Zòo weinig kon ze vermoeden dat ie hêm bedoelde, dat ze aan 't heele feit niet meer gedacht had. Nu ze begreep dat haar vader op de eene of andere manier 't wist, wou ze ook niets verbergen, en Hols niet laten beleedigen. Bresser stond na z'n uitroep, alsof ie 'r worgen zou als ze weer ontkende.

— Met meneer Hols hebt u gelijk, ... maar dat was ook de eenige keer.

— Komt 'r niks oppan wie 't was!... je hèt 't gedáan en daarmee uit!... en je weet hoe 'k 'r de pest an heb, an 'n vreemd op mijn kantoor!... en dan nóg wel zoo'n frotte goj!

Bresser was al helsch-blij dat ze 't niet geloochend had. Nu 't eenmaal eruit was, wou ie weer bijdraaierig-zacht-intiem haar 't verkeerde er van onder 't oog brengen, en waarschuwen dat ze 't nooit meer doen zou, ook al wàs ie op reis.

Maar Eva voelde zich gegriefd om de krijschstem van Bresser, en dat willen gezag leggen in z'n schreeuwen.

— Hoor's pa, — zei ze kort-strak, — ik wou u ééns-voor-al zegge, dat 'k niet door u behandeld wil worde als iemand waarover u baasje kunt spele.

— Begî-je weer Eef?... wat klets-je nou van baasje-spele?... bin ik meester op me eige kantoor, of niet?

— Ja, u moet me late uitspreke... ik wil doèn, zoolang ik op kantoor ben, wat ik denk dat goed is;... bent ú er, dan doet ú wat u denkt dat u doen moet.

— Wat-e-nàrrichkat allemaal!... wat heb 'k d'ran!... je spreekt as 'n kind, inplaats van as 'n volwassen mènes!... àllemaal nàrrichkat!

— Heelemaal geen onzin pa, ik zeg u nadrukkelijk dat, zoolang ik de zaken van u hier waarneem, ik doen zal wat 'k denk dat 'k doen moet... over záke-zelf kunne we same prate natuurlijk,... maar dáarover niet!... en u mál uitschelde van meneer Hols, dat wil 'k niet hoore!... zeker is ie me meer waard dan uw heele familie en al uw vriende!

Eva speet 't onmiddellijk, dat ze 't laatste uitgewrokt had, omdat ze wist hoe Bresser heftiger nu zou vloeken op Hols, en hoe weinig 't gaf, z'n jood- en standvooroordeel te willen klein slaan. Bresser was op 't antwoord van Eva nijdig-bleek geworden van woede; om z'n mondhoecken scherpten giftige trekken

— Jij bint dòl!... je eige vader afstaan voor zoo'n arreme goj, 'n versteller!... och kind,... weràchtig,... 't mankeert je hiér!... je wéét niet wat je zegt!... maar ik bezweer je bij àl mijn kindere, dat as je 't hart hêt wéér die kerel op m'n kantoor te neme... dan donder ik hèm van bowe naar benéde, en hîj hêt mît z'n baas voor ééwig bij me gedaan, verstaan?

Bresser krijschte wild achter Eva's stoel, zich erger opwindend onder z'n verontwaardiging. Juist toen ie uitgesproken had, vielen er stug-hard klopjes tegen 't loketje in de kantoordeur. Bresser snelde naar 't hek, bang dat z'm buiten hadden hooren schreeuwen. Zacht trok ie 't luikje open, met z'n hoofd bukkend om te zien wie er klopte. 't Was 'n makelaar.

— Ja, wach maar effe in de wachkamer, ik zâ-je daar roepe, Rijze, ik heb iemand bij me! — Hij had bedekt gesproken, maar z'n stem beefde nog van ingehouên woede. Weer liep ie op 't kraak-zeil, achter Eva heen-en-weer.

— U kunt doen wat u wilt pa... maar ik zeg u... de eerste beleediging die u meneer Hols moedwillig aandoet, zal ik u betaald zette! — Eva had 't kalm, dreigend-strak gezegd; op haar gezicht trokken zacht-rooie vlekken.

— Hè-je me ooit-van-je-leve zoo'n scène beleefd? — viel Bresser in, z'n handen vouwend om z'n buik, met stijgend-zangerige verbazings-verontwaardiging in z'n stem, die voortjoeg naar dolle drift, — mijn dochter.... m'n bloed-eige kind.... staat me in me gezicht àt voor zoo'n smérige goj!... 'n boef uit de Jordaan!... 'n stuk pès-

ponem!... mit 'n smoelwerk in staat om 'n móórd te doen!... die je 'n mes in je lijf durft steke, as 't 'r oppàn komt!... Gòd wéét wat ie was!... marjenier!... uit 't rooie-dorp gevluucht!... koloniaal... God weet!

— Komt 'r niet op-aan wat ie was en is voor ù... ik wil alleen, dat u 'n beetje achting voor de lui hebt, waar ik mee wil omgaan, zoogoed als ik me die opdring tegenover ù kornuite!

— Wát zeg je?!... kornúite?!... k'nd!... maak me bloed niet tot wáter, want ik ontzie je niet!... kornúite?!... wil je je vader beleedige voor zóo'n frot cheigets ¹⁾?... bi-je nou heelemáál stapel-gek geworde?!... godverdomme!

Eva voelde zich onder 't schelden van haar vader zenuwachtig worden. Ze begreep dat ze verkeerd deed, dat 't niets gaf, maar ze kòn niet langer smoren haar woede, nu ie weer, met z'n gekrijsch en dolle aanmatiging, vóór d'r stond 'n jongen uit te schelden van wien zij hield, en die er niet was om zich te verdedigen. Bij elk scheldwoord dat haar vader op Hein uitbraakte, voelde zij zich dieper gegriefd, ongenaakbaarder tegenover Bresser worden, wreeder, woester, hautainer, met sarrenden lust tot vernietiging en doorscheuring van alles wat ze nog aan elkaar bond. En meteen had ze gevoeld, nù juist, nu ie zoo bescholden werd, hoeveel ze van Hols hield, hoe 'r raakte elk scheldwoord, alsof 't haar zelf gold. Dat had ze niet gedacht. Maar ze zou van zich afslaan, dat zou ze, al barstte ie van kwaadheid, en al kwam 't tot 't ergste. Toch wilde ze nog kalm blijven, zich bedwingen, om te vermijden dat dierlijke gekrijsch, dat aapachtige gewring van z'n lijf en dat hollende oogengesper van felle woede en machtelozen nijd. Ze zou zich niet blootgeven.

— Uw scheldwoorde rake Hols heusch niet... daar voor staat ie te stevig... ik ruil 'm voor àl u kornuite niet... maar nòg eens... ik zal omgaan met wie ik wil, en waar ik me toe aangetrokke voel... Bevalt u dat niet, dan zegt u 't maar bedáárd, en dan ga 'k heen of 'k wacht tot ik mondig ben... Met schreeuwe krijgt u niets bij me gedaan, geen zier... daar hebt u moèder wel mee getemd, mij niet... ík lach 'r om, en doe precies wat 'k te doen heb... Dat lijkt u natuurlijk sàrre... maar dat is niet zoo... ù sart... gemeen, grof, brutaal... u schijnt niet te begrijpe, dat 'n vader ook niet alles tot z'n kindere mag zegge... blijft u dan tenminste bedaard.

— Bedáárd! — gilde Bresser, — bedáá-áárd!!

Harder klonken kloppen op kantoorloketje; midden in z'n opschuimende woede voelde Bresser zich weer gestoord. Met spog op de lippen, draaide ie weer om, liep naar 't hekje en riep, zonder te zien wie er was, met gesmoorde stem, bang dat ze herrie gehoord hadden al:

¹⁾ Kristen.

— Ga maar 'n oogenblikkie naa de wachtkamer!... zâ-je daar roépe!

— Ik mot alleen maar 'n paar lappies afgeve meneer!

— O, ga jij dan maar wachte op de werkplaats tot 'k je roep! — 't Was 'n slijper.

Z'n eerste uitvalsdrift was nu bekoeld, maar 't zenuwprikkelde heet in 'm van 'n woede die geen uitweg nog had genomen. Hij wou den slijper achter 't loketje wel smoren, en zóó uitvallen als ie eerst gewild had kon ie niet meer; die drift, dat heftige was weg, hij moest zich weer terugdenken in haar woorden. En was 't nou niet beter maar Eva langs 'n zoet lijntje te halen, ze had zoo'n ijzeren kop, ze kon 'm zooveel benadeelen, en 't liefst van alles bleef ie goed met 'r, nú juist, nu ie op reis ging en alles door háár handen moest. Laat ze n't nou maar chmeigel noemen, hij zou 'r toch maar zacht aanspreken, dat was beter.

— Eef, — zei ie met onderworpen weekheid in z'n stem, als iemand die 'n hevig ongeluk stil-berustend dòorleeft, — ik ken toch nie kwaad op je worde, al wil 'k,... je weet wat 'n opofferinge ik me getroost heb, om je te late leere... recht álles in de wijreld,... àlle tále, muziek, al wat je maar wou,... en nooit hèt 't me begroot... Eef luister naa je váder,... je bint toch m'n oogappel... onteer je vader en je moeder niet,... geef je niet af mit die goj... wij zijn toch jóde... wat hè je an zoo'n jonge,... jaá, je ken daar mit 'm spréke,... wat-je zegt verstaat ie niet eens... daar bi-je veel te fijn voor opgevoed,... en... ne 't is 'n schandaal voor de knèchte, voor de familie,... strak gaat-ie me zegge, jij hèt hèm angehaald... Toe Eef... laat je niet bidde en smeeke,... je vader is je toch óók wat waard,... en je moeder, die je lief hèt als 't licht van 'r oóge,... maak ons niet ongelukkig,... wees niet zoo koppig en doe wat we wille... je het toch alle vrijheid... je ken doen en late wat je wil... mijn goed is toch ook jòu goed... maar geef je niet af mit die Hols... wat hê-je d'ran.

Bresser had zich tranen in z'n oogen gewerkt. Hij huilde om zich zelf, en z'n stem haperde van sentimenteel-gebeef; ontroerde oogen vochtigden nat achter z'n bril, die ie afnam, en deemoed-klein kwam ie staan naast Eva, in meelij-houding, ingezakt, zonder bril, kijkend met iets stars op haar neer, alsof ie 'r heelemaal verteederen wou.

Maar Eva kende die streken, wist dat 't was onmacht, meer tranen van straks niet geluchte woede, dan uit gevoel voor haar. Toch zou z'm niet verbitteren nu, in z'n opgewondenheid, maar ook niet huichelen.

— Pa, ik wil graag dat u me juist daarin vrijheid laat... ik doe 'r niemand oneer mee,... wat de familie en de knechts aangaat, die kunne me geen zier schele... Als ik nu toch uw oogappel ben,... zooals u zegt, dan moet u u eige dochter toch 'n beetje leere kenne... U hebt niets kwaads te zegge van mijn zake, wel?... ik doe genoeg m'n plicht, dat hebt u zelf al honderd maal verteld, 'k verzuim geen minuut... laat u mij nu volle vrijheid, daar buiten te

doen wat ik graag wil... Meneer Hols was hier één keer op kantoor,... we hebbe toen 'n beetje lang gesproke, misschien te lang,... dat verzuim heb 'k toen ingehaald door de heele middag te blijve zitte... En dat spreke in 't werk is ook niet meer voorgekome.

— Juist kind! — viel Bresser, lacherig-gelokt-blij in, om Eva's zachteren toon, — juist kind, dat mag ook niet meer voorkomme... en als ie voor 't loketje komt, mot ie net zoo goed buite blijve staan, als al m'n andere mense!

— Ja pa, dát kan 'k niet belove,... ik vind 't hondsche genoeg dat de makelaars altijd behoorlik kunne wachte, in hun kamer... bij de kachel,... en de slijpers heen en weer moete loope,... heen en weer in de gang,... úre op ure soms in kou of in warmte,... dat heb ik u altijd gezegd.

Bresser voelde zich weer kregelig worden, nou begon z'm toch weer 'n beetje te vervelen. Ze moest niet denken dat ie zoo'n mak schaapie was, al had ie z'n gevoel daar straks 'n beetje laten spreken.

— Wat zanik je nou Eef, dat is overal zoo!... nou mot 'k op me ouê dag nog maar enkelt verandering brenge daarin,... kê-je begrije!... makelaars binne makelaars, en wêrklui binne wêrklui!

— Ja pa, tegen die logika is niet veel in te brenge, maar moete die wêrklui daarom zóó lomp behandeld worde?

— Lómp?... je bint mechogge Eef!... ze zijn maar wêrklui!... als ze wille kenne ze op de werkplaats zich warreme!... wat 'n krankzinnigheid!... zal 'k sterreve as 'k je óoit van me leve zoo gehoord heb as tegenswoordig!... Voorwat kom je me nou néé?... vroeger hê-je nooit daaran gedacht!

— Kan best, maar ik kan en kón 't nooit goed zien, 't is hondsche!

— Wil ik jóú wat zegge? — viel Bresser weer driftiger uit, — dat hêt je die verchwartzte versteller van 'n Hols weer opgestoot!... die is sosiaal!... zal 'k verrekke Eef, die hêt-je je kop mechogge gemaakt!

— U praat onzin pa,... ik laat me niet opstoke, en met Hols heb ik daarover geen woord gesproke!

Bresser ging door op één toon, alsof Eva niets gezegd had.

— Dat zal mijn Eef zijn,... zich bemoeie mit slijpers,... mit mijn minste knechte... voorwat kijk je niet hooger-op?... zie je dan niet hoe advocaat Lieman ons bidt om bij 'm an te komme?... mit jou?... de rechte sòort!... 'n man van vijf ton... kê-je 'n leve krije as 'n prinses!... voorwat kijk je zoo naa de laagte?... daar hê je dokter Mopkes,... hêt 'n praktijk... rêcht, onder de éérste van de stad!... is héél groot mit de burgemeester en mit de minister... hoévéele male die al naa je gevraagd hêt... èn je kijk ze niet eens an... voorwat Eef?... voorwat?... dat zijn nog teminste jóde!... jáá, wat motje mit die goj!... goed as ie cênte had!... en as ie was jóód!... en je hadt mit 'm kenne trouê!... maar nou!... god-zal-me-beware!... 'n nakkedikker eerste-soort!... 'n arreme nakende goj, die god weet waar uit gekrope is!

Eva kòn niet meer. In den mond van haar vader vond ze 't nu niet erg meer dat gescheld op Hols, want z'n vreeselijke angst, dat ze iets doen zou dat 'm benadeelen kon, maakte 'm oprecht aan alle kanten, deed 'm uitstooten z'n centenhartstocht, onbedekt, rauw, in angstmoment zooals ie 't begeerde. Hols te verdedigen vond ze te mal, te aanstellerig nu tegen zoo'n man, maar wat ze niet langer hooren wou, was dat opdringen van echtgenooten die ze niet kon luchten.

— Met al dat gezeur komt u niets verder... of meneer Lieman vijf ton of niets heeft, ... en of ie advokaat is of nièt, daar geef 'k niéts om... dat heb ik u al duizend maal gezegd!... en nèt zoo dokter Mopkes... ik vind 't heele beste mensche, maar toch wil 'k er niet heen... ik zeg u dat nou voor 't laatst!

— Zóó madam, zóó!..., 'n kúns!... ú spreekt liever mit die frotte sociaal!... maar heb wéér 't hart en laat 'm hier!... Weetje dan nie meer dat datzelfde stuk slijper me al es 'n mep op m'n borst gegeve hèt, omdat 'k 'm gezegd heb dat ie z'n sigaar uit z'n mond mot doen... verlede jaar?

— Dat is niet waar!... u hebt 'm niets verzocht!... hij was voor 't éérst hier, en toen wou ie over de drempel van de makelaars-wachtkamer gaan, toen u net aankwam... toen hebt ù 'm achteruit gestòmpt en de sigaar uit z'n mond geslage!

— Dat liég je!... god-zal-me-verdomme!...

— U liegt!...

— Dat liég je, godverdomme! — krijschte Bresser woester.

— Ik zeg 't zooals 'k zèlf gezièn heb.... ù liegt!...

Weer bonsten kloppen op 't loketje neer, en weer moest Bresser smoren z'n drift. Twee makelaars stonden ervoor. Eén uit de wachtkamer, Bressers gezicht achter 't luikje ziend, kwam ook aanhollen, zeggend dat ie maar liever over 'n half uurtje terugkwam.

— Dán is je beurt verkeke!... as je godverdomme geen geduld meer hèt, donder dan op!

De makelaar stapte nijdig weer naar binnen, gevolgd door de twee die pas aangekomen waren. Achter hen sloeg dicht kantoorloket, in nijd-ruk van Bresser.

— Afijn, wat heb ik mit al dat gedonder van nóódig!... in 't goéie ken 'k niks bij je gedaan krijge... dat zìe 'k wel... dan maar in 't kwáje!... nog ereis verbied 'k je... heb niet 't hart, en haal me de werklui op mijn kantoor, ... want zoowaar as 'k leef, ... ik gooi jóú mit de werklui d'r af!... Ik heb wel gehoord wat die Hols mit je gesproke het!... die jonge is krankzinnig!... die mot opgepikt in de kást!... of ze motte 'm naa Meerenber-rig sture!

Eva had haar stoel naar achteren geschoven, was ook opgestaan. Ze kòn 'm niet meer voor zich zien.

— Ik vind 't gemeen van u, dat u ons zoo aan de deur beluisterd hebt!... dat is laf!... had u binne gekome, we hadde geen geheime!...

— Is 't nou uit mit beleedige, godverdomme?!... wil je mijn stelle tegenover zoo'n vuile opruier?!... tege zoo'n stinkende sosiaal die god weet-hoe-veel-jare gezéte hèt?!... wi-je me godverdomme beleedige voor dat stuk stronth, dat hier, op mijn kantoor, mit zijn opruitaal ankomt?... die Jordaanklant!?!... die godweet-uit-wat-voor-hol gekrope is?

Ziedend, met spog weer op z'n mond, stond ie voor Eva, haar met zwaai-gebaren bedreigend. Haar gezicht was nu vuurrood geworden, en haar oogen vloekten.

— Ik walg van u vuile verdachtmakinge!... toch laat 'k me niet uit over Hols!... dat wou u grág!... dat zie ik en voel 'k wel!... maar geen minuut blijf 'k hier langer!... uw gescheld hangt me de keel uit, uw grofheid verdraag 'k ook niet langer!... Ik dreig niet, maar ik dóe!... uw onuitstaanbaar gezanik hindert me al lang, maar nu 't erger wordt met de dag, nu zal ik gaan!... mij krijgt u er niet onder met uw gevloek en geraas!... daarvoor bent u te geméén en te blúfferig!... en al zou u me nou wórgé, toch zal 'k zegge wie en wat u bent!

Eva had kalm-strak weer gesproken, met stalen stemvastheid; toch lag er uitbarsting in gesmoord. Snel liep ze naar de deur en liet Bresser met verbluft gezicht alleen achter. Daar lag z'n heele dag, nou kón ie niet weg.

Weer werd 'r geklopt; driftig liep ie naar 't loketje.

— Meneer-de-juffrou-vraag-of-u-de-groote-of-de-kleine koffert meeneemt? — 't Was Saartje, die klein-gekromd door 't loketje haar zinnetje uitratelde.

— Koffer?... nie nóódig!... 'k gá vandaag niet, laat maar staan! — bulderde Bresser achter 't loketje.

Saartje, niet wetend wat 'r aan de hand was, vloog gauw de trap af, bij zichzelf vast overtuigd, dat „meneer weer de kolder in de kop had”.

Stil liet Bresser zich op den stoel zakken waarop Eva gezeten had. Daar zat ie nou met z'n gebakken peren. O! hij kende haar ijzeren wil, als ze eenmaal zich iets voornam. Hoe zou ie dát nou weer goedmaken? Hij barstte, hij had 'r wel kunnen worgen, maar hij kon niet, kón niet. Noù moest ie nog zoete broodjes gaan bakken, en dat zou 'm nóg niets geven. Dan zou ie 't Suus maar overlaten, die had nog wat bij 'r in te brengen. 't Joeg, giftte en golfde heet door z'n hoofd. Als ie nou 's den baas van Hols gedaan gaf, dan kwam dat mamzer ook niet weer. Maar hoe kon ie dat lappen buiten Eef? Ze zou direkt begrijpen dat ie 't met moedwil gedaan had. En dan, was 't niet één van z'n beste werklieden? Waar moest dat naartoe, waar naar toe? Ze zouên 'm op straat en op de klub uitjouen, als ze te hooren kwamen dat zijn Eef, zijn dochter, zoo eigen is met zoo'n pèstkop. Wacht, daar viel 'm iets in. Als ie den baas van Hols eens liet roepen, of naar 'm toe ging, en als ie dien eens voorsloeg Hols bij 'm weg te doen, zonder dat ie behoefde te merken wat

ie ermee voor had. Geen kwaad idee. Nou maar eerst weer goed met haar, langs Suus, en dan zou ie maar 'n beetje door de vingers zien wat ze intusschen deed, zoolang ie nog niet den baas van Hols gesproken had.

DERDE HOOFDSTUK.

Op den hollen, uitgedonkerden winkel van Bresser, zat alleen Zeelt 's avonds na te werken, ingespannen gebukt-loerend, met brandende oogen op z'n kleine, bewerkelijke chips ¹⁾, achter flakkerlicht van de gasstang, dat trillend weerkaatste in bleek-geel-rossigen schijn op den koperen ketel van z'n bak, opgezogen week uit lichtordenaal. Hij was de eenige die na kwam werken, met 'n halfwas die 'm helpen moest 's avonds, omdat ie overdag bij hèm leerde, maar uit meelij al om acht uur naar huis was gestuurd. Als ie z'n avonden niet bij 't dagwerk trok, kon ie heelemaal niets verdienen. Al drie jaar leefde 'n heel huishouën van hèm. Z'n vader was jong gestorven, en had z'n moeder met vier kinderen doodarm achtergelaten. Van z'n zeventiende jaar werkte ie als 'n slaaf, nam als oudste zoon, nog kind bijna, vaderplichten op z'n schouërs, maar beklagde zich nooit.

't Was de vijfde avond van de week al dat ie nawerkte, om zes uur van den winkel naar huis ging, 'n half uur ruim te loopen had, gauw eten insloeg, dan weer onmiddellijk opstapte, om tegen half acht weer op den winkel te zijn, tot half twaaf. Werk meenemen, om 't thuis af te maken, zooals de meeste knechten deden, mocht ie niet; daar was ie nog te kort voor bij Bresser. Eva had 't gewild, maar Bresser zelf weigerde, opgestookt en valsch voorgelicht door Lepper en Rozijn, ook omdat ie zelf Zeelt niet goed kon uitstaan, en ie zooiets gehoord had van z'n socialerigheid.

Vanavond was Zeelt door hondenweer heengestapt. 't Orkaande, en de regen draaikolkte in razende buien de lucht uit; hevig winterweer, dat, beukend met fel-gierende windrukken en sliertend-suizelenden zwiepslag, door de donkere straten kletterde of opwoei in warrelwind, ratelende hagelkogels, nat-donkere vlammen van uitlaaiende regenwolken. Zeelt was blij dat ie eindelijk hoog-en-nat op den werktoren aangeland was. Nou zat ie al twee uur moederziel alleen, met overal om 'm stilte van naargeestige en droef-holle werkplaats, leege banken en beduisterde tafels, waar uitgedoofde lichtballonnen als bleeke bolkoppen uitschemerden. Vlak voor 'm dreigden rechtop de hoog uitgebouwde ruiten, pikzwart omvloerst van smorend duister hemelgeraas. Zijn tafel alleen lichtte op in den werkstillen, uitgeraasden winkel, in onrustige lampflikkering, door

¹⁾ Slechte en meest bewerkelijke grondstof onder diamantsoorten.

stormrukken die opjoegen 't licht in de gaspijpen, als schrok telkens de vlam, vaag omschijnend bakken en tafelranden naast 'm, met donkere, vorm-gekke, verfrommeld neerhangende boezelaars, waar de uitgedoofde ballonnen staarden tegen zwakken lichtschijn in, terugschemerend rond hun glazen kleurloosheid.

Hier en daar vlamde 'n lichtstreep om ballonnen, waarin dan, éven versmald, 'n voorwerp op z'n kop weerkaatste. De kachel was door de loei-hoozen bijna uitgegaan; soms wolkten plots, door wind teruggeslagen, rookpluimen den winkel in, als zwaar geadem van in half-duister ronkend dier. Kilte joeg door de lange, in 't donker eindeloos gerekte werkplaats, en achter de groote vrouwentafel, rammelde uit 't kleedkamertje gierend geweld en gebons tegen dakpannen en vensters, alsof in dat stik-duistere hokje kerels te worstelen lagen, met boeien rammeiend tegen de ramen.

Mina had Zeelt om acht uur thee met 'n sinaasappel bovengebracht. Bij Bresser hoorden ze, dat Zeelt 's avonds nawerkte, en mevrouw verzocht Mina hem elken avond thee „met-wat-d'r-bij" te verzorgen. Wel verveelde haar zoo'n reis naar den hemel, en 't vervloekte trappengesjok, maar toch deed ze 't, omdat ze Zeelt zoo'n knappen jongen vond, al was ie zoo stuursch als 'n bok tegen 'r.

Maar z'n thee stond te bevrozen, zonder dat ie er 'n slok van gedronken had, en z'n sinaasappel bleef gevangen in warme oranje-vacht, zacht geurend om z'n bak, rond vuilen stofrommel, cementgruis en spirituspotjes.

Boven elke tafel, verder van 'm af, bleef doodschier, killer de stilte hangen, en uit de verschemerde diepten trokken de voorwerpen als in donkering naar elkaar toe, de kruiken, flesschen, 't vreemd-grillige afkookstel, met schamplicht van de lamp op z'n verbleekte glaskaken, planken met gerei van zeeften, stoffers, potten en ballonnen. Uit alle hoeken dreef spraaklooser leven, dat somber en dreigend vervaagde, wat zoo bekend was in dit rumoerige broeinest, op den dag.

Overal op den grond krulden en slierden papier en proppen, plakten tegen de zwarte vensterruiten krantflarden, en rammeiden windhozen ruw en doorsidderend den hoog-verstilden zolder-winkel, afgesloten van alles wat beneden leefde in 't warme huislicht, ver van 'n, door orkaan gemartelden winteravond.

Zeelt voelde niet zoo veel van 't weer, dat 't 'm onder den indruk van z'n razende somberte bracht. Alleen had ie 't koud en rillig, en als de regenjacht soms heel hevig kletterend aanwoei tegen al de hoge ruiten tegelijk, in verbijsterend gezwiep en geslier, met orkaanslagen sidderend rond de pannen, dat ze kraakten en barstten boven z'n hoofd, en hij zag 't ruit van z'n tafel belicht door de lamp, met dat rossig schijnsel van rollend gedroppel, als schreide de nacht onbedaarlijk in z'n doodelijk-zwart smoorduister, zich voor 'm uit, en 't loei-rochelde door de kachelpijp, als werden er grijsaards geworgd, en z'n licht flakkerde in oppuntend-diepe schokken

van blauw en rood, dat snel telkens door 't geel heenschoot, dan knipte ie z'n oogen even dicht, drukte z'n hand op 't voorhoofd, bleef zóó dan 'n paar minuten zitten in duister-oogendicht geluister voor z'n bak, éven maar vreemd beroerd om z'n ontzaglijke eenzaamheid, doorhuiverd van stilte. Dan bleven lang aanhoudend huilen in zwiep-akkoorden rukwinden rond de werkplaats, en dreef van beneden uit de keuken geen enkel geluid meer aan. Achter z'n rug stoomde zacht z'n adem weg in kou, alsof ie stil-kleine dampjes trok uit 'n sigaar, en droeviger 'n oogenblik dan, voelde ie zich werken bij zoo'n oogstekend, sarrend licht, vermoeid en verbitterd, doodop en slaperig-vervelend.

Met Hols had ie afgesproken 'm tegen negen uur te komen halen, om samen naar huis te gaan, als ze 'n paar uurtjes bij elkaar geweest waren. Hols had eerst allerlei tegenwerpingen gemaakt, waarvan ie niets begripen kon. Als Bresser 'm eens zou zien, of juffrouw Eva, of 'n ander van de familie 'm nou eens zou opendoen. De zenuwachtigheid en gejaagdheid van Hein had 'm getroffen, omdat ie ze niet begreep. In iets voelde ie dat Hein 'n beetje gelijk kon hebben, want Bresser verbood z'n knechten ten strengste, lui op den winkel te nemen die 'r niet noodig waren. Maar Hols, vond ie, was toch zoo héél vreemd niet meer, daar kon ie 't toch gerust op wagen. Eindelijk bepraatte ie Hein, en toen zag ie plots 'n vreugde in 'm oplaaien, die ie nog minder verduwen kon. Wel had ie gemerkt dat Hein altijd met vriendelijke schuchterheid over juffrouw Eva sprak, als 't zoo toevallig te pas kwam, maar dat ie dol van vreugde kon worden als ie alleen maar 'n paar uur in 't huis mocht doorbrengen waar zij ook was, al zag ie haar zelf heelemaal niet, d á t kon niet in z'n hoofd. Zeelt hoopte maar dat ie, ondanks 't hondenweer, komen zou, want dan bleef hij werken en had toch 'n beetje afleiding. De bel van beneden kon ie door 't bonkende geraas rond den zolder onmogelijk meer hooren, zoodat ie niet kon nagaan, wie Hein opendeed. Uit 't kleedkamertje stommelde en sloeg heviger lawaai nog dan straks. 't Hinderde Zeelt, 't maakte 'm driftig, dat gedonder. Even zou ie zien wat 't was, of ie soms iets vastbinden kon. Door 't duister schuifelde ie, met veel te hooge been-stappen, heel voorzichtig-onzeker langs banken achter vrouwentafel, waar, op de reuzenramen, in 't stikdonkere luchtgedreig van buiten, regen neergutste, onzichtbaar in 't zwarte, te høoren alleen in z'n suizelend neergezwiep van druppels, als luguber schok-gezucht van uithijgend-afgemat orkaanspel, of in 't opjagend, telkens heviger watergespat en hagelgesplinter tegen de ramen, die bibberden in kozijnen-angst. Kijkend, met z'n neus op 't ver-ijsde raam in 't kamertje, meende Zeelt iets slingerends te zien ópwaaien tegen 't vensterglas. Dàn maar even opendoen en 't ding buiten grijpen. Maar dat ging niet gauw. Rukkend en trekkend aan één raamknop, drong ie 't venster 'n endje de hoogte in. Toen met z'n vingers onder den rand, wrong ie 't op. De regen vlagde 'm op handen en broek, en de wind raasde

kou om 'm heen, in jolig-spot-gierende vlagen. 't Raam bleef star-on-wrik'lijk. Woedend voelde Zeelt zich om z'n onmacht; hij vloekte tegen 't venster, dat kraak-stroef onder z'n hevigste rukken op een hoogte bleef, net genoeg om er z'n handen tusschen te schuiven. Toch wou ie 't niet opgeven. Op z'n knieën liggend, tastend in 't duister, met z'n voeten tegen kisten aan, waarvan ie wist dat ze dáár stonden, greep ie 't venster uit naar 't dwarrelding dat ie meende te zien, de natte stormlucht in, hijgend wachtend op oogenblik dat 'n rukwind weer gesliert tegen 't raam zou opwaaien. Maar hij kón er niet bij, z'n arm wou er niet ver genoeg door. Hurkend, stikkend van woede, bleef ie nog grijpen, tégen getrek en gespan van z'n jas onder z'n oksels, in. De hagel drong tegen z'n klam gezicht, en woei 'm zóó bolder-wild omver bijna, dat ie terug moest. En vóór 'm slierde iets zwaars tegen 't raam, in 't zelfde onrustige rhytme-gebonk, dat 'm nijdig en zenuwachtig maakte, ál maar driftiger, vloekwoedender, in huilonmacht van binnen. Nog één keer wou ie met z'n ellebogen 'n ruk aan 't ruit geven en dan voor 't láátst; maar 't zou 'n vreeselijke zijn. Weer z'n armen er uit in den natten luchtrees, en bóns-van-een-twee-drie-nou-mot-ie ie!... 't Raam kraak-kreunde geweldig, bibberde en schokkerde, maar stroef-bewegingloos bleef 't gekneld tusschen z'n plinten. Nou kón ie niet meer, dan moest dat vervloekte ding maar dóorbonken tegen ruit en vensterbank. Hij had ál z'n kracht er op uitgebeukt, nou kon 't stikken; dan maar weer dicht. Maar ook dat ging niet. In z'n woede vergat ie voorzichtig te zijn, stootte overal zich nu aan voorwerpen in 't duister. Met z'n scheen-been gleed ie schurend langs iets, dat net dwars voor 'm uitstak, als ie 't bevoelde. Nóg es zou ie probeeren 't naar beneden te meppen. In z'n volle zwaarte leunde ie op 't smalle raamrandje, rillend van kou; maar t bleef bibberend-onbeweeglijk, als vastgemoerd tusschen looden.

Weer vloekte ie van ergernis en pijn, holde woedend 't kleedhokje uit, zich stootend en schrammend aan alles, om dan in godsnaam maar weer stilletjes naar z'n plaats te gaan. Prikkelend lang had dat lamme karrewetje 'm opgehouden. Toen ie weer voor z'n bak zat, uithijgend van vermoeienis en inspannings-drift, mokkend op alles, zag ie op z'n horloge dat 't al half tien was. Flauw vond ie 't van Hols dat ie nou toch niet kwam. Dán zou ie vanavond maar 'n uur vroeger stoppen, want 't was niet langer uit te houden zoo in de kou, met dat pijn-stekende flakkerlicht van de lamp. — Plots hoorde ie loopen in de gang. Daar hè-je Hols! Hij zou zich niet omdraaien, en net doen alsof ie 'n beetje geraakt was om z'n laat komen. Met klein-lichte stapjes kwam iemand nader; toen vlak achter 'm aan. In plaats van te hooren de diep-heesche stem van Hols, zilverklankte 'n zacht-lief geluid met innig verbazingsaccent.

— Maar meneer Zeelt, bent u dan wèrkelijk in dát weer terug-gekome?

Eva, die 't van Mina gehoord had, wou 't eerst niet gelooven,

en was zelf even opgelopen om te kijken. Zeelt zat 'n beetje bedremmeld. Heel ongegeneerd in z'n eentje had ie z'n spannende broek losgemaakt. Zóo zeker dacht ie Hols te zien, dat ie opschrikte toen ie de juffrouw achter 'm hoorde. 'n Beetje gedempt, in gegeneerd-haastig-onhandig dichtgeknoop weer van z'n broek, onder z'n korten boezelaar frommelend iets weg, zei ie wat terug.

— Ja juffrouw, dat moèt wel... ik heb 't weer zoo slecht getroffen van-de-week... u weet 't toch, ik moèt wel nawerke, wil 'k iets ordèteliks hale.

— Ik verzeker u dat 'k pa zal zegge dat u in 't vervolg uw werk naar huis moèt hebbe.... 't is te mal zoo!... U weet misschien dat 't mijn schuld niet is; pà geeft bijna altijd werk... Die slok-ops Lepper, Rozijn en Swarthuize krije veel te mooi goed.

— Och juffrouw, doet u maar geen moeite... uw pa vindt 't nou eenmaal zoo bèst, en 'k wil niet graag dat u nog ruzie krijgt om mij.

— O, dat zal zoo'n vaart niet loope... ik heb óók iets te zegge,... maar pa is zoo koppig,... ouère knechte moete altijd voorgaan, en daarin heeft ie soms wel gelijk... u bent hièr nog zoo kort.

— O, zeker juffrouw,... als u 'r niet mee begon, zou ik ook niets gezegd hebbe.

— Ja, maar zoo slecht als ú 't altijd krijgt hoeft toch ook niet... Ik heb pa al meer dan ééns gezegd, dat u voor 'n heel gezin werkt, maar dan zegt ie altijd: Ja Eef, záke zijn záke, záke snijdt de vriendschap af,... en tege zooiets heb 'k dan weinig in te brenge... Maar toch... dat vleie en wit-voetje-make van al die andere, dat hindert me al zoo lang... Misschien dat ik me verderop uitsluitend met kloofsel en ruw ga bemoeie... dan hoop 'k beter voor u te zorge, dat belooft 'k u... Hemel wat tocht 't hier geweldig,... wat 'n wind!... verschrikkelik!

— Ja juffrouw, dat raam daar van 't kleedkamertje kan niet meer dicht, en de deur d'r van hebbe ze d'r uitgenome verlede week.

— God, wat 'n vreeselik bar weer!... als 'k u was, zou 'k maar gauw inpakke.

Zeelt zat op heete kolen; onrustig woelde ie op z'n bank heen en weer. Elk oogenblik kon Hols er zijn, en Eva nú zeggen dat Hein komen zou, durfde ie niet, omdat ie vooruit voelde dat ze 't 'm zou kwalijk nemen haar niet gewaarschuwd te hebben. Eva treuzelde nog even, alsof ze iets zeggen wou, draalde, durfde niet goed.

— Ik begrijp niet dat u zoo in de kou voort kunt... nee, dat zal uit zijn,... u moet u werk mee hebbe, net als al de andere... pa moet hier zelf maar 's kome zitte in zoo'n weer... wat 'n verschrikkelijke storm, wat 'n gietbui!... en wat huilt hier de wind om 't dak!

— O juffrouw, de heele avend al zoo... straks was 't nog heviger... ik hoor 't al niet meer onder m'n werk.

— Ik zal u maar niet langer ophouê... toch wou 'k u nog iets verzoeken.

Eva's stem was 'n beetje gedaald, en in haar houding zakte iets beschroomds.

— Ga gerust uw gang juffrouw, — zei Zeelt, 'n beetje nieuwsgierig.

— Spreekt u meneer Hols nog deze week?

Zeelt kleurde licht, z'n hart bonsde; hij dacht dat 't 'n spottende toespeling was op Heins komst straks, en dat ze hèm 'n strik wou spannen. Toch zou ie zich maar van-den-domme houên.

— Waarschijnlijk wel, juffrouw.

O ja.... dan heb 'k 'n boodschap voor 'm. Ik had 'm beloofd, ziet u, dat mag ú alleen wete, eens met 'm mee te gaan...

Weer kwam er lichte gêne in Eva, en haar prachtig gezicht donker-bloosde. Ze vond 't mal en bakvischachtig-nuffig van zichzelf, dat kleuren nu, maar ze kon 't niet bedwingen; ze vond 't flauw, kinderachtig, maar ze was toch maar middenin haar woorden blijven steken, en meneer Zeelt had zoo vreemdjes z'n lippen vertrokken, onder 't koud blazen van 'n stok die allang niet meer warm was. Toen inééns was ze veel dichter bij Zeelt komen staan, in haar volle lengte, van uit 't groezelig schemer bij de gangdeur in 't licht. Haar slank lichaam, heerlijk van teêr-buigzame lijnen, stond hoogfier voor 'm in 't diep-rood van haar effen japon; haar kapselkuif donkerde raaf-zwart, wilder nog dan overdag, en haar mondje speelde fijn-raak 'n glimlach van begripen terug tegen Zeelt, die nog koud blies z'n stok. Toch wou ze geen verklaring geven.

— Nu wou 'k graag, als u 'm spreekt, dat u 'm zegt, dat 'k de volgende week Donderdagavond vrij heb gemaakt, ... en dat 'k om negen uur in de boekwinkel van Prege op de Leidschegracht ben ... wilt u 'm dat zegge?

— Zonder mankeere juffrouw.

— Dank u zeer, ... gosienavond meneer Zeelt, pakt u maar gauw in, 't is hier heusch niet te zitten.

Eva was wêg, — de eerste stilte huiverde weer door de werkplaats. — Bij tien en Hols was er nòg niet. Dan zal ie wel niet meer komen. Maar nu was ie nog minder bij z'n werk dan eerst.

Uit de gang bij de werkplaatsdeur, die Eva wijd-open had gelaten, kwam 'n beetje rumoer op 'm af van schreeuwende stemmen uit 't huis. En Zeelt dacht nu alleen aan Eva, aan haar mooi, innig-lief gezicht, en toch zoo vreemd-apart, dat daar nog zoo voor 'm stond. Wat 'n heerlijk meisje, wat 'n zachtheid. Zou ze op Hols 'n beetje verkikkerd wezen? Zou 't? Toch niet, al kon ie 't zich wel voorstellen; zij met haar aparten smaak en kijk op menschen en dingen, haar doordrijven van iets wat ze zelf mooi vond. Hij kende 'r 'n beetje, en als ie nou 's goed Hols aankeek, begreep ie best dat die, met z'n levensvuur, z'n oprechte, kinderlijke natuur, haar gepakt had. En niet alleen dáármee. Ook hij voelde dat er véél meer pit in Hols zat dan in duizend van zijn persoontje, véél

meer kracht, meer oorspronkelijk voelen en napluizen, veel meer machtig verwerken van 't leven. Toch vreemd zoo'n verliefdheidje, als 't zoo was. Jezes, als Bresser 't zou hooren!... dan vreesde ie nu al 't ergste voor die schattige vrouw. En hoe dol blij zal Hols zijn, als ie hoort dat ze eens met 'm mee wil. Als de stakker nou maar niet zoo beteuterd en verblind raakt dat ie niets anders meer ziet als haar, en z'n overtuigingen niet vasthoudt. Toch zou ie in zoo iets persoonlijks zich liever niet bemoeien, of een van de twee moest hem aanspreken. — Weer klonk geloop in 't portaal, nu zwaarder en langzamer. Ja, nou zal 't Hols zijn... toch gekomme... 'n vent van woord.

Druipnat kwam Hein de werkplaats op, doorweekt van hagel en regen, met 'n nat-koud glimgezicht, in geblaas en gehijg, naast Zeelt staan.

— Kerel, bi-je toch nog gekomme! — riep Zeelt uit.

— Natuurlik, ik had je 't ommers beloofd!... alleen had 'k al eerder bij je geweest, als 'k niet zoo'n lammenadige herrie gehad had met moeder om Liesje.

— Doe nou eerst je natte rommel uit en kom dan rustig naast me zitte.

Hein wist niet goed wat druipends ie 't eerst af- of uitdoen zou. Z'n hoedrand was volgeregend, als 'n slootje. Voorzichtig nam ie 'm van z'n hoofd, Zeelt vragend waar ie 't water erin weg kon gooien.

— In de kachel... dondert niks hoor... maar pas-op, niet te dicht bij me bak!... als me 'n steentje springt, ben 'k 't kwijt ook.

Z'n ulster, die ie wijduit over 'n paar banken legde, dreef; z'n broek van onderen was doorgoten, en z'n voeten en handen waren verstijfd van natheid en kou.

— Wie heeft je ope gemaakt, To? — vroeg Zeelt, 'n beetje angstig-nieuwsgierig.

— To of Marie, dat weet 'k niet precies,... verdikkeme, wat is 't koud!... maar één van de meide was 't zeker, — zei Hein zachter 'n beetje, door 't bange gekijk van Zeelt.

Eindelijk was Hein, op z'n teenen loopend om geen geweld te maken, naast Zeelt gaan zitten, die 'm zei dat ie zoo zacht niet behoefde te loopen of te spreken, omdat in zulk hondenweer geen sterveling beneden iets kon hooren. Hols, nog niet gewend aan 't schemerlicht en 't verdiepte duister van smalle werkplaats, keek toch bangelijk rond, luisterde verschrikt naar 't gier-lawaaï van de rukwinden, en 't suizelend kletter-gestriem van den regen op de glazen.

— Waarom hè-je geen paraplu bij je? — vroeg Zeelt, kijkend meelijvol naar de met water doorzogen kleef-natte knieën van Hein.

— Heel gewoontjes omdat 'k 'r geen heb... he?... en al had 'k 'r een, was ie toch niet op te houē in die wind.

Zeelt werkte door onder 't praten. 't Valsche krassnerpende ge-
piep en gegil van z'n inkerven, nare kreetjes door de stilte, zenuw-

rilden langs Heins rug. Nooit was ie 's avonds op zoo'n triestige werkplaats geweest. Nou dacht ie nog wel dat de fabriék alleen zoo somber was, maar hier kon 't toch ook grijnzen en morren. Jezus wat 'n hol-bange verveling, van 'n kille leegte en donker geloei. De wind bulderde, gilde weer schreiend hoog, langs de ruiten en opzij, om 'm en boven 'm gekraak, beefgestommel en windrukkengehuil, aandreigend als brulling van getergde tijgers. Hij had zich al voorgesteld dat 't lekker warm zou zijn op den winkel en licht, véél lekker licht en nou zat ie in 'n hel grijnzende, smal-hooge loods, waar de windgieringen doorhuiverden, met 'n flakkerende, rood-geel-zwakke gasvlam, die 'n brok werkplaats beschemerde, en overal duister gedreig van diepte, rommel en beregende reuzenruiten; overal kou, en soms-nog-eventjes dreigend geloer van dingen uit 't half-donker, en 't sarrende piepgekras van Zeelts stokken erdoorheen. Nou voelde ie ook diep meelij met den kerel, die daar, zoo naar-alleen, den heelen avond zat te vertriesten in die dooie omgeving, vanbuiten lawaaiend, vanbinnen star van allemaal stillen, dreigenden rommel, die je beloerde uit 't duister en waar je tusschen zat als vreemd-bewegend levend wezen. 'n Minuut al wreef Zeelt z'n rechteroog uit, onder 't telkens kijken op 'n klein steentje, kwaad drukkend z'n lorgnet op rood-ingegleufd neusdieptetje. Z'n leukvriendelijk gezicht stond nu strak en wrevelig.

— Godverdomme vent je hebt 'r geen idee van hoe 'k nou zit te sappele... verschrikkelijk... bar... om te griene asje geen kerel was,... en me ooge brande me uit me kop,... 'n gesteeek alsof 'r naalde in zitte.

— Maar dan motje juist niet wrijve, — zei Hein goedig, — je weet toch dat 'k drie maande in 't ziekehuis gelege heb, met 'n oogziekte die 'k van Lies overgeërfd had... nee?... en toen 'k wegging, werd me ook ten strengste verbode met vuile hande an me ooge te komme.. watte?...

— Ja, dat is nou allemaal heel aardig gezegd, beste jonge, maar láát jij 't nou maar als je verrekt van de stéke en pijn en jeuk.

— Nou, je mot 't zelf wete, — antwoordde Hein, spijtig dat ie Zeelt ineens zoo kregelig had zien worden, — ik zou 't late, dat weet 'k wèl.

— Och, wil ik je es wat zegge, jonge?... je weet, ik klaag nooit over mezelf, maar tege jou, mag 'k 't zegge... maar de pest voor me is, dat 'k 's avonds nog zoo laat met dat kunstlicht mot zitte sappele om wat te verdiene,... anders waren m'n ooge vanzelf wel goed.

— Maar is dat dan zóó erg noodig dat je 's avonds werkt?

— Of 't noodig is?... als 'k 't niet doe, hebbe ze honger bij me thuis, en dan weet je toch wat ze je lappe... als je niet zóoveel kraat om-en-de-bij per week afmaakt, dan neme ze 'n ander... ze motte de boel gauw op papier ¹⁾ hebbe... hoe eerder hoe beter...

¹⁾ Ter verkoop gereed.

en dat goed is verschrikkelijk bewerkelijk... daar hè-je geen idee van... en telkens krijg 'k nog klachte om te minne procante en te veel verlies... als 'k maar éve me hart zou lichte, leg 'k 'r af, en dan hebbe ze bij me thuis heelemaal niks.

— Is dat onderkruipe bij jullie dan ook zoo erg?

— Zoo erg?... daar hè-je geen idee van... Op 't oogenblik zitte 'r bij ons een-en-twintig kloveren... daar zijn tien bij die allemaal voor verschillende loone werke.... de één onderkruipt de ander... de één biedt zich aan voor 'n stuiver, de ander voor 'n dubbeltje minder... en of de baze 't anneme,... op 'n hóop scheelt dat 'n heele boel, dat begrijp je wel... 'n geluk is 't nog, dat die vuile loonverknœiers niet de beste werklui zijn, al hè-je 'r soms 'n paar goeie onder,... maar anders kon ik me, en andere mèt me opstroppe,... want 'k smijt liever m'n stokke neer, dan dat pèstgoed an te neme voor minder dan 'n gulde per kraat.

Zeelt zat weer gebukt met z'n borst tegen 't lood gedrongen, om beter de onzuivers in z'n steentje te kunnen zien. 't Rossige beeflicht achter de geel-rood bevlamde ordenaal, kaatste op z'n bleekvermoeid gezicht 'n vreemd, tril-donker schemerblauw, en Hein duisterde sterker nog weg uit den lichtkring, die half-doezelde om bakken van de werktafel waaraan ze zaten,

— En nou mot je niet denke, — ging Zeelt voort — dat ik alléén zoo zit... o jé née, d'r zijn nog meer die zoo sappelle... maar 't vuilste is, dat 'r 'n troep is, zooals meneer Rozijn en Lepper... ik weet niet of je die kerels kent... ze werke hier al jare... die ook tot twaalf uur werke 's avends, maar aan prachtig grof goed, waar je je bij amuzeere kan, als je wil... lui die vijfmaal zooveel verdiene als ik, en die 't net zoo min noodig hebbe als de patroon... alleen maar uit hebzucht... ze gunne de andere knechte 't licht niet in de ooge... en als ze niet hoefde te slape, dan werkte ze 's nachts ook,... alleen maar dat 'n ander niet zal hebbe wat zij wille make... Je begrijpt wat 'n wanverhoudinge dat geeft,... één niks, 'n ander alles... Ik dank God als 'k 's avends mag ophouê als 'k om acht uur begin en om zes stop, als 'k 'n beetje goed werk heb,... om me an iets anders te geve, na 'n werkdag van tien uur... Zij werke zich dood, vijftien uur per dag, als ze dan maar Vrijdagavend en Zaterdag magge uitstalle,... want ze wete wel dat wij dan ook niet werke, dan hebbe ze geen konkurrentie, dat tuig!

Zeelt zat weer te loeren, maar kon niet genoeg dóorzien z'n steentje bij 't nog dansende flakkerlicht.

— 't Is gezáaid met zandgreintjes en naad... je mot kijke en kijke,... want alsje goed-en-wel denkt dat je 't steentje zóó kan neme,¹⁾ dan komt 'r ineens weer 'n greintje voor de dag datje éérst niet gezien hebt.

¹⁾ In dien zin: de weg, waarlangs de steen gespleten moet worden.

Hols bukte zich meer naar Zeelt, om beter te kunnen zien. Nou begreep ie dat zóó kloven toch ook niet alles was. Er waren geluksvogels bij, die altijd 't mooie werk krijgen, en dan zakken geld verdienen op hun dooie gemak als ze willen. Verschrikkelijk vond ie dat scherpe geloer op die brokkies diamant, dat moeie ingezak van z'n bovenlijf tegen 't lood, en dat gruizerige gepeuter aan al die kleine, bewerkelijke steentjes. Toen ie nog iets wou weten van 't werk, vroeg Zeelt met 'n zwaren zucht, of ie maar asjeblijft over wat anders wou spreken, want dat ie 't niet meer uithield van dolle, zich-zelf opvretende zenuwachtigheid.

— Och kerel, je weet niet hoe dat gekrioel van al die peuterige brokkies me de keel uithangt, ... soms kàn 'k niet meer ... dan spring 'k òp, val weer neer en blijf 'n tijd lang als dood zitte voor me kijke ... zóó òp maakt me 't gepruts an dat strontgoedje, ... je wordt, zonder datje recht weet hoe 't in je komt, door 't zitte loere op dat slechte goed, zoo dol nerveus, datje niet weet watje doet ... En dat hoeft 'k jòu waarachtig niet te zegge ... spreek daarom maar over wat anders, wat me 'n beetje afleiding geeft ... d'r is nog zoo véél wat me intresseert ... Heb 'k je al verteld dat 'n paar flinke kerels bij ons een vakvereniging wille oprichte?

— 'n Vakvereniging? — vroeg Hols.

— Zeker! ... wat zal ik godverdikkeme 'n lol hebbe als dàt 'r dóórkomt ... de ouê rommel en al dat vergaderingetje-gespeel van vroeger helpt geen zier ... die paar vereeniginge die 'r ware, die kwijne, d'r mot nieuw leve in de brouwerij, nieuw leve!

— Maar zijn ze daar bij jullie wel vatbaar voor?

— Hiêr? ... wàt? ... denk je waarachtig dat 'r kloveren bij zijn? ... geenéén hoor, geen sterveling, dat zijn me zukke voorname piete ... die danke je heel beleefd, als je iets voor ze doen will ... Nee, d'r binne onder de snijêrs en slijpers 'n paar jonges met heldere koppe en, voor gewone werklui, met veel ontwikkeling, ... dat zal je zelf beleve, en die zulle aanpakke, ... verdikkeme, dàt zal wat geve, want d'r mót leve in de brouwerij ... zooals 't nou is, gaat 't vak de grond in, wat ik je brom ... elke dag kome d'r leerlinge bij, àldoor maar meer werkkracht, en de grondstof wordt schaarser ... en alles mot veel fijner gemaakt, en de loone dale, omdat 't aanbod véél grooter is dan de vraag ... kortom, 't is 'n pesttoestand ... Die paar jonges die ik ken, ... die zulle es zegge waar 't op staat, ... en als 'r nou maar 's 'n flinke organisatie komt, dan zal je wat beleve ... vooral Hols, onder jullie, de slijpers en verstellers, want dat is eigenlijk de massa ... dáár motte de levende strijdmachte uitkome, ... begrijp je, ... natuurlijk verhoudingsgewijs uit ons óók.

Tusschen zwaar gehamer dóór op 'n steentje, had Zeelt gesproken. Eindelijk was 't gespleten. Zeelt vond 't lekker met Hein juist daarover te praten, wel wetend dat ie 'r z'n anarchisme zou bijhalen, en overal waar ie dàt in 'm kon knakken, deed ie 't met plezier.

Slaap en vermoeienis waren onder 't praten in 'm weggezakt, en Hols zag ie zitten, onbeweeglijk, luisterend gespannen naar geluiden, zonder te weten waar ze vandaan kwamen. Hein was zich, in 't kwartiertje dat ie naast Zeelt zat, gelukkig en erg onrustig toch tegelijk gaan voelen. Hoewel ie heel goed naar Zeelt luisterde, ving ie toch geluiden op die ie dacht van beneden te hooren, en dan schokte z'n hart van blijdschap en angst tegelijk. Zeelt wist niet hoe zalig-gelukkig Hein zich voelde, door te denken dat ie op 'n paar trappen afstand maar van Eva was. Eenmaal gezeten, met z'n rug tegen den rand van de werktafel achter 'm, 'n beetje ineen-geknust, stil uitsoezend eigen vermoeienis van fabriek, ging al maar dat raar lekkere, angstig-blijje gevoel door 'm, dat ie nou vlak bij Eva was. Als ze eens op kwam loopen, bij toeval, en ze zou 'm zien? Hemel waar zou ie zich dan verschuilen? Zou ie zich wel verschuilen?

En Zeelt sprak door. Hein hoorde, maar ving toch op omklanken en ruisch-geluiden van beneden. — Wacht es... hoorde ie daar niet iets, èrg duidelijk? Ja waarachtig, er kwam iemand de trap op. Met 'n onrustig gezicht dwong ie Zeelt óók te luisteren; maar die, beter bekend met 't gekraak rondom de avondwerkplaats, zei 'm dat 'r niemand was, maar de wind rondom 't huis joeg. Nou sprak Zeelt weer door over de lui en de flinke kerels die ie ontmoet had, met grootere stilte-tusschenpoozen, maar al verhitte, over de toekomstige organisatie, en Hein, in de schaduw rond rossig lamplicht, luisterde innig-stil uit z'n hoekje, maar toch dikwijls met z'n gedachten wèg, denkend aan Eva, waar ze zijn zou, wat ze nou doen zou, of ze alleen zou zitten in haar kamer en hoè, en of ze nou praatte, beneden achter die deur, waaruit ie straks zooveel lawaai en gelach had gehoord toen ie zachtjes opgelopen was naar Zeelt. Zou ie hem eens iets luchtigjes er over vragen? Nee, dat stond te mal, en was ook leelijk-nieuwsgierig. Wat zou ie 'm aankijken en vragen: wat he-je d'r mee noodig. Zeelt was nu ook stil. De starre afwezigheid van Hols, z'n weinig tegenstribbelen, zag ie aan voor langzame verweeking van z'n anarchistisch sentiment. Wat Hols, onder z'n eigen gedenk door, van 't plan hoorde, vond ie zoo goed, dat ie, glimlachend, zonder iets te zeggen, toestemde, of ja-schudde, toeschietelijker en strij-lusteloos door de spanning van eigen luisteren naar geleef van beneden en verlangen naar Eva.

Plots was onder z'n vreugde-gedenk alléén aan Eva, 'n ander gevoel in 'm opgedrongen. Als nou eens niet zij, maar Bresser zelf kwam oploopen!... god-nog-an-toe, waar moest ie dan heen? Nou was al z'n rustig-zich-invlijen in z'n gedachte-verlangen naar Eva gedaan. Daar stond voor 'm 't dreigende, hautaine parvenugezicht van haar vader, die 'm vroeg hoe ie 't durfde wagen, zonder zijn toestemming, hier te komen. Maar hij zou zeggen dat Zeelt 'm had gevraagd, en dat ie zich niet liet beleedigen. In z'n angstgedachte was ie opgestaan,

onrustig, en Zeelt vroeg 'm waarom ie toch aldoor zoo bang naar de deur keek.

— Geloof me jonge, -- zei Zeelt geruststellend, — de baas kòmt niet, juffrouw Eva kòmt niet, niemand... 't is hier zoo anlokkelijk niet 's avends... ga maar weer zitte.

De ernst van Zeelt deed Hein goed, maakte 'm kalmer, en toch kon ie huilen van spijt, toen ie Zeelt zoo stellig hoorde zeggen „de baas kòmt niet, juffrouw Eva kòmt niet”. Dat vlijmde door z'n onrust. Hoewel bang voor haar onverwacht verschijnen, had ie zoo stil gehoopt haar nog te zien vanavond, haar nog even te hooren, misschien om iets te zeggen van haar belofte. 'n Half uurtje had ie op dien naargeestigen zolder bijna niets meer gehoord van 't sombere windgeloei, niets meer gezien van 't duistere gedreig rondom, spitsend z'n ooren of ie soms rokken hoorde ruischen door 't portaal, of lichte stappen op de trap, die naderden. En nou had Zeelt 't kalm-stellig gezegd: — ze komt niet, ze komt niet, maak je maar niet ongerust. — Verpletterd zat ie, stil, met z'n illusie vereenzaamd in zich-zelf teruggesmaakt, leeg, weer voelend 't zware, donkere gegrijs van de ruiten, 't hol-diepe geduister van de tafels, 't bleek balonnengeschim; hoorde ie heviger windgegier, bonkender 't geraas en gekraak rondom, met 't drenzende flakkerlicht op 't bleeke gezicht van Zeelt.

Zeelt had niets gemerkt van Heins ontgoocheling. Toen ie zag dat ie tègen gewoonte in, onspraakzaam bleef, stil-strak voor zich kijkend en luisterend, meende ie, dat er meeningsverzet in 'm broeide, bezig òp te laaien uit kook-diepte van z'n ziel. Maar toen er niets kwam als stilte en gezichtsstrakheid, begreep ie flauw dat er iets haperde, iets anders, dat ie niet voor hém uitsprak. Om'n draai aan 't praten te geven, vertelde Zeelt iets van 'n paar vuile streken die eergisteren op den winkel waren uitgehaald, in de sneeuw; streken die'm verschrikkelijk hinderden.

— Ken je dat meisje van Ròsjowitsj, die Russin?... 'n heel bescheiden meisje, dat snijê leert bij juffrouw Zwaal.... Verdomd, die hebbe ze tege de avond op straat beetgepakt met hun viere,... en onder de gróotste lol 'r 'n paar sneeuwballen in haar broek gestopt.... Nee Hols!... je had die vrouw motte zien!... toen ze bove kwam, stond'r 't schuim op de mond.... 't huile stond'r nader dan 't lache... ze was gèk van woede die 'r niet út kon in 'n huil.... De baas hèt 'r om gegièrd toen ze 't'm verteld hebbe,... kerel ik had zoo'n meelij met 'r... níet omdat die meisjes niet dikwijls van die zwijnengrappies hóuê,... ze zijn meerendeels net zoo vuil als de jonges,... maar die niet,... 'k zag 't an 'r gezicht,... ze was zoo gegriefd, zoo echt beléedigd, omdat dat tuig 'r zoo valsch hadangepakt,... zóó, waar de snotjonges bijstonde, haar rokke hebbe opgetild en zoo gemeen haar lijf begrabbeld hebbe... Ze heeft bij me gehuild, de volgende dag als 'n kind,... Toen kwam de opgepropte woede en schaamte los.... en 't ergste was, dat ze niks kan doen, omdat

ze't 'n heel onschuldig grappie noeme... Hoe vin-je zoo'n tuig?... daar ware Lepper en Sprauer de leiders van,... één 'r van is nogwel getrouwd en heeft zelf kindere!

Hein was nog strak-recht voor zich uit blijven staren, met starre wilsverlamming tot spreken. Hij had 't gehoord, 't verhaal van Zeelt, maar er was geen schreiende verontwaardiging in 'm opgebonkt, zooals ie altijd voelde als ze 't lage gedol van winkelpret vertelden. Nog dacht ie te veel aan z'n ontgoocheling: — de baas komt niet en de juffrouw komt niet, hou je maar doodbedaard, — dat dwaalde maar in 'm rond, benauwd, spijtig, droef-werkelijk. Z'n eerste angst-en blijfaarzeling voor Bresser was ook weggezakt in 'n suffe onverschilligheid; 't kon 'm geen steek meer schelen of ie 'm zou zien of hooren.... Zeelt ging door met spreken... Hein luisterde, maar zonder hartgevoel, met kleine tranen van spijt in de oogen.

— O dat is zoo'n tuig, hier en overal! — ging Zeelt voort, onder kners-gesnerp van z'n diamantjes. — Niet die gewone lolletjes van ze... och dat hindert niet, dat hè-je overal... maar die dierlijke lol, dat vuile, met-hun-poote-overal-ánzitte... dat is nérgens zoo... Daar hè-je dat meisje van Vellepoort, dat kleine drukteding,... misschien hè-j'r wel es gezien hier... die hebbe ze óók zoo gemeen te pakke gehad... Van wié weet 'k niet, maar ze moete gehoord hebbe dat ze zich valsche borsies maakt,... wat'n zorg, hè?... Verdomd, daar onder koffiedrinken nemen z'r in 't kleedkamertje te pakke,... scheure d'r heele rommeltje ope, en hale d'r twee kouse uit 'r borst... Gierend hebbe ze n'r de heele winkel doorgedrage,... met 'n groot papier op'n plank: „Zie hier dé titjes ván Róosie Vellepoort”.

Hein had nu iets meer geluisterd; z'n stil gestaar was 'n beetje weggehit door pijnsteken in de oogen, en toen bleef ie opletter. Z'n treurstemming wegduwen kòn ie niet, had ie geen macht toe. Wat 'm nog 'n beetje blijheid gaf, stille, door-verdriet-heen-sluimerende, rustige blijdschap, was, zich te weten tòch nog vlak bij Eva. Toen ie nòu wat meer geluisterd had, niet al z'n aandacht weggeslurpt voelde door ontgoochelde melankolie, werd 't weer 'n beetje gloeiender in 'm, en walgde ie erger van wat Zeelt 'm vertelde.

— Och Zeelt, vertel me maar niet verder, 't maakt me zoo gloeiend driftig... 't is zoo gelukkig dat bij ons zoo goed als geen manne en vrouwe bij elkaar werke... he?... God-alles-heilige... wat zou je dàn zien!... maar 't is toch maar leuk, dat die heere bij jullie toch net zulke zwijne, of nog grooter zwijne misschien binne dan de slijpers, die 'r altijd zoo om worde angekeke....

— Of ze! — onderbrak Zeelt, — maar die echte låge streke gaan'r niet eerder uit, of ze motte zelt 'n beetje meer mensch worde, snap-je?... Je hebt'r geen idee van, hoe verrekt stom ze zijn,... Vraag je ze'n fatsoenlik briefje te schrijve, ik zal verrekke als ze't kenne... Stóm!... stóm!... voor dúizend!... en prááts, drúkte, duitegerammel, geen gebrek!... Ik voorspel je, als oòit de diamant-

werkers zich organizeere, dan zalle die „heere” altijd achterblijve, ... dat voorspel ik je, ... die heere, de stòmste, de hebzuchtigste, die de meeste duite verdienet!

Stil hield Zeelt plots, en Hein luisterde weer naar geruisch en geluid, dat ie meende te hooren in de gang. De wind was wat gaan liggen en 't gerammel van ruiten en gebonk van vensters uitgeraasd. Nu en dan hoorden ze van beneden onderdrukt gelach en geschreeuw, als de woonkamer openging, héél even, schallend, tòch gedempt, stijgend langs portalen naar den zolder.

— Verduiveld, nòu is 'r iemand! — zei Hein, inééns ontsteld, — waar mot'k heen!... toe-nou Zeelt, zeg òp, of 'k vlieg weg!

— Maar god kerel, je bent toch geen dief!... blijf zitte!... bi-je bedonderd!

Angst was 't niet meer in Hein voor Bresser, maar òpbonkend geloof dat Eva 't weer kon zijn, en ie dàn zich niet zou kunnen houèn van blijdschap!

Tot één trap onder de werkplaats dreunden voetstappen, die weer langzaam afsjokten, zwakker, naar beneden. Ze hadden beiden geluisterd, Zeelt en Hein. Weer voelde Hols spannende ontgoocheling in één moment, zoo hevig, dat ie kon uitbarsten van smart. Telkens vlijmde 't zoo diep door z'n illuzie-van-haar-toch-nog-te-zien, en telkens kwam sterker ontnuchtering over haar wegblijve, 't dooie dan weer van alles-rondom, 't vreemd-kille, grillige, en z'n eigen droefnis om haar niets antwoorden. Al 't voorgenomen kalm nagaan van z'n verhouding tot Eva, op z'n laatste wandelingen was weer omvèrgeschokt, door telkens èrger dringender verlangen naar haar gezicht, haar stem, haar lichaam en telkens ook voelde ie waanzinniger z'n poging, z'n verlangen, 't willen-zien-naderen van die vrouw tot hèm. En vanavond, zoo vlak bij, Eva niet te zien, was 'm 'n marteling die ie zichzelf aandeed, waarvan ie 't spannende, folterende niet had voorzien. Maar hād ze niet zeker gezegd dat ze zou komen? Laat ie zich nou niet zoo opjagen; laat ie rustig, kalm blijven, en denken aan haar belofte, zóó inééns gegeven; laat ie maar tevreden blijven en afwachten, dan zou 't tòch gebeuren, dat samenzijn waar ie naar snakte. Zoo dwong ie zich op z'n stoel, onder 't kijken naar Zeelt, die z'n oogen toedrukte van vreeselijke steekpijn, tot kalmte; zoo wou ie weer gewoontjes hooren wat ie zeggen zou.

— D'r zit één vuillak hier, ... als 'k dié 's te pakke krijg, sla 'k'm half lam ... Weet-je wat dié je lapt? ... Je staat met 'n meisje stilletjes te spreke, ... heel gluiperig komt ie naa je toe ... en trekt je inééns, zónder datje'r op voorbedacht bent, je hemd vòòr uit je broekrand, zoodat je daar vóór d'r staat met je rommeltje ope .. en je je dóód schaamt ... je zou 'm op zoo'n oogenblik z'n hersens in mekaar slaan, niet?

Hein zat staar-suffig te luisteren, tam-gevoelig, instemmerig-gauw, weer bezig met 't opwolken van z'n verlangen naar Eva, om haar

te zièn alleen maar. Zenuwachtig-gelijk gaf ie weer in alles, zonder strij-lust. En Zeelt, die zich óók eens luchten wou, doodop van gesappel en gepruts, z'n afmattend gezoek naar scherp ¹⁾, en z'n niet-voort-kunnen, wou spreken om werksmart te verkroppen. Telkens steeg sterker gelach en stemlawaai uit woonkamer naar boven, als de meiden aan 't brengen of wegnemen waren van drinken en fruit. Gebrul klonk er van kaartspelende lach-schreeuwers, en Hein en Zeelt luisterden met spanning uit hun luguberen toren naar 't gekrijsch, altijd beangst dat nog iemand zou opkomen. Dan zakte, met 'n harden dichtsmak van de deur, 't geraas en stemgelach; smoorde 'r weer stilte op trappen en portalen, heel hoog. En voort ging Zeelt weer, afbrekend soms z'n woorden in scherper geloer op werk, op de onzuivers.

— Kerel, je wéét niet wát op de werkplaatse voorvalt, ... 't èrgste zeg ik je niet eens, want daar zou je van bráke... en 't gemeene is, dat ze alles over één kam schere... Nou zou je denke dat ze 'n vreempie bij voorbeeld met rust late, als z'm zegge: „Doe je me dàt nà?”... Dan zette ze de groote trechter van de voorloopkruik in hun broek, ... met hun kop 'n beetje achterover, zie je... plakke ze zich 'n cent op hun voorhoofd... en mikke dan, begrijp je... door met hun rimpels erg te fronze, ... de cent in de trechter... Nou doet 't vreempie 't na, en als ie dan zoo achterover met z'n hoofd staat, ... 'n beetje... en hij kijkt naar z'n mal geprobeer om de cent van z'n voorhoofd af te krijge, ... komt 'r één, héél zàchies, en geeft 'n kan water an, die naast 't vreempie staat, en plomp!... daar dondere ze de kerel 'n liter water door de trechter in z'n broek, dat ie gilt van schrik... Zie je, dat is nou echte ríshisch ²⁾... maar 't blijft 'n lolletje, ... niet zóó gemeen... Maar daar zijn die lui niet mee tevreê... ze motte zien datje pijn hebt, of dat je je dol schrikt... of je dol geneert... En dan die gemeene streke altijd met vrouwe en jonges, ... en die taal van ze.... wij zijn 'r an gewend... maar 'n ander die 't hoort kijkt zich gek... Maar je zult zegge: die hoort 't niet, want dan doen ze zich heel anders vóór.

Weer had Hein op 't eind wat beter geluisterd, en meer verzoend al met 't gevoel dat ie Eva toch niet zou zien, was zijn meeleven met Zeelt sterker opgedobberd.

— Wat ben 'k blij datje nou zèlf inziet dat op de fabriek niet alléén zwijne rondloope, ... ja, wát ze daar soms uithale is niet te geloove!... verschrikkelijk, verschrikkelijk!... maar nou hoor 'k toch ook wat meer van jullie, ... zie je... drommels, ik wist niet dat 't hier zoo heet toeging, en wie weet wat er nog in andere vakke voorvalt!

¹⁾ Scherp: brokken of brokjes diamant waaraan 'n fijn-scherpen rand zit en waarmee de steenen ingekerfd worden. Zonder dit is arbeid onmogelijk. Hoe slechter goed, hoe minder scherp in den regel.

²⁾ Baldadigheid.

— Dat begrijp 'k best, omdat 't hier héére schijne, en bij jullie ze tegenover ieder 't zelfde d'r uitbrake... maar dat zegt niks hoor... 't is niet overal zoo, gelukkig... Maar 't baasspele bij de meeste is onhoudbaar... je moet zien wat hier de chef van de snijsters 'n drukte heeft... wat ze haar knechte niet al laat doen... en als ze 't niét doen, dan legge ze d'r àf... Dat dikke wijf, als ze rondiste mot en ze heeft geen trek,... dan verdeelt ze d'r steentjes onder 'n stuk of vier vijf knechte van wie ze alles naziet en wie ze bijgeeft... dan gaat zij 'n roman uit de bibliotheek zitte leze en zij motte voor d'r sappele... zal 'k verrèke,... lui met huishouês... Lepper doet 't nèt zoo bij de klovers als ie an 't forceere ¹⁾ zit,... en ie verdeelt z'n rommeltje, om 'm te hellepe afmake, onder knechte die zelf werk hebbe,... dan motte ze 't anneme of-ze-wille-of-niet... en geen hallevie betale ze d'r voor,... daar hè-je geen idee van wat 'n kotsfressers dat benne... En zoo is is 't overal.

— Nou maar dat zou ik toch vervloeke! — viel Hein heftiger uit, met 'n stem, zoo hoog als ie nog niet had opgezet vanavond.

— Stil! — dreigde Zeelt met z'n stok, — schreeuw niet zoo!... als meneer hier onder zit, hoort ie dat 'r gebabbeld wordt!... je hoeft je toch niet met moedwil te verraje... O wat denk je, dat ik 't anneem?... ik zie 'm liever doodvalle,... maar als juffrouw Eva 'r niet was, had 'k 'r ook allàng afgelege... nou durft ie niet, omdat ie weet dat juffrouw Eva wel es met me spreekt.

Zoete verrukkingsaandacht was 'r nu in Hein gekomen. 't Was de eerste keer vanavond dat Zeelt haar naam noemde. Uit z'n leunhouding tegen de tafel was ie opgeveerd, en recht op z'n bank, keek ie Zeelt aan met glinsteroogen. Als 'n licht dat plots tusschen ze in ontploft was, zoo had haar naam 'm geschokt en verblind. Zeelt had nu iets gemerkt van de verandering in Hein, van den plotselingen overgang uit z'n luien zit, z'n speelsch-denkloos gedraai met z'n voet tegen 'n bank, en z'n lusteloos ingestem met alles wat ie zei. Hij had 'r pret van dat ie Hein zoo inééns zag opleven, en nou zou ie doorgaan, nòg wat zeggen van 't meisje dat ook hij zoo'n engel vond.

— Ja Hols, juffrouw Eva is inderdaad 'n engel... ze heeft nog geen macht genoeg, zie je?... haar hande zijn te veel gebonde... maar dat stipt eerlijke, dat oprechte van 'r... je zou 'r d'r voor wille zoene, als ze maar niet zoo verduiveld mooi was.

Hein zei niets, maar in z'n rechtophouding lachte en bloste verrukking op z'n gezicht. Hij had Zeelt wel willen omhelzen om z'n woordjes van dankbaarheid voor Eva. Maar Zeelt ging voort, Heins verrukking maar half ziend.

— Straks was ze nog hier...

¹⁾ „Op afmaken” eigenlijk: in dien zin, brokjes, waar geen kapjes meer uitgeslagen kunnen worden en toch nog geen „enden” zijn en tot enden bewerkt moeten worden.

— Wie! — schreeuwde Hein woest, — juffrouw Eva?!

— In eige persoon,... kerel... waarom schreeuw je nou zoo!

Hein had zich-zelf niet gehoord; alleen 't denkbeeld dat Eva boven was, éven vóór hem, sloeg 'm met razernij. Hij had wel van z'n bank willen dansen, opspringen, gillen, en naar beneden roepen: „juffrouw Eva! juffrouw Eef! nou bin ik hier! kom u ook 's effe bove!” — Er kletterde iets in 'm van vreugde, maar toch bleef ie zitten verstomd, rechtop, in één lachtrek van hooge blijdschap om z'n mond zonder 'n beweging te kunnen maken.

En Zeelt ging weer door, verward, nù pas merkend Heins ont-daanheid. Z'n peuterwerk had 'm zelf nog te veel beet om heelemaal op Hols te letten. Z'n montuur kneep z'n neus in pijn, en telkens dofte achter z'n lorgnet iets wazigs, dat ie wou wegwrijven z'n oog en uit, of afvegen van de glazen. Maar zóo zat de knijper er op, of daar kwam wéér 'n beverig waas voor z'n gezicht zich spreien door-schaduwde van springende vlekjes en ster-dieptetjes tusschen hem en z'n steentjes, die ie in z'n hand gekneld hield. Dan kon ie vloeken en stampen op den grond van woede, want in 't eerst begreep ie niet die vermoedheid van z'n oog en, bleef ie denken dat 'm iets hinderde op z'n glazen, iets dat 'm sarren kwam midden in z'n werk. Dat was nou ook 'n arbeidstijd van vijftien uren... aan zoo'n pèstgoed, dat je zenuwen opvreet, waar je soms niet aan voort kon, wat je fijn moest maken, zonder scherp... was 't niet god-geklaagd?... Maar wat gaf 't nou te morre?... hij zou niks zegge... 't later wel eens bespreken als 'n rotten toestand die weg moest, en dan meer in 't algemeen, als toestand. — Er bleef stilte-gesuis tusschen Hein en Zeelt. Hols had niets gezegd na de vraag van Zeelt, en zoo was er rust gebleven. Nog 'n half uur, dan zou Zeelt opstappen; 't was nou bij-half twaalf. Toch leuk van die Hols dat ie was gekome.... Zou ie 'm niet nòg eens aanporren om ook onder de verstellers en slijpers te propageeren voor 'n goeie vakvereeniging? Maar als ie maar niet ankwam met z'n vervloekte anarchie... 't Was wel laat en hij voelde zich òp, maar toch zou 't gaan... 't was nou net zoo'n goeie gelegenheid. Waarom had ie nou niet gevraagd wat juffrouw Eva hier kwam doen?... Wat 'n vreeselijke kieschheid en schuchterheid toch in dien jongen... Maar wat flink zag ie er den laatsten tijd uit... wat 'n reus, wat 'n bouw, wat 'n vent... heeremetijd, wat zou dàt 'n voorvechter kunnen zijn. Hij zou 'm maar weer es anstooten uit z'n gesuf... wat zou dat telkens lamme inzakken van z'n geestdrift toch in 'm zijn vanavond?

— Zeg Hols, nou mot je toch ook je best doen om de verstellers bij jullie op te porre en de slijpers ook!

— Dat kâ-je begrije! — viel Hein levendig-snel in, met z'n geestdriftige heesch-diepe stem, — met de verstellers, nou, dat valt te bezien, maar bij de slijpers... dat zijn verdomd zoo goed als vijande... he?... heeremetijd' as je wist hoe wij afhange van de slijpers... nee, je heb gelijk, ... watte?... onder de verstellers zal

'k wèrreke,... dat beloof 'k je,... alleen as we nou maar niet weer te erg stuite op geloof en op verschil in politiek, zie je?

— Donders, daar hè-j'm weer!... vooreerst hebbe we nog niks met politiek te make, dat komt later wel,... late we ons nou maar vereenige in 'n vakbeweging, late we dāt nou maar eerst zien groeie, snap je?... je zal zien kerel, dat de vakvereeniging later vanzelf komme als ze wèrkelik wat wille presteere, zie je, voor góed en dúúrzaam... dat ze dan vanzelf 'n politieke weg op motte... en dat we dan niks te make hebbe met 't anarchisme dāt is duidelik.

Zeelt zweeg, verwachtend verzet. Maar Hein had weer licht gedruisch in de gang gehoord, iets als ritsel-gesleep van rokken langs de trap, en plots was weer in 'm gekomen dat illuzie-gegoochel van z'n gevoel dat 'm zei: ze komt, Eva, je zal 'r vanavond nog wel zien. — Met 't hoofd, had ie weer zenuwachtig gauw toegestemd in alles wat Zeelt zei. Zooals iemand haastig gelijk geeft, als ie eerst heel ernstig met je aan 't spreken is, ineens op de klok kijkt, ziet dat ie weg móet, geen minuut meer te verliezen heeft, bang dat j'm anders weer vasthoudt als ie née zou zeggen, en toch niet lomp zoo maar wil wegløopen, zonder je bijna te hooren, zóo had Hein weer z'n ooren gespitst, zat ie in zenuwachtige verwachting... en hooger-op kwam 't rokken-geruisch, 't zachte gestap van vrouwenvoetjes en schoenkraakjes, tot vlak bij de trap, tot 't zich inéens wegdraaide, vager werd, lichter 't rokgeschuur, zwakker de stapjes klonken en niets meer te hooren viel. Wéér was de teleurstelling hevig. Maar wéér stapte geløop op... zwaarder, sterker hoorde ie deurgesmak, toen inéens de stem van mevrouw Bresser, vreugdevollicht uitschietend door de lange gang, met haar kinderslachjes, hoog op de trap over de leuning iets zeggend tot iemand die beneden stond... Hein was steenen aandacht. — Zeelt ging door, maar nu hoorde ie 'm niet.

— Als 't eenmaal zoover is, kerel dan is 'r werk an de winkel,... dan ken je je inspanne,... laat je gewandel en gedraai dammaar loope, en ga maar naa vergaderinge, de een voor, de ander ná,... en kerel, hou ze in de gāte en laat je niet ontmoedige door gescheld, gevloek en verdachtmakinge,... alsje één-of-ander wat hard mot beetpakke,... dāt hindert geen bliksem!... je roffelt 'r maar op!... als ze zich maar ansluite, als ze maar bij elkaar kruipe en gaan inzien, dat ze alleen dān op de juweliers macht krijge,... dat ze dan eerst werkvoorwaarde kenne stelle die lotsverbetering brenge... Natuurlik stuit je direkt op die lui die 't goed hebbe,... en die ons voor opruiers uitmake,... maar dat hindert niet,... we hebbe 'n paar manjifieke koppe onder de snijers en slijpers dié nou es niet grootgebracht zijn in de Vic ¹⁾... die zich niet een-twee-drie late omgooie,... en als de anarchiste nog'n

¹⁾ Vic: toespeling op „Victoria”: toenmalig bekend Café Chantant in de Nes.

áásje practisch verstand hebbe, ... dan zulle ze ons niet tége-
werke, ... maar hëllepe, wat jij?

Hein was weer wakker geworden uit z'n luister-gedroom. Na 't opjubelend kindergelach van mevrouw Bresser, was 'r stugge stilte blijven hangen in de gang, en sneller kon ie zich losmaken nu van z'n ontgoocheling. Zoo had ie Zeelt weer beter gehoord op 't end, die niets van z'n luister-afdwalingen gemerkt had. En Zeelt, de weeke goeigheid van Hein nog niet begrijpend, was blij toen ie wat zei:

— Ik geloof datje in veel gelijk hebt, Zeelt, ... ik heb de laatste tijd nogal veel geleze en veel nagedacht, ... en 'k kom al verder en verder van 't praktisch anarchisme af te staan.

— Kerel, dat doet me plezier! — schreeuwde hoog-onvoorzichtig nù Zeelt, — niet om'n zieltje méér voor 't socialisme, ... we komme 'r zònder jou ook ... snap je? ... maar elk arbeider die zich uit de strikke van die leer loswringt, is 'n leven gered ... geloof me nou kerel, ik heb heusch niet de pest an anarchiste als persone, ... de socialiste zijn als mènsche, zoo in hun doen en late soms geen háár beter of slechter dan zij, ... je hebt bij hun soms nèt 't zelfde gekliek en gekonkel en gedraai en gewurm als bij ons, ... zie je, als mènsche, ... maar als klasse staan ze hooger ... wille ze gezonder en degelijker dinge ... later worde ze zeker ook beter mensche ... Want bekijk jij de anarchiste als arbeiders, ... dan zijn ze 'n vloek voor òns, die vechte tege 't kapitalisme ... Zie je vent? ... je mot heusch niet met engeltjes-theorieë werreke, of met toekomst-kijkies ... laat ze dàn maar naa Juffrou Blond gaan, ... die werkt met 't ei, ... maar je mot de mensche neme zooals ze zijn ... en dat is nog niet veel, bij geen van ons alle ... Late we nou adél van karakter, en gevoel voor dit, en gevoel voor dat, ... buite boord late, zie je, ... en late we zoo nuchter mogelijk alles bekijke, ... dan komme we vanzelf tot de overtuiging dat we de goeie weg hebbe, ... al dat bekijk van één mensch en nog één mensch, ... en die z'n ziel, en dat z'n ziel, ... dat is geen bliksem waard ... nou nog niet ... we motte over massa's heenkijke, ... en niet stil blijve staan bij al die peuterige feitjes en daadjes van de een en van de ander ... we motte groot gevoel voor elkaar hebbe, en niet àl dat bekijk van één karakter ... dat is rot ... burgerlik in merg en been.

— Ik heb je nog nooit zoo opgewonde gezien als vanavond Zeelt, ... maakt je je werk soms wat kregel? ... Wat je zegt is wel waar, en 'k heb 't zelf ook ingezien, maar toch geloof ik dat je de macht van al die enkele same onderschat, ... tèn minste in ons land zeker ... Kerel, ze zijn zoo taai, ze hebbe zoo'n gerekt leve, he? ... en wat ze zegge is voor arbeiders zoo anlokkelik, zie je ... zoo verblindend en geeft ze zoo'n steun, zie je ... Zie je? ... als je iemand die niet veel weet, z'n Ik laat, ... en zegt dat dáár alles om draait, kerel dan is ie je zoo dankbaar, nie? ... en dan heeft ie zoo iets

rotsstevigs om zich an vast te klemme, nie?... Nòu hangt 't 'r maar van af in wat voor'n omgeving 'n arbeider 't eerst komt... Kom je, zooals ik, bij Rozalie, dan wor je allereerst anarchist en vervloekt de socialist... zie je... kom je bij iemand als jij of als de kopstukke van jullie partij, dan valt ie in andere hande, watte?... en krijgt ie ineens leiding, en vooral bespaar j'm vreeselike smart en getob... zie je... want ik, ik weet 't best wat 't zegge wil, zoo gefolterd te worde tussche dat wat je in 't begin ingestampt was als goed, en wat je later beroerd maakt en van je af wil duwe... nie? omdat 't toch één keer zoo heelemaal je eige bloed was wat je gaat vertrappe... zie je?

— Nou kerel, ik fliciteer je van harte!... je woorde geve me 'n kijk op je gemartel, zooals ik 'r nog nooit een gehad heb.

— Dat kan 'k best begrippe Zeelt, omdat jij met je mæssà-mæssà-geschreeuw, voor 'n hoop dinge volslage blind bent, die de mensch persóónlijk rake... zie je... en daar komt nog bij... wacht effetjes jonge... ik heb 't nog niks voorzien op al dat gepolitiek, wat?... dat gepraat en gedraai in de kamers, en met die vervelende rijke dondersteene van „heere” in de partij, watte?... die ook wat voor ons gesappel voele.... daar geloof 'k geen bliksem van.

Zeelt voelde dat ie te vroeg viktorie had geroepen. Nog zooveel vooroordeelen, muurvast gebakken in Heins kwasterig geredeneer, konden 'm weer 'n draai geven naar links, vèr wèg van hun streven. En nou weer dat vervloekte gezeur van „heeren” en „heeren”, tegen lui die zich met 't grootste gemak 'n baantje bij de bourgeoisie hadden kunnen verzekeren.

— Kom Hols, hoe heb 'k 't nou met je?... hoe kom je nou an zoo'n ouê-wijve-praat?... zijn dàt nou nog heere,... lui die elke minuut zich voor ons doodwerke... geslage vijande worde om òns, soms met hun heele familie, met hun ouêrs... zich voor ons opoffere omdat onze strijd ze heilig is... hun eige glaze ingooie... overal waar je maar wil, gehaat, uitgespoge door de klasse waar ze in opgegroeid zijn?

— Là-là-là draaf jij nou es niet zoo dóór!... dat is schellinkies-sentimentaliteit... late we anneme dat ze in hun eige kring heel goeie baantjes konde krijge... hè?... wat zègt dat?

— Komme de „rugge” van de arbeiders d'r weer bij, waarop ze klautere om...

— Zeur nou niet!... daar heb 'k 't toch niet over!

— Nee, maar dat ouê-hoer-geklats bij jullie gaat toch uit van die meening!

— Goed, maar 'k heb 't dààrover niet,... ik vertrouw ze niet,... hun gevoelen en hun geestdrift is niet echt... ze beginnen mee te doen met 'n beweging... zie je, late we anneme, uit lust tot verbetering van ons leve,... goed... late we anneme, dat ze wat voele, ècht, zie je, voor de arbeiders, en nou menge ze zich in onze zake... nou gaan ze van stal,... jonge, dáár 'n advokaat, hiér

'n domenee... ze spreke, ze zijn eenmaal in 't gedrang, ze môtte mee... en nou op vergadering... jonges hun klasse geesele, om es te late zien hoe ze voor ons vechte... nou 'r-op-in-van-wat-bi-je-me!... maar dat geeft niks, als 't niet meegegroeid is van onder òp uit de ellende.

— Kerel, wat groen bi-je toch... zou je denke dat wij òok geen oogte in onze kop hebbe?... zou je niet denke dat wij ook niet uitzien of ze ons verneuke of niet?... nee baasje, dan ken je ons leve niet.

— Nou en ik zeg je dat jij 'n groene bint... erger dan ik, want dat kà-je niet zien!... bi-je nou heelemaal bedonderd?... denk je dat ik me zoo iets laat wijs make?... die politiekers, die politiekers... ze draaie zich dood,... allemaal woorde, woorde en toch brenge ze niks uit... ze wete niet hoe we leve eigenlijk... zij hebbe cente en als ze ze niet hebbe, zorge ze wel dat ze ze krijge,... of ze nou heel lief derde klas reize... zie je... en net doen als wij... he? èn de meid bij zich an tafel late ete... en heel nederig mit brochuretjes vente en schreeuwe op vergaderinge,... watte?... toch anstellerij, daar geef 'k geen korrel om,... he?... hún cente houê ze, en ze leve als heere,... ze kenne ons geploeter en al ons gefolter maar zoo-zoo, zie je?... en d'r zijn smoele onder die lui die 'k geen zier vertrouw, zie je... al barste ze van opgewondenheid als ze spreke voor 't volk... ze zijn lui die wille heersche, lui die wille meevechte, niet uit liefde voor òns, maar uit minachting tege hun eige klasse-smeelapperij, wat làng, làng niet 't zelfde is!

— Nou, — antwoordde Zeelt, 'n beetje uit 't veld geslagen door 't weer opwoekerend anarchisme in Hein, — ik zal 'r nou maar over zwijge, 'k hou daar op, 't is al zoo vervloekt laat... maar d'àt wil 'k je wel zegge, 'k trek geen partij voor de „heere”... d'r zulle bij zijn die, zooals je zegt, nou eenmaal méeschreeuwe omdat ze 'r niet meer uitkenne... maar d'r zijn 'r, waar de arbeiders ontzaggeijk veel aan te danke hebbe, hoor!... en manne die verschrikkelik geleë hebbe vóór dat ze bij ons angekomme zijn... dacht je nou dat ze inééns motte gaan leve als kluizenaars... dat ze nooit meer 'n glas wijn magge drinke of in 'n café magge gaan... of in 'n schouwburg?

— Heeremetijd wat laf bi-je, Zeelt!... niet elk feitje voor feitje, maar alles bij elkaar maakt hun woorde en dade in leugenachtig kontrast... zie je, ze benne zóó opgevoed en ze kenne niet anders, he?... al is 'r misschien 'n héél enkele die heelemaal als wij wordt... wat?...

— Maar duwel-nog-toe Hols!... neem nou 'r es an voor 'n oogeblikkie, dat 'r 'n rijk meisje verliefd op je wordt... zou jij 'r dan late kole hakke als ze je vrouw wordt,... of zou je 'r late blauwbekke, omdat ze niet van jou klasse was?

Naar Heins kop stegen bloedvlammen; 'n oogeblikje dacht ie dat Zeelt 'm voor den gek hield, maar aan z'n kalm gezicht zag ie

dat ie zich bedroog. Toch had die vraag 'm geschokt; direkt dacht ie aan 'n toespeling op Eva, en zèlf had ie zich nooit zóó iets vèrs durven voorleggen. Daar lag nou 't feit neergeplompt voor z'n verbazing en ontdaanheid, zoo inééns, dat ie 'r van schrok, voor wègkromp, op z'n bank zich voelde beven als 'n riet. In z'n stem was alle hardheid en koppig verzet weggesmolten. Zacht-terruggehouën 'n beetje, zei ie:

— Ja, dat heb ik mezelf nog nooit of nimmer gevraagd... dat weet 'k niet... maar daar komt nog bij dat zooiets volslage malligheid is... hersenschimmig... ze hebbe wel wat anders dan ons om 'r op verliefd te worde, he?...

— Maar, — hield Zeelt vol, — 't zou toch 'n enkele keer kenne gebeure.

— Ik geloof 't niet, — sprak heesch en verlegen Hols met z'n hoofd in de laagte — maar neem nou 's an dat 't kan, neem es an, ... zie je ... dan zou ze, als ze werkelijk veel, zielsveel van me hield, zoo gewoontjes motte leve met me, zooals ik nou ook ben... watte... en geloof me Zeelt, je kent me nou 'n beetje... als 'k niet heelemaal in al m'n leve en overtuiging kan blijve wat 'k bèn, dan zou ik niet van haar kenne houê... ja dan zou 'k 'r late staan.

[— Hè-hè-hè, wat sentimenteel!... 'n beetje romantisch ook, jonge! — Godverdomme Zeelt, zèg dat verdomde woord toch niét!... 'k heb 'r de pest an!... 'k zeg je dat 't zóó is, en dat 'k me liever verzuip, dan... dan... dat 'k m'n gevoel als arbeider wil smore!]

Woest was ie opgesprongen en zwaar had z'n stem over de werkplaats door 't stil-donkere portaal achter geklonken. Z'n gezicht stond vergramd, trok tot steenen strakheid. Zeelt keek betueterd 'n beetje naar 'm op, door dien plotselingen woede-uitval met z'n dreigstem. Sterk voelde ie hoe ie 'm gegriefd had, en hoe goed ie toch was in z'n verzet. In heel z'n kijk lag zoo'n open waarheid, dat ie er door onthutste. Weer voelde Zeelt dat de kern van Hols zoo diep, zoo zuiver was, als ie zelden in iemand gezien had. Maar meteen doorsnelde z'n voorvoelende gedachte 't feit, wat 'n ontzettende tragiek 't worden zou, als die jongen eens werkelijk ging houën van 'n meisje zoo rijk als juffrouw Eva, met zoo'n gratie, zoo dartel en toch zoo fijn, en hij zou 'r niet niet kunnen omvatten om z'n ingegriefden haat als arbeider, tegen de klasse die hèm en z'n lotgenooten uitzuigt. Wat 'n lijên in zoo'n jonge borst, als dàt ooit gebeuren zou; 'n ziel die voelde zoo teêr en zoo vurig, en met zoo'n geweldig vlammenden hartstocht om te vechten voor 't volksgeluk.

— Late we dàt nou maar in 't midde late, — zei Zeelt, na 'n poosje zwijgen, — 't is eigenlijk 'n tè persoonlijk ding, hè?... maar nou vraag ik me af: in wat bi-je nou veranderd de laatste tijd... bi-je meer naar óns toe gekomme of verder van ons af komme staan?

— Dat is toch niet zoo moeielijk te zien Zeelt, ... ik heb 'n ontzaggelijke liefde voor 't ideaal van m'n anarchisme, zie je?... maar

ik heb ingezien dat 't leeg gestrij is, te vechte voor 'n ideaal dat niet komme kàn als de mense zelf niet beter worde... he?... en nou heb 'k de laatste tijd veel vergaderinge van de socialiste bezocht... Zie je... nou wil 'k voor 'n oogenblikkie wegdenke die vergaderinge waar zòò'n gemeene herrie is, dat de politie de mense moet uitelkaar ransele... want denk 'k dáaran, dan kan 'k wel barste van nijd, ... watte?... wat moet dat toch 'n genot zijn voor die bende, als ze zien dat 't tusschen ons zoo ver komt, ... nie?... en wat moete die „heere” lache om ons, ... nie?... al die rijke donders, als ze dat léze... dat is toch wel koren op hun mole, nie?... zie je?... want als bij hun oneenigheid is, eruit geranseld worde ze toch nooit... Maar dat daar gelate, ... want meestal, ... ik moet 't eerlijk bekenne, ... zijn 't kwâjonges onder de anarchiste die 't 'm lappe, ... nie?... al zijn jouw partijgenooten ook soms véél te gauw klaar met terugschelde en uitjouwe dat 't 'n aard heeft, ... Dat nou allemaal opzij gezet... heb 'k veel geleerd en is m'r veel in bevalle... Dat wil zegge, zie je... ik meen dat nie zoo uit de hoogte als 't nou zoo klinkt... ik heb wèl gemerkt dat onder die heere kopstukke van jullie báze zijn, ... he?... drommels wat 'n sprekers en wat 'n kenners allemaal, en 'r zijn bij, die me verduveld gepakt hebbe, ... zie je, dat gebeurt niks gauw bij me, wat?... omdat ik 't lang niet zuiver genoeg vind dikwijls, of misschien omdat ik zelf ze niet voel... he?... en nou heb ik wel begrepe dat we moete zwenke, dat we meer moete vrage... of nee, niet vrage, maar eische, zie je... wat meer vóór ons ligt, gauwer bij de hand... want de mensche houê 't niet langer uit... zie je... en die drang juist heeft me benauwd, die heeft me te pakke gehad... Toen 'k dat goed gevoeld heb, zie je... heb 'k ingezien dat we wel 'n beetje an politiek motte doen, maar drommels, niet veel, zie je?... De mense motte eerst beter leere, ik meen de kindere van de arbeiders, watte?... en als hun koppe dan ope gaan, he?... dan krijg je ontwikkelde arbeiders... zie je, dat zijn je ware, ... zelf voor je belange opkomme, ... en al dat geleerde, ... prachtig hoor, alle respekt!... maar dat mot niet in 'n pàar koppe zitte, dan zijn wij te afhankelijk, ... maar in ons óók... vat je?... dat is mijn bedoeling... en dan nog meer ekonomische aktie he?... dan al dat gesprek in die duffe rommelzooi van kamers.

— Hé Zeelt... 't is al twaalf uur, hou-je nog nie op?... de gaskraan gaat temee uit!

Beneden van de trap klonk de stem van Bresser de donkere werkplaats in. Hein was opgesprongen van schrik, en keek, klaar om te vluchten, Zeelt aan, met z'n oogen vragend wat te doen. Zeelt lei zacht 'n vinger op z'n mond en antwoordde schreeuwend terug:

— Ja meneer, ik ben dadelik klaar, ... nog twee stokke afwerke!

— Wil 'k dan effe wachte op je bak om in de brandkast te doen, ... of wi j'm maar op kantoor zette, ... op de sorteertafel, en de sleutel van kantoor benede komme brenge?

— Heel goed meneer!

— Maar hou dan asjeblieft op! . . elke lamp die 'r brandt zoo laat, is 'r één!

Zeur-zwaar had Bressers stem geklonken en trap-af-gesjok dofte weg in de stilte. Hein stond in schrikhouding. Zeelt was woedend op Bresser.

— Wat 'n beroerling, hè?... z'n lamp,... dàt is 't eenige waar ie om denkt,... ik kan voor 'm doodvalle.

Haastig kraste ie z'n twee kerfjes af, pakte stokken- en messenrommel in z'n boezelaar, draaide verstelpit uit, en zei Hein dat ie z'n jas kon nemen. Nat-zwaar trok Hols z'n ulster aan; 't goed zòg om armen en handen. Zeelt had zich dik ingebakerd, bontmuts diep over z'n hoofd gedrukt, kraag op en z'n paraplu, waarvan 't regenwater in 'n slootje was uitgelopen in den hoek bij de deur, onder z'n arm genomen.

— Ga jij nou maar eerst tot àn de deur,... dan draai ik de lamp uit,... ik weet de weg, jij zou hier tippele, want 't wordt stikdonker,... maar Hols, loop als 'n pòes op je teene,... dat ie je niet hoort... anders gaat ie me nog op de late avond jóu en mij anblaffe... En als je nou de tweede trap af bent, loop dan 'n beetje gauw de keuke voorbij, en de deur waar de baas zit te kaarte.

Zacht liep Hols stapje voor stapje naar 't portaal. Toen ie bij de trap was, draaide Zeelt de lamp uit, en nú zelf in 't stikdonker, voelend voor zich uit, de banken wegschuivende voor z'n voeten, liep ie rechtdoor naar 't portaal, waar Hein op'm wachtte. Met z'n handen op Heins schouërs, fluisterde ie 'm in 't oor 't verzoek van Eva, dat 'm daar net was ingevallen.

— Ik heb je op straat daar nog 'n boodschap te geve van juf-frouw Eva.

Hein duizelde, de leuning van de trap voelde ie wijken, hij moest zich houën; onder 'm dreigde stikduisternis van treën; hij had willen gillen van blijdschap. — Goddallemmachtig! — vloog 't dol-wild door z'n kop, — zie je nou wel dat ze je niet vergete heeft! Als met looien schoenen hamerde ie zwaar naar beneden, en Zeelt, die de uitwerking van z'n gefluister niet zien kon, was ook gewoon hard de trap afgeloopen om geen argwaan te geven. Snel liep ie op Hein in 't donker af.

— Bi-je nou gek kerel!... hij mot je niet hòère!... loop toch op je teene!

In z'n schrik-blijdschap had ie heelemaal de afspraak vergeten, en zachter nu dan 'n poes, als schrik-reaktie, sloop ie de tweede trap af, met 't gestap van Zeelt als man-alleen achteraan. Langs de leuningkromming, vlak bij de deur van de speelkamer, waar 't stemmengejoel en gelach dof-lawaaiig uitschorde, hield Hein z'n loop in, onder hartklopping. Gelukkig had Bresser de gangpit zoolang uitgedraaid, omdat ie 't zonde vond, op den laten avond, als niemand meer kwam, drie pitten in de gangen voor niets te laten

branden. Zachter sloop Hein de laatste lange trap af, met nog 'n kleintje waarop ie niet gerekend had. Zeelt bleef staan en klopte aan de spreekkamerdeur.

Stemmengelach en gele licht-rook krijsch-walmden 'm tegemoet. Opgedrukt zat 'n heele klub menschen aan kleine, groene speeltafeltjes te kaarten, omdampt van rookwolken, stik benauwd. Haastig gaf Zeelt den sleutel af aan mevrouw Bresser, die vlak bij de deur zat, en luchtig goeienavond roepend, verdween ie snel. Bresser had ie niet gezien. Naar de keuken nog even riep ie: dag Saar, dag To... Marie! — waarop losjes „gedag” terugklonk. Haastig liep ie de trap af, opstootend even tegen Hein, die aan 't onderste treedje, bijna bij de straatdeur, wachtte, toen Bresser in de gang boven, van de plee afkwam, en over de leuning schreeuwde, met de keukendeur half open, waaruit wat licht schemerde op de trap:

— Hè-je de sleutel binne afgegeve Zeelt?

Weer stond Hein als lam tegen den muur gedrukt; geen voet durfde ie meer verzetten.

— Ja meneer, mevrouw heeft 'm!... goeie nàcht meneer, welte-ruste! — zei haastig Zeelt, de deur opentrekkend en Hein eruit duwend.

— Goeie nacht! — en weer schoffelden z'n stappen weg zonder dat ie Hein gezien had.

Op straat woei de wind ze nog sterk in 't gezicht; de regen had opgehouden en overal kletsten ze in groote plassen waar geen lichtglansen doorrimpelden, niet te zien onder sterk-donkere luchtzwaarte. Hein stond op heete kolen, zonder te vragen wat Eva voor 'n boodschap had. Eindelijk vertelde 'm Zeelt kort wat Eva 'm verzocht over te zeggen.

[Nog 'n eind liepen ze samen, en onder hartelijk gegroet, aan de woning van Zeelt, ging Hein z'n weg door, met gloeihanden, in één stralende blijdschapskoorts, met 't bolle windgestoei tegen z'n heete wangen, voor niets oog, alleen luisterend naar 't zacht zingende, vreugdig-geneurie van z'n ziel: ze komt! ze komt!]

VIERDE HOOFDSTUK.

'n Volle week voor dat Eva bij Hein zou komen, had z'n baas juist gezegd dat er geen werk meer was, misschien wel 'n maand lang. Hoe bang ie ook anders tijden van werkeloosheid tegemoet zag, niet voor zich zelf, maar meer om 't gewurm en gevloek bij 'm thuis, dezen keer juichte ie in stilte. Hij zou nou zich heelemaal kunnen verdiepen in 't geluksdenken aan Eva's komst. Hij zou veel wandelen en kijken en zich aldoor maar met z'n innigste gevoel vlak bij dat goddelijke vreugdebesef houën, door geen fabrieks-

ellende verbitterd, door geen gevloek en geschreeuw en zwaar gesappel verchagrijnd. Vrouw Hols was woedend toen Hein vertelde dat ie 's morgens niet geroepen behoefde te worden. Hij wist wel vooruit dat ie, zonder werk, nooit rust thuis kon vinden; ook niet op z'n kamertje. Want bleef ie daar, dan liet z'm op allerlei geniepige, hinderlijke wijzen z'n doodvreterij voelen. Al was 't maar één dag van werkeloosheid, schold z'm in haar grimmige armoe-harteloosheid voor lui; 'n kerel die z'n ouêrs liet verhongeren; sarde 'm in alles; om weer huichel-zoetig bij te draaien als 't werk begon. Lies, die ie, door z'n aandringen, als helpstertje aan 'n goeie betrekking had geholpen, uit de hebzuchtklauwen van z'n moeder gescheurd, dreigend dat, als ze 't kind nog langer afbeulde, hij geen cent meer zou overgeven van z'n verdienste, sprak ie heel weinig. Alleen maar wanneer ze haar uitgaansavondje had, en dan nog als hij bij toeval thuis was. Zoo had ie zich ook nu voorgenomen zoo lang mogelijk uit huis te blijven, en met wat guldens, opgespaard van z'n zakcenten, hier en daar iets te koopen; met z'n eten zelf rond-scharrelend op z'n hokje of buitenshuis, tot ie weer aan 't werk ging. Zoo hoorde ie, de enkele minuten, dat ie z'n moeder elken dag sprak, haar bijtend en vloekend gegrom bijna niet meer, met heel z'n innigste leven doorschokt van dat ééne geluk: Eva komt.

Daarbij had ie nu al drie maanden 'n lievelingsplek in Amsterdam, de Ruiterkaai, 'n buurt waar ie dolgraag was, omdat 'r soms zoo'n illuzievolle wijdheid voor 'm lag over 't IJ, — 'n wijk van lokomotief- en stoombootgefluit, van lange spoorweglijnen en kleurstoom, waardoor ie altijd weer vreemd verlangen naar groote reistochten voelde opleven; dat wemelen voor z'n gezicht van treinen en booten, waar ie maar op had te stappen om de stad uit te hollen, met z'n eng gedruk van 't klein-bekende om 'm heen; waardoor ie zou herademen in 'n wereld van allemaal nieuw land, nieuwe menschen, nieuwe lucht en wegen; jongensgevoel nog, dat telkens tusschen z'n man-ervaringen op kwam schieten, als in wilden wellust naar iets nieuws-onbekends, ontknelling uit de benauwing van z'n somber slop- en fabrieks-gewurm. Z'n eerste uur van werkeloosheid begon met 'n regen-fijnen, somber-grauwen Januaridag, onder dreigend donker van de grijs looien lucht al in den ochtend. Om negen uur werd ie wakker. Vreemd-lekker had ie nou es uitgeslapen als 'n gewoon mensch. Zelfs 't geraas en gestommel van z'n moeder, die al tweemaal onnoodig boven was geweest, kon 'm niet uit z'n zware indommelingen houên. Onder 't aankleeden regelde en verdeelde ie 'n beetje z'n wandelplan. Eerst zou ie naar de Ouêmanhuispoort loopen, dààr aan de stalletjes wat staan treuzelen en lezen tot twaalf uur.

In 't achterkrot beneden had z'n moeder 'n paar droge boterhammen voor 'm klaar gesneên, die ie hongerig opslikte onder wat koffieopwarmesl. Half weeïg nog en ril-koud liep ie de straat op, recht-door naar de Ouêmanhuispoort, waar ie nu en dan es 'n boek

kocht. Z'n innerlijke geluksvreugde en z'n wachten op iets onbestemd heerlijk dat gauw met 'm gebeuren ging, maakte 'm ongevoelig voor 't treurweer, de grauwe luchtzwaarte en de natte, spikkelig-zachte regenfinheid die 'm besproeide. Recht-door liep ie maar, afsjokkend z'n weg, niets ziend van 't geloop en gerèn om 'm heen, heelemaal verbaasd toen ie zich-zelf al zoo gauw voor de boeken-stalletjes zag staan. Nou zou ie 'n beetje gaan uitdraaien, praatjes maken, om iets goedkoop 'n boekje dat ie hebben wou los te krijgen, met angst opziend tegen bieden, en nu en dan wat leuke plaatjes zien. In één houding bleef ie staan, grabbelde om zich heen in goor-bevlekte boeken, om eindelijk iets in handen te krijgen dat 'm pakte, tot ie, al doorlezend, werd weggeduwd naar achter, naar voor, opzij, door kooplui of meezoekers, werktuigelijk meegaand met de stootjes en duwtjes en verdringen, dood voor alles wat buiten z'n lettertjeswereld met 'm gebeurde. Dingen kon ie, durfde ie nooit; daarom zei ie, naar den koopman toegaand, dien ie meestal goed kende, dat 't 'm zóóveel waard was, dat ie niet meer had, en of ie 't kort en bondig daarvoor krijgen kon, ja of nee. — Soms schudde koopman van nee, lach-spottend dat ie d'r af moest blijven, of stemde in. Aan 't stalletje at ie nu 'n paar broodjes, die ie even vlak-bij was gaan halen, en slikte ze droog, zittend op de punt van 'n bank, half in 't poortje-magazijn weggeschoven. De raar-duffe boeklucht vond ie lekker soms, prettig 'm voorspiegeland 't verlangen dat hij ook es zoo'n massa boeken moest krijgen. 't Heele koffieuurtje bleef ie 'r zitten, nu en dan 'n brok afhappend, verdiept in nieuwe werken, ombladerend en snuffelend, met al rijker denkbeeld proevend voorgevoelgenot, hoe heerlijk 't zou zijn zoo te grabbelen in je eigen boeken, als ie 'r ooit zooveel bijeen kòn brengen. Onder 't knabbelen en trekken aan 'n korst, die ie doorlezend wel 'n kwartier aandachtloos in z'n hand gedrukt hield, even opkijkend van z'n boek, zag ie aan de stal rondrentelen 'n juffrouw, snijster van Bresser. Ze keek Hein niet eens aan, grijpend naar allemaal verkoffiede romannetjes. Plots voelde ie zich benauwd bij 't denkbeeld dat Eva ook wel es toevallig voorbij kon komen en hèm daar dan kon zien zitten, als 'n halve schooier z'n brood afhappend op 'n bank. Snel stond ie op, zette de ingekeken boeken weer op 't stalletje, stak 'n gekocht werkje in z'n jaszak en onder schreeuwend nageroep van den koopman, die z'n onverklaarden haast niet begreep, 'm vragend of ie niks meer hebben moest, holde ie neeschuddend de poort uit.

Nou zou ie maar 'n flinken, doelloozen loop maken, lange en vreemde wegen op, tot ie tegen den middag aan 't IJ was. Om drie uur kwam ie eindelijk, na allerlei raadselachtig lange omlopen, doodmoe bij de kettingboot van 't Tolhuis aan. Ergens in den omtrek wou ie 'n kop koffie gaan drinken, maar eerst nog es kijken langs de kaai en 't water.

De donkere dreighemel was triestiger geworden en mat-grauw, fijn-

wazig zweefde over 't IJ-ruim, vaal-paarsig gesluis van motregen, tusschen 't druipig-bonkige verduisterde gewoel van schepen, mastwerk en pijpenzwart. Verder òp, bij 't ouê, met steenkolenrook bestoven Westerdok, kleurden schuitrompen, in gedempte mistigheid, door grauwoezelende regenwazing, in hun flets-uitgeteerd kermiswagen-groen, verflenst-roodbruin en blauw van roer en randen, omzift in al dieper vervagend nevelgrauw, dampiger versmeltend aan somberen, half-cirkelenden horizon, als brok van sluipende schaduwstad, als schuw achteruitzwevend, dan weer naar voren gluipend in warrelende duistering. En achterop dreigde 't opbonkende rangeerterrein, rond saamgesmolten huizenblokken, inééns soms dichterbij, onder de regenvoile uitkijkend bij 't donkere grondvlak, waartusschen doorstoomden in lawaai en gegil drentelende lokomotieven en wagens, die telkens, lui, elkaar 'n endje wegbufferden, of terugdrongen naast vrachtwagens die lang bleven staan, wachtend op 't moeë gehijg van hun lokomotief; en terug dan weer onder gegil en gefluit over de zwart-verzakte viadukten, die in hun huidachtig-grijnzend-grijzen kolendampneerslager stonden als ingezonken, versteende mammoethslijven, knie-openscheurd en gebeente-kneuzend gebroken, heel de spoorvracht in dood'lijke uitputting éven dragend nog. Zoo bleef 't voor z'n oogen uitpuffen in stik-doorwolkt gestoom, bruin-zwart door de regenvaalte, draaiend de lucht inspreiend, na gezucht, gekuch en lang-zangerig-diepe en hooge stemmen van samen klagende pijp-booten over 't IJ, die wegschuimden en aanstoomden in al verschillende, bedekte dampkleuren door 't lichtgrauw.

Vlak bij 't hekje stond Hein te staren in 't water, dat loodgrauw de duistere hemelvracht terugsloeg in donkerder, diep-zacht golf-gedein. Soms streekte 'n mat-zilverende opbranding achter weglaveerend schip, die in golfsparteling aan de steigers onstuimig zeeachtig doorklotste, vastgehaakte, kleine schuitjes verwiegelend lang na, telkens wég willend van hun dukdalf, waaraan ze, met touwknoopen dubbel omsnoerd, vast lagen. Diep nevelgrauw lê uitgespreid over den Wester-dokkant, waar de horizon, verruimd in star-massaal-samengrauwend wolkenlood, omdreigde 'n gebouw dat lag aan den kant, plat-breed-uit, buiten scheepsrompenlinie, als log monster gevangen in regennetten. In 't water schaduw-doezelde lichtgezwef van mastwerk en kranen, soms dof omzilverd door aanklot-send steigerschuim, verschuchterend doezeliger in fijneren regendamp, vager vervloeiend in naderenden schemer, die sluipend neerweifelen kwam. Rechts naar de Ruiterkaai donkerden de dokken, zwaarschimmend-violet aankleurend door den regenmist in torentjesachtige verheid, wegkruipend achter samengebolde boomgroepen van 't Tolhuis, blauw-grauwig verzakkend, massiever in loodlucht alom.

Drukker om Hein werd gerook en uitgillend zanggeklaag van pijpen, en donkerder in hoorlooze vaart, kruisten als hijgende monsters elkaar schiprompen voorbij. Heviger woel-bonkte geratel van karren-gedrang op de steigers, stugden nat-glimmige, donkere

mannengezichten, in regen uitzweetende kielen ladend en lossend, zwoegend onder al droever neergeschemer van licht uit éénwolkige luchtdreiging. Soms schrikte ie op, als aanzwierde in breeë zwenkcirkels, onder wilden kras-krijsch, hongerige meeuwvlucht, snel weer wegdwarrelend in nevelverschiet. — Hein huiverde van kilheid. Langs 't hekje waar ie stond sproeide de regen nog nat-zacht, en donkerde vóórt 't water in vreemd schemergewefel. De lucht vervuilde met zware rookvegen, die aanslieden uit gebrokkel van lang en kort bootgepijp. — 'n Endje liep ie verder naar den viadukt-kant bij den spoorhoek. Maar overal treurde 't zelfde grauw, en de koepelkerk stond in schemervaalte als verdwaasde bol van dreig-duister boven droef huizengeromp. — Donkerder bonkten nu aan treinen en lokomotieven, en stug-droeviger overgrauwde paarsige schemer- en regenvaalte den spoorhoek, weenender, angstiger grauw, eindeloos droef neersluerend mistdamp over 't stadsbrok, met z'n huizen, verre ingulpingen van nauwe straten en sombere insnijngen van beklemde hemeldiepten, onder sterker hijg-gegil, zuchtgeklaag van booten, bonk-geratel van wagens en vervoerkarren.

Weer liep Hein 'n endje terug, achter 't station, naar 't Volkskoffiehuis. De spoorkap somberde lang-vreemd als oneindige loods in kleurloos druilgrauw, en overal langs de kaai waasde schuchterder licht, schimmiger avondgeschemer.

Suf zittend in 't stille café, op 'n klein stoeltje vlak bij 'n groot raam, kijkend naar den regen die fijntjes neersuizelen bleef en de kaai in 'n zwervend paars-duister waasde van sterken schemerval, dacht ie plots, zonder te weten hoe 't in 'm kwam, aan allemaal rare dingen van heel lang geleden, zonder verband z'n herinnering doorschokkend. Vlak voor 'm laadden, op 'n klein steigertje, onder zwaar geroep, geraas en hijschgekraak, 'n paar mannen petroleumvaten op 'n vrachtboot. Hun woelige lijnen zag ie in den regennevel, in silhouetterig druk beweeg, omdampt van vochtvlucht. Zoo had ie 'n poos zich verdroomd in 't gezwoeg en gehijsch van de donkere kerels, toen ie, met z'n gedachte weggedwaald, zich-zelf inééns zag staan als klein jongetje onder 't zwakke licht van 'n kroeg bij 'm in de buurt, waar, tegen den avond, als 't duister gekruip van schemer overal tegelijk aanvaalde, alle jongens uit de straat speelmoe bij elkaar kropen, om op den breeën postrand van de kroeg, opgedrukt in één rijtje, vreemd-bangige, spokige geschiedenisjes te vertellen, dat ze angstig werden bijna voor hun eigen stem. En nou zag ie zich daar zitten, alsof 't pas gebeurd was, in den hoek van 't postraam, roerloos weggedrukt achter 'n dikken jongen, zoo 't heele rijtje kereltjes langs, met 't bleeke lantaarnlicht van de kroeg op half beduisterde gezichten, in opwinding van huiververhaaltjes, al erger en stiller. En hijzelf verlamd luisterend naar allen, zonder zelf 'n woord te zeggen, droef-verstaard meelevend sukkelgangetjes van geschiedenissen. Als dan de jongens allang naar huiwaren geroepen, of weggehold alle kanten op, omdonkerd-vreemds

ver van 'm af, weg in den zwarten avond, zat hij alleen nog na te suffen, na te hooren wat verteld was, tot ie inééns, onrustig, bang bijna 'n beetje, alles op 'm zag afkomen uit duistere diepte van de straat en huizenrei van nog donkerder weggetjes aan den overkant, overprikkeld door 't naspel van z'n fantazie, opsprong van de vensterbank en wegholde naar huis, met hartgeklop en iets brandend zwarts voor z'n oogen. Dat gevoel ineens schokte nu voor'm, nu ie dat schemergekruip, dat bange verduisteren van al-dingen rondom, en dat vaal achteruitgaan en verschimmen van schepen, boomen en menschen achter 't beregende ruit voor 'm zag; nog vèrder, 't water, dat zwarter verspoelde in diepere schemering voor z'n gezicht. Nou 't éénmaal in 'm gekomen was, begreep ie 'r niets van. Moest dan dat eenzame jongetjes-gedroom en droef jeugd-geleef weêr voor 'm opdoemen; nù juist, op die bange, spokige schemerkaai, waar de schepen, pijpen en toplichtjes, die langzaam 't avondgrauw door-kleurden, al verder voor'm verflauwden? — Moest dat gevoel 'm dan onder dien staag-zachten regennevel hier overvallen, midden toch in z'n blijdschapgedenk aan Eva? En sterker nog, tegen z'n zelfverwijt in, als ie keek en doordroomde, schoten op die plek brokjes van z'n jeugdleven in 'm. Nou hoorde ie 't krassende gepiep van hijschkatrollen, die ie achter 't gedonker van wagens en vaten niet meer zien kon door 't regenraam heen. En die enkele grillige geluidjes, terugkeerend op maat, zetten 'm weer voor 'n zoo gewoon dingetje uit z'n jeugd; feitjes waar ie nooit meer aan gedacht had. Maar nu, als 'n grillig herinneringsspel, dat aldoor verschillend thema van z'n jeugdleventje aansloeg, starend in den schemeravond, achter donker caféruit, in 'n heel vreemde buurt, nu drongen die feitjes scherper in 'm op, uit 'n verleden dat ie heelemaal dacht vergeten te hebben; alleen maar door gelijkende geluidjes, in die suffende caféstilte, waar geen sterveling buiten hèm zat. Dat 'm zooiets kon overvallen? Want duidelijk zag ie zich nou staan, aldoor dat terugkrassend piepgeluid weer hoorend, voor 'n hekkie van 'n roomtuintje ergens in de Meer, op zondagnamiddag in den zomer, toen ook zulke gilkreetjes uit 'n hoogen schommel, waarin jongens en meisjes van zijn leeftijd zaten, naar 'm toepiepten, uit 'n hoek van 't tuintje waar ie nèt op uitzag. En nou nog voelde ie weer òver z'n smart, dat ie 'r tòn niet in mocht, omdat ie toch geen vijf cent voor 'n glas melk bij zich had; hoe razend ie op schommelen was, en ie maar meegierde achter 't hek, met de lolletjes die ie in den bakschommel zag gebeuren; en hoe ie zich daar in z'n eentje stond te verkneuteren van blijdschap bij 't zien van 't gestoei en den angst van de meisjes als de jongens te hoog opzetten; en dat ie, meegaand in hartstocht, van buitenaf de jongens opjoeg en toeschreeuwde: hooger, hooger! tot ie, in z'n woelig beweeg vergetend waar ie was, zwaar z'n gezicht opbonkend tegen de heklatten, weer tot bezinning kwam, begreep dat ie buiten 't spel stond en hij droevig weer naar huis mocht loopen.

Daar zat ie nou weer, 'n beetje mallig aangedaan, in z'n stil-donker caféhoekje, waar nu aan 't buffet 'n lichtje half opgestoken was. Wat wou ie nou met die feitjes? ... was dat nou de moeite waard? ... alsof ie niet aan heel wat anders te denken had, en als 'r dan toch 'n beetje gehuil over vreemde-droevige dingen in 'm was, laat ie zich dan niet zijn mal-triestig leventje herinneren, maar alles wat ie nou zag als kerel. Plots zich vermannend, trok ie zich uit z'n gesuf, liep naar 't buffet, trommelde met z'n centen op de toonbank tot 'r 'n juffer kwam, betaalde en ging op weg, naar huis. Onder 't loopen vergat ie weer heelemaal dat vluchtig ingeslopen gedenk aan z'n vroeger leventje en zong 't alleen weer in 'm:

Eva komt kerel, Eva!

Den volgenden morgen bleef ie op z'n kamertje, tot 's middags lezen, aan één stuk door, nieuwe boeken die ie bijgeleend had van kennissen, telkens met rustpoozen denkend aan Eva, omkoesterd door vreugde om haar komst. Dat idee moest ie vlak bij z'n geles, gemijmer en gewandel hebben; geen oogenblik kon ie er meer van af, en als ie even afgedwaald was van dat gevoel, dan herhaalde ie 't weer in zich-zelf, klonk 't 'm heelemaal nieuw, alsof ie 't nooit gehoord had, met al stijgender verrassingsgevoel, al maar sterker nu ie 'r dichter bij kwam met de dagen. Tegen half twee stapte ie op om weer te wandelen, zich in de open lucht te voelen, te bewegen, ruim en gelukkig in sterke windwarreling. Buitenom zou ie gaan, de Kruislaan door bij de Meer.

Onstuimige gier-winden woeien boven z'n hoofd. De lucht was droog-zonnig-bebuid. Flink liep ie door tegen vlagen in, met 't voelen van rukwind-verzet tegen z'n beenen en lijf, wat ie heerlijk vond. Langs 't kerkhof ging ie de Meer in. Blij voelde ie zich al, buiten de stad te komen, op die stille, leege wegen. Gauw stond ie midden in 'n oneindige laan, verpoortend in diep verschiets tusschen uitgemergeld kaal van winterboomen, woest zwiepend de lucht instriemend. Nou hoorde ie in dat bar-zwiepende tak-gestriem groote, verpletterende stilte, ontzettende alleenheid; hoorde ie 't zeegolvengeloei en bulderend windgeraas van de hoogste boomen, met soms nog woest afval-gestrooi en geslier van verrotte, bruin-gele bladeren. Dat vond ie heerlijk-hevig, rondom laag grasgekruip van wei en akkers, met dat donderen van den wind, zoo midden in die alleene lanen, heerlijk z'n borst inzwellend, van frischheid en genot, rustgevend, breed, machtig. [Er was verrukking voor 'm in dat gerammei, en elke boom met z'n verkleurde mosbulten stond te huiveren in de winterteistering. Van boven klaagden de takken in wild geloei hun smart uit; van boven was alles zwiepend gebuig, angstgesprei en neergewring van takkronkels, in doodsche kaalheid vermagerd en ontvleescht, toch tintel-fel soms in hun bruin-grauw, onder scherp-blauw beplekte hemelbrokken. Wilder werd 't dondergeraas rondom, hoe verder ie kwam, en heerlijker voelde ie de kracht die alles zoo teisterde. En als ie z'n oogen even dicht deed, hoorde ie van verre, in twee ont-

zettende, elkaar altijd volgende tonen, aanloeiend golvengedreig, als stond ie weer aan de zee, z'n grootsche, hevige zee.]

Goddelijk verrassend vond ie dat vreemde lichtgedoof plots om alles, als zilver-bonte wolken in stoeten de zon omdrongen, in wild voortgeijl achterna sleepend zwaar-grijze reuzegevaarten. Dan stonden de dakjes van boerenhutten in 'n somber donker rood, en 't gelige grasgroen werd valer mat, tot eindelijk weer, onder al lichter gewolk, reusachtige, geel-uitwaaierende dampstralen dóórvloeiden, wijer uitschoten, en weêr zonnegloei goten over 't heele landschap, dat opkleuren ging in spel van vreugdelicht, met glanzingen over alles héénflitsend.

Nou zag ie eerst goed in die luchtwisseling grondkleuren van de aarde, met bruin-blauwigen weerschijn, als van omgespitte akkers, rond omgekluite oranjeroestaarde, wild in de zon vlammend en er naast plant-dooie, kaalkleurige brokjes wei, met blauw-kleilig-afgebrokkelde bedjes, fluweel-rossig, of dof-plantloos de zon ontduikend.

Zoo bleef ie loopen en denken aan Eva, aan Zeelt, aan z'n toekomstig werk midden onder z'n kameraden, tot weer de hemel verdonkerde, de wind heviger oploeide uit 't binnenste van de lanen in ontzaglijk gebulder. Van middag had ie geen lust zoo lang te blijven. Niet wou ie zich met z'n herinneringen weer zien gevangen in 't schemerwaas van avondduistering, en gauwer liep ie naar huis, z'n kamertje op, verlangend naar z'n boeken.

Eenige dagen hield 't zelfde weer aan en nu kwam heviger, smachtender verlangen in Hein op om Eva te zien, gauwer, gauwer! Eerst had ie zich goed gehouên, maar nu de dag waarop ie haar zien zou nader kwam, voelde ie zich onrustiger, gejaagder, verlangender. Telkens had ie 'n gevoel dat er iets in 't midden zou komen, dat z'm vergeten zou, dat hij, of zij ziek kon worden. Telkens verdrong ie al die gedachten als malligheidjes, en telkens weer kwamen ze terug. In twee dagen was ie nu niet uitgeweest. Z'n moeder, die gemerkt had dat ie bijna niet thuis kwam eten, liet 'm met rust. En zoo zat ie al twee dagen in gejaagd verlangen. Lezen, rustig, kon ie niet goed meer; dan zou ie z'n hokje 'n beetje opruimen. Maar er stond niets. Z'n bed had ie uit den hoek van 't raam méér naar de deur geschoven, en twee dunne, ouê kastplanken stonden tegen den muur, bij 't venster, waar vroeger z'n in touwen vastgeknelde slaapstoel opgeslagen stond, netjes met boeken berijdt. Nou zou ie z'n plantje 'n beetje monsteren. Er waren overal nieuwe stekjes bijgekomen. Door z'n moeder-innige verzorging had 't weer z'n leventje opgehaald, en overal kon ie zich koesteren in zacht sprietjesgroen. 'n Eindje van z'n twee boekenplanken af stond 'n smerig, waterverf-bruin geschilderd tafeltje, als uit 'n brand gered, op te lage pooten. Er op slonsden kahiers, schrijfgereedschap, 'n gebarsten waschkom, die ie voor zich-zelf gekocht had op de markt, en bijzij hing, over 'n aangetimmerd latje, z'n handdoek. Vuil-kaal, met z'n breeë schimmel-doorweekte stofreten,

plankte open de vloer, reepten de geel en groen beklodderde schuttinglatjes, waarop ie hier en daar zelf wat bemorst marineblauw papier had geplakt, twee rolletjes, waartegen ie eens op de markt was aangelopen. Zwak licht druilde door 't half met planken betimmerde zolderraampje z'n hokje in. 'n Gewrichtlooze, rot-uitbiezende stoel naast houtblokken, schurftte weg in de klein-ingedrongen somberte, met de verrot-houten balken, stikkend-laag, dwars krommend boven z'n hoofd, en grillig verwrongen, schuine, bekorste, schimmel-morsige stutpalen, met de roet-vuile, groenig ingerotte zoldering vlak boven 'm, doornuld met luchtgaten, waar ie den hemel door zag. Armoe mufte, vuns-kniesde en griende er rond, en de frisch-kleurige ruggetjes van enkele gebonden boeken keken akelig vreemd 't beschimmel-vergoorde hokrommeltje in. 't Ergst hinderden 'm die doordringende pislucht, die strontstank, die gotenrotting uit de snijingen, vunzig-beklemmend aanwaaiend; daartusschen nog duffe beademing telkens van turf en vermufte vochtluft uit nog donkerder buurhokjes. En dan benauwingen van stukken wasch, met 't smoezelige, duffe bleekpoeier, stinkend uitdampend; en de rotstanken, weeer, die opstegen uit 't stik-duistere trappengekrioel, valluikerig uit donker-diepten van elke verdieping, als ziekenzaal-reuken, lompen die giftten en traanden vet-vuil; rottende lijfstanken, geslachtsziekte-uitwasemingen ertusschen. Telkens schrikte ie op uit z'n leeslust, als in gekrijsch van kiffstemmen, van zolders af naar beneden, boodschappen overgeschreeuwd werden maar niet verstaan, en harder, nijdiger teruggebulder aanhield achter de trapdonkerten, stemmengescheur en gevloek, woest tegen elkaar in. Soms 'n heelen dag was er niets als op- en neergeloopt bij de wel en niet bewoonde krotjes, alsof ze lust hadden in wroeten op die duistere, verrotte zoldertjes, tot ie, dol wordend van herrie, z'n boek dicht sloeg in wanhoop van niet kunnen volgen, tien keer 'tzelfde lezend, niets vattend, met z'n geest er toch niet scherp tusschen kòn dringen. Nou had ie nog wel 'n groote plank probeeren te spijkeren voor de open trapdeur. Maar 't gaf niets; hij had alleen z'n hokje nog woester, kaal-armer, ingezonkener bestoft ermee gemaakt. Want al erger vuilde 't rondom, en zelf ging ie soms aan den boen, omdat z'n moeder 't verdomde en zei al genoeg te hebben aan haar rotrommel beneden. Soms kwam zelfs vrouw Hols als haar plaatsje te vol was, in treiterig, dribbelend, breed-uit doe-gesar nog bij hèm waschgoed spannen, nat-kille broeken, hemden en kousen, zoodat ie, als ie thuis kwam, onder laag en hoog lijngekruis door moest bukken, met kleverig-natte punten van rokken en broeken in z'n gezicht die plakken bleven, en 'r nog net even plaats voor z'n bed was. Dan vloekte ie in zich-zelf, want nou was 't beetje dat hij nog gezellig vond op z'n kamertje, buiten de ellende, heelemaal weg en zoog ie volop de vervloekte, angstig benauwende bleekpoeierluft, die ie haatte, met al dat afgedruip van vochten waarvan ie zich misselijk voelde worden. Vandaag wou ze 't weer doen, maar hij had gedreigd en na vermoeiend tegengestribbel moest ze 't eindelijk laten. Want als ie werkte,

gaf ie haar van z'n beetje zakgeld nog apart iets daarvoor, zoodat z'n hokje niet bemorst behoefde te worden. Maar vrouw Hols vond 't zonde, als ie op de fabriek was en 't kamertje toch leeg stond, er geen gebruik van te maken. Kwam ie dan van z'n werk, uitrustend 't liefst toch nog in de omgeving waar ie zich had zien groeien, waar ie z'n boeken vond en teruggedroomde aan z'n raampje al wat ie ondergaan had op z'n wandeling of op vergaderingen, dan stootte ie onverwacht tegen dat natte waschgerei, met die hatelijke pestlucht van dat bleekpoeier, zonder dat zelfs 't krotruit open stond om te luchten, wegnemend z'n eetlust, 'm zware hoofdpijn gevend.

Ook van middag was z'n trek weg; elken dag werd ie voller, alsof ie geen behoefte meer had nu ie Eva zoo gauw zou zien. Bij 't donkervallen zou ie niet naar beneden gaan, maar z'n lampje aansteken en blijven zitten lezen, studeeren, met z'n boeken op schoot, hoog z'n beenen op de stoelmat getrokken, in elkaar geknust, met eigen lijfwarmte tegen de kilte worstelend. Even dacht ie 'r aan wat 'r gebeuren zou als ie zich nou es 'n beetje beter ging inrichten. Maar gauw drong ie opzij die gedachte, want dan was 't krepereen voor z'n ouërs en voor Liesje als ze thuiskwam. En deelen met z'n vader de krotwerkplaats, of zitten in 't achterhok vond ie ontzettender dan op z'n eigen kamertje, waar ie tenminsts alleen was.

Stil-snel kwam groot-geheimzinnig schemerduister 't raampje omvloeien. Tegen den raampost leunend met z'n voeten, kon ie tusschen 't krottengewoel van steegachteruitjes, grillige weginsnijping en woninggebrokkel aan overkant, als ie hoog opkeek, 'n groot-ovaal, druilgroen hemelbrok zien met 'n paar kleine sterretjes, niet ver van elkaar, die heel zachtjes glans-pinkten in 't weeke schemergroen van de lucht. En nòg verder de maan, als ie zich 'n beetje hooger wrong, met z'n gezicht tegen 't ruitje, al zacht zilverend door 't geschemer van éven verbleekte bruin-knoesterige krotten-steenschroeiing, waar zacht, achter neergevloed schemergedroom, vensters- en huisjesvracht in onkenbaar weifelend geduister kleursuffend te vermoeden lag. En nu zag ie hoe alles vijf of tien sekonden lang vèraf te zien bleef, toch als weggezonden in nachtgrauw, maar van heel dichtbij de dingen juist donkerder werden, om dan na twintig tellen inééns te verduisteren in 't avondvreemde, alles schemeriger weer omwazend dan 'n minuut ervoor, in sfeer van dieper, onkenbaarder leven. Hoe kon 'm dat altijd toch zoo pakken, en wat was ie 'r nou weer zelf ingedroomd. 't Lampeglaasje had ie al afgenomen van den brander, maar aandachtloos kijkend naar buiten, was ie vreemd ontroerd weer blijven turen en droomen 't venster uit de lucht in, al langer versuffend, denkend aan Eva. Maar niet meer zoo vroolijk als eerst, gedrukt door 't sombere van achteruitkijk op 't slop-donkere, ingekelderde-kille van dat leven, de verzakt-ingeschropelde huisjes, die ie op den dag één voor één kende, glas voor glas; dáar nu voor 'm wegschemerend in 't aangewezen duister, weggebleekt tot onkenbaar grillige woningbrokken, met dakensprongetjes tusschen zwakke

luchtgeultjes en schoorsteengebrokkel veraf en dichtbij. En erboven 't stuk lucht, dat ie nèt zien kon, stervend avondgroen, alles besluimerend, zóó vreemd, alsof de buurt met z'n smartgeleef en ellende-armoe zelf heelemaal was weggezonden in één nachtelijk diep, er nu alleen stond schuchter-silhouet-nageleef van alles wat er was, spraakloos, stil vergroeid en verbangd in 't geheimzinnige zink-uur van den dag. Toen inééns prikten er buurlichtjes hoog en laag uitspringend aan de glazen, en zag ie weer dwaze stukken krotjes met vuile voddenhoopen, half verlicht vlak bij de vensters, glasloos met rot-planken betimmerd; gordijnlooze achterkamernaaktheid, opengescheurde krot-ingewanden, hier en daar 'n hoek soms half omspannen met morsige lappen voor glasleege vensters, waar wind achter bolde; zag ie weer alles, leege hokken, erger nog dan bij hem, geloop en gesjouw van menschen en kinderen, met grimme hongerkoppen, verwilderd of uitgesuft, die ie zoo dikwijls in 't slop had gezien in terugstootende lompenrotting. En weg was z'n schemergedroom, weg z'n zachte ontsteltenis en droef verpeinzen van dat wonderlijk aansluitend grauwe, dat doodsche stilte in z'n hart bracht, ontzetting en huiver-eerbied voor iets ongeziens, dat zoo vlak bij, tòch voor 'm verzonk; van iets dat leefde door uitdooving van 't levende, en zelfs onder gekreun en geschreeuw in z'n achteruitslop enkele oogeblikken van vreeselijke, diepe ontzagstilte bracht.

Lang bleef ie staren en denken. Al wat weer in z'n herinnering opdeinde liep weer uit in z'n gevoel, in dien drang tot opgaan in zoo'n leed, dat dier-gezwoeg van menschen, die niet meer weten wat ze zijn. Zittend nog in 't schimmige stikduister van z'n eigen hokje, waar nu niets lag dan rust, vlak aan z'n klein venster, waar de avond in zoo diep geheimen weemoed, onder sterven van den lichtdag, voor was neergezonken, bleef ie suffen, nu weer onder sterker aangestroom van verrukkingsgedenk aan Eva's komst, onder zachte tempering telkens van wild genot dat zich uit wou gillen nu, na 't lange wachten, in angstgewoel dat 'm iets zou vastgrijpen en afhouden van den avond dat zij er zou zijn.

Z'n donker ruitje was lichter geworden in 't opkomend maanlicht, dat kringde vóór 'm in kleurloos bleek-grauw als van 'n nieuw opkomenden dag. Nou zag ie beter dan straks dat 't schemermonster vervloeid was, en duidelijker omlijnden zich voor 'm dakjes, waarop iets dof-zilverachtigs dampte, en scherper vlogen schaduwzware, holende bewegingen van lichamen langs enkele doeken, die verdieping-zig-zaggerig neergezakt waren voor keukenlampjes.

Er kwam iets mist'rig-tintelends in 't zilverlicht dat dreef uit 't luchtbrok, en 't krottengewemel stond in vroom-stil, half daggedoof, scherp, toch zweverig-vaag, in verlicht gesluiser gevangen, als omdampt in weefsel van elektrisch waas dat kwijnde, soms heelemaal uitgedoofd door zware wolkaandrijving en maanbeduistering, verzinking van lichtkring, waarin nog natrilde dan blauwig maanzilver dat wegsloop naar den nacht.

En nou zag ie weer òp naar 'n lichtbrok, heel hoog boven z'n ruit uitkrommend, waar de maan nu schuiner voor stond, omdreigd door 'n wolkgevaarte, donker, dat zwart-zacht aan kwam sluipen. Rond het zilverbist'rig, blauw-elektrisch maanlichtgesprei dreef 'n chaotische drom van lichte wolkjes, uit den ver-teëren maanlichtkring opglanzend in fijne dooradering van zweeflicht, nu in wijêre wasem-cirkels geraakt, aan kop of punt, met kleuriger lichtglans, zoo nevelrijk en teêr-op-zich-zelf, schakelend kleine eilandjes, verwasemd in azuur-rein diep, in 'n zeebrok van alomme wijdde, en de maankop in blank zilverblauw, met 'n randje weggekarteld bij één wang, vol toover-glans-waas, zoo getemperd-klaar. Nou zag ie dichtër aangluipen 't donkere wolkmonster, met overal dreigkoppen en duistere armgezwellen, al zwarter waar alleen randglanzerig maanzilver, geel-wit, als kaarsvlammen in spiegel teruggekaats, op schijnen ging, wegdringend in zwart-stoet de waasketting van chaotische eilandjes, de parelende zilverbank stil-drijvend in verlichte lucht-stranden; en de maan, nog worstelend eerst in z'n zacht toovergeglans met z'n mijmerblanken zilverstroom van licht, met z'n kring nu van bang-nauw omsloten, week uitgespatte paarlmoeren kransen, geel-zacht, met crèmebeving midden in kleinere kringetjes, ijler gedraai van elektrische wemelingetjes en rozeachtig geadem, nauwer omwolkt al zwarter en dieper, tot heel de duizel-wolk den glans had opgeslurpt, alleen achter wild gedreig, door z'n eigen donker lijf heen de maanworsteling liet zien. Nu wou Hein kijken, met iets als woede in 'm tegen dat wolkgevaarte, hoe de maan er zich weer doorheen zou dringen. Langzaam zag ie nu lichtworsteling. In grillige breking en verduwing van 't gevaarte, juist midden in 't zwartste geduister, bruiste zilverschuim door, éven vergeeld, met 'n opschittering erlangs van kronkeladertjes, diep zilver-blauw tusschen zwart gedreig, en toen weggeslobberd in aansnellender gedrijf van losgeraakte wolkkopjes die, verhakt, donkerend met zilveren glanspuntjes, langer in zwart gedrang den maankop verborgen hielden. Maar nu begon 't in 'm te juichen. Na geduldig wachten op 't zwarte wolkgesluip, eindelijk weer lichter verbreedden de randen en inkartelingen; dampte schuchter geel uit 'n zilveren mist òp, en zacht dreef de bleke maanbol er achter uit, omkranst van 'n wijêren, week-paarlmoeren kring, waaruit enkele tinten weggespat waren, losjes rondom zwierven in nevelgeel. Snel trok de maanbol bij in blanke, blauw-ijle lichtdiepte, zilverend-vol, op z'n raampje, tusschen donker latjeskruis mijmerlicht golvend. Heel 't krotjes-gebrokkel, naar beneden en omhoog, blankte in 't maanwaas òp, zoo mooi en zoo zacht, met vermijmering van kontoertjes, als werden 't kerkjes en torentjes, vol glanzende lichtbegietingen en geheimzinnige schijnseltjes, rustig versluimerd in 't feeërisch maanblauw, in zoo zacht getintel en gelijn, als kwam 't slopbrok aangespoeld uit droomêland.

Dien nacht had 't gevoren. Den volgenden morgen hing mist in

de stad, en den heelen dag was Hein niet aan den wandel geweest. De paar vrienden die ie had, werkten, niemand kon ie bezoeken. Bij Zeelt mocht ie op den dag niet komen. Alleen 's avonds ging ie weg naar vergadering, waar ie veel meer voor was gaan voelen, levend tusschen 't gewoel van al de makkers en arbeiders. Nou had ie geen lust in wandelen vandaag. De zon wou, bleek, als uitgeblazen, even door de mist heenbreken, maar kon er niet achter-uit. Den volgende dag weer nèt zoo. 's Avonds was de mist wat opgetrokken, maar 's morgens hing ie 'r weêr, verkillend. Wind en scherpe kou door 't damp-nat zich heenwerkend, hielden Hein weêr op z'n hokje, al bibberde ie soms van kilheid. Om z'n voeten had ie beddedekking gerold toen ie zich te sterk verkleumen voelde.

Eindelijk was de groote dag gekomen. Zóó onrustig en gejaagd, zóó doorschokt van blijdschap en angstgevoel soms, had ie zich nog nooit gevoeld. Telkens betrapte ie zich op zenuwachtige haastigheid, en mal vond ie dat gejaagde in 'm. Deed ie iets, dan was 't half vliegend, en soms genoot ie 'r van als ie zich-zelf koel snapte in z'n onrust, zich verwijtend voorhield hoe raar ie deed. Zeker mocht ie dol blij zijn dat ie 'r zien zou; maar dat-zich-nou-voor-niets-dentijd-gunnen, dat angstgevoel dat er iets gebeuren zou, dat gejaagde, hoefde niet. En dan deed ie kalm, zich-zelf dwingend tot rust, alles over. Maar in den middag was ie z'n beheersch-kalmte weer kwijt en juichte ie dat 't al zoo laat was. De zon kwam nog éven door uit 'n scherpen vriesdamp, die overal boomen, grond en dakstukken in verrukkelijk witblauw of grauwig-groen glanzig rijp had verstold. Van middag zou ie weer es naar de Ruiterkaai gaan, want nu met zon moest ie dat leven daar vroolijker zien; 'n stadshoek die 'm voor 'n paar dagen zoo diep-droevig voorgesomberd was. Op straat deed de kou en 't opvrolijkend zongespat 'm goed, bracht warmte in z'n donker afdwalend gedenk soms, dat al angstiger werd hoe dichter 't uur kwam waarop ie Eva ging zien. Want nu juist kòn ie niet gelooven dat hij zóó gelukkig mocht zijn en zij heel gewoontjes zou doen, wat z'm toch maar vluchtigjes beloofd had. Misschien had Zeelt wel verkeerd gehoord, en alleen maar gezegd dat z't wel es 'n Donderdag zou doen, maar God weet wanneer. Voort joeg ie nu op z'n angst. Zou ze wel van avond dàar bij dien winkel staan? En als ze 'r niet was, hemeltje, wat ging 'r dan met 'm gebeuren! Hoe zich dan te houên? Dat hield ie toch niet uit! En als ze 'r wel was, wat moest ie dan doen, en hoe moest ie 'r aanspreken? Als z'r nou es toevállig was en heelemaal niet aan hèm dacht? Wie kon 'm verzekeren dat ze voor hèm kwam? Zoo warrelde 't 'n poos in z'n kop, tot ie zichzelf weer naar vond, zwak, veronderstellend allemaal bange, onware dingen, en zich opdringend dat alles maar moest gaan zooals 't wou.

Onder 't viadukt, bij 't donkere gebrug achter leuning-en-kilte en bruingroen watergeklots, dat net scheen 'n Nijlpaardenbassin, zooals ie in Artis gezien had, werd ie al verblind door 't scherpe licht van

den IJ-kant op 'm afstralend, en gepakt door de wijê lucht die ie heerlijk-ruim opsnoof, als stond ie aan zee.

Er vroolijkte weer felle blijdschap in 'm op, toen ie al dat blauw-grauwig witte geglinster van de zwaar berijpte boomen en taktrossen zag, die langs de kaai voor 'm rij'den in zonlicht, dat nog zacht-koesterend neerviel in den middag.

De windkrakeelen van de vorige dagen hadden den hemel widschoon-blauw gelachen, en ruim koepelend stond nu in tintelende vrieslucht de klare hemelruimte, alleen aan den horizont licht bewolkt boven 't IJ.

Overal had de rijp, in den lichtschitterenden wondergroei van z'n blank arabeskenspel, in z'n fijn-grauwe en snerpende lichtheid, rondgetooverd in roes-glans, tusschen afgeloopen en bereën grondzwart, gaaf omtrossend alleen boomen, waar taklijntjes aan één kant in donkere nerven, door wit-fijne rijppijpjes heenaderden, gebukt onder blanke schittervracht. Nou zou ie genieten van dat gewissel en vergroeien van kleurlicht voor zich uit, in die diepe ruimte; hij zou staan weer op 't bruggetje bij de kettingpont, met 't IJ rond 'm weggolvend.

Lichtloozier groen was de lucht weer geworden, en van verre kwamen aandrijven lila-paarsige wolkenkrinkels als beschenen rook aan de kim beweegloos opgepakt. Naar den dokkant bij den spoorhoek wolkte op zwaar pijpenstoom, álkleurig in zonlichtschijnsel; bruin dat opsteeg als verlichte bronswolken; roodachtig gedamp met inkarnate zijkrulletjes, grijs-grauw verdonkerd in blauw en zwart mollig dons, telkens uit andere pijpen en lokomotiefketels die zongen, aanpafden en zuchtten in langzaam uitkrullend gewolk, doorvlamd van laatst neerzinkend zonnegoud, tot 't versleepte in ijler gedamp de lucht rond. Heel ver in wijên kring donkerden al in ijler violet pakhuizen-gedrang, huisbonken van Haarlemmerstraat en grachten, met berijpte daken, licht-spichtig opgrauwend in de verte als sneeuwval, en dieper nog, licht-fijner gewemel van violette kerktorentjes, vervaagd-spitsig, rond glanskringen van wolkengoud. De vriesgrond was wild bezaaid met wit-gevelek, tusschen aardzwart vergeulend in kuilen en zandbruin grintvuil bij de steigers en trottoirs, rond glibberigen blauwigen ijzel. Kabbelend rustig dreef 't IJ-water ver weg, met rimpeling van weerschijnlichtjes, gespat van kleurwolken, hemelkaats in groenig-blauw en zacht-goud-rooie bevende kronkels, wijd-uit, zoetjes weggolvend als vloeiend paarlmoervlak, met zig-zaggend vuriger gesprengel van rood-gouê vlammetjes, die lichtknallend doorvonkten 't zacht neergespreid zonlicht, dat weg-zonk met golfjesslag. Hier en daar kant-klontten groen-grijze ijsbrokken, weggedreven en weer teruggesleept in zogzuiging van stoombooten. Aan de kim stipte, bij twee en drie tegelijk, iets zwarts, dat naderde in donkeren groei, aandreef in pijpzing van seinen door elkaar, dat dreunig-deun-vroolijk klonk in lichttinteling van rijp en zonslag overal. Van alle kanten krioelden druk aan schuiten van goe-

derenvervoer en booten met werkvolk, en breed'jes ging langzaamlijzig de platluis in kettinggekraak en gestommel heen en weêr, van 't Tolhuis naar z'n steiger, brekend in stompen gang 't diepste waterpaarlmoer, uitdeinend, neerdrukkend kleurkrinkels, die weer wild terugkrompen als van anderen kant nieuwe schepen aanstoomden, of kleine bootjes kruisten, zóó levende warreling hielden in 't zachte glansgekabbel. Tusschen de golfbrekers, dukdalf-stijf verdonkerd achter hun broos-witte rijpkorst schommelden 'n paar roet-zwarte kolenbootjes, klein-zwabberend als reuzenratten rond log-lijven van twee groote schepen. Er in sprongen kerels met pikzwarte gezichten en vreemd verwilderd oogenwit, tusschen glinster-roet van steenkoolstapels, opwerpend bij scheppen zwart fonkel-gruis naar boven. — Weer zakte de groenige lucht bij 't bruggeleuninkje waar Hein stond, ver aan den horizon, in zacht-rood en grijsgevlak, met doorheen-boring van donkerpaarse wolknautilussen in puntschittering van violet, kleurend 't IJ woeliger van ver, in smaragd-vloeiing, rond donkerend zwart-groene weerschijnen, lichter verglanzend meer naar 't midden, waar zinkende zonnebol vlak op uitschoot vuur-gouê slangen, met hittekronkel van diep-diepst gloed, tril-spiralend neerzuilend 't water in, waartusschen zilverend golfweerlicht soms dóórfonkelde als in één rij verspringende lichtgloeing, tot bij de steigers opklotsend in grilliger, wilder kleur, dieper brandval. En middenin bleef opspuiten wijere slingering van vuurkronkels met lichtbrons van ringen er doorheen gehoepeld, als hevig uitgegooid door ondergrondsche kleurbron van waterfontein, éénmaal boven water, ver-vurend in kleur-wasem van vloeigoud en paarsdamp.

Hein voelde 't werkgedoe als 't ergste hiér, in die prachtwisseling van licht en dat aanzweven weer van avond. Sterker drong in 'm te zeggen hoe er gezwoegd werd, hoe ie 't zag buiten de fabriek, in weer en wind, aan de kaaïen, door verharde, verbonkte kerels, doorzogen van drank, om vermoeienis en slapte te weren, of ook omdat ze, zoo lekker in 'n doezel, de ploeterramp maar half voelden. Rauw drong in 'm wat ie zag. Tusschen die pracht van zonneval, vlak voor z'n oogen, dat stompe gezwoeg weer, dat niet opzien naar 't weemoeds-stervende van 't alom, gepakt door zorg of verdienangst. [Wat begreep ie dat schijn-vroolijke dollen en lachen van die groote, vereelte overzetters onder elkaar, en dat aanhalige lokken van nette lui, die over wilden in de platluis, naar hún bootjes; wat doorvoelde ie dat als 'n wilde smart van 't stram gezoek naar werk, dat bedelend gevraagd om je over te kunnen brengen; wat 'n spot, als ie aanzag die gebruiende gezichten, die reuzehanden, de riemen pakkend en, met overhouênde kracht, één mannetje zachtjes over 't water roeiend. Vreeselijk, dat bedelen van die kerels, dat nijldige vloeken op de platluis met z'n vracht menschen, verwijnen als ze zich voelen, geen uur zeker van wat ze hebben, alleen nog haat-heet om elkaar klanten af te kapen, die, onvasterig,

niet wetend waar ze zijn moesten, tegen den avond kwamen opzetten. En dan dat schijn-rustig en cynisch gepraat en geklodder over brugleuningen van al die verlui-de baliekluiwers, schooierige lanterfaners en verstramd-oûe zeebonken, gewond of half verstijfd, die niet meer kunnen of willen in 'n gesticht, uitgeschoten, vechtend met hun bootje tegen de nieuwe konkurrentie van de platluis, die elke vijf minuten satanisch-zeker doorrinkelde z'n kettinggesar, en opslurpte 't grootste aantal reizigers. Wat zag ie, onder die woeste, gemeene en verdierlijkste snuiten, waar haat en vervloeking op gramden, in hun afgevreten vodkleeren en vreeselijk uitgekaald jassengroen en broeklappenbruin, soms innige, strakke gezichten, bolronde, goeiige zeemanskoppen, met levenslust in de grijze oogjes; optimistisch nog in hun ellende, snakkende naar frisch-wijê lucht, op breed watervlak nog naproevend 't zilt-zoutige van de zee in 't IJ-luchtgeprikkel; die zoolang maar voortsukkelen en niet willen wegzinken in de roerlooze effenheid van 't gestichtsleven, dat ze, zonder 't te kennen, beklemmt, beangst, als 'n dichtschrœving van hun strot, 'n benemen van diep ademgehaal in de zoute, waaiende windlucht, en dan maar liever nog zóó, in de zwaarste weêrvlagen, onder hevigste koking van water en zwellingswind, onder neergieting van regen en sneeuw, hun zuur broodje blijven verdienen. Wat had ie 'r ontmoet, anderen, nog jong, die in vloek-wellust, verstompt, zich door hun ellende lieten aangrijzen, als 'n noodlot op ze gesmaakt, dat ze dragen moeten, in hun verstomping niet voelend dat ze meer kunnen eischen, nou zich buig-knikkend en vriendelijk opdringend bij nette mensen, die liever sekuurder in de platluis gaan, in de pont, die minder ook neemt, dan zij, en waar netjes geuniformd, met stuurmanspetje op, 'n andere loonslaaf, hautain-gepiept in goûen streepies aan blauw pak, neerkijkt op de zwalkende bootjeszwoegers, zoo'n beetje zich verbeeldend als platluis-officier hooger te staan dan de verschrompelde, half gebroken kerels; die kerels met hun ruig-rooie koppen, hun verschrikkelijken grijns op de verzengde gezichten en hun van ontroering stil makenden lach; 'n lach zoo bot, verstompt, zoo rauw aangeleerd, met maling aan alles, alleen dier-woest op centen, dat huilen niet erger zijn kon.] — Zoo langs de kaai zwerwend, had ie 't overal weer gevoeld en doorzien, dat ontzielende zwoegen van één klasse, genotloos dóór-afjakkerend hún dag, of zuipend; in laffe guitigheid de heeren kittelend met grappen op hun eigen klasgenooten, maar toch altijd ploeterend; één menschengroep klaar voor 'n andere die liet doen.

En toch, de lichtdag, die daar voor 'm te zieltogen lag in z'n zinkenden gloed van zonneglorie, stortte vroolijkheid, diepeaandoening van reuzenkracht en leeflust in z'n ziel, om mee te vechten voor al die kerels tegen versuffing, voor de verschrikkelijke massa, die niet weet hoe beestachtig ze verbruikt, vertrapt wordt; de verstompten, die zelfs vloeken en razen als men hun slavenketens laat rammelen, dan uitkrijshen dat ze niet om hún polsen en gewrichten snoeren.

En juist die kracht voelde ie nu als noodig, om zich niet alleen te laten sláán door de smart van 't lijên, maar meer nog òp te leven in de vreugde van overwinning. O! wat voelde ie hier in die scherpe lucht, in die frissche ruimte, hoe z'n heldgevoel nog in 'm brandde; hoe zag ie 't in 'm gaan naar 't werkelijke leven, waar nu voor gevuchten moest worden met alle krachten van geest en lichaam! — Verrukking, breeë, goddelijke verrukking vloeide in 'm, voelend 't vreugdegeklap in heel z'n lijf, om te strijên voor dat mensch-streven, om hoog te heffen dat ideaal, dat diep in al de lagen van maatschappelijk leven moest geplant worden, van 't laagste op, om eindelijk eens wat kalme, echte vreugde te brengen aan al die snikkende, versomberde of dol-lollige wroeters in 't grauw van dagrampen, om ze toch zoo diep te laten voelen dat er menschen zijn, denkende en handelende krachten onder 'n heele wereld van onbekende gezichten, die toch met hun meeleven, met hun meeweenen; die voor ze vechten willen met opoffering van eigen kalme geluksrust, met heerlijke hitte en zielswarmte, altijd zich maar uitstortend, al kost 't hun 't leven, ècht hun leven; om ze op te stooten uit hun eigen versuffing; hen of hun kinderen.

Want hoe had ie 't niet hooren huilen in die borsten, met 'n vloek, — als de armsten 'm vertelden dat zij die de slechtste schuitjes hadden, of niet handig genoeg voorsprongen als 'r iemand aankwam, of niet in zeurtoon genoeg konden meetroneën, en zóó, in dien verdierlijkten strijd om 'n broodje niet veel wisten te halen, — hoe had ie 't niet hooren huilen dat hun wijven er wat bij moesten verdienen, „al legge ze d'r eige maar op haarlie rug voor de huisbaas.” — O! dat schreeuwde in 'm, dat scheurde in 't donkerste van z'n zielswanhoop met wilde smart. Nee! daar kon ie niet gewoon overheen; dat kon ie niet nuchter zien, niet gewóóntjes noodzakelijk, al werd 't schijn-koeltjes door hun gezegd, emotioneel-knorrig-strak. In hem bracht 't smart en wilde woede. Want hij wist dat 'r veel zoo waren, hij wist 't. En al zou zelfs maar één enkele vrouw zóó zich moeten geven, om af te betalen schuld van wonen, dan kwam de vloek op 't hoofd van dat tuig, dat ze op levensnood betrapte, dat zich in hun betaalangst werkte en ze afperste 'n vuile laagheid, die ze tot verschoppelingen maakt, tot half-verrotte wezens, verhoerd en verminkt, tot ze op zichzelf kotsen, uit woedschaamte voor hun mannen en kinderen. Drift doorbruiste Hein, drift, niet te temmen woede, nu ie wist dat er waren die bij hun doodwerken, in eigen gezin en als werkvrouw bij anderen, nóg half verrekten van honger, of op straat stonden als ze dat niet deën. — En langzaam was ie opgelopen naar 't wittig-berijpte rangeerterrein, om kou te voelen tegen z'n warm hoofd, frissche luchtgolven in z'n borstdiepte. 't Terrein bonkte òp in z'n sneeuwige plekken, met koolzwart gevlek ertusschen. Er achter nu zag ie de stadshuizen en torens in zacht vonkend zongetintel van dalend goudrood, met de tintel-fel-groene koepelkerk, wonder-hevig-groen in

laag gezonken goudspattende brandlucht. Vlak voor 'm, in de hoogte, samengestut in zwellend en ingepuind steenvergroeisel, de grauwig-grimmige, doorrookte viadukten, met oranjevuur-lucht reep-scherp vlammig erboven, als uit krijsch-muilen van de roet-grimmig bestoven leeuwen gebraakt. Daarin de glansgroene koepelkerk anders weer, in fijn uitvloeiend goud-paars opdampend, met nog hooger, ertusschen uitgedrongen huisblokken, gevel-zigzaggend in somberder stad-schemer-geel, soms, bij hoeken en grildeuken van achteruit springende pleisters, vreemd verduisterd in gebroken tinten. Zoo keek ie 't stadsbrok in met z'n laatste lichtglorie, tot ie weêr snel de lucht, even buiten zonstreek, zag doorslierten van kleurwolkjes, bloedrood, als lichtend gedroppel stippeldravend naar rose karmijn, als wolkserpentine uitgeslingerd in vuurkronkelbochten over lucht-wemelend IJ-gewoel, in fijner zacht-rood wolkgekwijn van al kleinere groepjes 't heele luchtbrok van Ruiterkaai in kartelende lilakrans omsnoerend.

In één verrukking bleef ie kijken, tot ie, wonderlijk vergroeiend, snel achtereen, den hemel bij 't ouê dok weer zag versmoren in donker koperbrons, dat pas nog was paars-goud, rijk gevlok van wolkdons in 't half-rond horizongekrom, verspattend in lichtscheuren en krinkels, in smidsrood, staalvuur, wolkvlammen, dicht in elkaar verhittend achter zacht lijngeweef van mastwerk. Van alle kanten weêr zware dampvegen door de klare lucht, uit hevig aanhijgende, lawaaiende, losse lokomotieven en booten, rondspreiënd gas-zoetige steenkooldampen, die ie op z'n tong proefde, walgelijk-zoetig. — Vroolijk tintel-lichtten op spoorbrug, geraakt door zinkende stralen soms, buikketels van lokomotieven, tegelijk in rijen, vlam-flakkerend, geel-goûig doorschoten van zonval. Drukker werd 't wemelend gepiek, donkerder gesteeke van kranen in dreighouding, van telegraafpalen, overal mal-smal uit den grond oprankend. Rondom êrger klonk 't geratel van wagens en rijtuigen, gegil en stoomgepuf. Overal stonden werklui, hoog silhouettend de lucht in, op spoorbruggen, langs de kaai; één wilde storm van arbeid aan steigers en booten, met dieper gezang van pijpen, harmonika-achtig gerekt inzettend en aanhoudend in zanggestijg lán, lán, in zwaar harmonischen samenklank, soms schrill tegen elkaar inzingend met stemvalsche zakkingen ertusschen, of kromatisch gezwel van ééntonige stem-klacht. — Dan weêr plots, als vreemde verlamming van den kaai-hartklop, midden in 't zwoegwerk, stilte van kwartieren, waarin woest 't luchtdrama zich verdonkerde, smartelijker, wild-grootsch verzonk in 't IJ, stiller 't leven als vermoeid wegdrong achter den avond, die weêr neerduisteren ging. — Bij 't westerdok was de lucht dreigend verkoperd, en er langs was geel-rossige schemer blijven hang-dampen boven vreemde werkmansbuurten achteraf, die schrei'lijk-vergrauwd in sombering neergebrokkeld lagen in de verte. — Schuifelend was 't aangekropen, donkere, paars-grijze wolkophooping, dik-log hangend, over horizonbrand, en bij 't water

viel 't verdonkerd-bronzen waaierspel van laatst zonnelicht, gesmoord doortintend nog 't grijs-paars kingewolk. Midden in de lucht nog vaal weifel-groen, flauw, toch strakkig-wolkloos klaar. Scheepsrompen, in uitgewischte tinten, fijn wazig-blauw, bruinrood, met hard-groen, rood, en kopergevelek van stuurstukken, en 't stille touwwerk in toonlooze weving van draden, sluimerden mee in den bronstoon van 't smoorlicht. Alleen vlakke sterker soms op rood en dieper blauw van uithangende broeken, met pijpen op en baaien hernden, met halzen onder, strak schuin weggespannen over roerlooze dekplatten. In de lucht wapperden zwarte, korte schuit-wimpels als rouwsein nu in den vriesschemer. — [Onrustiger zwierden aan, in wijê kringen, zeemeeuwen, plots in enger getol rondrijvend op 't water, of vreemd-kalm op schuitrand neervlerkend, vlak vòòr 'n vloek-keffend smousje, dat smal loopplankje niet over durfde.]

Aan den Ruiterkaaikant, naar 't badhuis, was ander luchtspel gezonken. In damp stond daar alles van diep-paarsgrijze neveling. Eruit wasemde zacht de scheepswerf, geheimzinnig in z'n beroekte somberte als schaduw-burcht uit schemering gelokt. De Tolhuis-boomgroep droomde in onzeker violet, als neerhangende zweefwolk, toch verdiept. Zilvergroenig deinde 't water dat er zacht omheen vloeide, en donkerend bonkte in de verte 'n boot, die dwars gevangen zat tusschen 't dok, als monsterwalvisch. Bijzij wemelden, in gulpande pijprijen, smalspitse en dik-ingedrukte booten, met witte of duisterend roest-oranje tatoeëring, tusschen 't wit-zwart gevlek van pijpen in neveliger licht.

Gepakt door die wondre lichtdaling, dan weer weggesleurd in z'n eigen gedachte alsof ie telkens door al dat zien juist dieper en dieper 't mensch-gezwoeg om 'm heen voelde razen, alsof er met 't licht-neigen ook zwaarder donkering drong in z'n ziel, liep ie verder, in rustiger denken toch aan z'n geluk van straks; niet zoo mal kinderlijk, dol blij meer, maar vroom-stil-getroffen dat er 'n mensch was, 'n vrouw nog wel, waar ie zich heelemaal voor mocht uitstorten, als 'm alles te veel draaide in z'n hoofd; die naar 'm hooren wou zonder verveling, al zei ie 't nog zoo hakkend. — Opgelucht liep ie naar huis, met kalm geluksdenken hoe ie alleen werken zou voor die menschengroep, die stumperende zwoeg-proletariërs, waar ie ook zelf bij hoorde; hoe ie z'n leven er aan zou geven, al z'n geluk, z'n vreugde, z'n liefde, omdat alles zat in diën strijd, in die verlossing.

II.

Om acht uur 's avonds zwierf Hein al langs den boekenwinkel op de Leidschegracht. Telkens wou ie 't winkelraam met z'n stoep-indiepinkje in 't gezicht houên. Ging ie er voorbij, dan draaide ie zich aan 't end van 't winkelraam snel om en liep zacht-achteruit verder om te kijken wie inging of uitkwam. 't Volle maanlicht zil-

ver-waasde in toovering langs de grachten, tril-blauw-blank, met 'n klare, wemelende sterrenlucht boven 'm. Telkens moest ie even, 'n eindje maar van 't winkelraam, zoodat ie toch alles kon zien, naar die azuren diepte opkijken, met duizel-ontzag voor overal hetzelfde ver-diepe, met die spat-fonkeling, dat zilvergetril en goudgeknip van sterren, 't rood, vuurtjes-rood soms met groene glansschokjes en oranje sidderingetjes rond hun cirkelrandjes. En mooier vond ie dat sterrengesprenkel en -gevonk tusschen de hooge stilte van de strak berijpte boomen in hun wit-blauwe glanzingen en weerschijnen. Maar te koud was 't 'm om lang op één plek te blijven staan. Op liep ie, voorbij den winkel snel omdraaiend en teruglopend, nu en dan achter zich kijkend of ie nergens tegenaan bonsen kon. — Lang zoo duurde z'n wachten, maar niets wilde op 't stoepje gebeuren. Plots zag ie 'n dame instappen. Te ver van den winkel stond ie af om te zien of 't Eva was, maar toch voelde ie 'n bons door z'n hart hameren. Haastig liep ie naar 't in-stoepje, om door 't raam te zien achter lage boek-etage of zij 't was. — Héére-Kristus, ja!... ze was 't!... zij zelf, met 'n donker-bruine voile voor!... Ze zei nèt iets tegen den meneer achter de toonbank. Ja, ja, ze is 't, ze is 't! — gilde 't in 'm. En angst kwam op wat nou te zeggen als ze 'r uitkwam. Waar zou ie gaan staan?... vlak bij de deur?... rechts of links de gracht op?... god-kristus, als ze nou nog maar even wegbleef!... [Hij kón, hij durfde haar niet zien den winkel uitstappen. In z'n angst van niet weten wat te doen, liep ie 'n eindje zenuwachtig de gracht op, met z'n rug naar den winkel, wat ie 'n uur met vreeselijke waakzaamheid vermeden had en nu juist deed in plotselinge handelonzekerheid.] Maar nu vroeg ie zich af wat ie toch wilde; of 't niet al te mal was zóó, die zenuwachtigheid, omdat ie juist zien zou, waar ie zoo lang naar gesmacht had. Hij zou kalmdeftig voorbijstappen, alsof ie den winkel pas voor 't eerst bemerkte, even blijven kijken voor 't raam of ie Eva nog zag, wat ze deed, en dan 'n eindje verder blijven staan. Onder z'n kalm redeneeren wat ie doen wou, ging ie al. Nu kon ie Eva, die haar voile opgetrokken had, net in 't goddelijk lief gezichtje zien, door fel boog-lamplicht beschenen. Ze stond teekeningen te bekijken. Nou was ie weer gerust; ze stond er. Hij zou verder loopen, 'n vijf huizen rechts en dan wachten. Nee, geen vijf huizen, 'n paar meter, dan zag z'm eerder. Maar nu begon de spanning weer. Zes meter had ie in 't half-donker met z'n voeten uitgerekend in grooten stap, en ze kwam maar niet!... Drommels, 't was Eva toch!... hij had 'r zelf gezien!... Nee,... te mal om langer over te denken!... En links kon niemand geloopt hebben al dien tijd!... Ook uit den winkel, die nu 'n beetje verdiept achter 'n hooge stoep voor 'm lag, had ie geen mensch zien stappen!... Wacht, daar hoorde ie de deur!... 'n lang geschel!... daar hê-je!... verdomme, nee,... 'n man!... Zou ie maar ereis kijken?... Nee, dat kon niet, want als ie 'r dan es bot op 't lijf liep!... Dan nog maar effetjes geduld!

hebben... 't moest zeker nog negen uur slaan... Weer rinkel-schelde de deur. — God-alle machtig, daar hê-je d'r. — In 't stoepje bleef ze even staan, keek eerst links, toen rechts, zag Hein en kwam recht op 'm af.

— Dag meneer Hols! — klonk 't licht-opgeruimd, en metéén stak z'm haar fijn handje toe.

— Dag juffrouw! — bracht Hein er bedremmeld, gek vóór d'r draaiend, uit. Alles wat ie 'r wou zeggen stokte in z'n keel, wou niet verder. En Eva zei ook niets meer, alsof 't 'n dood-toevallige ontmoeting was. [De donker-bruine, dubbele voile duisterde 't gezicht weg; alleen haar losse, prachtig slanke gestalte, met die teêre jeugdlijnen van verrukkelijk mooi meisjeslijf, haar zweeftred en zacht-zingende stem had Hein op zich voelen afkomen, en vlak bij 'm zag ie alleen oogenschitter achter de donkere voile.] De eenvoudige luchtigheid en hartelijke begroeting waarmee ze naar 'm was toegekomen, had 'm stil gemaakt. Naast elkaar liepen ze voort, de grachten af, naar Westermarkt. Stilte was 'r tusschen ze gebleven na de begroeting. [Hein voelde zich, niets zeggend, zoo heerlijk rustig worden en zoo dol blij, nu ie vlak naast 'r liep, vlak naast dat fijne handje, waarmee ie 'r luchtigjes 'n endje van 'r japon zag opnemen, zoo gracievol en zoo innig-meisjesachtig-lief als ie nooit nog van 'n andere vrouw gezien had.] Wat gewoontjes vond ie 'r toch gekleed; dat zwarte manteltje met dat schattig-kleine bontmutsje op 't donkere hoofdje, en nou die vreemde voile, zoo heelemaal verdonkerend 't gezicht, dat anders zoo blank was en zoo licht. Wat naar toch dat ie dat gezichtje niet zien kon en zij hèm wel. Waarom deed ze nou zoo vreemd? O! wat naar en verstopperig; zoo 'n beetje alsof zij hèm mocht bekijken en hij háár niet. Maar dan ineens voelde ie weer vlak bij z'n jas dat heerlijke handje, hoorde ie dat vreemde rokkengeruisch, zag ie haar gestalte, zoo hóóg, bijna even lang als hij, zoo stil innig naast 'm alsof ze gewoon maar bij elkaar hoorden. O! juichen, stil verrukt juichen kon ie, nu ze zoo maar vlak naast hèm liep, naast hèm, en niet thuis was, niet bij anderen, niet van 'm af, maar naast hèm; zij alleen met hèm.... Al zou ze 'n jaar zoo willen doorloopen, zou ie 't doen, zou ie niets zeggen, zwijgen, àl maar zwijgen, goddelijk gelukkig zijn en aldoor maar stil, vlak bij haar blijven. Soms kon ie zich niet eens voorstellen dat hijzelf daar liep, hij naast haar, naast juffrouw Eva, de dochter van juwelier Bresser, die 'm zoo gemeen minachtend aankeek. Dan voelde ie zich duizelen van geluk, van overstelping, dat zóó maar uitgekomen was wat ie snakkend verlangde. En nou was 't 'r, echt, echt; daar hadt je Eva, in haar volle liefde, innigheid en lossen gang, in die jeugdgracie van meisjeszijn, gracie van 'n gestalte die 'm gek maakte, en daar naast liep hij. Wel stijf vond ie zich, erg stijf, maar dat kon niet anders, hij wàs stijf, stil, stug. Als zij nou maar wat zei, dan zou ie ook wel durven.

Eva had 't heerlijk gevonden hem daar zoo te zien staan, op wacht, schuchter bij 'n stoep, tot ze den winkel uit was gekomen. Ze begreep wel dat ie 'n beetje onhandelbaar eerst zou worden. 't Moest raar zijn voor 'm dat zij met hèm 'n afspraak gemaakt had. Maar niets zou ze er van zeggen, zoo gewoontjes mogelijk blijven en maar stilletjes eerst naast 'm blijven voortloopen; niets vervelend. [O! wat had ze die jongensachtige verlegenheid weer aardig gevoeld; dat vreemd niet weten hoe om te gaan met 'n vrouw; dat bedeesde achteruitkruipen van z'n karakter, dat beschroomde leuk-linksche in z'n doen. Wat vond z'm stil en mooi nu, zoo gesloten-forsch zoo wilvast en toch bedremmeld.] Nou zou ze maar 'n end maken aan 't stille gekoester van hun zwijgen zoo, want te erg zou z'n verlegenheid worden.

— Wat heerlijk mooi zijn de grachte toch in zulk weêr, hê meneer Hols?

Geklonken had haar stemmetje op stille gracht, welluidend-vol, klaar, vlak bij 'm. Hij voelde er zich geschrokken van, zoo plots viel haar vraag op 'm. Wat moest ie antwoorden?... Kon ie zeggen wat ie 'r van voelde?... Misschien was dat al te mal.

— Ik geloof 't wel, juffrouw, — zei ie zacht nog.

— U gelooft 't? — lachte Eva nu, met haar zilverstem-keeltje even opschaterend in lichten spot, — bent u daar dan niet zeker van?... O, meneer Hols,... ik kan u niet zegge hoe goddelik mooi ik heel Amsterdam vind!... Er zijn hier zoo wonderlik mooie plekke!... en 't ligt hier allemaal zoo verrukkelijk, niet waar?

[Hein had geluisterd, stil. Er was geestdrift in haar geluid, en nu zoo vlak bij 'm, zoo alleen in de lucht, hoorde ie 'r in 'n ontroerende broosheid, iets wegslepend zangerigs, vol bekoring als van 'n zacht zilver klokkenspel uit 'n dorpskerktorentje, zoo zoet goddelijk luiënd in 'n schemerzomeravond.] De woordjes hoorde ie zingen uit haar mond, soms even rustig staan blijvend in dat zangslepende, en hoe sneller ze iets zei, hoe dieper, melodieuzer gegolf er opklonk uit haar stem. Die klank teekende, streelde vooruit al 't gevoel dat ze zeggen wou, omgolfde haar vlugge vergelijking, bracht iets zoo innigs en tooverliefs, dat ie 'r om huilen kon; om iets dat er soms lag in die stem, zoo murmelend, zoo ontdaan-droef voor zichzelfsprekend, toonloos bijna, en dan weer tintelend, welluidend woordgestreel vol zacht gegalm, doordringend-helder, dat in 'm bleef als iets hevig ontroerends, — en toch klonk 't zoo gewoon, zoo natuurlijk, met handgebaartjes en beweginkjes eruit gebracht, zoo nieuw, zoo verassend, iederen keer anders 'm pakkend pal in z'n hart. Nou vroeg z'm iets; misschien vond ie 't allemaal anders dan zij; en dat zou ie maar zeggen ook.

— Ja juffrouw, ik vind de stad ook wel mooi,... maar misschien heel anders als u... ziet u?... Maar ik heb 'r zoo weinig verstand van, ziet u?... U kunt u allemaal verklare waarom dat mooi en dat leelijk is,... he?... ik heelemaal niet, ziet u?... Ik vind 'r misschien heele malle dinge mooi in.

— Och kom, meneer Hols! — lachte Eva weêr 'n beetje op vroolijk-ruziezoekerigen toon — wilt u nu weer wat tegenspreke?... vindt u bijvoorbeeld de Amstel niet altijd heerlijk,... verrukkelijk,... 's zomers en 's winters, en... overdag,... wanneer je wilt,... heel vroeg en namiddag,... en de Ruijterkade... en 't Vondelpark,... en al die prachtige grachte zooals nu?... U zult wat zien over 'n paar dage, als hier schaatse gereë wordt, dat krioelende leven op 't ijs,... en als dan de zon over de grachte zinkt, éénig!... En dan nog duizend andere mooie plekke, waarvan ik nu den naam niet weet, maar die goddelijk mooi zijn!... Nee, zegt u nu maar niets op Amsterdam,... ik vind de stad soms veel mooier nog dan Parijs... wel niet overal zoo grootsch, maar inniger, fijner, vol stemmingsmooi... veel meer gebroke licht,... veel waziger en rijker met al die tone en tinte.

Zachter liepen ze voort en Hein, struikelend over 'n steen, zei, omkeerend, zoekend achter 'm iets, waar ie over gevallen was:

— Daarover kan ik heelemaal niet oordeele,... maar wêl wou 'k toch dat 'k 't kon, dan was 'k tenminste hier eens uit.

— O, dat begrijp ik van u best, maar dat is toch heel iets anders... Er zijn geloof ik maar erg weinig Amsterdammers die 't heel mooie, 't groote, van al de Amsterdamsche plekke kenne of gezien hebbe... zelfs onder de schilders heb je'r niet veel.

Hein was, bij 'n draai van de gracht, aan de rechterzij van Eva gaan loopen. Nou wou ie maar dat ze niet meer vroeg naar 't mooie van zus of zoo, en ze 'r aan zou blijven denken dat hij maar 'n gewoon werkman was, die wel voor zichzelf 'n boel voelde, maar 'n heel klein beetje bij 'n ander daarvan zeggen durfde. En Eva vroeg niet meer, denkende aan 't vreemd-ontwijkende in Heins karakter. Voor zich zelf wist ze zeker dat ie heel goed al 't mooie kon zien, maar dat ie hâar 't niet zeggen wou of zeggen durfde, omdat ie altijd weer maatschappij-ellende erbij zag, of iets uit z'n werkmansleven. Snel had ze begrepen z'n bescheiden gezwiig en z'n schuchter half ingestem met haar mooivinderij. Wat innig nu van 'm dat ie 'r nooit direkt wou verdringen en toch ook geen gelijk geven. En wat rustig liep ie nu naast 'r; eerst zoo heerlijk, kinderlijk beschroomd en bedeesd, langzamerhand vaster in stem, in gang, in antwoordjes. Wat stapte ie bedaard, ingehouen tegen haar kleine pasjes in. En toch, wat onbekend voor haar nog, die jongen met z'n ernstig gezicht, z'n peinzen en z'n zachte, sterk getemperde verwijt-oogen. Zou ie maar 'n beetje meer durven; zou ie maar 'n beetje meer zeggen en óók beginnen iets van z i c h te geven, ook al werd ie niet aangehaald. Maar toch heerlijker vond ze 't zóó nog. Geen woord zou ze meer spreken. 't Was ook zoo goddelijk mooi in die zilversproeiing van den maanavond, met dat glansrijp. Wel verlangde ze hevig nu, met al die geheimzinnige vonkboomen en tak-glanzingen, naar 't Vondelpark. Daar zou ie toch ook van staan te kijken. Ja, dat moest z'm nog maar even vragen.

Ze waren bij de Westermarkt; als ze nu over de Marnixkade terug gingen naar 't Leidscheplein en dan even 't Park in; ja, ze zou 't vragen.

— Meneer Hols, vindt u 't goed dat we over de Marnixkade teruggaan naar 't Leidscheplein, en dan eve 't Vondelpark ingaan?... We loope nu toch in de maneschijn, late we 'r nu ook es 'n echt maneschijntje van make... Vindt u 't goed? — lachte Eva. Spottend had ze 't woordje „maneschijn” uitgesproken, alsof 't'n sentimenteel grilletje van 'r was.

— Heel goed juffrouw, maar vindt u 't niet wat koud voor u?

— O, heelemaal niet!... laat ik liever ù dat maar vrage,... u loopt met 'n dun jasje en 'n liggende boord... nog wel zoo'n wijê... zet u maar u kraag op.

— Och juffrouw, ik ben niet kouêlijk uitgevalle, en d'r zit toch geen knoop an me jas van bove.

— Mag ik 'm dan dichtspelde?... toe,... blijft u dan eerst eve staan.

Zacht hield ze in haar zweeftred, staan blijvend voor Hein, 'm vragend of ie even haar mofje wou vasthouên. Aan den onderrand van haar manteltje zocht ze 'n speld. Hein, bleuig als 'n kind dat door 'n vreemde geholpen wordt, hield stijfjes z'n nek achteruit en liet Eva morrelen aan z'n hals om de kraag nauw-rustig te sluiten. Ze vond 't heerlijk, dien langen jongen eens 'n beetje te verzorgen, en innig meelij voelde ze met 't schamel-sjofele van z'n kleeren. Haar broers en zusters hadden alles, waren warm vertroeteld nu in bonte en wollige winterkleêren, en hij liep maar in 'n grijs-groeze-lige, half-versleten, kale demisaison. Van 'n kameraad had ie 'm voor 'n prikkie overgenomen. Nu liep ie liever in de kou naast 'r, dan z'n vuilen werkulster aan te trekken, die nooit opraakte en waarvan ie de lucht niet meer verdragen kon. Geen enkele mop-pering hoorde ze tegen de scherpe kou. Met fijn behandschoende pootjes, stond ze nog z'n kraag hoog op te te trekken, 't halskuiltje in te duwen. En vreemd voelde Hein haar heerlijk lichaam vlak voor 'm, met dat bang-voorzichtige gepeuter in z'n hals, om de speld zacht-pijnloos door de kraag te drukken. [Even was 'r 'n wilde neiging in 'm opgelaaid om 'r es beet te pakken, tegen zich aan te drukken, de voile weg te rukken en 'r te zoenen, te zoenen, lang op haar goddelijk mondje, en te aaien dat lief heerlijke gezichtje, dat ie nou maar niet zien kòn, maar toch zoo goed kende. 't Sidderde in z'n handen 't verlangen, 't beklemde 'm zuchtend-harts-tochtelijk, om dat ranke middel naar zich toe te halen; ze stònd er zoo voor, zoo lief, heelemaal zonder weerstand, dat slanke lijf, en die handjes die in vlugge gebaartjes daar hèm stonden te verzorgen in de kou. Maar wild-liederlijk voelde ie z'n neiging direkt, ongetemd woest, zooals 't alleen in hèm òp kon komen! En aaien deed ie nu zacht 't mofje, dat ie voor haar in z'n handen hield zonder iets te zeggen, als liefkoosde ie haar gezichtje. Néé, hij kon 'r niet

uitstaan met die donkere voile... hij wou zien in die dwalende kijk-oogen, die diepe gloeiing, en 't gezichtje wou ie bloot, die fijne, zacht-gebogen neus, en die toover-lieven lach-trek om haar mond, en dat fijne intieme gefrons van 'r wenkbrauwen, dat 'r nog mooier maakte, — zien moest ie 't, zien zooals 't was.

De speld wou niet; weer zocht ze, aan den rand van haar lijfje nu, loslatend haar jaquet, 'n andere, langere. [Ze had 'm eindelijk en onder 't dichttrekken van z'n kraag keek z'm aan, pal in z'n grijze licht-oogen die vroolijk weerlichtten van verlangen, en z'n mond zag ze vertrekken van ingehouën hartstocht. Ze voelde dat er iets in 'm omging, uit z'n star-verbijsterd strakstaan en z'n willen zien achter haar voile.] — Eindelijk zat ie vast, de kraag. Al eerder had ie 'r kunnen helpen, maar veel te innig vond ie dat warm-zachte gerommel aan z'n hals, haar moederlijk dicht en warmer sluiten en aantrekken van z'n kraag, al zaliger en verrukter haar voor zich te zien. Omdat ie iets langer was dan zij, moest Eva zich soms rekken 'n beetje, en elke aanraking, elk ongewild schokje van haar handen tegen z'n borst, of haar knieën tegen z'n jas, voelde ie heerlijker, inniger. Toen ze klaar was en haar mof terug vroeg, bedankte ie 'r niet eens. Nu en dan onder 't loopen, keek Eva naar z'n hals of de kraag zitten bleef, vergenoegd gezellig dat zij 'm ingebakerd had. — Sneller liepen ze de Marnixkade af zonder 'n woord te spreken, beiden weg in eigen gedenk aan 't geluk van elkaars bijzijn. Voort ging ze weer in haar zweefgang, in kleine tredjes tegen zijn wijêr, onrustiger beenpassen, soms 'm wijzend met verrassende, kleine gebaartjes van haar mof of hand, en los-levendige uitroepjes naar mooie punten, waar de maan in blankst-blauw-ijl tusschen rijpglans viel.

[Bij den ingang van 't Vondelpark bleven ze staan. Heel 't ijzeren hekwerk lag als ragfijn schaduwweefsel op 't wit-blauwe plein neer-geschemerd, rond maanblank geglans van rijpgrond, die zacht fosforisch vonkte in sneeuwdauwige reinheid, breed voor hun voeten. In teêr gekrul dwaalden de lijntjes uit hun donker hekornament weg naar den al zachteren vonk-grond, broos omtrekkend en rag-slanke zoekend hun plaats in 't zilveren vloedlicht, dat elke wending van ijl-blauwend geschaduw omzoomde in parelgloed, als overgesmeed op den rijpgrond met kleurig dauw-vuur. 't Parkhek stond broos-verkleumd, als vermagerd door schaduwwerping, met rijpglans en beschitterde lantaarns, in 't vervonkte krulwerk en verteederd blank-beschuimd ornamentspel. En hoog schemerde in Boedda-heilige rust, van boven zacht omkabbeld van maanlichtgolfjes, 't vrouw-beeld op 't middenhek, verdonkerd in heilige knie-rust. Sneeuwstilte suizelde gedempt over 't plein, en van verre klonk zilveren gerinkel van tramschellen nu en dan, als wegluîende belle-neuring van winter-heimweeën arre-zang.] De Stadhouderskade lag breed uit in z'n bezilverd lichtwater en elektrischen schemer, met z'n somberen gevangenis-ringmuur, vreemd-middeleeuwsch als ruïne-burcht, waar

nu maanglans op kaatste, flakkerend-blauw-dampig tegen de donkere, kleine, zwart-vertraliede ruitjes in 't hoogere huizengeromp. — Overal draaide Eva zich heen, genietend van dien rustadem, onder dat stil-goochelende van den blanken maandamp. In verstomming liepen ze de hooge hekpoort door, waar nu breed voor hen heenzilverde de hoofdlaan, in lichtende verbauwing van vochtige schemer-verschietjes, waar maanlicht ronddoolde in weeke, zacht-dampige azuren en magnetische kringetjes, toover-ijl.

[Roerloos-broos van pracht viel voor hen open de wondertuin in onderzeesche schemering, als vreemd oceanische bodem-zaal van star-versteend plant-gepluim, wild-bestoven en verijld labyrinth van blank licht en vermijmerde donkering, drijvend in één ontzettings-stilte van doodsch-geheimen blanken schemerschijn, overal uitvloeiend in oneindige, zilverblauwe diepte, tusschen lage boompoorten opdampend als verlichte maan-ether, wazend en wevend sprookjesgestalten, met dauwglans besproeide lichtstoeten door de neveling. En alles in één ontzettende, verstommende weemoeds-rust, stil, als groeiden daar wonderen van roerlooze levensschoonheid. Rondom, wijêr, dreef zachte fonkelingsstilte, wijd-uit in ontzetting, kruipend langs berijpte heesters en boomen, ze vervormend in maanschemer tot nevelende stoeten, sprookjeswezens, die van alle kanten keken uit wit gesidder en gevonk van rijpoogjes. In geheimdiepe wazing stonden, hoog-op onder de broze lichtweving, in roerlooze heffing boomgestalten en tusschen hun tak-hang in, al lichtender glans, al wuivender licht, als sylfengesluier in bovenaardsch spel, sliertend gewuif, sluiers van lichtenden dauw, neervonkend parelenden glansregen in zacht-echolooze slagen, wilder neer- en opwuivend in de verte, waar de schemering als in verdonkerden smaragd-gloed wegzweefde onder snelleren, korteren hoorloozen sluier-slag door 't blank, dichter neervonkend sproeiglans rond wondertuin. En vlak voor hun oogen vloeiden waziger zilvertinten, gebroken in stervende glansen, verdempter, stil-teederder licht, verzinkend achter kleinere laantjes rondom, in zilveren nisverschietjes, omwasemd van verbleekten maandamp vol weifel-magische schijnselgloedjes. In donkerder kringdampen waasde op zachte slingering van takbogen en schaduwrimpels, ijl-fijn, uitgekarteld rag. En vlak voor hen stonden plots twee treurwilgen, met blauw-witte sleepbaren hangend in diadeemschittering, als vonkte langs ieder haar paarden-gedrang, van boven glanzend met zacht-donzige kleur-spatjes, in smeek-kronkels er doorheen aderend donkere taknerven, de half berijpte boomen staand in blauwige verbrozing van hun eigen schuwe stamschaduws, met de blauwe kroonfonkels neêr.

In verstomming stonden ze naast elkaar. Geen geluid durfden ze geven in die roerlooze, witte stilte; bang in de broze maanweving iets te storen als 'n stem daar klinken zou; bang dat ópfladderden sprookjesstoeten, die in vonkende pracht stonden te wuiven in 't stille licht hun sluiers van maanpaarlen, in hun hoorloozen stoeislag

neersproeiend diamantvuur.] Vóór hen bleef wazen, wáár ze dwaalden, wit-blauwig zilverschemer op den grond, onder 't fijnste ge-ijl van schaduwspel. Stapjes-kraak-zacht gingen ze voort; Hein glibberde soms op glad-bolderigen vriesgrond. Zacht, in gefluister bijna, zei Eva 'm dat ie haar 'n arm zou geven, en Hein, verstomd door toovertuin rondom waarvan ie geen plekje in die stemming herkende, zei niets, lei zacht z'n hand op haar arm. Krakend in zachter stapjes, liepen ze verder, in klaren schijn omkabbeld van witten mijmerglans, rond nauwere paadjes van rijpgrond, de stilte tegemoet, die daalde dieper en huiverender. Hein had steviger haar arm vast, en Eva drukte dichter tegen 'm aan, overal kijkend, nu met 'r voile óp. [Op haar kleeren golfde 't maanlicht, verdauwde haar gestalte in zwarten mantel, en slank in eigen schoonheid, stond ze zelf te bewonderen met oogen die overal in schitter-stillen eerbied heenstaarden; met gedempt-klaar maanlicht op haar blank gezicht, dat strak verrukkelijk stond in de glanzende beschijning. Hein, die nooit zoo iets gezien had, liep stom versuft kijkend om zich heen, als in 'n droomland verneveld; en naast 'm schuifelde in zacht-stijgende verrukking, 'n jonge vrouw, die 'm leidde, arm in arm, warm-ontroerend-innig 'm aankijkend, waar hij, sterkere, zich aan vast moest houden om niet neer te duizelen. Rond staarde ie in de wildgrillige pracht en dan weer keek ie lang Eva aan, naast 'm in zweefgang, ingehouën, zelf 'n sprookjesgestalte, spraakloos-mooi, in verbijsterd geluk starend, peinzend, kijk-droomend. Zachter nu ruischte haar japon na in de stilte door 't gekraak van schuchter neergedrukte voetstappen. Hij begreep niet meer wat er met 'm gebeuren ging, niets kon ie afdenken, alles pakte 'm tegelijk, en bij alles werd ie overstroomd, doorweekt van 'n ontzettend verteederingsgevoel.] Dan keek ie suf rond soms, stond star waar zij rustte, voelde 'n Klemmenden druk van haar arm op z'n hand, en gaf terug als 'n lichte siddering van z'n hand die inlevingsintiemheid. Weer bleven ze even staan op 'n bruggetje met klimopleuning door glans bestoven in 'n verdonkerden hoek, met wild krinkelgetak van uitspringende heesters, die instonden, lager, tusschen stamverduistering en takschaduwing, verdiept omschommeld in verbleekt maanblauw, in melancholieke schijnsels als uit 't droomrijk gestooten. Aan 't eind, bij 'n krinkelpaadje, boemde 'n grillige, ontzaglijk uitgegroeide eik, met breeën kring van neergewrongen takken, in wild-verstuipte kramp-kronkels wijd rondom donkerenden reuzestam, in witte pracht opparelend boven alles uit, in ál hooger en ál heviger takkenkramp, met licht dat er onder, er naast en er om weefde, zacht geheimvol. Soms ging 'r 'n witte glanssiddering door de takken, als vloeide en smolt de parelglans, verdampend in elektrisch gewolk. Nauwer zilverden nu voor hen kleinere paadjes in tooverschemer, met aan den ingang lichtende poorten van vonkboogjes, kwijn-illuminatie van groen en rood gester, grilvormig afdruiwend sneeuwpiekende kegeltjes en straalfonksels, als kristallige ijsgrotjes verdiepend, met week

smaragdgeglans ertusschen wemelend, als vielen er kleurige sluiers uit maanneveling, neergespreid in schemerend schaduwgebaar. Als lichtend tusschen 't waas van kwijn-kringen en dampgolven, pluimden andere, diepere plantlabyrinthen op uit nieuwe hagen en heesters, dóór-schijnend flauwer in halfdonker, verzinkend achter grillige, poliepige krinkels, angstgroepig, als was er 'n oceaan rond leeggeslurpt, versteende plant-angsten die bogen in halve licht-donkering, met wortels wegkrampend in grotduisteringen en hun taksmeekingen verlicht in toovermaanneveling, al ragger verkringd, met al verder zacht-zilveren sluierwuiwinkjes. Bezijden de lichtende poort toortsten in zwevender blauwglans, in weerschijn van petroleümtintige wolkjes, neergedrukt door sombere treuring, spar- en dentakken, vlerk-lam afhangend rond witter licht als van fonteinweerkaats, dat doorvloeide tot op stamhelft om duistere en lichtere grotjes van kristallig gebrokkel en ijspiekige naaldschitteringen, met gebroken lichtglansen die, verdampend teruggolfd en opzweefden in sterker vloeï verzilverend de toppen, al ijler, ijler, wemelend dóórstroomend rond lichtpoort.

Daar achter dwaalden ze weer in kronkelender gekruis van smaller laantjes, gestold in rijtoover, aan één kant in maanblauw zwemmend, zwaar beladen met vonkspel; donkerder aan de andere zij in grauwen nevel. En eindelijk, onder 't laag struikgehurk van smal-zilveren paadjes, nieuwe, wijê lanen, met boomtopbogen naar elkaar toe, lichter glanzend in sluipglans van maanblanken schemer, waar plots uit 't midden opgoochelde 'n wit beheiligd orgel dat zweeg, verschemerd in de lanen-kathedraal, met achter zich smaragd-blauwig gedamp, verdiept heiligdom van stommen zang, gehouwen uit 't brooste sneeuwblank, op smetloos-slanke pijlers zacht bevonkt gedragen, hooger, spitsiger en verdiept in al god'lijker reinheid van pilaar achter pilaar, met één tempelplek in gothischen wonderschemer omdauwd van kleurdemping: 't goudtintend altaar dat bevend ervóór schommelde. In die kathedraal-lanen, bij beschemer orgel, in den wond'ren tempel met z'n gevonk van zuilen, die zelf lichtten weer in groenigen gloed, met weerschijnsels van dwalend blauw en stervenden zilverdauw, zacht omfakkeld van maanlichtkaarsjes, stonden, als in kwijnenden bengalschen gloed van paars-violetten mist, schijn gestalten, vreemd en hoog, bukkend en neergezonken, versmart en stom midden in hemelsche stilte, waar soms even verrukkingsgezucht doorsuizelde van hemel die er open bovendreef in eindelooze sterwemeling. Er vóór woelden groepen, neergezonken voor goudtintenden altaarvoet, op vloer van groenen golfdamp, licht groen, dat schokte en sidderde, omstoet-buigend in wurg-worsteling, in weemoeds sidder-stilte van wit orgel, dat heviger rust suizelde, lichter mysterie-wijding liet vloeien uit z'n kathedraalbogen. En tusschen brooste bouwselen van 't teederste blank-blauw, stond neergeschemerd 'n Notre-Dame, omglansd van kanteelig torenspel en spitsschaduwtsjes, donker-fijn in den ijlsten damp uitgehouden, opperste heiligheid, rein, zóó vroom-duizel-stil dat alles verzonk erover,

ernaast in bidstond gebogen, verernst in aanbidding, onder 't schittergewelf van lucht den tempel van maannevel aandrijvend verzaligd uit heiliger glanzingen.

Stillere stonden Eva en Hein, na-voelend elkaars emotie's in zacht gedruk van arm tegen arm.

[Hein liet maar weenen in 'm zachte breking van spanning waarin ie dagen geleefd had, om haar te zien, haar gezicht, haar oogen, haar lichaam; liet weenen z'n geluk, nu z'n ziel, in starre bewondering voor alles, ging naast haar, niets zeggend nog, alleen kijkend waar zij keek, loopend waar zij liep, in verlamde verdooving door wond're verbrozingsspel van natuur. En Eva middenin, in rustige, gelukkige meerderheid, verrukt in dat mysterierijk van tinten en half licht; zij, die haar ziel heelemaal kon uitleven tusschen dien zilveren halmenbrand, tusschen dien wondergroei van plant- en stamgeheimenissen. Ze voelde zacht 't gebeef van Heins hand onder haar arm, licht gesidder van verrukking en ontdaanheid; ze onderging wat in 'm woelde tusschen de verdooving. Ze zag dat ie geslagen stond, beneveld, en zij zelf voelde zich in den wonderen tuin rustiger dan hij, in 'n heerlijken zielsvrede, zwevend in de gracie van 't licht, ademend in die verheven luidloosheid, dat roerlooze evenwicht, waarin alles leeft in één hoogsten stilstand, in 'n plots doorgonden en doortrekken van 'n opperst verlangen, enkele minuten zich voelend vlak bij 't hevigste geluk.] Ze doortastte nu met Hein naast 'r 'n zóó rijke vreugde, als ze nooit gekend had. Altijd had ze gedacht dat ze 't gelukkigst was, wanneer ze alléén 't natuurleven kon zien. Want alles van anderen, hoe goed ook soms, stoorde haar; opmerkinkjes, lichte vraagjes die niet vielen in dien hevigen ziensdrang van haar ziel. En nu voelde ze zich zoo goddelijk gelukkig en rustig, als was ze alleen. Niets zei, niets deed ie wat haar stoorde. Stil en ontdaan als 't wonderpark zelf, bleef Hein in z'n ontroering en eerbied, elke zwenking meemakend van haar voeten, elk stil-blijven-staan-verluisteren, met z'n arm tegen haar borst, in z'n oogen dat bewonderend licht, dat gestaar van 'n onbewust kind dat te luisteren zit naar sprookjes in den schemer. Wat innig vond z'm zoo, wat zacht. O, hoe zou ze zoo altijd naar 'm verlangen! [Ze voelde dat in haar leven iets geweldigs gebeuren ging, nu ze hèm beter had gezien. In heel z'n wezen lag ook nu weer voor haar dat bescheidene, dat angstvallige, iets heerlijk-beschroomds dat 'r verrukte, dat ze nooit nog in 'n man gezien had, dat kind-gelukkige, dat kind-verlegene, iets bloos-bangs, schuchters, zacht-terugwijkends. Ja ze voelde dat in dien man heelemaal 't kind gebleven was; 't kind met z'n ziel van kristal, 't kind met z'n gracie en eenvoud, met dien wilden lach, dien stouten, sterken, zelfhandelenden levenslust, ongeschonden gedragen door z'n mangroei, met dat beschroomde, die verrukkelijke verlegenheid die 'm zoo mooi maakte, zoo lief, omdat 't in hèm was zoo onbewust, zoo waar. Als ze z'n oogen nu zag, dan was er alles in grijs getintel, zóó blij, en

z'n hoofd toch zoo star-ernstig, maar z'n gezicht vol innigheids-trekjes, verweekend de woeste wegduiking van z'n oogkassen. Hoog liep ie naast 'r, maar toch in zoo stilzoekende terugdringing van z'n eigen durf, zachtere ontplooiing van geluksrust, en heerlijker vond z't dat ie niet spreken wou zoo in die suizelende godsstille, elkaar ontmoetend toch in hun diepste gedenk.

En de wondertuin weefde voort boven hun hoofden z'n leven van broze roerloosheid door de maandauw.]

In 'n open ruimte waren ze gedwaald vol maannevel, maar donkerder bij den grond, als toortste langs den bodem 'n bezworen brand, uitgebleekt hemelvuur dat op wou vlammen maar niet kon, en nu fosfor-blauw, zacht donkerde, vermoord, in hooger lichtglans zich uitkookte in violet, giftig verzwavelend rond dieper struik-boschjes. Zacht-verbaasder dwaalden ze verder, tusschen chaos nu van verdonkerde laantjes buiten 't klare licht, waar wegvluchtigend lila rookte, flauw kringend achteraan, opkruipend langs 't verkleurde gras-rijp, dat in duister lag te vonken als verzwakt uitsintelend licht, in al diepere vonkperspektiefjes wegbleekend. En plots weer kwam hooger laanruimte zich om hen verzilveren, en woester één streek lei daar in oceanische bodem-verbijstering; war-groepen in zilveren halmenbrand, angstplanten in kranke gebaren, als kwam uit duizend grotten aanvloeiën licht, krioelend, zacht-rosige kriebeling van weefflicht, in ontzetting van al-stil-gefluister en gestaar, met 'n dwarsrij vooruit-springende stammetjes in vreesgebogen gracie, in neergezonken gebaar van roerlooze vroomheid, bevend en luisterend naar ruischlied van heilige stilte. En in grilvormen vergrot'ten dieper boomgroepen in al blanker lichtverijling, als speelde de droomtuin 'n toovering van glansen rond, als doken weer op, uit al verderen schemerschijn achter plant-angsten, nimfen en sylfen, dichtwevend in eeuwige gedemptheid den wondertuin om hen, als loerden weer lanen en stammen in vonking van oogjes, in gestalten van schaduw, etherische tril-zachte vleugelen, ademloos sluiergewuif in verste nevelkringen verwuivend. — Weer waren ze weggeschuifeld uit 'n donker boschje en weer dwaalde voor hun oogen in 'n ruimte open, vol zilveren, zacht trillenden maandamp, 'n geheimvolle sneeuwnok, waar om stammen heengecirkeld stonden in wijd-zachten krans van magischen sneeuw-schemer. Voor hen lag muziektent als verbroosd paleisje, met rondom 'n vijvertje waar maanlicht op uitgleed in zilverbrand, in zangerigen gloed, bleeke vuurpijltjes uitschietend in kleine kringboogjes tusschen ijlblauwe schaduw-warring. Omlicht als in 'n droom, broosde 't daar op met z'n fijn beblankt hekwerk, waar langs glansden, schitter-zachte lichtslangetjes, zilverkronkelend verspringend in slingerjool van vonken, langs de tengere koepelzuiltjes, als neergebogen hangkettinkjes, verschakeld in diamant-weerlicht, van zuil op zuil, en daar bovenop 't tentdakje, dauw-diep verblauwd, als lag er zilvervuur geheimvol rond te lekken met blinking tot aan den voet, maanglans-verspelend vijvertje, wazig verzilverd in mist. Als ver-

goocheld paadje erheen verzwoom 't tentbruggetje, dat in al ijlere verbrozing 't vonkelende rijp lei als 'n wegje van hevig dauwlicht vol bleeken glans, waar 't klimop, met sneeuwschuim bestoven, en vreemd-harige wilgen, witte treurrozen langs hadden geslingerd, kristallijn van vriesbloemen in wilde pracht. En zacht tegen de koepeltoovering, rond de mijmering van vijfvertje, glansden aan, kleine, verkromde, half-dichtgegroeide doorzichtjes op andere lanen, wit, oneindig vonkend wit, smalle verschietjes overal, volgewaasd, verstikkend in maandamp. Binnen dien wijen stammenkring bleven Eva en Hein verstomd van die andere, nieuwe goocheling weer. Voor hun voeten trilden wazen, en zoo stil-star stonden ze tegen elkaar aangedrukt van verbazing, dat 't ze was als zou elk gebaar, elke kraakstap die lichtende feeërie, die kristalliseering van maandroom doen ineensstorten tot zwart-uitgeduisterd boombosch en hagen-gedonker.

Toen ze als in verdooving voortgeschuifeld waren eindelijk, zagen ze, rechts achter 't waaszilver, huislichtjes van Vondelstraat, 'n spat-terig zig-zaggend gepink van roodgelige vlammetjes.

Al verbaasder hadden ze rondgekeken, als kinderen verdwaald in sprookjesland. Dichter raakten zich hun lichamen en stiller spraken ze elkaar aan in hun zwijgen. Hein was weg in zachte koorts van bedwelming, in stille uitvloeiing van z'n diepste begeeren. Harder kraakten hun stappen nu voort tusschen kleine laantjes die terug-slingerden, dwalend weer in 't wild langs klimophagen, verdonkerd, waar 't rijp afgesmolten was op den dag, alleen in dauwbeschittering nog van randen omzoomd, als zacht vuur dat fijn langs blad-omtrekjes gloeide.

Toen plots stonden ze weer voor 'n vijver achter diepe laantjes-verschemering, waar 'n lijn ijzerdraad, laag bij den grond, beglinsterd, tusschen duistere gazon-haagjes glans-kronkelde. Ook daar lag de vijver in maanwaas-blauwig zilver met brand midden in, maar dieper verborgen achter verduisterde takhoekjes. [Koel-fier kwamen langs kabbel-zilverend, bleekglanzenden vijverzooom aandrijven, fier-blank, twee zwanen in magnetischen damp, uit tunnel-poortjes van maankristal bij 't kromslingerend oeverdje, dat wierookte dauw-zilverig, brandde en vloeiende in lichtstroom nu als heviger feeërie, als sprookje drijvend in atmosfeer van klare bedauwing, ijl verbroosd in al heviger stilte, de zwanen naast elkaar in rust, hoog de halzen, verdopen in zelf-lichtend satijn-blank.

In stemlooze verrukking schuifelden Eva en Hein dicht bijelkaar.]

Nu wou Eva nog even 't Vondel-standbeeld zien, dat daar op z'n eenzame hoogte, met den rug naar hen toe, neerschaduwde. Sneeuw-rijp glansde langs de bevroren koorden, lichtstralend. 't Voetstuk verdampte in eigen steengrauw. Ontzag'lijk, in stil gebaar heerschte Vondel boven den zwijg-zang van 't park uit, en in de plooiën van z'n koningsmantel vloeiden maangolfjes licht-kabbelend. Geweldig

dook op z'n lichaam uit wit-broze bloem-groeielen van koninklijken troon, met halfweggeschaduwde muzenfiguren in lageren schemertoon aan z'n voeten verzinkend. Rustig in pracht glansde z'n gelaat, als in verrukking glimlachend om natuurfeeërie rondom z'n voetstuk geweven; hij, gekroond, boven den afgeschutten kring van verparelde dennen, als reuzekaarsen lichtend in 't blauw-blank, lachend z'n lach van godlijke devotie, neerziend van z'n heuvelige hoogte, die te dampen stond in teederste maanzilver, op heel 't wonderleven van droomtuin.

Eva en Hein stonden laag verscholen, opstarend naar den dichter in roerlooze aandacht.

Toen zacht terugdwaalden ze tot bij den uitgang, waar in nog dampiger glansgeheim, de blanke hoofdlaan openlei, en kraak-stap-zacht ging 't weer door de stilte, die nu huiverend neerspreiën kwam uit den nacht.

Bij 't hek liet Hein Eva's arm los. Zij had haar voile weer neergetrokken en liep nu sneller; 't was al bij half twaalf, en haastiger stapte Hein mee. Vreemd-verbaasd voelden ze nu eerst de snerpkou in 't gezicht prikken; 't eerste woord klonk weêr tusschen hun op.

— Meneer Hols, u kunt me hier best alleen late, ... ik pak nog gauw eventjes de trem, die brengt me bijna voor ons huis.

Dat voorstel vond Hein naar, verkoelend na zoo'n innige wandeling. In z'n zwijgen was z'n schuchterheid 'n beetje weggezakt; hij zou nou es direkt tegenstribbelen en ronduit haar zeggen dat ie 'r veel liever naar huis bracht, zoo stilletjes heerlijk de grachten af. Hij wist zelf niet hoe 't zoo rustig ineens in 'm zat, maar hij voelde zich veel intiemer met Eva, alsof ie 'r al jaren kende en ze heel goede vrienden waren.

— Och juffrouw, late we nu maar eve naar huis loope he?.. ziet u, ik breng u ook zoo graag, als 't u niet hindert.

— Hindert?... hoe komt u er bij? — viel Eva haastig in, — maar als u maar niet te moe bent... u bent toch al heel vroeg aan 't werk geweest, nietwaar?... en ik ben juist heel laat opgestaan... heusch...

— O nee juffrouw, dat treft... ik ben al 'n week zonder werk, ziet u... ik mag luiere, gelukkig, — ironizeerde Hein.

— Heelemaal zonder werk?... O ja, 't is waar, pa had niets meer voor uw baas.

Zoo liepen ze stil in gedachten weer voort; Hein dol-gelukkig dat ie 'r tot 't laatste oogenblikje bij zich had, en Eva verdiept in zorgelijk gedenk aan Heins toestand. Ze had 'm heel graag gezegd hoe diep gelukkig ze zich vanavond naast 'm voelde, hoe heerlijk ze zijn zoo heelemaal meeleven met wat zij mooi had gevonden, zag. Ze had 'm in 'n drang van groote teederheid wel willen omhelzen, dien langen jongen met z'n kind-ziel, z'n argeloos kijken en z'n stoere, strakke kracht. Maar ze durfde niet.

O! wat zou z'm willen omstrooien met allemaal lieve, innige zeggeltjes en heusch wou z'm nu vragen of zij 'n beetje voor 'm zorgen mocht, voor z'n kleeren, z'n boeken. Want nooit zoo sterk als vanavond had ze in 'm gevoeld die opene, dichterlijke meerderheid, die roerlooze bewondering, dat onbewust heelemaal weggaan in 'n ding, zooals 't alleen argeloos-groote naturen doen. En nu voelde ze die hooge kracht van z'n wil naar recht, dat fel-geweldige rechtsgevoel dat 'm ook van avond beet nam, zooals ze gezien had op z'n gezicht, uit 'n droevig iets dat niet uit z'n trekken wou, 'n vreese-lijken weemoed die ergens iets zocht tusschen de ontsteltenis van de pracht door. O! ze voelde nu, in 't begin al, dat ie ver boven haar stond, dat hij 'n dichter was, maar heelemaal onbewust, oerkrachtig, nog in z'n jeugdsmarten dobberend. Al was zij meer ver-
fijnd, al wist ze meer, zooveel dieper, oerkrachtiger voelde ze hem, en zag ze elke aandoening in 'm slaan met 'n kracht die 'm uiterlijk al teisterde. Z'n onbestemdheid juist was voor haar 'n uiting van z'n schuimende passies, die naar 't diepst van 't leven zochten, met spontane schuwing van uiterlijk vertoon, zonder dat ie dien zielsgang zichzelf bewust was. O! wat zou ie van haar kunst gaan genieten, van haar Rembrandt en van de moderne grooten. Of zou dat maatschappij-hatende van z'n ziel die voeling in 'm smoren? Had ie haar nog onlangs niet gezegd, dat ie van mannen als Napoleon niet hield en dat z'n liefde voor heldendaden altijd veel heviger was beroerd door Huss, door z'n grootheid van ziel, waarvan één daad stond boven 'n wereldoverwinnen van duizend veldslagen? Had ie 't niet roerend-klaar gezegd, hoe ie eerst later zelf z'n heldgevoel was gaan splitsen en zuivere scheiding zag tusschen machtsheld en zielsheld, en daaronder nog alleen één die leefde voor anderen, heelemaal; dat ie niets gaf om persoonsdeugd, als ze niet direkt uiting was van hoogste gevoel voor verdrukten; geen zelfreiniging alleen, geen bangelijk pogen allereerst jezelf smetteloos te maken, in 'n maatschappij waar alles nog zóó ongelukkig was? En nu dacht ze na, woorden die ie gezegd had met eenvoud, waar zij nooit zoo op gekomen was, waarvan ze nu inzag hoe sterk en diep ze waren. Ze begreep dat ie voor haar nog lang niet zou zijn zooals ie was, want nooit anders dan stil of hevig ernstig had z'm gezien, en toch voelde-ze dat er iets zoo jongs, iets kind-stoeiends, iets verrukkelijk dartels in 'm leefde, maar dat ie zich eerst zou geven als ie haar heelemaal vertrouwde. Dan zou z'n luim losbreken, zoo goed als nu z'n ernst; dan zou ze alles uit die rijke ziel loskrijgen, alles, gaaf, en 'm te hulp komen in z'n smachten naar voelen, begrijpen, zien, om 'm te laten groeien voluit, voor de vertrapte menschheid die ie zoo snakkend lief had. O! ze voelde 't nu stil voor zich, dat er in dien ruwen, beschroomden, armen jongen een brand van goddelijk verlangen laaide, dat, als ie tot rust kwam, hij zich-zelf vasthouen zou, dat 'r 'n hervormer in 'm zat, maar een van maatschappelijk en van innerlijk leven, toch reëel in z'n

verschrikkelijken zin voor ontleding, uiteenscheuring van 't heerschende, 't gemaakte, 't slechte; reëel door z'n armoe-omgeving en 't zien van ellende thuis en op z'n werk. Nee, nee, ze zou niets in 'm verheffen dat ze niet zag; ze zou, bij 't volgen van haar eigen aandoeningen, pal blijven in 't midden van wat ze doorleefde met hem. Ze zou zichzelf omvèr worstelen als z'm zou idealizeeren; daar zorgde hij voor in z'n eenvoud, z'n soberte, z'n beschroomde, teruggetrokken, en dan ineens weer opene natuur. Maar wàt ze nu wist was dat ze door hem voelde, diep, altijd meer en meer sterker. Voor nù moest ze op de verzorging allereerst terugkomen. Helpen moest z'm, helpen met geld, en niet eerst, nufferig-onbeholpen, met boeken en kadeautjes, maar direkt beginnen bij 't goeie. Ze moest 'm geld geven voor 'n nieuwe frissche woning, geld om te laten leven z'n gezin; ze moest minstens de helft van haar eigen verdienste offeren en zelf niets meer koopen. En heerlijk vond ze dat te kunnen doen, verrukkelijk... voor hèm. Al haastiger loopend vlogen haar plannetjes door 't hoofd, niet wild maar snel, in kittel-drang om direkt te beginnen. Maar hem-zelf durfde z't niet voorstellen; ze was bang dat ie 't als een gift zou voelen, dat ie gekwetst, geraakt zou zijn. Van Zeelt had ze gehoord dat ie half Maart jarig was. Ze zou 'm dan schrijven, boeken sturen, en zacht 'n begin uitlokken; ze zou 'm dan dwingen les te nemen in dingen die ie graag wou kennen, en zij zou betalen. Dat zou z'm leuk-kalmpjes schrijven. Dan zou ze 'n paar jaartjes zoo stilletjes doorleven met Hein, zonder dat iemand er iets van weten mocht, en met 'm uitgaan, altijd maar met die nare voile, waar ze toch niet zonder kon. Dan was ze mondig, zou ze thuis precies zeggen waar 't op stond, dat ze hem liefhad en geen sterveling anders wou hebben, al werd ie voortgeduwd door millioenen, of al was ie tienmaal jonkheer of advokaat. O! ze verwachtte 'n vreeselijke botsing, vreeselijk, omdat ie kristen was, 'n kristen dien ze in hun kring verafschuwden met ingeroesten haat van traditie. Maar in dien tijd zou hij 'n beetje er bovenop zijn, zou ze alles wat van haar was en zij zelf verdiend had tot geld maken, en ze zouën samen kunnen doen wat ze wilden. Dan zou zij hèm langzaam brengen daar waar 't hoogst-mooie was in kunst, en hij háár naar 't schoone in 't gemeenschapsleven dat ie aanbad. Want voor niets ter wereld kon z'm weer loslaten. Ze voelde dat z'm liefhad, hevig, zooals ze nooit nog van 'n man gehouën had. Ze voelde bewondering voor 't groote, oprechte en schuchtere leven, dat brandde in die borst. 'n Karakter dat weende en lachte van geestdrift met zóó hevige kracht, kon haar alleen gelukkig maken.

Aan den hoek van de gracht stond ze stil. Hein drukte haar handje lang.

— Nacht juffrouw Eva... wat... heb ik heerlijk gewandeld,... ziet u?

— Zeg Eva!

- Eva, ... juffrouw?
- Zeker, dat is veel minder stijf... en we zijn van avond beste vriende geworden, niet waar?
- God juffrouw, wat heerlijk!... en noemt u me dan Hein?
- Zeker wel!... nacht Hein, ... goeie nacht hoor... tot héél gauw hè?
- Goeje nacht juffrouw...

En snel vloog Eva den hoek om. Hein was blijven staan in stomme alleenheid. Hij voelde weer alles tegelijk in zich lachen en huilen, lachen omdat ze hem zoo maar Hein had genoemd en huilen omdat ie daar weer alleen stond, zij weggezweefd naar dat groote, kille huis, waar alles zoo eng voor hem was, hij hier moest blijven alleen, star alleen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Dag en avond had Hein bezet. Weer was er door z'n baas gezegd dat er niets was. Iedereen sprak in 't vak van verschrikkelijk bange krizissen die op handen waren. Overal was de werkloosheid groot, armoe en ellende teisterden heele groepen, wanhopend, tartend. Toch liet Hein den moed niet zakken. Hij hielp mee aan ondersteuningskommissies, die geld inzamelden voor de werkloozen. Z'n drukke winterdagen waren volgepropt met werkzaamheden, vergaderingen van nieuwe organisatieplannen, 't uitgeven van 'n weekblad, 't stichten van 'n bond. Met 'n, alle verdriet en armoe neersmakkend gevoel van verrukkelijk zich geven aan arbeid die herleving moest brengen in 'n massa waarin hij zelf meeleeftde, vatte ie z'n taak op, liep, schreef, sprak, vocht tegen lauwheid, porde en stootte op met 'n heerlijken gloed in z'n lijf, 'n warm brandend willen, ging met z'n rug tegen de walgelijke knevelarijen in van juweliers en eigenwerkmakers. En had ie op den dag rust, dan ging ie zitten op z'n minder koud kamertje al, waar ie nu strenger z'n moeder buiten hield, al was ie werkloos; verslond ie alles over 't socialisme, met verre wandelingen tusschen z'n lezen in, om gang en beweging in z'n lijf te houën, en om 't pijnigend-korzelig gekriebel van half hongerlijën niet zoo erg te voelen.

Met veel meer lust dan vroeger, bewoog ie zich nu tusschen alle soort menschen, die ie vroeger om allerlei bedenkingen nooit aangesproken had. Met z'n aansluiten bij de socialistische partij stond voorgoed z'n afscheiding van 't anarchisme vast. Maar nu voelde ie dieperen drang in zich om de abstrakte vrijheidsidee in 't anarchisme, die ie zelf zoo vurig doorleefd had, te bekampen, waardig en oprecht; dieper in te gaan op 't socialisme aan alle kanten. Hij zou nu weer luisteren en werken en overal propageeren, in kleinen kring

natuurlijk. Z'n eigen spreekgave begreep ie nog niet, was ie zich evenmin bewust als z'n gevoel voor 't mooie. Ook te jong voelde ie zich nog om op te treden, veel te jong, waar ie in de partij zooveel ouêren ontmoette met ervaring en kennis, veel meer dan hij dacht te krijgen. Maar toch juichte en zong 't in 'm van vreugde, dat ie zoo door zich-zelf gekomen was uit de bedwelmende dwaalsfeer van 't anarchistisch gebeschouw, en sterker zich kon dringen in 't bereikbaarere, in den klassenstrijd, zooals die door de socialisten aange-toond werd te bestaan. En nu wou ie zien, niet alleen lezen, maar vooral zien, waarnemen, vergelijken, en 't levende aan 't bestudeerde verbinden. Hij las nu, door ijzeren wil en taai volhouên, uit z'n hijgend begeeren tot verstaan van nieuwe stemmen opgeworteld, goed fransch en duitsch, en kon ook wel in 't engelsch 'n boek begrijpen. Nu zou ie alles aanpakken, geen werk ongelezen laten, en napluizen voor zoover ie 't begrijpen kon. Alles wou ie, zoo mogelijk zelf, doorgronden, nagaan, en intusschen de praktische politiek volgen. Want meer dan ooit trok 'm die worsteling van 't socialisme op staatkundig terrein aan, voelde ie de ontzettende kracht van te spreken tegen de bourgeoisie, haar op te schrikken in haar eigen huis, haar te bestoken en te vervolgen achter haar bolwerk van parlementaire wettenmacht, haar te drijven in 't nauw met de snijdende logiek van hun leer, ontfutselend haar macht, straffend en hoonend haar praal, haar dierlijke hebzucht, haar ideaalooze, geld-rotte ont-aarding en versuffing, haar onzedelijk gewoeker en vernielen van menschenlevens. Die worsteling van man tegen man, waarin al haar spitsvondigheid, al haar sierlijke woord-koketteeringen met verlabberde vorstenvleierij, nuchter en hoonend op de kaak gesteld werden en de oogen van 't volk openen moesten. O! 't trok 'm zoo geweldig aan, die strijd, te staan onder de wapperende roode banier van 't Recht, zich te voelen op den brandenden bodem van verzet tegen die groepen; ze stervens-angstig bij hun klare bedreigingen, die nu uit de wapens van den geest rinkelden, hun angstgreep naar de brandkast te zien doen. Wat leerzaam voor hem, die nu weer zag, op 't groote gebied van 't parlementaire leven, die vunzige gemaaktheid, dien schijnvromen zin, zalving van dominé's die lieten doodslaan in oorlog, 't hielengelik, onmacht en vorstengunst. Wat opende zich nu voor 'm 'n nieuw gezicht op 't leven van al die menschen daar, die vertegenwoordigers van stomme groepen en verblinde, door kerk en hel neergedomperde massa's. Nu eerst zag ie in hoe dwaas 't was eigenlijk scheiding te maken tusschen economische en politieke aktie. Alles wat buiten de arbeidersklasse voorvalt gaat er tegen; dat zei ie nu zichzelf. Zoo was alles machts-vraag, en moest de bourgeoisie bestookt worden, overal waar plaats was, overal, in en buiten, maar altijd nog dóór de wet. En zoo kon ie nu vaster spreken, handelen en uitkomen voor zijn meening, op de fabriek, tusschen z'n werk door, zonder zelfgenoegzame rust, waar ie maar kon, geen stap wijken voor anarchistische beginselen of wat daarvoor door-

ging. Nee, zelfs zou ie strijd uitlokken om ze misschien zelf, of andere om hen, te overtuigen van hun dwaling. Want persoonsstrijd zelf was 'm 'n walg. Hij wou alleen arbeiders bij elkaar zien, werkers, zwoegers, buiten en op de fabrieken, van welken kant ook, die gingen inzien wat hevige macht ze vereenigd konden worden. De vereenigingsidee moest en zou in hun koppen gehamerd worden; dat was geen zielsdwang, geen ingrijpen in anderer persoonlijk willen; dat was opheffing van levensbewustzijn, verhooging van zin voor 't gemeenschappelijk bestaan in alle nu door onrecht en lage menschverkrachting vernielde, verhongerde of doodzwoegende arbeidersgroepen. En 't hardst werkte ie nu mee aan de organizeering en uitbreiding van vakbeweging onder de diamantwerkers. Ze hadden, misschien wel door de groote krisis en verslappende werkloosheid, prikkeling er in gebracht, en nou ging 't aansluiten sneller, al zag ie zelf in dat de grond daartoe dikwijls eigenbelang was, niet 'n doorvòelen en doorlèven van 't heilige beginsel der solidariteit. Angst hield ie in zich-zelf besloten, als ie er aan dacht dat de meeste aangeslotenen, zoodra 't vak weer wat beter werd, zich om de solidaire idee niet meer zouden bekommeren. Dan na weken kwam de werkelijkheid 'm gelijk geven, was plots het ledenaantal vreeselijk verminderd. Bij 't kleinste vleugje in 't vak verwierpen en vergooiden ze weer wat ze pas toegejuicht hadden. Hij bestudeerde nu de verhoudingen van 't vak in al z'n vertakkingen, ging na, met 'n groep even geestdriftige jonge kameraden als hij, wat er tegen die verschrikkelijke loondalingen, na elke nieuwe faze van werkloosheid, te doen was, stelde oorzaken vast, berekende tarieven, en zag in dat alles, loondaling, verkrachting van arbeidsrecht, verlenging van arbeidsdag, bedreigingen en laaghartig gedwongen winkelnering tusschen patroons, bazen met hun afzettend bazengeld, alleen konden worden teruggedrongen, als al de diamantwerkers zich vereenigden, zij de juweliers normale en menschelijke voorwaarden konden stellen en deze niet hèn langer mochten bedillen. Dan kon 't algemeen geweeklaag en gejammer in juichingen keeren, daarzonder nooit. En zoo sprak ie op fabriek, op straat, soms met weinig, soms met eenig succes, want alles stuitte af op domheid, lauwheid en onderkruiperij, verdachtmaking, geschild en vervloeking, anarchistisch gebrul, revolutionnair gekraai, en overal werden hun pogingen tot uitbreiding van hun organisatie genoemd: 'n socialistische propaganda, die de werkers niet wouën, voor niets ter wereld. Toch werd ie niet moedeloos, en gaf zich dan weer in stilte aan studie, al verbaasde ie zich elken dag erger over de verstomping en verdierlijking van 'n troep zwoegers, die hun eigen belangen zelf niet konden verdedigen. Middenin kwam dan weer es 'n week werk. Dan vloekte ie op z'n langen vermoeienden, afbeulenden arbeidsdag. Soms vond ie 't goddelijk zoo luchtigjes er even aan te denken, hoe heerlijk 't zijn zou als ie nou maar eens op de fabriek hoefde te zijn van zeven tot twee, en zich daarna mocht onderleggen, mocht opslurpen al die werkstof met z'n

geest. Maar dan lachte ie en zei zich-zelf dat zoo'n malle illuzie-koestering meer kwaad dan goed deed. Waarom hij juist, dacht ie, en al z'n kameraden niet, die nèt zoo vreeselijk zwoegden en snakten naar ruimte, naar lucht. Iets bizonders was ie toch waaratje ook niet. Want wat was er te verwachten van hèm als ie zich nou es aan breeëre studie kon geven? Toch zou ie 't Zeelt op den man af vragen, en als ie 'm dan erg mal en verwaand vond in z'n heel vaagjes uitgesproken plannetje, wat toch altijd maar malligheid zou blijven, dan zou ie zich wéér eens belachelijk hebben gemaakt. Nee, hij moest zoo maar in dien zwaren zwoegtred meestappen, maar heel gelukkig zijn met de uren die ie vrij had, om met z'n jonge ziel te vechten voor ruimer geluk en onafhankelijkheid voor allen.

Eva had ie, na hun wandeling, die in z'n geest was blijven hangen als 'n verrukt-heerlijke droom, nog eens éven gesproken, maar toen had ze, omdat er anderen bij waren, hem met meneer Hols moeten aanspreken, en hij, strak-eerbiedig met juffrouw antwoorden. Wel begreep ie dat ze niet anders kòn, maar toch maakte 't 'm vreeselijk verdrietig dat 't niet mocht. 'n Gedachte die 'm al lang kwelde, kwam dan weer in 'm boven dobberen. Waarom toch droeg ze op den wandelingavond 'n voile, zoo 'n donkere; om niet herkend te worden dat ze met hèm liep? Dat idee martelde 'm erger nog dan z'n angstwachten vóór hun samenzijn. Waarom durfde ze niet gewoon 'n wandeling met 'm te maken? Zóó schunnig was ie toch niet! Ja, nou begreep ie, 't was haar standentrots, haar klassegevoel. Hoe was 't mogelijk! Zoo innig voelde hij haar als was ze in z'n ziel geboren, als bewoog ze zich in z'n hart, als ademde, dacht en sluimerde haar leven in zijn verlangens. En toch, wat was ze innig tegen 'm geweest, zij toch, ja zij, juffrouw Eva, had hèm gedwongen haar bij 'r voornaam te noemen. Maar waarom dan alles zoo bedekt, zoo in 't geheim, zoo achter stoelen en banken? O! dat smartte 'm erger dan alles, al begreep ie soms dat zij, dochter van den juwelier, niets anders kon. Als karakterdaad toch voelde ie 't klein, doortastte ie wel vaag dat ze 'n beetje van 'm hield, anders dan van 'n anderen jongen, maar daar bovenuit begreep ie zekerder, dat ie wel altijd 'n vriendje zou blijven dat in 't geheim met haar es mocht wandelen, nu en dan es haastig 'n paar woordjes kon zeggen, of schuwttjesangstig, om niet betrappt te worden, d'r hand mocht drukken, maar meer toch niet. Nee, ze hield zóó niet van 'm dat ze openlijk voor haar sympathie durfde uitkomen zonder standen-schroom, hem openlijk durfde groeten, aankijken, zooals ze kon met haar goddelijke pracht-oogen, die, als ze met 'm alleen was, zoo konden schalken en lachen, of zoo wijd staren, strak en toch diep. Zoo op den winkel, tusschen 't gewoel van al die sjeke blufmeneeren, herkende ie 'r niet. Wel bleef ze altijd even mooi, even rank en apart lief van gebaar, maar hij zag haar blik niet, of heel vluchtigjes óver'm vliegend, en haar stem sprak niet zoo in vollen zangklank tot hèm, al bleef die verrukkelijk. Alles van 'r was dan zoo van hèm afge-

wend, zoo voorbijgaand zachtjes-negeerend en terugdringend z'n onstuimig kijken en verlangen. Hij moest in 't schaduwhoekje van 'n geheime sympathie blijven staan; misschien wel om 'n grillig gevoel dat heelemaal zou verslappen, als ze meer uit gesprekken eens goed bemerken zou hoe weinig ie was, hoe onontwikkeld, hoe lomp, schuw, en onbeschaafd, als ze genoeg had van z'n sociale voelingen, z'n rechtsgevoel, waar toch alles om draaide en waarin ie zich voelde als h  ar meerdere. Als ze genoeg zou hebben van z'n star wijzen op levenswrakken, afgerot, weggemolmd menschenbestaan, waar zij niets zag dan iets kleurigs, iets schilderachtigs of ander soort mooi. Scherper begreep ie dat ie zich moest losmaken van 'n sympathie die 'm overal aangreep; dat 't malligheid was, voor 'n meisje uit zoo'n stand zooveel te voelen; dat ie weg moest uit die rare, onzekere bekoring die zij voor 'm had, die onbestemde, heerlijk-schokkende tooverij met haar stem, haar gezicht, haar oogen, haar gestalte; dat z  o iets allemaal niet voor h  em was, nooit zou zijn, en 'm diep ongelukkig moest maken als ie 'r aan hangen bleef. Zij was en bleef 'n vrouw uit h  el andere klasse, die heel anders leefde dan hij, heel anders moest denken, 't leven zien, nog vol zat van naren standentrots, vooroordeel en vertroeteling van bizondere gevoelentjes; omdat ze 't geweldige proletarische ideaal niet kende, niet de diepte en de goddelijkheid van hun menschenstrijd besepte. Bekennen moest ie 't zich zelf dat ie den avond in 't Vondelpark zich verlamd gevoeld had van geluk. En toch was tusschen al z'n verrukking in komen staan die grootere gedachte, dat ie nu toevallig door haar opgewekt iets heel moois te zien, daar nu st  nd, terwijl al de ellende om 'm heen van overdag zich tusschen z'n verbeeldingen kwam indringen, heviger, al wat gestriemd en gebroken was door afzwoeging, door tartende smart van kleine w  gsvretende zorgen,   ldoor erger, smartvoller, sarrend onmenschelijk. En daar boven uit was de overtuiging weer gaan grommen, jagen, dat ie zich niet zoo k  n geven aan die natuurpracht, omdat zijn bestaan langs zoo heel anderen weg ging dan van Eva, omdat ie overal den strijd, de teisterende ontberingen zag van die groote naar alles hongerende menschenmassa; juist in die pracht erger nog, omdat alles dan wordt uit de ziel gerukt, 't teederste en hevigste, 't smartvolste en vreugdelaaierende, en naast die verrukkingen als 'n narkose over z'n leed heenbrandde of verdofte, opzweepte of erger verdroefde z'n ziel; of 'n goddelijke rust op 'm stortte die evenwicht bracht in z'n stormgevoel, klaarder 'm de hoogheid van dien massastrijd deed zien. O! die avond, — wat had ie dien maantuin mooi gevonden, goddelijk, goddelijk, maar z  ggen kon ie'r niets van. Al wat ie gezien had in lichteffekten was in z'n verbeelding blijven drijven als iets onzettends, iets dieps, vastgehaakt aan 'n geluk, met Eva naast zich, zooals ie nooit nog gevoeld had. — Of alleen dan, als ie de vol-grootsche levensgroepen van 'n arbeidersmassa voor zich zag duizelen, samengepakt, ademend als uit    n lichaam, voelend als

uit één hart in die heerlijk onbewuste, machtig bewegende, rustige grootheid van doen, geschroeid door één vuur van aandoenings-hitte, in één spannende stijging van geestdrift, ontzettend en verbijsterd, woelend en kijkend, schreeuwend en uitjuichend hun broedergevoel, te midden van al die wemelende, scharlaken vaandels; die optochten in open veld, omklaterd van zongolven; reuze-meetings en vergaderingen, waar vakverenigingsmannen en socialisten bijeenstonden in 'n overstelpende koorts van geestdrift, tusschen 't spartelend zongekleur, met gelukkige gezichten, onder stijgenden zang, frischheid en stralenden hartstocht, en elke banier als fakkel opvlamde in 't brandende rood van z'n doek. Zoo'n aandoening van dat opmarcheeren van duizenden, vol leefkracht die ie stuwend hoorde voetdreunen in proletariërsrijen, zóó'n soort aandoening had ie toen ook ondergaan. Toch werkte 't anders in hem dan in haar. Hoe ie dat naging precies wist ie niet, maar voelde ie uit allemaal onzegbare dingen. Zij was zoo mooi geweest, zoo mooi als ie 'r nog nooit gezien had, zoo lief, zoo natuurlijk. Maar zijn leventje doordrong ze niet, en nog veel minder dat vreeselijk bestaan van 'n menschenmassa, waar ie 'r altijd wel van spreken wou. Als zij 'm sprak over mooi, dan was 't altijd zoo iets aparts. En nu dacht ie juist, dat de fijne ziel van 'n echt kunstenaar wel ontzaglijk veel moest voelen, moest mee lijên met zoo'n in donker weggetrapte massa, die aan al 't betere, aan alle levensgeluk gebrek had; dat zoo 'n ziel veel voedsel kon vinden voor z'n kunst, juist in die rampzalige kringen; niet alleen om te schetsen hun rampen, hun naarheden, hun platte, lage levensverzinkingen, maar daar tusschen door laten zien waar naar gesnakt wordt, hoe de maatschappij hen verdierlijkt, verlaagt, wegslingert als rotte wrakken, heele groepen, die hooger-op wilden, zooals hij dat verstond. Zou 'n maatschappij-hel, zoo geschetst, niet duizenden de oogen openen, als 't gedaan werd en gezegd en doorvoeld, ja, o zoo vreeselijk!... en dan gegeven in alle vormen meteen, hoe goddelijk hun streven is, hoe hoog ze willen, hoe zij eigenlijk zuivere ideaaldragers zijn; die menschen, die met alles in zich strijden voor recht en voor geluk en al wat mooi is en grootsch in 't leven. Of vond zij 'n aparte overdrooming van natuurbrokken alleen, uit één ziel, veel hooger? Nee dat idee kon en wou niet in 'm. En al had ie geen ziertje benul om iets te zeggen, zijn voelgewoel, dat, zoo zonder woorden, stil om 'm sloot, pakte, rukte en trok 'm naar alle kanten. Al konden de menschen van haar klasse die leiding hadden, dat allemaal veel beter, toch moest ie zich zelf bekennen dat ie de natuur verschrikkelijk mooi vond, zoo diep, zoo geweldig, samen met wat in 'm omging.

Zoo iets nog zei Eva heel kort, dien keer dat ie 'r 'n kwartiertje op de leege werkplaats weer gesproken had. En stil was ze toen naast 'm blijven zitten zonder te antwoorden. Hij had iets erg strak in haar gezicht zien worden, iets hards bijna, trekjes die apart haar

gezichtje vertrokken, en 't fijne half dichtknijpen van 'r oogen, wat 'r altijd zoo'n prachtige liefheid gaf, werd toen fronsen. Nee, dat kon geen verbeelding geweest zijn. Midden in was 'r weer geklopt en heel deftigjes had z'm 't partijtje rondistwerk teruggegeven. 'n Beetje onthutst weer had ie gegroet, was stilletjes 't kantoor afgestaan en had na dien tijd Eva niet meer gezien. Nu was er toch bangelijke onrust over haar houding in 'm gebleven, en z'n vermoeden waarom ze zoo stil was, schuifelde van de eene naar de andere veronderstelling, toen ie eindelijk tot besluit kwam dat ie op 'n meisje als Eva toch nooit vat kon krijgen. Doorhakken en bruuft zeggen dat ie 'r maar nooit meer over praten wou, durfde ie ook niet. Want zij, voelde ie sterk, had hem weer heelemaal onbewust aan 't werk gebracht; door haar liefheid zou ie zich weer heel krachtig gaan voelen, vol geluk en levensliefde. En dan, zag ie niet altijd haar, tusschen al z'n denken, strijden en worstelen in? Ja, altijd zag ie 'r in die heerlijke, koesterende zachte vriendelijkheid. Nooit zou ie vergeten den toon waarop z'm gezegd had: „zeg Eva”, met iets zoo lief-smeekends en angstigs dat ie weigeren zou, of 't raar indringerig vinden, met iets zoo zachts en zoetschuchters in 'r vraag, en toch zoo vol, gemeend en diep, dat ie 'r van geslagen stond, stom. Wat 'r toen in 'm geschokt had... nee, 't was goed dat ze 't niet merken kon. Hij moest van 'r af, hij moest; want hij zou dolheden gedaan hebben, als ze nog zachter en intimer met haar stem en haar lichaam naar 'm toegeschuifeld was. Dat voelde ie en daartegen moest ie opkomen, Want zij was zoo lief-goed, tegen iedereen, en in hèm gloeide iets veel hevigers als ie 'r zag en sprak, voor haar alléén. Nee, hij zou zich veel meer alleen aan z'n werk gaan geven, zich losscheuren uit rare illuzies, die 'm soms begoochelden, als ie 'r aan dacht dat Eva toch eens iets anders voor 'm had kunnen zijn dan 'n grillig, geheimzinnig vriendinnetje, dat wandelde bij hèm, met 'r gezicht achter 'n dubbele voile, en 'm altijd maar als 'n zonderlingen kwiebes bleef bekijken; vriendelijk en aardig, maar meer niet. Drong nu weer 'n ander gevoel in 'm op, dat ze misschien toch wel van 'm hield, meer dan ie durfde denken, dan zag ie zich-zelf als dwaas, brutaal, veel-eischend en vol dulle illuzies, die ie met alle kracht uit zich te rukken had; dan spookte en duivelde in 'm 't hatelijke weten, dat zoo'n dame toch nooit op hèm, nakende rot, verliefd kon worden. Zoo verblind rondtollend in eenzijdig geredeneer, vermoedde ie niet hoe Eva zelf leed onder die strakke, pijnigende beleefdheidsvormen, wèl begrijpend hoe verkeerd hij 't bezien kon, al stelde ze zich zelf gerust dat z'm later, misschien al heel gauw, toch meer zeggen zou. Want voorstellen, rechtstreeks, wat ze eigenlijk wilde en bedoeld had na de wandeling, durfde ze nog niet. Op 't moment nu dat Hein, verder van 'r af kwam door misleidende zelfredeneering, onrustige levenskansen, telkens terugschokkenden twijfel aan 't niet opene van haar sympathie door ingehouën gevoel, zag ie niet

dat Eva meer tot hèm genaderd was, legde ie haar zwijgen in 't vluchtig gesprek na de wandeling, verkeerd uit; zwijgen dat toen juist op instemming neerkwam, wyl ze àl dieper de kern van Heins ziel ging doorzien. En zoo ver ging nu z'n eenzijdig bekijk, dat ie niet eens meer kon beseffen hoeveel geweldige, zelfbeheerschende kracht, hoeveel reuzeworstelingen voor Eva noodig zouên zijn om hèm als kristen en vriend in haar joodsche omgeving te brengen, vrij, zoo als zij 't wilde.

Zoo gaf ie zich uitsluitender aan z'n arbeid, aan z'n werken, in den kring van z'n lotgenooten, wat 'm 'n rijk en groot genot was. En al wat 'm eerst aan leelijke karaktertrekken, tegenstrijdigheden, jaloeschheid zoo gehinderd had, liet 'm nu koud. Wat ie sterk wou, was in kontakt komen en blijven met 't beste in elk van z'n lotgenooten; ziend maar negeerend gebrekjes, ijdelheidjes en kibbelarijtjes, om 't edelste uit ze te halen voor den groei van 't socialisme. In personenstrijd mengde ie zich nooit. Spraken ze kwaad, dan keerde ie ze den rug toe zonder te preeken over lasterlaagheid, wachtend tot ie ze afzonderlijk op de eene of andere manier wel raken kon. Hij ging alleen óp in den gezonden volheerlijken, levenslustigen, en zonnigen arbeidskant van de propaganda, al 't gepeuter en geknoei van kliekige ijdelheidjes bespuwend. Voorgoed had ie in zich weggedrongen de neiging om te tobben over allerlei kleine, nare hebbelijkheidjes, die, als ze zelfs krasser uitbarstten, toch nooit voor hèm meer de goddelijke kern van 't socialisme konden raken; 'n ideaal, omdat 't werkelijkheid worden zal. Dan werd onder 't duistere gekamp met z'n fabriekswerk en slopleven, iedere nieuwe dag voor hem overgoten met vreugdelicht en opstijgend enthousiasme, met middenin de flonkeringen van z'n persoonlijke geluksherinnering aan Eva. Keek ie nou maar om, dan voelde ie de hoogste kracht die massa te begeistere, door z'n oneindig diep verlangen haar te zien afrukken de slavenkettingen, haar te zien schakel voor schakel vertrappen, om te vechten voor die vrijheid en verlichting die samen gingen met 't nieuwe, innigste geloof aan 'n betere maatschappij. Dan galmde voor hem óp 't vrijheidslied dat zoo klaar kon luiên uit de vreugdeklokken door hun wachters bespeeld, 'n lied, onverstaanbaar in z'n donderende klankuitstorting en machtige geluidswelling voor ooren die niet hooren durfden. Geen lied meer van gouden schitter-bekkens en zilverend flonkerende cymbalen, geen klagelijke droefenis meer van neergetrapte, verschrompelde vragers, maar 'n zang, wijd-machtig, galmend uit 't diepste begeerte-hart van 'n ontzaggenlijke proletarische massa, die over heel de wereld aan 't oprukken ging. En breed dreunde na in z'n ziel klankstroom van dat zwellende lied en altijd weer zong 't in 'm, altijd luider en heftiger. Nou stond ie midden in 't leven. Veel dat anderen te leeren hadden als socialist, komend uit hoogere kringen tot hèn, werkers, had hij in 't leven ondervonden, uit pijnigende ervaring en martelende tegenstelling. En heel 'n economische rij vraagstukken,

die voor den uit bourgeois-kringen tot hen komenden socialist theoretische levensvormen waren geweest en voor 'n deel zelfs altijd zouën blijven, had hij nu door folterende zwoegerspraktijk leeren kennen in diepsten aard. Zoo behoefde veel voor hem geen omschrijving meer. Midden in 't leven stond ie met z'n voeten ijzervast in den grond gestampt; bespiegelde ie niet meer fantasterig over toekomst, maar deed en handelde. En toch dacht, voelde, doorleefde ie met heerlijke warmte wat ie zoo goddelijk vond en bewonderde in de natuur, al wou ie niets meer hooren van apart zielsmooi, eigen droom-mooi, als dat kunstleven niet heelemaal geïnspireerd was op de verlossingsidee van de zwoegende menschheid in alle vormen, een massa die nu nog vastgeklonken zat in de ontzettingshel van ellende en gelukloosheid, in vale levensduistering. O, ja! laten ze maar opkomen, die nuchteren, die'm zouën zeggen dat ie ijlt, dat z'n geestdrift waanzin en z'n liefde ziekelijke overprikkeling was. Laten ze maar komen tot hem, pessimistische naturen, die 'm zouën beglimlachen om z'n vreugde, en 'm sarrend vragen of ie nooit gehoord had van de Smart, dien duisteren Satan, die 't leven vergalt, en dikwijls in de gestalte van weemoed, van klagelijk gejammer, of van onbestemd, diep heimweeverlangen vermomd, opdoemt tusschen de onschuld van diep-joelende, frissche levensvreugd. Hij zou ze antwoorden; hij zou ze laten voelen dat alleen zóó 'n geestdrift eerst leven laat, eerst zóó 'n liefde geluk geurt om de ziel. Hij zou ze laten schroeien aan 't vuur van z'n hartstocht, die alleen leefde voor iets dat 't hoogste omvatte. En daarin zou ie toonen te kunnen ontleden, te kunnen uitrafelen als zij; daarin zou ie zeggen met stille stem van eigen smart in al haar duistere gedaanten, die ie had zien schimmen in ziektewijken: daarin zou ie spreken van eigen weifeling en treurnis, van eigen zwartgallig gedobber en denkmoeheid. En hij zou spreken van hùn ziekelijkheden, een voor een, in verbijsterend fijne ontrafeling van hùn berekenzucht, hùn prikkelingen en hùn nuchterheden. Dat alles zou ie doen om zich te geven, uit te storten voor alles wat leefde, voor alles wat óp kwam marcheeren zijn weg nu. En deden ze 't niet, dan zou ie toch hen blijven zien als menschen die niet anders kunnen, gedreven door krachten in hen die ze zelf niet verstaan noch beheerschen; met onder hen veel die tot groote karakters hadden kunnen groeien, als andere krachten ze weer niet kluisterden aan egoïsme, bezit, standtrotts en vooroordeel, en 't noodlot ze niet gedoemd had blind te blijven voor 't heerlijk licht van nieuw leven. En dan mochten ze om'm schateren, gieren van lol dat hij, stumperig werkmannetje, heel den levenshorizon wou overzien; dan mochten ze om 'm dansen in wilden roes van ander bewustzijn, dat zij veel hooger reikten in uitingen waar hij blind voor was, — dat raakte 'm niet meer; zeggen zou ie 't, aangevallen eenmaal om dat enthousiasme en dat geestesleven. En dan altijd vond ie tijd om te wandelen, te peinen, blij zich-zelf verlost te hebben uit verward gewikkel van absolute denksels, waar ie eigenlijk nooit goed zich aan gegeven had. Z'n

eenzaamheid van vroeger nu was ie gaan zien als 'n stadium in z'n bestaan, noodig om dieper nog in de waarheid te dringen, hoe grootsch 't leven is in 'n vol gemeenschaps-ideaal, met ontplooiing van al-menschelijke krachten. Juist op die eenzaamheidswandelingen, dat mijmeren van z'n ziel in 'n oneindige ruimte, had ie de smartvormen van 't leven in uiterste fijnheid doortast, geheel beheerscht nog door z'n naïefste ideaal van anarchisme. Toen ie Zeelt leerde kennen, en z'n vrijheidsdenkbeelden telkens heviger stootjes hadden gekregen, was ie in diezelfde eenzaamheidssfeer gaan staan met nieuw woelende drukte in z'n hoofd, en z'n zielekreten waren gaan klinken, in de stilte; en uitgesnikt had toen alles in 'm. Nog was ie blij dat ie zooveel beroeringen had ondergaan. Want diep verafschuwde ie 't hartstochtlooze bestaan, 't rustig-zich-in-schijnkalmtevan-geluk-neervleien zattig tegen 't leven, glimlachend in meerderheidskracht, proevend zalige persoonsgenietinkjes en wijzere gemoedsrust. Dat haatte ie, en gelukkig was ie dat ie altijd wist die knullen te zullen uitstooten z'n heele leven lang, en ie rijker zou zijn dan de vadsige, patserige, kalme-gelukkige, die of geen innerlijk had, geen schokken voelde, of venijnige angsten en teleurstellingen verborgen hield achter 'n schijn van levenszalving. Niets betreurde ie van z'n vroeger leven, omdat ie eerst nu goed inzag hoe gevaarlijk 't was hersenschimmen als werkelijkheden voor te spiegelen aan 'n massa die direkt bestaan moest dóór bevrediging van levende, hevige behoeften aan alles. Hoe gevaarlijk de zotte onderscheiding werd tusschen individualistisch en anarchistisch kommunisme, die 't heele leven van de proletariërs in de war kon brengen, hun organisatie en hoogere vereenigingsidee moest verbrokkelen, vernielen door afbreking alleen, door hun ontkenning van elken positieven arbeid; met grijnslol bekeken door de bourgeoisie, die niets liever zag dan versnippering van krachten, juist onder de groote proletarische massa.

II.

Op 'n avond van de fabriek komend, waar ie weer voor 'n paar dagen aan 't werk was gegaan, den hoek omslaand van den Voorburgwal, hoorde ie sissen. Hij keek om en zag Rozalie. Geen reden bestond er meer om 'm te ontduiken. Wou ie toevallig iets op Eva zeggen, dan zou ie 'm smeren. Hij bleef staan wachten tot Rozalie, klein, lacherig-sarrend met z'n rooien kop en wild-zwarte oogjes, bij 'm was.

— Zoo Hein!... donders kerel, wat bi-jij gegroeid!... en wat heb 'k jou in geen tijd gezien! — kweelde z'n stem zacht-gedempt, vriendelijk.

— Ja! — antwoordde droog Hein, — 'n heele poos niet.

— Vin j't goed dat 'k effe mit je meega naa je kamertje? — vroeg Rozalie luchtigjes, maar met onderdrukte spanning in z'n

gezicht afwachtend Heins antwoord, — ik heb je 'n paar leuke nieuwtjes te vertellen.

Hein wou niet weigeren, plomp; hij had 'm zoo lang al genegeerd, en ook nou wou ie 'm den indruk niet geven alsof ie bang voor 'm was.

— Zeker kan je meegaan... maar lang mag je niet blijve... he?... want tege acht uur moet ik op vergadering zijn.

— Zoo zoo!... loopt meneer tegenwoordig zoo druk naa vergaderinge?... zoo zoo!

Onder Rozalie's schampere spot-zoo's waren ze 't slop ingelooopen, en inéens naar boven gewipt, Rozalie kleintjes achter Hols aan, bang, stoot-tastend in deur en gangdonkering.

— God-vergeef-me, wat 'n rotstank hier!... nee, zoo erg is 't bij mij nog niet! — schreeuwde Rozalie, achter Heins hielen aanstropelend in hakkenlawaaï, met één hand z'n neus dichtknijpend.

— Wacht, zet jij je nou maar neer op die stoel daar... nee, dáár in 't hoekie... wat?... staat 'r niks?... nou, wacht es... hê-je lucifers, Rozalie... hier... schuifel zachies terug... blijf jij daar maar effe staan, dan zal ik 't lampie opsteke.

En Hein tastte in 't donker naar de hand van Rozalie, die naar lucifers gegrabbeld had in z'n zakken. 'n Geelrooie flap lichtte op, kromp toen vlammetjes-blauw-geel inéén, 't donker hokje besche-merend. Hein was recht op z'n tafeltje aangelooopen om zijn lampje te krijgen, maar er stond niets.

— Verdomme! — vloekte ie, grommig-driftig grabbelend in duistere hoeken en scheeve balkinhammen, — waar hêt moeder nou weer dat lampie gezet?

Overall liep ie met 't flauwige waailicht van lucifers-vlammetjes, dat uitging door gebaren van drift-ongeduld, telkens haastiger aanstrepd 'n ander, rondscharrelend en pruttelend in 't stikdonkere hokje zonder iets te vinden. Rozalie stond vreemd-onzeker in 't nauwe zoldergangetje, vlak bij de trap, roerloos, doodsbang dat ie bij de minste beweging ergens af- of intuimelen zou.

— Nou, — zei Hein nijdig, — ik zie niks!... geen stoel is 'r ook!... moeder heeft zeker hier alles late schoonmake en niks op z'n plaats gezet... late we maar naa benede gaan.

— Bon!... loop dan nog 'n straatje met me om, wi-je?... en zeg dan effe benede, dat je over 'n kwartiertje éte komt, hê?

Weer wou Hein niet weigeren, omdat ie 'n zonderlingen klem in de stem van Rozalie hoorde, alsof ie 'm iets heel ernstigs te zeggen had. Even vloog er lichte angst naar z'n keel, alsof ie zich duizelig voelde worden met strakke-schrikduwen in z'n beenen. Want in de kersepit-oogjes van Rozalie zag ie 't valsch-venijnig lichten. 't Slopje liepen ze uit, den Voorburgwal op naar de Haarlemmerstraat. — Rozalie begon zacht:

— Morge kom 'k bij jou op fabriek werke,... ik heb 'n andere baas.

— Zoo?... op ònze kamer? — vroeg Hein, 'n beetje gebluft

door 'n rare vijandigheid die ie inééns voelde uit de houding van Rozalie, — maar ik bin ook weer verhuisd... naar dat ouê rôt-fabriek...

— Ja juist, daar... maar, op de derde, juist onder jou... We werke ook voor Bresser.

— Bresser?... kom jij dan bij Kalbach?

— Juist... dat wil zegge bij Màrk Kalbach... de eigewerkmaker, die twee knechte had weggestuurd en nou één nieuwe knecht maar bijneemt.... 't is verschrikkelijk slap... misschien voor vier dage werk.... ik heb nou twee maande stil gezete... armoe geleë... Enfin, jij hadt't niet beter... dat heb ik gehoord.

Hein was weer licht geschrokken toen ie den naam van juwelier Bresser hoorde. Om z'n neus was bleekte getrokken, en Rozalie deed net of ie niets zag.

— Maar 'n ander apropos... waarom zie 'k jou niet meer op onze vergaderinge?... Ze hebbe me wel verteld...

— Gut man, dat kan ik je 't beste zegge, hoor! — viel Hein barsch in, — zóó geheimzinnig hoeft dat niet!... Ik ben lid van de socialistenbond.

— Wat!... Is 't toch waar? — hilde Rozalie's stem in verbaazingsinnigheid, — godverdomme, hoe kom je zoo stom!

— Voor je verder gaat Rozalie, wou ik je ééns-voor-altijd zegge zie je, ... dat ik door jou niet beleedigd wil worde... ik ben niet meer 't weeke snotjongetje van vroeger he?... denk daarom... ik beleedig jou persoonlijk ook niet... doe je 't toch dan zal je 'n kwaje an me hebbe, dat verzeker ik je!

Strak-gedempt had Hein gesproken. Hij kookte van binnen, en bleeker wit was om z'n neus getrokken. Rozalie had plots uit z'n toon gevoeld dat er in Hein iets geweldig veranderd was, dat ie muurvast stond, z'n schuchterheid had afgedankt mèt z'n schuw ontduiken van meeninkje-zeggen. Hij voelde dat ie met heftigheid niets zou winnen. Toch wou ie 'm wat zeggen; zien, hoe diep z'n socialisterigheid zat, en of ie nog teruggehaald kon worden in hun kamp; zoo niet, dan zou ie'm toch eventjes leelijk smeren.

— Maak je vòòr alles niet kwaad Hols... want 'k meen dat st om zoo niet als jij 't opvat... ik maak je 'r zelfs 'n komplimentje mee... Ik vin 't jammer voor jou dat jij je door de socialiste hebt late lijme... en dàt vin 'k stom,... snap je?... niet jou, maar je-lijme-late.

— Nou ja, leg nou maar niet te zeurkouze... jij wou maar zegge dat ik bij juilie had moete blijve... nie?... toch vergis je je leelijk as je denkt dat ik me heb late plakke... Kijk, we hebbe mêkaar in 'n heele poos niet gesproke... wel?... Maar zooveel weet je toch wel van me af, dat ik me door de duivel met z'n moer nòg niet laat lijme.

— Maar Heeremetijd, nou is 't nog grooter raadsel!... wat hê je dan uit èige beweging met die luizige politiekers uit te staan?... je

weet toch warempel wel dat dié mense je allerminst vrij oordeel gunne!

— Ja, zoo heb ik ook 'n poos gedacht toen ik nog zoo onnoozel, maar nooit zoo nijdig-hatelijk was als jij, ... he?... nou heb ik gelukkig leere inzien dat we zonder die beschimpte politiekers niks wezenlijks zulle uitvoere... zie je... en an hande en voete gebonde blijve... ik heb leere inzien dat jelui desorganizeere van zelfstandige arbeidersgroepen verderfelik is... Ja, lach maar... je lulderij van vroeger heb ik onthoue... he?... en je lache ook... maar nou praat je me niet licht van de stok, daar kè-je donder op zegge!

— La, la, la, draaf niet zoo door mannetje!... want waarmee bewijs je, dat dat zoogenaamde vereenige niet alles in de arbeiders verpest?... àl z'n onafhankelijk gevoel als persoon, als weze?... Hê je dan nog niet onmiddellijk gesnapt dat ze daar bij juilie scharrele en lolle met de vrijheid?... alles is lapmiddel, stopmiddel!... lees wat onze kampioene zegge, diè vechte voor vrijheid van elk individu op zich zelf... Want, dat snap je toch wel, zonder vrije individue is 'r geen betere maatschappij mogelijk... Daar bij juilie brenge ze met hun dwang, met hun vuile discipline weer hazeharte in de arbeiders... make ze weer kruipende, likkende slaafnature, ondergeschikt en stomp zoo als ze nou nog zijn!

Hein had kalm Rozalie laten uitspreken; z'n stembekoring was dood voor'm; niets zag ie in 'm dan 'n verblinden, hatenden vernietiger, die dol doordraafde op enkele stokpaardjes binnen eng redeneercirkeltje.

— Ja kijk es Rozalie, ik vin 't eigenlijk 'n onfrisch werkie, om zoo loopend 'n straatje op-en-neer zooveel gewichtige dinge te babbele... zie je... en elkaar van dit en van dat wat te luchte... wat?... Jij en ik, wat hebbe we in te brenge, of we wel of niet hier doorkakele... Wat de massa doet, daar moet je naa kijke... De tijd is voorbij dat 'n demagoog ons 'n richting in stùurt... En zie je, om je de waarheid te zegge, ik zie geen nut in dat gebabbel zoo over en weer... he?...

— O, zoo, meneer wil zich d'r af make! — spotte Rozalie, venijnig tegen 'm opkijkend.

— Dat lieg je kerel!... en daar za je te drommel 't tegendeel van ondervinde als je maar eenmaal op de fabriek bent... daar kè je donder op zegge!

Woedend was Hein uitgevallen, woedender dan ie wou, en minachtend had ie op 't kleine duiveltje neergekeken. Maar hij wou zich nu eens niet laten onderbreken, en nou zou ie meer zeggen. Kalmer dan eerst en streng, liet ie 'm voelen dat 't'm niks moeilijk zou zijn al dat gezanik over persoonlijke vrijheid uit elkaar te rafelen, haarfijn. En onder 't oog bracht ie 'm, dat Rozalie wel wist dat ie nog wel onder zijn voorlichting alles had gelezen van Réclus, van Bakounine en Kropotkine, van kommunisme en individualisme; 'n heele stapel anarchie, en dat ie toen 'm altijd zei dat ie 't zoo goed begrepen had.

Onder 't spreken ademde ie weer vrijer, en terug leefde ie weer den tijd van extaze. Hij liet Rozalie nog eens hooren hoe prachtig ie veel daarin gevonden had, zoo grootsch, zoo edel bedoeld; maar ook dat ie de individualisten nooit had kunnen luchten. En voort ging ie, vuriger:

— Maar dat daar gelate, ... jij wist, en dat hou ik ook nou nog vol, dat ik me in de verste verte niet durf mete met al die geleerde lui, zie je, ... met hun kennis en beschaving ... maar, maar ... de grond van hun leer, zie je, ... de menschelijke idee er in ... goddikkie, ... daarover oordeel ik nu wel ... dat is iets waarover ieder arbeider nog veel beter kan oordeele, ... dan 'n geleerde ... nog veel beter zeg ik 't kan voele ... Zie je, die grondidee heb ik in m'n gedachte aan alle kante gedraaid en gekeerd en niet zoo-maar weer es getoetst an andere boeken weer ... o jé nee! ... ik wou 'm in de werkelijkheid zien oplossen, ... onder de lui zèlf die 't hardst schreeuwde, snap je ... zooals 't in hun boekjes of brochuretjes stond, ... die vrijheid en nòg es persoonsvrijheid van de dake afriepe, begrijp je? ... En toen, Rozalie, heb 'k allemaal malle tegenstrijdighede gezien, goddorie ... van die dolle, onware dinge, valsche, karakterlooze naäperij en grootdoenerij ... Ik heb de ergste dwingelande zich voorstanders van de hevigste vrijheid voor ieder hoore noeme, schetterend, zie je, stuitend brutaal, begrijp je? ... Kortom, zie je, daarover wil ik nou allemaal niet prate, maar wel heb ik geleerd dat mensche als Kropotkine en Réclus en nog zoo'n paar, dat dāt allemaal heel edel denkende menschen binne ... maar dat ze toch 't leve van de arbeiders niet kenne, zie je in d'r diepste behoefte ... ja lach maar ... dat ze niet staan in die kringe waar wij uit gegroeid benne ... met alles in ons, ... dat ze wel mooie theorieën uitspreke en voor zich zelf an de verwezelijking wel geloove, zie je, ... maar dat òns dat geen stap verder brengt, omdat ze niet gegrond zijn op ons echt menschelijk bestaan, begrijp je ... En zooveel meer nog ... Ja, kijk me maar spottend an ... dat raakt me kouê kleêre niet ... wat ik zeg ken ik bewijze ... En alles heb 'k zelf overdacht en nageleefd en gezien dat ze toch de neiginge van de mensche niet kenne en de massa voorbijzien voor de enkeling ... Dat zijn rare gebreke en daar bestaan heel geleerde woorden voor ... Maar ik zeg 't zóó, zie je ... en 'k weet dat 't niks bijzonders is, maar toch waar ... Ik heb zelf alles uit m'n eige kring nagegaan he? ... en toen gezien hoe gevaarlijk en valsch die leer van jullie is

Zelf wond ie zich op Hein, en z'n hart voelde ie bonsen onder z'n woorden. Maar toch was ie blij dat ie Rozalie kon zeggen waar 't op stond. Nog praatte ie door, zei 'm ronduit wat al laaghartige streken ie wist van dien troep die zoo met vrijheid schermde, en op 't eind nijdigde ie nog even scherper, dat ie wel wist hoeveel slag hij en z'n kameraden er van hadden om heele bedoelingen, heele zinnen van de socialistes te verdraaien, te verminken, maar dat ie 'r niks om gaf en zich niet zou laten verstrikken in 't verwarringsnet waarin ze hem wouên pak-

ken. — Moe hield ie op, vergetend z'n eten, z'n vergadering, Rozalie alleen ziend, 't liefdeloos afgebreek van dien halstarrige, die niet kon dulden dat men z'n geestdrift en zijn levensgeluk gaaf hield.

— Tiens, tiens!... ik geloof dat je uitgerateld bent! — begon langzaamjes-sarkastisch Rozalie, die gauw had ingezien dat Hein voor zijn anarchisme heelemaal verloren was, en nu z'n drift, eerst gesmoord in zachte lokpoging, wou luchten, — jammer maar dat je mirakelsche onzin zoo boveop drijft... Stel je voor!... Nee, 't is om te giere!... de anarchiste zien de massa voorbij voor de enkeling!... wat 'n stumperig gebazel!... nom de dieu, kerel wat bi-je pinter... 't verbaast me dat je nog niet op de proppe bint gekomme, zooals al je pieterige socialisies, mit citate uit ekonomie van de heilige meesters,... zooals al die stommerike bij jelui arbeiders, die effe 'n beetje leze en rekene kenne, en een paar pond brochuretjes geslikt hebbe!... en waar ze kenne, vertaalde brokke wijsheid luchte!... en net als de echte, maar raak snorke en ophakke van bovebouw... en onderbouw... en produktieverhoudinge... en ideologie en burgerlik... en god-betert, heel wijs lulle over meerwaarde... en verbruikswaarde... en ruilwaarde!... lamlendige sukkels, nabauwers en oplikkers van 't uitgespoge duitsche goedje!... god-betert... met 'n air alsof 'r één sprankie van haarlie eige uilskuikerig kwiebes-verstand bij zat!... Apekool, daar kê je donder op zegge!... nom de dieu, ze zijn waard dat ze be-tyrannizeerd worde,... dat tuig!... die lammelinge!... die kuikens!

Rozalie bonsde telkens onder 't loopen met z'n klein lijf kwaadaardig tegen Hein op, soms in nijd zich vergetend, bijna voor Hols' voeten struikelend. In woeste gebaren sprak ie door, zich opwindend. Nu was Hein de kalme, de bewuste, die onder Rozalie's geraas overal de straat rondkeek, zich bewaaien latend door 't woordgebulder dat nu tegen wetten en nog eens wetten ging.

Eindelijk kon Hein 'r wat tusschen wringen:

— Ja, — zei ie zacht, -- jou schelde geeft geen bliksem,... en... enn... nou za je nog nijdiger worde als ik zeg dat ook i k heb leere inzien wat 'n ontzaglike kracht er in wette zit... niet met reaktionnaire, maar als ze goed veranderd worde, met proletarische kracht... zie je... Ja, daar wíl je niet an, hé?... Wette die ons nu verzwakke, zulle 't later de bourgeoisie doen.... En geweld, geweld!... Och, dat roep je niet in de wereld op door d'r over te schreeuwe... snap je... al dat revolutiegekraai wordt onzin, kroeggewawel... als je alles maar goed nagaat... Niet juilie, maar de socialiste zijn de revolutionaire klasse in merg en been... Bij juilie goochele ze met woorde... alsof woorde en geweld alleen revolutie make... Weet je wat revolutie is?... de arbeiders te verlichte, beter bestaan... kennis te geve... En niet zoo los maar schoolkennis, maar bewustzijn van hun klasseleven,... he?... opwekking van hun sociaal zijn, en daarbij ontwikkeling van hun

kop... Als ze dan vertegenwoordigers naar 't parlement sture... jonge, dat ze dan zelf kenne zien hoe er voor hun belange gestreeë wordt... en dat uit hun midde zelf zulke vertegenwoordigers moete komme... Verdachtmakinge, laster allemaal dat ze niks doen, zijn gemakkelijk rond te strooie natuurlijk... he?... en blinde ooge, die dichtgesmete zijn met vuil en zand, is gemakkelijk voor te houê wat 'r niet gebeurt...

Hein moest even uithijgen; hij voelde weer 'n zeg-vuur in zich branden, onverschillig tegen wie nu. Er zat kracht in z'n stem en hamerend beukte ie voort. Rozalie luisterde maar half en verzamelde onderhands denkbeelden om 'm straks inééns 'n douche te geven dat ie druipen zou. Zoo kon Hein nog doorgaan, omdat ie vooruit ook gezegd had dan alléén z'n meening te zeggen als ie 'm niet zou onderbreken.

En alles om zich vergetend, in 'n heerlijk opwindende zekerheid van zuiver-iets-verdedigen-tegen-valsche-voorstellingen, gloei-lekker van binnen, gooide ie Rozalie weer voor hoe ie dat anarchistische ideaal razend gevaarlijk en vijandig tegen de arbeiders zag ontwikkelen. En ontleden ging ie z'n schijn dat 't nog veel hoger leek dan 't socialisme, veel idealer, vrijheid voor alle mensen, vernietiging van alle tirannie, verbroedering, opperste rechtvaardigheid predikte, maar dat, als men maar achter de schermen zien wou, de larie heel gauw voor den dag kwam en al dat mooie omwisselde in haat, venijn, barstende jaloezie en laster; die paar werkelijke edelen en dwepers niet te na gesproken.

Nee! — ging ie voort, opgewondener, inniger, — 't anarchisme is geen kroning van ieder mensch.... lak, larie, dat zeg ik!... al stelt 't ook de persoonlijke vrijheid als hoogste ideaal... Integendeel, 't loopt uit op 'n verkrachting en verlaging van je karakter, je natuur, bij elk mensch ommers,... en daarom zal ik overal helpe verspreie, waar 'k kan, de volstrekt niet nieuwe waarheid, maar iets dat toch heel veel lui nog meene,... zie je... watte?... dat 't nog 'n mooiere, nog hogere vorm... zie je... iets heiligers is dan 't socialisme, begrijp je, zoo iets als 'n voortzetting van dat ideaal, maar... integendeel zeg 'k... dat 't lijnrecht tegenover ons gaat staan in alles...

— Nou breekt me klomp! — viel Rozalie er driftig tusschen in, — voor dat je straks zei niet te wille lulle... sta je 't me nou aardig te doen... verdomme... godverdikme wat 'n worde!.. Nou, ik zeg je dat je van 't heele anarchisme niet dàt begrijpt,... de heele boel hê je verward in je opgenome en net zoo mirakel verward door je kop late spele... Wij individualiste zulle geen solidariteit voele!... maak me 's lekker... toêê... Maar vergeet niet maatje dat 't bij jullie maar worde zijn... sacréju!... jelui spreke 't woord gemeenschapsliefde maar uit, zoo gemakkelijk as 'n bakker z'n broodjes bakt... en 't mooiste komt nog... Met al dat gemier make jullie van de arbeiders weer slavekarakters... Juilie lulle maar

wat over de grond... de machines, de arbeidsmiddele,... sla toe... de fabrieke, sla toe... en dat dat allemaal in hande mot komme van de arbeiders zellef... pak àn... die dan op hun beurt regeerinkje gaan spele... op Sint-Juttemis zou 'k zegge... Natuurlik, want zij zijn immers de staat! boe! boe! an m'n elleboog maatje... Krijge ze dan volle loon?... Kâ je begriipe,... bijna... Eerst voor de ambtenaarskliek die jelui bebaze en geméééééenschap... en dan de volksregééééring... Jonge, jonge, dat zal me 'n janboel worde, 'n pàn!... Nou motte de schaapies eerst warm gemaakt worde door algeméééén stemrecht... nou stoot je ze op en je striemt ze naar de stembus,... en nou loopt de wereld op z'n end, hard gaat ie!... De heere zitte op d'r kont deftegies in de Kamer.... en ze lulle van-heb-'k-jou-daar... pootjes geve,... hoedje afneme,... vriendelik lachie,... smoeltjes trekke... En de arbeiders sulle rond... Enn... ennn... 't mooiste van de grap is... de arbeiders magge stemme,... in naam van de vrijhèid... Maar ze motte nieuwe meesters dulde... die hùn bevele, hùn voorprate,... die zij moete nabaue... Gods-kristus wat 'n zoodje!... En dan worde de stumpers afgericht en opgedreve... hier héén, hier héén, daar heen!... nieuwe leuze, nieuwe meesters... allemaal lood om oud ijzer... de heele keet van konservatieve en liberale meneere, socialistische meneere, met veel drokkie en „verlichting”... Nou ja,... dat kenne we en als ze 'r effe kans toe zien, worde de arbeiders, die hùn kop opsteke, weggetrapt.... Bravo!... Enne... nou benne ze in de waan gebracht dat zij later, of haarlie nageslacht heel wat beter af zijn... Maar waar blijft de vrijheid!... 't ik in de mensch?... al wat ommers persoonlik in je zit, wordt d'r uit getrapt... De een huichelt liefde voor de ander, maar inderdaad gunne ze zich 't licht niet in de ooge,... En dat begint nòu al, en alles in naam van die snoezige, maagdelike juffer gemeenschapsliefde.... Iedereen drukt z'n vuile bek op haar onschuldig snoetje... iedere vuillak... Abah, om te kotse! àjakkes!

Achter hun kwam 'n zware kar aanbolderen, die Rozalie's woorden verdoofde. Vlak langs Rozalie reed voort de wagen; nou kon ie even uitrusten. Ook hij voelde zeglust; 't kookte en borrelde in 'm van drift dat die snotjonge 'm pas zoo sarrend kalm had willen smeren. En misschien was 'r nog iets aan 'm te doen ook. Nu ging Rozalie heftiger voort, dat heel de socialistische klik alleen door fraze z'n treurig leventje kon volhoûen. En verder wou ie beweren dat de leer niks om 't lijf had, z'n eigen kuil zou graven, omdat 't 'n overplanting was van den wil van 'n groep regeerders, die, al worden ze door 't volk gekozen, toch, en nog erger dan nou, de baas zullen spelen. En dan zei ie vol hartstocht, met z'n mooiste kweelstem, dat 't socialisme niks dieps, niks grootsch begeerde; dat 't alleen verlangde slaafsche karakters, onderwerping, en dat 't verst wat 't wou was: verbetering maar geen omverwerping van den maatschappelijken rotboel.

— Juilie staat, maatje, wordt 'n wangedrocht, ... 'n karikatuur van wat wij wille... demagogisch in merg en been... 'n kliek..., dat zie je niet hè... In juilie staat zulle de mensche flauwe, walgelijke, karakterlooze lummels worde, bah!... of ze zulle opstaan en zegge en eische wat wij nù al eische... Ook bij juilie komt de handigste er boven òp, en zulle d'r bestuurders zijn die de lakes uitdeele, da's duidelik... an nichies en neefies... Alles zal blijve als nou wat 't gezag betreft, ... maar ergeliker nog, lammer, gemeener... En wat zulle juilie slaafsch te gehoorzame hebbe... nom de dieu!... ça sera une société!... En de vrijheid, 't hoogste goed van de mensch, raakt onder de morsige poote van juilie baantjesjagers vertrap... bref!... nou nog juilie likkers, zoolang ze juilie noodig hebbe... Wat zal die maatschappij stinke van stijfheid en bedilzucht... Jonge, jonge, wat 'n janboel, wat 'n pan... alle macht an de staat, nieuwe afgod, épatant!... nom d'un chien, wat zulle juilie die zweep, nou-e-ris met half-zijê koordjes, voele strieme!... geniepiger dan de knoet van de Tartare... O! laat 'k 't je zegge kerel!... ik háát, ik vervloek jelui gezagsidéé, jelui verpèsting van persoonlijke energie en wil.

Rozalie hijgde 'n oogenblikje; z'n gezicht stond woest en alles beefde aan'm van drift. Hein was al kalmer geworden, voelend stelliger de malligheid om zulk loshangend, verhit, hakkelig gepraat te bestrijden. En toch, omdat ie zich zekerder van z'n antwoord voelde en telkens 'n klap had gekregen als ie 't socialistische ideaal zoo zag door den modder sleuren, toch wou ie nu niet afbreken.

— Pas, Rozalie, zei je me zoo deftig dat ik me niet kwaad moes make, ... nou zeg ik 't jou... Je drift legt je zeker zooveel onzin-nighede in de mond, die je nog hooger wou opstapele, ... naar 't schijnt... Waarachtig kerel... ga je gang, mij hindert 't nie meer... Voor 'n paar jaar zou 'k gegloeid hebbe voor zoo 'n speech... en zoo 'n vrijheidsleus... nou blijf ik 'r koud voor als steen... Natuurlijk denk je nou bij jezelf: dat komt omdat ie 'n slaafsche natuur heeft... Ga je gàng... Alleen denk ik, en dat kan 'k ook bewijze, dat jij 'r erger an toe bent dan ik, ... he?... Want jij bent 'n woedende slaaf van je haat, je hartstocht, je verblinding, ... en dat idee-fixe van „de vrijheid”... ik heb nou geen trek daar apart nog meer van te zegge, maar door juilie optrede tege 't socialisme en de verbrokkeling van ons vereenigingsleve... zie je... door juilie gewroet en geknaag an onze beginsele, door juilie valsch verdraaie of door ze half of heelemaal niet tot recht te brenge, ... zijn juilie onze èrgste vijande... Ik voel 't dolle om jou tege te spreke, watte?... en toch kan 'k 't niet van me verkrijge te zwijge... he?... omdat je wel snapt, nie... maar niet snappe wil... wat de socialiste wille!

Rozalie was even stil blijven staan en keek 'n donkere steeg in. Hein sprak door. Hij vond, dat hersenschimmen als bereikbare dingen voorstellen veel gevaarlijker is dan te zeggen op werkelijkheden dat ze hersenschimmen zijn. En hartstochtelijk bewees ie Rozalie, zachtjes voort- en teruglopend, met telkens tegen-elkaar-aangebons

van hun verhitte lichamen, dat de anarchisten niet begrepen, dat wàt de socialisten willen best gebeuren kon, moèt, omdat zij geen scheiding maken tusschen politieken en ekonomischen gang van de maatschappij en hùn kamp geen geweld vooropstelt, al is revolutie niet buitengesloten. En nog eens wees ie er op, dat zij beginnen met de maatschappij te verbeteren en tegelijk de arbeiders meer rechten te geven; dat zij door die vervormingen nieuwe krachten ontplooiën onder 't proletaritaat zelf, versterkend met heerlijk besef van kracht den wërker, zoo goed als de heele gemeenschap. Zeker stemde ie in dat zij den arbeidsdag willen verkorten, wettelijk, dat zij willen vechten voor staatspensioën, voor algemeen kies- en stemrecht, alles met behulp van 't stembiljet, waardoor ze telkens nieuwe eischen stellen kunnen, maar meteen komen ze op voor betere levensvoorwaarden in alles.

— Zoo, — ging Hein voort, — geeft de ontwikkeling ommers zelf de wapens om te vechte nie... en om 'r boven òp te komme... Juilie woest begeere brengt ommers geen resultate... Men vindt juilie intressant... he?... soms dolhoofdig, maar vrees hebbe de bourgeois toch niet voor juilie.... Bij juilie is nergens 'n spoor van gemeenschappelijke arbeid of ideaal kommunisme dat iets werkelijk menscheliks heeft,... d. w. z. leelik gebrek aan kennis van menschelike karakters... zie je... en nou zeg ik 't nog es ronduit,... buiten de paar heel edele nature onder de anarchiste... buite 'n enkele... zijn de meeste laffe krijschers... die van de dake schreeuwe: „alles gelijk”, maar als je maar naar hun portemenée wijst, schrikke ze al.... Engeltjestheorie kenne we niet... en duiveltjestheorie nog minder.... Maar zie je,... ik spreek zoo beslist nòu, omdat ik hier en daar al wat beleefd heb en gezien... en donders, donders! wat 'n laffe, vuile broekies heb 'k ontmoet onder die idealiste,... die o zoo schreeuwde dat de kommunistische maatschappij best inééns ingevoerd kon worden hê... als eerst de bourgeois-boel en de gezagsmensche maar op hun ziel geroffeld zouê worde... een twee drie... Maar de socialiste zijn wijzer; ze geloove wel dat de mensche betere kieme in zich hebbe,... minder zelfzuchtig zulle zijn,... nie?... maar engeltjes make ze niet van ze... Als klasse alleen kan je overal zien dat ze 't edelste streve hebbe, dadelik mogelijk.... Nou spreek 'k nog niet eens van juilie individueele anarchiste...: dàt zijn de gevaarlijkste voor de sociale gezondheid van de arbeiders... Wij zijn eerst gelukkig als de massa gelukkig is, of beter bestaan kan ten minste.... en daaruit al hooger en hooger bewustzijn krijgt van 't recht...

— Och wat! — hakte Rozalie woest af, — wat lul je van geluk... Jawel, juilie kenne de mensche gelukkig make... wat 'n inbeelding... laat na je kijke zeg!... Juilie kenne ze wijs make dat 't zoo wordt,... maar juilie staat... wacht effetjes... daar zwijg je over!

— Zoo, waarom?... die staat is geen schrikstaat zooals jij 'm

voorstelt... Nee ouê, daar hê juilie mirakel slag van om iets te verdraaie... Die staat is toch gegroeid uit de gemeenschap zelf... Klasseverschil wêg, kapitalisme wêg, overheersching en uitbuiting wêg... geen baze, geen knechte,... of allemaal knecht om beurt, of allemaal baas om beurt,... de produktiemiddelen van zelf gemeenschappelijk eigendom... en al 't gedroom van vrijheid, en nog es vrijheid, hoogste verheffing van 't Ik,... over gelijke verdeeling van genots- en verbruiksmiddele,... nou-ja zeg... allemaal pure onzin,... al dat gepraat werkt ommers ontzenuwend op de werkelijkheid in, die de arbeiders toch voor ooge moete houê... wille ze niet heelemaal tuimele.

Er was even stilte tusschen de heen- en weerloopers. Nijdig-koppige wrevel wrokte in Rozalie, maar Hein dacht voort en vond zich gelukkiger aldoor weer dat ie nu naast Rozalie zoo zichzelf durfde zijn zonder hakkelen, zonder veel moeite uitsprekend wat ie verwerkt had en doordacht, honderden keeren weer. Wat blij was ie dat ie niet meer vasthield aan dat denkbeeld: waar ze later naar toe gaan, de menschen. Dat kon 'm niet meer schelen. Hij had geen bespiegelingen meer noodig over de toekomst, maar daden in 't hêden. Eerst wou ie zich nou uitsluitend geven aan die ongerechtigheid van deze maatschappij. Nu, nu, in stilte, voelde ie weer hoe door en door vals en illusoir die redeneering van Rozalie was, dat gelijke genots- en verbruiksmiddelen eerst de ware levensvrijheid brengen zouden. Dat was nou ziekelijkheid en kon éerst, zooals ie zelf in Mill gelezen had, als alle menschen veel edeler waren, veel broederlijker, inniger en minder hebzuchtig. Nu moesten ze werken; dât alleen kon ze in leven houên. Iedereen zou z'n werkneigingen kunnen volgen en alles zou toch gedaan worden; 't vuile werk net zoo goed, als de machines dat niet afkonden. Gelijke rechten op verbruiks- en genotsmiddelen zouên nu nog de arbeidsprikkels verlammen, weer vreeselijke laagheden veroorzaken en individueel anarchisme onder de luiste naturen brengen, weer leiden tot 't moorddadigste recht van den sterkste. Nee, de socialisten zouên geen gevangenissen bouwen en de slechten zouên heel anders gestraft worden als nu; heel anders; heelemaal opgevoed en geleid als menschen met innerlijke zwakheden. En wat gaf 't 'm nû daar aan te denken; was dat weer niet bespiegeling? Moest je dan altijd dien weg opgedrongen worden als j't met 'n anarchist aan den stok had? Dat spitsvondig bekletsen van gelijke loonsverdeling, arbeidshoeveelheid en bekwaamheid er buiten latend, was dat zorg voor heden? Dat zal de socialistische maatschappij zelf wel beslaan, en komt er eens zoo'n hooge kracht en edel bewustzijn in de menschen, dan zal ook dât uit haar geleidelijk groeien. Maar hij zou zich niet laten afvoeren van de rechte lijn. Wat was alles in 'm veranderd, vastgegroeid, in den tijd dat ie Rozalie niet gesproken had. Hij zou alleen blijven kijken naar de werkelijke behoeften en meteen de punten van de leer theoretisch in zich verscherpen.

Nee, hij kon niet alles zeggen weer, nu; te nijdig, te valsch was Rozalie, te spottend. Maar wat had ie toch gebazeld van staatsdwang! 't Volk zal regeeren; 't volk zelf zal besluiten in wetten vastleggen, en de gemeenschap zal zorgen dat ze goed zijn. Ja, in zoo'n staat zouên eerst zwakken, zieken, ouên van dagen en kinderen gelukkig verzorgd worden zoo als 't menscheijk behoort.

Nog bleef zwijgen hangen tusschen hun tweeën. Rozalie die den stumper in Hols beklagde, en 't jammer vond dat zoo'n kerel nou ook tot de parlementaire raddraaiers was overgegaan, wou juist iets daarvan zeggen, toen Hols weer voortging, als 'n vervolg op z'n eigen gedachte:

— Nee, kerel... jullie bouwe niet, jullie herstelle niet.... jullie kunne alleen beknibbele, vitte,... zie je... jullie grijpe nergens in... en dat gepraat over dynamiet... waar blijve de bomme... Nee, dat is allemaal kroeg-anarchisme, kroeg- en vergadering-moed en kroeg-gevloek... En waarom leef jullie eigelik nog in die rotte maatschappij?... Elk middeltje dat jullie niet gebruike... zie je, persoonlik!... om de revolutie op te wekke,... is 'n bewijs dat jullie eige leventje je toch nog veel te lief is... Jullie, schrijve, schrijve, maar doen!... Zoo'n twintig jaar an je schrijftafel halve gare op te hitse... en te schrijve van revolutie, is zoo kwaad nog niet... als 'r 'n lekker kopje koffie naast je staat te dampe... Waar is de daad?... Omdat jullie op stuk van zaak toch veel te laf zijn,... wat? toch oòk beunhazerig!... Zijn 'r bij ons kletsers met woorde, kletsers over bovebouw, onderbouw,... zooals je 't noemt,... goed.... als ze maar toone dat ze 'n beetje begrip hebbe, zie je... Ja, bij ons is 't 'n plicht na te gaan hoe 'n mensch komt te staan tegenover de gemeenschap en verdikkeme... daar stelle jullie die malle leus van verbroedering... en nog ereis verbroedering tegenover... hoewel jullie de arbeiders die niet meegaan met jullie algemeene werkstaking of zooiets, wel de oore zouê wille afsnije... Nee, wij zien in dat iedereen 'n beetje moet inschikke... met z'n „vrijheid”, om d'r wille van de gemeenschap... zie je.... En wij prente in ieder arbeidershart.... kijk vooral om naar 't geluk van je naaste... dat alleen zal ook jezelf gelukkig make,... omdat ook naar jou wordt omgekeke... Ook egoïsme he? Maar laat 'k maar zwijge nou.

— God, voor mij kâ-je nog wel blijve doorzanike! — zei Rozalie sar-spottend weer, — wat je zegt is zoo oûbakke, zoo onwaar en wordt zoo likkebaardend herhaald door je heele rommelzooi dat....

— Maar te deksel, wat bî jij toch 'n nijdas!... heb ik gezegd nieuws te vertelle?... dat kan niemand... als je daarover begint... dacht je soms dat ik oorspronkelijke gèkhede wou zegge... oûe kost bij, natuurlijk, maar waarvan je toch, al heb j'm nog zoo dikwijls gehoord, 't ware niet van begrepe hebt,... of niet wil begrijpe... Als j't maar uitzegt met eigen temperament... is alles gloed-nieuw... Denk je soms dat jij nieuws voor me zei?... kâ-je denke!

— Nou, 't zal nou je tijd wel zijn, maatje,... we spreke mêkaar nog wel es nader... Ik moet 't eerlik zegge, ik heb an je gewonne... Jonge, jonge,... eerst zoo stom-bleu alsof ie niet tot drie kon telle, en nou heele speeche... ze verstaan 't bij jelui... 'n vierduitstuk in de mond van de automaat, en hij dreunt heele lessies op... godverdikke me... épatant!

— Toch nog niet zoo als Veeges, hè?... die je me toen-d'r-tijd angesmeerd hebt, wel?

— Zût alors!... Zeg ereis maatje, ik moet mor'ge terugkomme bij Bresser... vandaag was 'k op kantoor... ka je soms mee morgenochend? — vroeg Rozalie Hein weer zacht, met kweelstem-volte.

— Morge heb ik niet te levere... we hebbe niks van Bresser in huis, en over 'n paar dage hebbe we af... Maar waarom moet jij dan terugkomme?... jij hoort toch nie te levere?

— Raakt jou niet... ik kon nie geholpe worde..., ik geloof dat de juffrouw ziek is... z'n dochter die in de zaak is... An de deur stond angeplakt op 'n klein briefie: „Verzoeke zacht te loope en niet te schelle.”

— Wie!..., Juffrouw Eva! — beefde zacht-onvast de stem van Hein ingehoûen-angstig.

— Ik geloof 't wel,

Ze waren weer bij Heins slop. Al z'n strijdlust was weggezakt in'm. Er was 'n loodzwaar gedruk op z'n borst gaan pletten; angst en 'n vaag voorgevoel van iets onverwacht-ergs dat ie hooren zou.

— Nou, salut! — zei Rozalie, teruglopend weer den Voorburgwal op.

Met zware volte, zonder eetlust, liep Hein ineens door naar de vergadering, om Zeelt te zien en te hooren of Eva wêrkelijk ziek was.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van Zeelt had Hein op vergadering gehoord dat juffrouw Eva plotseling heel naar was geworden; pijn in de borst met hevige benauwdheid. Ook Zeelt wist 'r niet veel méér van, maar dàt tenminste had ie gehoord op den winkel van Rozijn, die juist bij juwelier Bresser was toen de dokter geroepen moest worden. Thuis en de paar dagen dat ie werkte op fabriek, was Hein een en al onrust. Elke vijf minuten wou ie weten hoe 't met Eva was, en nergens kon ie iets zekers van haar hooren. Al 't zich van haar àfdenken was weggevaagd in z'n hoofd, nu 'r angst-drang zat in z'n ziel voor haar toestand. Als 'n dooie pier, verbleekt-stug, zat ie te werken, star voor zich uit, tusschen al z'n geploeter alleen ziend haar kopje op de kussens, bleek en stil, rondkijkend haar mooie

kamer, waar ie eens, in 't voorbijgaan naar den winkel, door 'n deurkiertje voor was blijven loeren, en waarvan ie altijd 'n vreemden, blijmakerigen herinneringsgeur bij zich gehouën had. Vroegen z'm op fabriek waarom ie zoo stil was, dan wees ie naar z'n hoofd, alsof 't koppijn was, om van 't zeurige gevraag af te zijn. Maar koorts had ie, dat voelde ie zèlf aan huiver-hitte en kou-rilling tegelijk door z'n lijf. 's Middags kon ie 't niet langer uithouën, werkte ie dubbel, ademloos om wat doppen voor te komen, snakkend ernaar even op straat te zijn. Dan liep ie den kant van Eva's huis op, in z'n verlangen 't noodlot vreemd-dwingerig te willen zien bukken voor zijn wil, eischend bijna iemand van den winkel tegen te komen die 'm iets zeggen kon van Eva. Maar niemand kwam. Dan draaide ie voor 't huis in 't rond, of ie maar brutaal-weg zou aanbellen en vragen hoe ze was. Wilden z'm afsnauwen dan zou ie 'r koel onder blijven, omdat ie 't toch voor Eva alleen deed. Maar vlak bij de stoep van 't groote huis verlamde 't voornemen in 'm. Dan durfde ie alleen nog maar opzien naar 't raam waarachter Eva's kamer lag, àl maar kijkend naar 't ruit als ie mensch-beweginkjes of 'n gezicht meende te herkennen, totdat ie weer z'n bezinning kreeg dat ie op die manier nog minder hooren zou. Dan holde ie weer hals over kop naar de fabriek, at 'n boterham onder 't werken, verstrooid in angst-gedenk aan Eva, in z'n onrust bleeker en lijdender voor zich halend haar gezicht, met die schitter-streelende oogkijking. Voortijlend in z'n angst, zag ie vreemde schaduw dansjes om haar donker glanshaar spelen... rond haar hoofdje... vreemdwild, als doorleefde ie in zijn koorts haar benauwdheid... zag ie donkere schaduw tjes over haar oogenglans trekken, opgaand en rondspreiënd in zwarter schimmetjes heel haar hoofdje... overal, overal omduisterend.

Donders, wat voelde ie zich rillig, heet-koud, telkens anders weer, prikkelig-pijnlijk in al z'n leden. Innig blij was ie dat ie morgen weer 't werk af had, dan uit die muur-gevangenis kon hollen, den heelen dag kon blijven slenteren rond haar huis.

Den volgenden dag liep ie al vroeg in storm-sneeuw, zwerf-leeg, hol-nieuwsgierig, in den omtrek van Bressers huis heen en weer. 't Huilde woest in 'm dat ie nu niet bij Eva mocht zijn. Zou ze aan hèm denken... aan hèm? Malligheid... ze zal blij zijn dat z'm kwijt is... Ach, wat dol, dol graag had ie 'r nou es gezien, bij 'r gestaan, aan haar bed... om 'r van die kleine handdrukjes te geven.... wat z'm in 't vondelpark zoo stilletjes had laten doen.... En als ie 'r dan ereis noemen mocht: Eva... zóó waar allemaal bij waren... heerejé!... en zij hèm Hein!... wat zou ie dan al eigen met 'r kunnen zijn.

Dichter vlokte de sneeuw, in wit-verblindende wemeling, opgejaagd soms in wolk-nijdigen warreldans rond, maar niets voelde ie, niets. Alleen huilde woester in 'm smart-diep gepijnig dat ie niet vrij mocht inloopen dat huis, waar iemand lag die hij kende, die

hij dol lief had, waar 'n schat van zijn ziel was, van hèm, afgehouên, omhegd met tronies en menschlifven die op hèm neerkeken... Mochten die haar nou zien, en zoenen en goeien dag zeggen, en bij 'r zitten helpen en oppassen? O, waarom mocht hij niet?... Maar och... zij wou 't toch ook niet... dan had z'm toch wel laten roepen. — Plots zag ie iemand de deur uitkomen; 't was Saartje, die haastig, toch schuwttjes, de gladdig-besneeuwde stoepdreên aftripelde. Diè zou ie vragen. In 'n vaart schoot ie op 'r af, loodzwaar van ontroering om wat ie hooren ging. Besneeuwd, met wittig bevlekt gezicht, onder wègdoezeling van z'n wenkbrauwen, stond ie wild-nerveus voor haar, met gejaagde vraag hoe juffrouw Eva was. Saartje, geschrikt door 't plots op 'r afschieten van 'n „lang manspersoon”, Hein niet herkenkend, dacht dat 'r 'n troepje kerels voor den gek wilde houên.

— De jüffrou?! — ratelde ze, onder mal gezichtsverdraai, nog bevend van schrik, — wat-gaat-jou-dat-an, — neem-je-moeder-in-de-maling-in-plaats-an-mijn! — wat-zeg je me-dàà-van?!...

En snel stapte ze door, Hein verstomd staan latend, die in z'n wilde besneeuwing en nat, verbouwereerd, gipsbleek gezicht, met z'n vuile bontmuts schuin over z'n ooren getrokken, niet snappen kòn dat Saartje hem niet herkend had. Kwaadaardiger chagrijnde nu drift in 'm op. Godallemachtig, snikkend van verlangen had ie de woorden uit 'r mond willen trekken en nou hoorde ie weer niets, geen letter van háár! Nou zou ie maar door blijven wandelen tot twaalf uur, dan moest bij Bresser de winkel toch loskomen. — Weer liep ie rond in al gloeiender angstgedachten, gejaagd-huilend van binne met stille, morrende woede-smart dat ie, zóó in haar nabijheid, buiten blijven mòest, Eva niet zien mocht. Zoo ie nou es Bresser op den man af vroeg?... Zou ie durven?... Wat zou ie 'm meer kunnen doen dan beleedigen?... Dat had ie, om van haar nù iets te hooren, wel duizend maal er voor over... Loopend, dichter omsneeuwd, zelf koortsig warm in de natte kou, loerde ie door de vlokdwarring naar de stoep van Eva's woning. Maar geen sterfeling zag ie van den winkel komen. Nou viel'm ook plots in dat 'r niet gewerkt mocht worden bij Bresser aan huis, om Eva. Dan zou ie maar inééns naar Zeelt gaan en kijken of diè thuis was. Banger joeg 't door'm, heviger dat ie nòg niet wist hoe 't met'r was. Zou ie maar 'n beetje dichter bij de stoep durven, dan kon ie zien of 't briefje er nog hing... Doen?... ja... ja! — En meteen liep ie ijzervast en strak op 't huis aan, de stoep op, alsof ie 'r wezen mòest. Achter 't bijna dichtgesneeuwde hekwerk van de deur zag ie op 't raampje geplakt met groote letters: „Verzoeken uiterst zacht de trappen op te loopen en niet te schellen.” Uit de letters wou ie halen wat 'r scheelde, turend achter de besneeuwde raamrandjes. Plots hield voor de stoep 'n rijtuig stil.... Hein schrok hevig... de dokter... dat zag ie aan 't afgemeten uitstappen. Niet haastig genoeg wist ie waar zich te bergen. Gauw glibberde ie de

stoep af, terwijl de dokter óp kwam. Toen, bleek-ontdaan, bleef ie even staan. Wat lang toch moest de dokter wachten eer opgedaan werd, vond ie. Eindelijk kierde open deur... Als ie nou es meeglipte naar boven... Och, te dol om over te denken... ze zouên 'm voor 'n dief houên.... Nog nèt zag ie den dokter op z'n teenen zacht de trap opgaan, gedruischloos zakkend in de traploopers. Dan zacht drong de deur weer dicht en alles bleef stiller om 'm in 't stoei-gewemel van vlokkenwit. Als ie nou es wachtte op den dokter en nèt deed of ie 'n goede kennis was, die in 't voorbijgaan nog heel eventjes informeerde!... Ja!... drommels wat 'n goed idéel! — 'n Beetje vroolijker, nu zeker wetend dat ie goed zou hooren wat'r scheelde en hoe ze was, liep ie heen en weer, z'n voeten niet meer voelend van marmerkou, nu en dan wegslaand en afstampend sneeuwnat van z'n gezicht en kleeren. Als die dokter nou maar niet zoo'n trotsche klant was die 'm eerst zou ondervragen wien ie voor had. Lang-geduldig bleef ie doordrentelen heen en weer, niets ziend dan de stoep waar de dokter afkomen moest.

De sneeuw dwarrel-vlokte in zachtere spreiwemeling neer, geruischloos verwittend menschen en straat. Duidelijker kon ie 't huis zien; maar weg bleef de dokter, vreemd-lang. Dàt drukte 'm weer, stapelde bange vermoedens in 'm op. Groote god, wat was er nou an de hand met 'r?... wat zou 'r nou gebeuren?... wat wou ie 'r doen?... Als ze nou es verschrikkelijk benauwd was?... als ie'r pijn deed?... als ze nou es èrg, èrg naar was?... Och, maar dat kon toch niet!... nee, nee, dat kòn niet... wat kon ze hebben?... gisteren was ze nog op, en goed zei Zeelt zelf... Verkoûen, anders niks, benauwd van slijm... Maar Jezus, die dokter,... waar blijft ie! — Sussen wou ie zichzelf, wègduwen angst-vermoedens, malle, zenuwachtige vrees. Maar de dokter kwam maar niet — God-allegeheilige!... als ie nou es achter de deur mocht staan van haar kamer!... Wat zou ze toch doen?... wat zou ze nou denken?... hoe zou ze liggen?... zou ze èrg bleek zijn?... zou ze wel goed verzorgd worden?... en zou ze toch mogen praten?... Als ie nou es plotseling voor d'r bed kwam, zou z'm dan herkennen?... en zou ie haar handjes mogen drukken?... zou 't?... Hoe zou ze liggen?... heelemaal apart?... hoe liggen nou eigenlijk zulke rijke meisjes?... zóó in d'r onderkleeren?... En de dokter nou?... moest die 'r nou zóó maar onderzoeken?... Heilige maagd... wat stil, wat naar!... Nog niks, nog niks! —

Allemaal afgebrokkelde denkinkjes en knagende wanhoopsangstjes brandden in z'n hitte-hoofd; nare, jagende vermoedens, killer, verwarder dan ie wou, — of ze wel sterk genoeg zou zijn, of ze tegen 'n stoot zou kennen, en of de dokter wel 'n goeie was. En sterker schreide 't in 'm dat ie 'r niet dadelijk mocht zien. Alles, alles zou ie 'r voor gegeven hebben als z'm toelieten, éven maar naar d'r kijken, dan zou hij aan 'r oogen dadelijk wel zien of ze 't vervelend of goed vond dat ie kwam.... Zou ie Bresser es vragen.... zou

ie?... Maar als Eva dat nou es verschrikkelijk naar vond, indringend, mal-brutaal... God-Kristus, kwam daar Bresser zelf niet aan!... Heere Jezes, ja!...

Hein voelde zich doodsbleek worden. Hij zou naar 'm toe gaan en 'm vragen, ronduit; die dokter kwam toch nooit, gilde z'n wanhoop in 'm. En stap-vast schoot ie af op Bresser, die al bij de stoep stond en net deed of ie Hein niet herkende. Lam vond ie dat. Beverig ontdaan, doodsbleek bleef ie vlak voor den juwelier staan, schuifelend even met z'n beenen achter- en vooruit. Hij voelde dat ie 'n hoop woorden te veel ging zeggen, dat ie zich zou verwarren door 't strakke, minachtende gekijk van dien vent.

— Neem u me nie kwalik, meneer, — kwam 'r bleuig-haperend uit, — ik wou u vrage... neem u me nie kwalik... ziet u... maar de juffrou is ziek,... enne.... nou... ziet u... hoe is ze nou... wat heeft ze... ken u me dat zegge?

Bresser stond met één been al op de stoep, kregelig, half-verdraaid naar Hols gekeerd. Eerst wou ie doorloopen met 'n snauw, maar 't bleek-ontdaan-ernstige van Hols' gezicht vond ie bangdreigend... tegen hem. En Hein dacht alleen in z'n schuwe aarzeling van spreken, dat Bresser naging wat h'ij, die wild vreemde kerel er eigenlijk mee noodig had.

— Nog niks van te zegge! — zei Bresser eindelijk, nijdig dat ie antwoord moest geven tegen z'n zin, omdat ie bang was voor de dreighouding van Hols, — en doe me 'n plezier, en strooi me nog niemendal rond onder me mense!... Grabbelend in z'n zak naar z'n straatsleutel, ging ie zonder 'n woord meer haastig de stoep op.

Weer stond Hein geslagen. Wat wist ie nou meer?... „Nog niks van te zegge”... Wat nou?... Langer kòn ie niet meer wachten.... Dan maar naar Zeelt, in de Weesperstraat. Aan de hondsche lomphheid van Bresser en z'n angst voor 'n „dreighouding”, waar h'ij juist bijna niet durfde spreken, had Hein zich niet eens gestooten, want nou dwaalde alleen weer door z'n bange vermoedens: „Nog niks van te zegge”.

Bij Zeelt deed z'n moeder open, maar hij zelf was niet thuis; van avond, om zes uur, tegen eten, zou ie maar terugkomen, dan was ie 'r zeker. 's Avonds, precies zes uur, was Hein 'r weer en, tusschen 't drukke straatgeschuij en trap-heen-en-weergeloop, hoorde ie, in 'n nauw hoekje met Zeelt opgedrukt, dat juffrouw Eva vandaag erger geworden was dan gisteren, en de dokter meende dat ze plotseling 'n hevige longontsteking beet had, maar dat ie 't ook maar nazei van hooren zeggen uit de derde hand, omdat niemand bij 'r mocht.

Moedeloos, dood op, sjouwde ie weer terug, met brandgepriem achter z'n oogen en heel z'n lijf in 'n doffe, gloeierige koortsbroeiing. Nee, nou kon ie niet naar vergadering... z'n onrust was te onstuimig vandaag. Drie dagen bleef zoo voor Hein 'n pijnigende spanning aanhouën, waarin ie, alleen van buiten af, uit vreemde, koele monden, haastige mededeelinkjes van haar toestand hoorde afbrokkelen.

Maar hij zelf kon niet aan iets ergs, iets levensgevaarlijks gelooven; dat kon ie zich niet indenken. Nog pas had ie 'r gezien vol leven, en nooit was ze ziek geweest. Nee, suste 't weer in 'm, dat loopt nog 'n beetje hooger misschien, en dan zou 't teruggaan, minder en minder worden, tot ze niets meer voelde, weer op kon zitten en spreken met allemaal... Wat gelukkig voor dat lieve meisje.... mocht ie 'r maar zien! -- Na onrustig geslaap 's morgens weer wakker, en alle rust en zelfgesus weer uit 'm. Dan zat ie in z'n treurhok, omgierd van winterteistering, dood-alleen, met 'n wilde wanhoop van niet-bij-'r-te-zijn; dan stortte schreiende, bijtend-woeste smart uit 'm, dat ie zóó van háár afgehouden stond. Waarom, waarom mocht hij nou niet bij 'r?... was ie dan zoo'n schurfterige kerel?... mocht ie niet net zoo goed als al die andere knechten belang in 'r stellen?... en had zij 'm niet gezegd haar Eva te noemen?... was hij daarom al niet in haar eigen oogen gelijk aan die neven en familie die nou bij 'r mochten, vlak bij 'r?... die 'r mochten steunen en opheffen 't hoofdje als ze erg benauwd was?... die 'r te drinken mochten geven en om 'r heen staan om alles te doen wat ze noodig had?... Dat juist, dat wou hij doen!... sluipend zacht zou ie loopen... slapen zou ie niet, alleen maar naar 'r kijken, om op 'n wenk klaar te zijn met zachte lieve wel-daadjes.... met die heerlijke, rustige gemakjes die 'n zieke als zij zoo goed doen. Hij zou letten op 'n vingerbeweeg, op 'n oogknikje, en hij zou 'r zoo teêr en zoo voorzichtig helpen als 'n verpleegster... Ja, nou voelde ie, in volle, weenende diepte, hoe lief ie 'r had, die vrouw, die heerlijke vrouw, dat tengere, goddelijke, dol-mooie kind... Gek werd ie als ie 'r niet te zien kreeg, stapelgek!... hij moest, hij zou 'r zien!... al zouên z'm d'r afsmijten!... hij zou naar boven loopen!... hij moest 'r zien, zien!... hij moest weten of z'm herkende!... zóó kon ie niet langer blijven?... dat bloedende gemartel, die jagende onrust, dat half-en-nog-es-half gebrokkeld vertellen van háár, maakte 'm bang, dol bang. Nee, dat wilde bange schreiën van z'n ziel moest ophouden,... dat schok-gefolter!... Want soms, zoo in 't bruisend geklots van z'n angst-verbeeldingen, zag ie inééns, haar heerlijk hoofdje, bleek, maar met glansoogen die hèm riepen, hèm!... Was dat krankzinnigheid? En 't staarde voor'm, 's nachts, 's morgens, 's avonds... Morgen zou ie 't doen, en al zou Bresser 'm slaan, al zouên z'm met politie wegsleuren, wegrukken van 'r bed, hij zou 'r zien! -- Stil overlegde ie. Hij zou wachten voor de deur tot de dokter kwam... met hèm tegelijk zou ie de deur indringen en inééns op haar kamer aanstappen... Hij zou 't doen met 'n verschrikkelijke, alles-neerslaande kracht... 't zou, 't zou!... Nee, razernij wás 't niet... razernij zou 't worden, als ie zoo bleef!... Laten z'm ranselen er nà, zooveel ze wilden... hij zou zich weren... niet bij haar, als hij Eva maar éven gezien had! -- Dat zeker-geweldige besluit koortste om in z'n hoofd, in gebons en gegloei, maar gaf kracht

en uitzuchtende verlichting aan zwaar achteruitgedrongen verlangen. Want ook, star had ie 't onder de oogen gezien; zoo nu en dan slingerde door z'n binnenste wildbange, door niets te temmen onrust, die 'm opdrong haar doodsgesichtje, schreiende vrees dat ie 'r nooit meer zien zou. Juist die grauwwale waanzin, die folteridee moest wèg uit 'm, wèg heelemaal, en dat kon niet anders als door haar te zien, met eigen óogen!

Dienzelfden avond kwam Zeelt op z'n kamertje. Droef-strak stond z'n gezicht toen ie Hein zei dat juffrouw Eva er verschrikkelijk aan toe was; dat ie 't nou van den dokter zèlf hoorde. Beverig had Zeelt 't verteld en Heins gezicht zag ie verbleeken in schrikgrauw, met 'n stilstand van alles in 'm, alleen wild gedraai van oogen door geel-wit, in verdiepte kassen-deuking. Zeelt voelde zich beroerd; hij wist niet hoe te beginnen. Zelf kon ie erom huilen, en nou ie in Heins oogen verbijsterde traan-ontdaanheid zag, voelde ook hij grienschokken, pesterige onmacht. En langzaam kwam 't eruit, dat de dokter Eva had opgegeven, dat ze zwervende longontsteking had gekregen, die met vreeselijke benauwingen en stikkingen ineens op z'n ergst was uitgebroken.

Hein was stil ineengezakt op z'n bed; er dwarrelde verdoofde razernij in z'n kop; van wat om'm was voelde ie niets meer; de stem van Zeelt, in de laagte troost-gebrom, gedrukte meelij-woorden, bleef rond'm gonzen zonder dat ie ze hoorde. Alles was inééns vreemd voor 'm geworden, alsof ie op z'n hoofd stond, verstijfd in gek-standen. Voor z'n oogen holden duizeling, sliertte alles in tuimelval, draaierig van den grond wègzwevend in hobbeling. Toch voelde ie niets, hoorde ie niets, was alles om'm als in verdoofde verte; bleef ie zitten, verstild in neergesmakte razernij, die zocht en zocht van buiten naar iets herkenbaars, naar 'n toestand waar iets begon wat ie zich herinneren kon, alsof ie jaren had geslapen, wèggeweest was uit de wereld. En niets had ie gemerkt meer van Zeelts troost, van diens zelf dood-ontdane toespraakjes, dat ie 'm water had gegeven, 'm de hand had gedrukt en de trap was afgegaan.

Zoo, in één waanzingekruip van schrik die verlamd had, bleef ie in verdoovende bedwelming doorademen tot den volgenden morgen, zonder zich te verroeren.

'n Paar dagen daarvóór had z'n moeder 'm chagrijnig wat toege-roepen met z'n verjaardag; gezegd dat ze maar in Veenhuizen moesten gaan wonen als die werkloosheid zoo voortging. Meteen had z'm toegeschreeuwd dat 'r 'n pak voor 'm gekomen was. Hein had, zonder te kijken, z'n moeder verzocht 't maar bij de andere boeken en pakjes van z'n vereeniging neer te leggen, op z'n plank, want 't was juist de dag dat ie zich voorgenomen had wat te weten te komen van Eva. En nou in 'n paar dagen tijds, was inééns de slag gekomen, was Zeelt met z'n strak gezicht opgelopen 'm vertellend hoe 't met Eva stond. De heele boel had nog geen zes dagen geduurd.

Tegen den ochtend kwam 'r beweging in 'm, trok iets los in z'n hoofd, begreep ie inééns al wat ie gehoord had van Zeelt.

Met de eerste post bracht z'n moeder boven 'n briefkaart van Zeelt, waarop, in 'n paar droeve woorden, heel kort, gemeld stond dat juffrouw Eva gisteravond om elf uur was overleden, na twee uur hevigen doodstrijd.

[De briefkaart nam ie aan, kalm, ... hij hoorde zich spreken en lezen, ... maar weer stortte die schrikverlamming zich over 'm uit ... als was z'n kamertje, alles, alles om 'm in zwachtels gewikkeld, zoo luidloos verstikt en vreemd roerloos stonden de dingen voor 'm, zoo ver dwaalden ze van 'm af.

Hij begreep niet meer waar ie was, wie ie was ... wat ie gedaan had ... Alleen voelde ie bange stilte, omsuizelend en omjagend z'n hoofd, ... benauwing en drukking in z'n hersens, ... stikkende hitte ... En dan ineens voelde ie omduistering nevelen rond 'm, overal donkere, donkere diepten waarin ie wegstortte ... Dáár, in dien gedachten-duizel, achter 't donkere gebons in z'n hoofd, in 't tuimelgedreig rondom, hoorde ie wat 'r gebeurd was ... Eva ... juffrouw Eva was heengegaan ... nou ja ... *wat?* ... Eva ... Eva was *die* heengegaan? ... Néé! ... onzin! ... 't kon niet door z'n kop ... 't stuitte, 't drong niet dóór ... Wat droevig was 't hier, en wat stil ... en was ie niet vlak bij zichzelf? ... Nou las ie weer ... wat ... wat ... Eva, wás die overleden? ... heengegaan? ... waar? ... waar? ...

Maar toen inééns, als brak in gloeivaart door z'n ziel wild-neergesmakte, ingeperste spanning, tuimelde òm al wat ie van zich af had gezien, draaide terug in slingering voor z'n oogen, hoorde ie, voelde ie, begreep ie weer, als vielen er zware wattendotten uit doof bemetselde ooren, ging er schrijning van hevig leed als 'n zielsstriem door z'n bewustzijn, ... begreep, zag, las ie ... juffrouw Eva is dood ... juffrouw Eva was niet meer ... dood ... dood! ...

In één pijnlijk gekronkel, in één woest-kijkend gesnik, wild-schokkende smart, plofte ie neer op z'n bed, uitschreiend in razende stijging van leedbesef, trappend en stuiptrekkend, zuchtend en kermend onder verbroken begoocheling uit den neerduizelenden tuimel van wezenlooze, strakke waanzin-spanning, neergesmaakt nu voor 't feit, het feit dat eerst z'n brein niet dóór kon, verdoofd en verslagen als 't was in eersten schrik van ontzettingramp. — En midden in uitrazende smartbreking voel-huilde ie nu alleen dat zij weg was van hèm, zij, zij, ... dat ie 'r nooit meer zien zou, ... háár niet, ... Eva niet! ...

Dichter schroefde de uitgeschreide, moe-gefolterde, droge smart weer om z'n keel, z'n hoofd, diep-diep omprangend z'n heel denken, z'n leven; en weer daarna stortte krampschokkende smart z'n oogen uit, in brand-tranen omvloeiend z'n gezicht, verdonkerend weer de dingen voor 'm in die zwarte angst-diepte, die leegte, die vreemd-stille leegte, waarin ie nou hoorde alleen: Eva was heenge-

gaan!.... heengegaan!... zonder dóór te vatten... wie... wat...
waar...]

II.

In de groote eetkamer van juwelier Bresser, waar de neergelaten gordijnen, donker-laag, doffig licht naar binnen geelden, zat 't stampvol van familie, makelaars, juweliers, vrienden en kennissen. Zacht-roezemoezig gingen gedempte stem-murmelingen van rij tot rij, soms onderbroken in stilte-val die tusschen bezoekers stortte, aanstekerig smoorde gepraat, wegstervend in enkele korte vragen en halve antwoorden over de doode. Bresser liep met uitgehilde, rood-randige, wilde oogen heen en weer, telkens z'n zakdoek uit den zak van z'n pandjas halend en weer wegstoppend in onhandig gegrabbel achter zich. Mevrouw Bresser zat naast 'n leeg rijtje lage, zwarte chîwe-krukken, ¹⁾ in rouw-strakke kleeren, dood-leeg voor zich uit te kijken, spraakloos, ieder die 'r wat zei of vroeg alleen maar mal-stil bestarend. Stug-stom achter haar stonden vrienden-kunstenaars van Eva, afgescheiden-stijf van de negociantenmassa. Op alle bezoekersgezichten strakte ernst. Sak Bresser stond in z'n gebochelde houding, met handen op den rug, zachtjes te smoezen met 'n paar makelaars en juweliers die om 'm groepten. Z'n gezicht rimpelde grauw-strak, alsof ie nachten gewaakt had. Ieder sprak met kleine zinnnetjes van ontzag, eerbied uit voor de overledene, in gulle opsomming van haar goedheid en liefde.

— Hoe is 't gods-mense-mogelik! — zei Sak, zwaar zuchtend met zwak-schraperige stem, telkens terugdringend 'n huil die draaide om z'n woorden, — de vorege weuk hêt ze me nog angesproke, ole-wecholem... hêt ze nog pret mit me gemaak... en hêt ze me nog opgechmoes allemaal speulgoeth... en lappies veur de kindere... wat e gechiwes... wat 'n engel was 't... an geen vlieg hêt ze gekenne kwaat doen... wie hêt 'r nouh géén ragmones...

Tranen dreven z'n vreemd-lichtende oogen in; bevender haak-huilde z'n stem, stikkend-zacht, klankloozter van aandoening; en voort prevelde ie, recht voor zich uit, zonder iemand aan te kijken:

— Zoo inééns deruit... één hart ál hart... as ze hêt gekenne géwe, hêt ze pas gekenne léwe... hoe bin ik ke nie gegaan veur ha ar... zoo e jong léwe... 'n schróónheit... ellek eene hêt 'r angegaap... had 't Opperweuze mijn maar genomen... te goejim... dan was 'k deruit!... O-mijn-wi-o-mijn... ²⁾.

Stilte huilde na; beverig-ontdaan had z'n stem geklonken en allen luisterden in ontroering.

— Nòh-jááá!... gekheid is dàt!... jááá je mag Onzelieweheer daar verzoekke! — zei 'n joodsch-portugeesch vrouwtje, dat achter 'm

¹⁾ Laag stoeltje bij de Israëlieten in gebruik tijdens de treurdagen.

²⁾ Ongeveer: het zij zoo, amen.

stond, met lupusvlekken in 't gezicht, als was ze in 'n stapel fram-brozen gevallen, die platgedrukt op haar wangen en oogzakken kluitkleefden, — ze zegge wel ereis alles komt op zijner tijd!... al binne we allemaal affanaáade ¹⁾ d'r van.

Sak zweeg; huil-grimmiger stond z'n geel-grauw hoofd in smartverwring.

Bresser liep heen en weer, ál wilder. Telkens slaakte ie 'n zwaren zucht, onder krampige huil-uitbarsting zich wringend met bezakdoekt gezicht tegen 'n hoek, smartvol schreeuwend in doffe stemchokken:

— M'n èn-gel, m'n èn-gel!... wàt hèt God me gestraft!... m'n oògappel!... alles weg! — en schok-schouderend, in krampig beweeg van rug en beenen, hilde ie door, met z'n kop weggeduwd in den hoek, in zenuw-hooge gilrocheligen, tot ze op 'm aandrongen met water.

— Bedaar Lewie, bedaar! — zei 'n zuster van 'm, die, zelf bevend bleek, met 'n glas water voor 'm stond en weekig bang ál maar tegen z'n rug stond te kloppen, — je bint toch geen kint!

Maar Bresser keek niet om; in dieper duikend gedruk van z'n hoofd tegen den muur, doorhuilend in man-zwaar gekerm, angstigwoest, soms inééns opschokkend van heftig lijfsverwringen en wanhoopsgebaren, doorschreeuwend met wroegstem dat God hèm gestraft had, wilder ijlend Eva's naam. Z'n oogen stonden zwel-rood, klein-wild, wezenloos, licht-zwak z'n hoofd uitkijkend zonder bril. Woest krulden z'n haar en baard, verdund en nat gehuild. Toen ie voelde dat z'n schreien opdroogde, dat ie geen tranen meer had en toch verkwelde van smartwroeging, bijtend-knagenden spijt, liep ie de kamer uit om alleen te zijn, ergens achter 't huis, waar ie 'n beetje tot bedaren kon komen. — Mevrouw Bresser staarde krachtloos, iedereen aankijkend met glazige onverschilligheidsogen. Ze zat omdruischt van zacht stemmengeroes, maar niets zei ze, geen traan drong op haar bleek gezicht.

'n Makelaar met 'n ouê-mannetjes-verfrommeld zuigelingengezicht, die naast Sak Bresser stond, vroeg of de dokter die 'r behandeld had, goed was.

— Ik bin maar 'n leek, natuurlijk! — zei de makelaar schuw, — maar van Heiman hoor 'k, as wanneer de dokter d'r geholpe hèt... dat ie d'r ijs hèt gegéwe... op alles kouht... en toen mijn schoonmoeder, nog geen twee jaar gelède, ook longontsteking gehad hèt... hèt ie d'r de heele dag late uitsweete... alles mit warreme doeke... precies 't tegendeel as nou!

— Oggg!... wat geef nou ál dat gechmoes! — drifte Sak knorrig, nu grootere groep weer om 'm heen te luisteren stond, — hoe je n't neme wil,... 't is en blijf altoos è dubbeltje op ze kant!

'n Klein vrouwtje, vervreemd-wenkbrauwloos, als door zonnehitte

¹⁾ Portugeesche uitdrukking: geslagen.

weggeschroeid uit bruin rimpellaag voorhoofdje, met 'n git-zwarte, in blank-strakke scheiding gespleten bandeau op 'r kopje geplakt, waar 't natuurlijke, grijze haar onderuit schoof in kleine, zilverige kartels, nietig-verzakt achter mansruggen, viel inééns uit, met piepstemmetje vragend hoe lang Eva gelegen had.

— Zes dage, en uit was de grap! — zei Sak beef-toonloos, kijkend vlak op 't wezenlooze gezicht van mevrouw Bresser, zonder haar te zien.

— Genèbbiech, — teemde voort 't vrouwtje in piepstem, sprekend nog achter mansruggenmuur, maar die in uitwijkende beleefdheid 'n eindje voor d'r opengebreest was, — laat ereis zien... 'n goeie drie weke geleje hèt ze me nog allemaal naaigoed voor de kindere in me hande gestop... jáá ik wou dat ànneme,... maar ze hèt me nie losgelate, om as ze gehoord had dat me Arie permitswe ¹⁾ was geworre... en hèt ze nog chtosz gemaak ²⁾ en gezeg: u zal 't aan mijnn zoon beléwe... En tòch... ik wéét 't niet... hèt ze allang bleekig gezien, von ik... as je me de waarheit vraag... ik weet niet... ingevalle, intersiek... bleekies...

— Ja, — stemde 'n andere vrouw in, — goet hèt ze nooit uitgezien... altijd 'n pietsie ingevalle... en zoo 'n pietsie mager...

— Ogg!... wat záneke juilie — zei 'n jonge juwelier, die dol op Eva geweest was, — 'n schoonheid was 't... jáá bléék!... Van 'n kleur mot je 'n boel zegge... M'n zuster die verlede jaar gestorve is,... twee weke voor d'r dood lagge de roze nog op'r gezicht... elkeen hèt gezegd „Wat is dàt voor 'n boerin?...” en twee weke d'r na was ze d'ruit... 'n meid van achttien jaar.

— Natúúllik, as je wat mot overkòmmen, komp 't dóch, — wijsgeerde uit 'n hoek, waar 't tot nog toe stem-stil geweest was, 'n dikke vrouw, tante van Eva, met 'n egoïstische koelheid haar japon, die kreukend knelde 'n beetje tusschen 'n buurmansstoel, met kop-rood-taaiŕge inspanning lostrekkend onder 't spreken.

— Nòh!... zal ik stèrrewen as 'k ken hoogte krijge van zóó 'n dokter!... — piepstemde 't joodsche bandeau-vrouwtje weer hardnekkig erdoorheen van achter de manrugbren, — wáár is 't... wie laat de godgánselike nach toezjoer 't raam ope bij zóó'n zieke!... dan mòt je toch kou vatte... alles hèt zijn goed en hèt zijn kwaads... maar zoo iets....

— Ráre mense binne juilie, — zei langzaam in plechtig gekijk rondom 'n vrome makelaar, heel luchtigjes op z'n tonnigen buik slaand uit spreekverlegenheid, — iedereen hèt 'n eige zig-zelwers an zig,... we motte d'r allemaal an gelóówen... de ééne vroeg, de àndere laat!... iedereen hèt z'jn gezàire ³⁾... Waaragtig... niét om wat te zegge... ik had 'r hónderd jaar gegund... maar wat

¹⁾ Meerderjarigverklaring volgens de joodsche wet.

²⁾ Geschertst.

³⁾ Z'n rampen.

God doet... jáá daa kenne wij mense ínkomme!... binne wuillie daa kompaabel voor?...

Lozij, die naast 'm zat, maar in 't sterfhuis geen ruzie wou maken, voelde dat 't op hèm ging, den atheïst, en verkneukte zich alleen met breed-spottend te kuch-lachen, zoodat ze allemaal naar'm keken en zien konden hoe ie die sentimenteele godsonderworpenheid aan z'n laars lapte. — Driftig ging voort de vrome:

— Wat God doet is wèlgedaan... daar motte wij ons bij neer-legge... wée an degeene die dat vergeet... Wat zeg j ij, Raffi?

De aangesprokene, 'n donker, klein joodje, verschrompeld-chlemielig in te wijê jas met lange mouwen, kwaadaardig overal rondkijkend, schudde van ja, maar antwoordde niet verder.

De papegaaien waren weggenomen uit de hoeken en overal in 't rond stoelen gezet. Aan 't linker raam, in duisterig licht op elkaar geschoven, zat 'n groep babbelaars te fluister-smonselen. 'n Buikvette makelaar, met zwart, kort-nijdig krulhaar en groote, spot-bruine oogen, had 't met 'n paar juweliers over 'n failliet, waar ie pas op de klub van hoorde. Smonzel-schuchter, met telkens scherper stemverheffing van opwinding en wildheid, ging ie in vlotte roddel-graagte ¹⁾, over-en-weer met z'n hoofd naar alle hoeken tegelijk sprekend, rondstrooien z'n nieuws. 't Kleine, zwarte joodje Raffi, in z'n chlemiel-wijê jas, was tusschen de stoelen doorwringend naar 't groepje geslopen. De dikbuik was nog aan 't spreken.

— 'n Patch hèt ie... Streewe, waar ie nie meer van opkomt!... nô-jááá, Sallie hèt kloumich ²⁾ z'n pottefúlje verlore!... dat kenne we!.... ik zal alle maand verdiene wat d'r in was!... over m'n einde!... van Streewe alleenig maar had ie zestig duizend frank an roosies en van Moos Pos dertig duizend gulde an geslepe fijn briljant.

Fluisterend aan alle kanten werden 'm nu vragen gedaan wie 'r nog meer in zat, en waar ie heen was, de gefailleerde. In vuur van gesprek vergetend 't sterfhuis, negeerend de sufsmart van mevrouw Bresser, Levie niet meer ziend in de kamer, omgonsden ze 't vertrek met gedempt klubgekonkel en gesmoorde uitlaaiing nog van kijfdrift-hartstocht. Giftig, met woede-blik, mengde zich 't klein-zwarte makelaartje in 't gesprek, even schuin achter zich ziend naar de deur of Bresser nog niet terug was, en ie wel spreken kòn, wegduwend in drift armen en wijshand van den vetbuik.

— Ga naa huisss!... je weet d'r 'n nefieche vàn! wáárom zoo'n naaches?... ³⁾ weet je hoeveel as 'r geslepe in was?... tachtig duizend gulde — wie hèt 'r hier retisch ⁴⁾ gegete?... wat 'n luch... 'n pesstank — afijn en weet je wie d'r in zitte... Moos Salzburger uit de Sarfatistraat... en Daved Zallif... van de Kloweniesburgwal, en Manes en Joos Cros,... alle twee broers!.... En mit roosies hèt ie ze ook te pakke — addenom wat è luch, om te beswijme

¹⁾ Roddelen: kronkelen.

²⁾ Kloumich: schijnbaar.

³⁾ naaches: genot.

⁴⁾ Ramenas.

— 'k gloof an Levie Bresser hier óók... 't is maar geen afzetter... Ondewijl z'n vrou... kê-jullie 'r niet? — wat è luch! — zij is Pessie van Rijnes.... zoo'n dikke.... ogg jawèll.... jullie kenne 'r wel!... nôh, om op m'n apperpoo terug te komme... toen zij naar 't mikwe ¹⁾ was is hij gevlucht, want ze hét altijd as 'n klit an 'm geplakt.

't Mannetje had verhit voor zich heen gekeken, met lol van onkreukbare handelseerlijkheid, wel wetend dat de dikbuik dien ie wegduwde, overblufte, twee maal zelf leelijk failliet was gegaan.

— Nôh! — zei ie nog bits na, óver den dikbuik, z'n slachtoffer, dien ie 'n steek wou geven, strak héenkijkend, — die boter op de kop hét mot uit de zon blijwe!... dat is mijjn opienie!...

— Voorwát? — nijdigde de dikbuik terug — zóó as we daar zitte, bij mekaar, géwe ze geen dubbeltje voor ons as wanneer 't op betrouwbaarheid oppan komt!... die wil 'n uitbrander gewe... Ik heb gehoord dat 't veel minder is, en dáár blijf 'k bij.

Stille nijd was er losgerukt tusschen de twee makelaars van Bresser, doodsvijandige konkurrenten bij den juwelier.

— Jij ken nòòit anders dan overdrijwe!... Oggenemmes ²⁾ is 't de half minder.... van tien maakt ie duizend!... je weet, 'n gojsche ³⁾ honderd gulde is meer dan e jiddische ⁴⁾ tauzend! — lachte de dikbuik, ronddraaiend in spot-kijk z'n hoofd langs de rij luisteraars.

Gedempt-schreeuwerige gesprekken over alles rondom; licht gestrij, fluister-wild en gepraat aan alle kanten doorzoemden de groot-donkere kamer.

Uitgehuild-verkalmd kwam plots Bresser weer binnen. Nieuw ingekomenen liepen gauw op 'm af met verdroefde kondolatie-strakte in gezichten. Met iedereen sprak Bresser zacht-klagelijk-bescheiig, dood-òp. — Gezwijg van konkelaars, drukkende stilte-spanning, met ritselend gevraag van gesmoorde stemmen naar Eva's ziekte weefden weer dreig-leed van sterven door de donkere zaal. Nu en dan druischte op 'n bezoeker in alleenig stoelrumoer, loopend naar Suus en Lewie, in aandoeningsteederheid eruit persend: „vèrder geen leed....” opvangend in terugslag „dankje” of „insgelijks”, zachtjes wegteenend achter de deur, waarop dan weer stilte neerzank, zwaar, loodzwaar gezwijg van lijven en koppen die barstend vol gepraat zaten, maar hier, ingesmoord tusschen Suze's strakke spraakloosheid en Bressers klagelijk-zachte stems mart, zich met kracht-geweld intoomden tot meelij-deemoed, rust in mond- en lijfgebaar.

Melankolischer grauw-licht besufte de kamer in donker gezwijg, met

¹⁾ Mikwe: vrouwenbad dat, krachtens rituele voorschriften, gebruikt moet worden, na de menstruale periode.

²⁾ inderdaad.

³⁾ gojsche: kristelijke.

⁴⁾ jiddische: joodsche.

de gordijnen zwaar neer, waarachter zwak zongestreept wrong uit reten, omspattend flauwe vlammetjes van kroonboog.

Zusters van Bresser en van Suze zaten vlak om haar heen, met zakdoeken voor gezicht gedrukt, of in open traanbiggeling versmart te huilen, stil-schokkend, of pratend zenuw-hoog over Eva. Soms luwde eau-de-cologne-lucht uit hun midden op.

Weer was in den hoek bij de groote makelaarsgroep 't gesprek, maar nu stil gedempt in fluister-wildheid, teruggedraaid op 't fail-liet en op de krisis die volgen moest, met 't dolle stijgen van de ruwprijzen.

— Wil ik jullie es wat zegge? — heeschte zacht 'n makelaar naast den dikbuik, die aan den rouwrand van z'n hoogen hoed zat te pulken, — 't sindikaat is goógem... of i k bin temmich ¹⁾.... Je zal zien de andere week, as Lewie naa Londe gaat, ken ie niks krije... is d'r geen ankemme an!... ze zinne doodzuinig op haarlie goet... wat ze hebbe, houe ze ijservast, dan kenne zullie de prijze de hoogte in krije... wat 'n mischgazzers ²⁾!...

Juist kwam Bresser langs de groep sprekers; stilte zakte tusschen ze in. Zacht-belangstellend stonden 'n paar van d'r stoel op. Bresser vragend beminnelijk-indringerig, „wanneer of de lewaaje ³⁾ was.”

— Woensdag tege tien uur, — zei ie toonloos-smartelijk.

En weer liep ie stil tusschen en om de visite, of bleef strak kijkend voor zich uitstaren. Hij voelde zich veel lekkerder nu ie uitgehuild had; dat gaf 'm lucht. Dat 'm verdriet pijnigde kon iedereen wel an z'n ponem zien... want hij had 'r toch blind lief gehad... maar wat was 'r an te doen?... hoe meer ie zich overstuur zou maken, hoe erger 't zou worden voor z'n huishouën en voor hem... Maar wie kon haar plaats innemen?... wie was te vertrouën in dien dievenboel?... Nôh, daar zou ie maar niet an denken!... jawel... goed gezegd... maar waar vond ie d'r een... Wèg, inééns weg was ze!...

En weer kwam huilkramp in 'm opschokken, maar 't kon er niet uit, 't stuitte, 't zat zoo vast als 'n prop in z'n keel; alleen voelde ie gloei-getintel door handen en voeten.

Dwaalkijkend over z'n visite, zag ie inééns hoe de makelaar met z'n zuigelingengezicht, speel-luisterend naar 'n ander, met bemoderde laarzen de lagere galerijpunten van z'n buffet zacht be-trapte. Godverdomme, dát kon ie niet hebben... wat 'n lomperd... zeggen wou ie niks... ze zouën denken dat ie niks anders nou in z'n kop had... dan zou ie 'm roepen en net doen of ie 'm iets te vragen had. Afgemikt, als toevallig toch, kwam ie bij 'm staan en fluisterde 'm iets in 't oor, waarop de makelaar vereerd opveerde van z'n zetel,

¹⁾ Niet goed in 't hoofd.

²⁾ Zwijnen op de mest.

³⁾ Begrafenis.

met stillen geluksglimlach dat hèm iets gewichtigs was opgedragen door den juwelier.

Plots kwam druk ingeloop van half-rebbes, arme chkomeloopers en kabronem ¹⁾, hinderlijk luid sprekend in gezagtoon, ploffend op de drukkende spanningsstille, heelemaal zich hier baas voelend. Hun bevelengekibbel, gestrij en gemeet scheurden rauw-brutaal door 't vertrek achter de eetkamer, waar 't mes ²⁾ gewasschen moest worden door joodsche vrouwen, die, klaar, in zacht gekonkel stonden te wachten. De stille in 't doodenhuis was weggekrompen onder hun eerste lawaai, dat erger losbrak in de achterkamer tusschen de vrouwen en mannen. Bresser durfde niets zeggen, al voelde ie wraak en blufferij tegen hèm in de gulzige beveelwoede van die kerels, bang als ie was voor verwijten. Want tot 't laatste oogenblik had ie niets willen weten van 'n waakster, en van 't heele stelletje kabronem niet. Onritueel bleef er niemand bij 't lijk, was er ook geen chijmes ³⁾ gezegd, niets. Z'n vreemd-heete woede was tegen 't vroom gehuichel van al die lui losgebroken, maar stilliger hield ie achter 't weten dat z'm 't vel over de ooren zouën halen, als ie zooveel jaren achterstallige schuld als balboos ⁴⁾, z'n plaats in de choel en z'n kontributie als aangeslagene in de gemeente moest betalen, nù hij weer h'n diensten noodig had. Maar Suze had er ineens met 'n heftig woord 'n eind aan gemaakt en gezegd dat Eva op z'n joodsch begraven zou worden, al kostte 't wat 't kostte. Onder haar dreigoogen had ie plots toegegeven, en nou waren de kabronem en allerlei joodsche gèwere saugers 'm komen overrompelen en beheerschen in brutaal-indringerig geschreeuw en uitdaggend rondgekijk. Straks zou de waakster komen, 't lijk gedekt worden. En in stil-mokkende vijandigheid schuwde ie 't naar ze te zien, deed net alsof ie niet bemerkte hun moedwil-drukte en opgeblazen zakelijkheid, hun sar-kijk naar hem, nààr hèm, chmadponem. -- In triumfantelijk luid geheersch schoffelden ze onnoodig lang 't heele huis door, gangen en kamers in, volschreeuwend met gebeveel, bruut omdruischend stomgeslagen smart van mevrouw Bresser, met overal ge-verzet op eigen houtje van meubelstukken die hùn in den weg stonden, joodsch-druk, elk met 'n ander plan, kiff-pratend, dóórzettend strijdlustig-taai ieder z'n wil.

Midden tusschen dat plotse gesjok van wild-vreemde, baard-zwarte, groezelig verschrompelde joodjes, en àl nieuwen aanloop in druktemakerig rumoer, kwam Saartje, heelemaal in lustre zwart, met 'n klein, vlinderig gestrikt rouwmutsje op d'r geschulpte, vet-glanzende krullen, naar Bresser toe, hem influisterend, intiemerig, vlak op z'n lijf gedrukt uit zich-eigen-voelen door leed-symphathie, dat 'n slijper 'm wou spreken.

¹⁾ Behoorend tot de begrafenisregelaars.

²⁾ Lijk.

³⁾ Aanroepen den eenigen God.

⁴⁾ Lid van de gemeente.

— Is ie stapelgek die kerel!... weet ie dan niet dat 't kantoor acht dage geslote blijft?

— Wach-uwes-èffetjes! — drong Saartje, er nijdigjes tusschen in, — hij-zeg-'t-is-nie-om-'t-ketoor, hij-mot-uwes-zelwers-spreke,-het-ie-gezeg....

— Wat is datt? — hield Bresser nog woedender aan, — laat ie over 'n jaar terugkomme!... bin nòu in de rèchte bui om me te late koejeneere!

— Nôh, wat-mot-'k-an-die-Hols-dan-zègge? — angstigde Saartje, met bange knipoogen tegen Bresser opkijkend — hij-wil-niet-van-de-deur!

— Hols, Hols!? — vroeg verschrikt, 'n beetje verbleekend Bresser, plotseling z'n woede smorend, — is 't Hols?... o, nôh, laat dàn maar effe hierkomme.

Bresser had 'n hevigen schok gevoeld op 't hooren van Heins naam. De verpleegsters en de dokter hadden 'm verteld dat Eva in erge koorts altijd maar uitgeschreeuwd had: „Hein... Hein...” en dan weer Hols, en dat ze soms niet anders dan zacht naast 'r had gestreeld 'n kussenpunt, fluister-lief aansprekend en vragend of ie bij 'r bleef, en of ie niet bang was; en dat ze 't levenlooze ding had gekoesterd alsof 't 'n menschengezicht was. Ze hadden 'm toen gevraagd wien ze toch bedoelen kon, of dat soms 'n vriend van hen kon zijn, en of ie dien dan niet mocht laten roepen, àl was 't voor 'n oogenblik, alleen zien. Maar hij had ze uitgelachen in hun gezicht, ze voorgehouden dat 't maar geijl was, dat je geen touw kon vastknoopen aan alles wat ze dan zei en ie ook nooit dien naam gehoord had. Waarom moest ie die vreemde menschen, die ie God-weet maar eenmaal zou zien in z'n leven, zeggen dat 't 'n vuile slijper was, waar ze wel es mee gesproken had. Ze zoûen 'r maar schandaal van spreken. En toen ie nu 'n dag later nog van den dokter hoorde dat ze hevige longontsteking had, dat 't juist koorts moest zijn, en vooral geen sterveling bij 'r mocht, had ie zich nog sterker gerustgesteld gevoeld, blijêr dat ie zich niet te verkleineeren hoefde. Maar toen de dood zoo plotseling op Eva was neergestort, voelde ie berouw, vreemde wroeging, knaagde onrust in'm waarom ie 'r zelf niet gevraagd had wàt ze wou, omdat de verpleegsters, als de koorts 't hevigst was, na de benauwdheid, toch aldoor weer teruggekeerd waren op haar roepen naar iemand, naar Hols, en hij maar even halstarrig gelogen had, dat ie totaal niet wist wien ze bedoelde, er Suus ook angstigjes buiten houênd. En nou kwam daar ineens Hols — diezelfde Hols — bij 'm. In z'n bijgeloovige ziel kroop vreemde angst. Wat was ie geschrokken! Toen ie de kamer uitging zag ie, onder aan 't trapje Hein staan. Kalm-vast kwam ie op 'm af, en zonder Bresser zelf iets te zeggen over z'n verlies, zei ie, met dreiging in z'n stem, heesch-zacht toch:

— Meneer, ik wil de juffrouw nog es zien.

— Je wil?... je wil?... nô jáá!... motte is dwang!... Jáá, as 'k... nôh!

Hij wist niet wat te zeggen, Bresser. Pressie voelde ie in de strakke woorden van Hein, maar toch durfde ie 'm niet aankijken. Kalm-strak stond Hols even te wachten, met iets van looien onverduwbaarheid in z'n lijfshouding. En angstiger kroop 't bijgeloof in Bressers hoofd. Hij durfde niet weigeren... nee... hij durfde niet... God weet weet waar Eva nu was... Nee... nee! — Hij voelde dat ie 't zou doen, al wilde ie niet. Toch wrokte haat in 'm tegen dien stijven goj ¹⁾, die 'm daar nou met z'n paar woorden, steen-hard, verlamd had. Ja, hij moest 't doen... Eva was boven op de kamer... maar God weet waar ze was!...

— Kom maar eerst effe binne, — zei ie gedweeër.

— Nee meneer, ik wil alléén maar juffrouw Eva zien... Gaat u maar voor, dan loop ik achter u.

En Bresser keerde zich om als was elk woord bevel in z'n bijgeloof-angst, en oplopend naar de sterfkamer, vloekte ie in zichzelf, waarom ie zich dat nou weer had aangehaald met dien vreemden Goj, tot alles in staat, 'n wild-vreemde kerel, zoo maar alléén bij Eva! En pesterig, vol nijd dat ie had toegestemd, sjokte ie op, met Hols zwijgend-strak achter 'm aan. Hein wist, voelde niets van wat 'r in Bresser omging, waarom ie zoo gauw toegang kreeg; 't kon 'm ook niet schelen.

Voor Eva's kamerdeur bleef Bresser staan, wou ie nog liegen dat 'r al 'n waakster bij zat, en bij „hen” nooit de overledene gezien mocht worden. Maar voelend dat dáár vlak bij Eva lag, draaide ie, durfde ie niet.

Over Heins gezicht was grauwe bleekte getrokken, z'n paarse lippen beefden en dol-hol lichtten z'n ooggen, toen ie zacht openduwde de deur, kamer in. Niemand was er. Doof voor alle leven, Bresser niet meer bij zich voelend, stapte ie voetje voor voetje naar 't bed waarin Eva lag, half onder de dekens, in wit, omkant jakje.

[Wat eerst als 'n woest-dolle zee van barstende teistersmart in 'm had rondgekookt en gegolfd, kwam nu zacht òmkabbelen z'n ziel, in staar-stille droefnis, starende mijmering van roerlooze teederheid, in traanlooze schreiing, één smacht-weedom, ontzettend van diepte en stille getroffenheid... Vreemd-rillende beklemming overviel 'm, angst van ál beter te willen zien de doode, de stille doode, dat levenloos gestaar... Iets in z'n hoofd binnen in voelde ie scheef gaan, buigen, hol worden, zonder bevassing, hol-zwaar toch, water-zwaar-vol. Door 't vertrek droefde 'n angstig ritsellooze stilte... neersomberend gebroken licht drensde achter de laaggezakte gordijnen... Leegte, leegte met 't stomme gehang van schilderijen, 't wezenlooze, starend-verstijfde van meubelbrokken... Plots voelde ie 't verschrikkelijke, dat ie was vlak bij 'n dooie... 'n beweeglooze. Voor 't eerst van z'n leven stond ie 'r zoo vlak bij, voelde ie die roerlooze, stille ontzetting en neerdroeving van de dingen eròm,

¹⁾ Kristen.

die geheimzinnige wegkruiping in 'm van kalmte en rust-aandacht naar iets dat er lag, nog heelemaal zóó als 't wàs in 't leven, en toch zoo anders, als vreemd vergoocheld in trekjes en houding. En sterker, prangender voelde ie om zich 't gestaar van alles, alles. — Nog dichter 'n stappie... heel dicht... te ver, te dicht nu... God wat ligt ze stil... Angst, angst voor allemaal onbestemde schrikgeluiden kneep z'n keel dicht... z'n hart bonkte, bonkte zwaar, in hamerslag, en z'n lijf stond verstijfd in verlamming van aandoening dat ie 'r heelemaal zien, herkennen zou... Dat wou ie niet.... kòn ie niet... dan maar eerst van zich afschuiven dat die dooie daar, die stille, Eva was... Née, niet dichter bij. En tòch ging in verstijving z'n voet 'n stapje verder tegen z'n angstwil in, die 'm wèg wou duwen. En nou, zag ie 'r door de licht-duistering heen... Gillen, zware scheurkreten uitrazen wou ie, huil-gillen, slaan, stampen. [Diep begon in 'm te grommen smart, die zich ergens in wou vasthaken, ingroeven. Maar de starende mysterie-stilte op 't gezicht van Eva dreef 'm tot stommen kijk..] [Wat lag ze daar in wond'ren sluimer... roerloos... haar toegedrukte oogen keken door de leden heen, achter haar eigen gesluimer uit... strak stonden de donkere, fijn-oogende wenkbrauwen in 't gips-bleek gezicht dat tooverde 'n ernst-lachje, zoo héél éven maar, zoo vreemd-ontroerend, zacht-stil en godlijk lief...] En overal, om 'r zwart, nu in duister-licht glansloos haar gezichtje, zoo engelmooi verblankend nog in eigen bleekheid. Dieper kuilden weg de oogkassen, en ingedeukt puntte de kin neer, als in lichte vermagering... Nog twee stappies dichter schuifelde Hein op naar 't bed. Nu zag ie 'r weer anders in 'r starre bleekheid. De oogen keken, lichtelijk even openluikend, achter wimpergeschaduw door.... over haar bleek hoofdje droomde 'n vreemd-wazige, verdoolde lichtval, die haar omzweefde in kruipenden schemer... Nou lachte ze duidelijker, lachte ze met dien goddelijk-kleinen, innigen mond, dien zachten toover-lieven ernst-lach, diepste streeling van haar ziel... En anders nu, raaf-blauwig, glansde weer haar kapsel rond 't ingezonken gezichtje, verspringend in donkere krulspreukeling om voorhoofd en ooren.... teêr-klein wit de handjes uit de dekens.

Stom, stom stond Hein, in z'n smart, voor dat stille lichaam... Nou wou ie geen vinger meer bewegen... nou ie 'r zag, zoo vlak bij 'm, wou ie gillen, wou ie 'r optrekken en roepen... Eva... Eva... zie je me niet?... Wou ie dat?... Moest ie gelooven dat dààr lag Eva?... Eva dood?... die ie stikkend, smorend lief had?... Nee, nee, hij voelde 't niet, niks ervan, alleen gehamer in z'n kop... Zou ie 'r wakker schudden?... zou ie?... God, wat 'n gehamer, gebons, gedreig in 'm... wat zou dat moeten?... Zou ie gek worden, stapel gek?... Gillen zaten klankloos in z'n keel gepropt, opgedrongen klem-vast... Ze zou daar ineens opschrikken... ze zou opzitten en 'm aankijken... ze zou zien dat hìj 'r stond, hìj Hein... dat ie toch naar d'r was toegehold... en hìj zou maar iets stamelen dat

z'm niet weg moest sturen... dat ie blijven mocht... 'n uurtje maar... 'n half uurtje... maar niet weg, want dat ie dol op 'r was... ja juf-frouw Eva... dol... Als ze nou maar wakker wier en opkeek en 'm vragen zou wat ie hier kwam doen.

Bang, wezenloozer, stond Hein met bleek, sidderend gezicht voor 't bed en rauw kantelde z'n denken weer in 'm om, draaide vòòr 't besef dat ze niet meer was, dat z'm niet zien kon, dat ie daar strak verlamd stond voor 'n dooie, voor Eva, zijn heerlijke Eva, die straks wegging, van 'm af, die 'm nooit meer zou roepen, van wie ie de stem nooit meer zou hooren. En als gebroken ineens, volgestort met bewustzijn waar ie was, zonk ie neer op den grond, z'n hoofd gedrukt in de dekens, grijpend de wit-blauwig vermarmeerde handjes, die er lagen gestrekt in vinger-ragge gratie. En schrillkrampend kwam opgolven weer z'n smart, wegklotsend in schrijnende branding van wroeging, heet gehuil in snik-koorts, wilder, dóórvoelend de gruwel-leegte van z'n toestand, kuilde ie met z'n hoofd dieper naast Eva, brul-woest, woedend-wild dat ze toch gestorven was, gestorven zonder dat ze hem gezien had. — Wat was ze van hem... wat?... och, dat wist ie niet, kon 'm niet schelen meer, maar hij, hij leefde niet meer zonder haar... hij zag ineens de wereld rond 'm als afgebrand tot duisteren aschklomp, zonder haar oogen, haar leven, haar koestering!... Lief had ie 'r, verschrikkelijk, hevig, hevig, zooals ie nooit nog voor 'n mensch had gevoeld... En nou was ze af van 'm, stil, eeuwig zwijgend... Stiller overvloedige z'n gezicht in tranen, krampschokkende stuipen op z'n smart door heel z'n sidderend lijf, dat knielend neergewrongen lag aan 't bed van Eva, die ie in 'r leven nooit had durven zien, naderen.

[Nee, hij kon niet langer hier zijn... hij voelde zich gek worden, razend dol, in staat tot alles... hij moest weg, wèg van die stille, neergesloten oogen, die 'm aankeken, riepen in dien schuwen, even openluikenden blik... hij moest weg van die gluipende schemering om dat bleeke hoofd... wèg van dat goddelijk gezichtje dat daar maar lei te glimlachen, al maar door, in 'n zaligheid van rust, maar zóó vol trekjes om 't mondje van onzeggelijke droefheid, zóó smartelijk zacht 'm toefluisterend iets in de stilte, dat ie 't hooren wou!... Nee, gek zou ie worden, dingen doen die 'm voor iedereen dol maakten! — In wilden drang strompelde weer ie op z'n beenen, drukte haar marmer-handjes, verkild op z'n gezicht en zoende in hevigen schrik-druk haar mondje, één keer, wild weggebukt over d'r heen. — En nou, weg, wèg van haar, om niet te schenden haar stil geluk, haar roerloozen glimlach. — Vervreemd, verouderd, gebroken en uitzinnig stompelde ie weg, zwaar, loom-zwaar, met op 'm gesmakt 'n looiën smart, niet wetend waarheen...]

III.

De week na 't sterfgeval had Hein levenloos doorgedemd, niets van z'n bestaan voelend. Zonder werk weer was ie bijven doorsuffen op z'n kamertje, benulloos, dood-vervreemd voor alles om zich heen, in 'n rond-starende verstomming uitgemagerd en verbleekt, spraakloos, verschrompeld, vereenzaamd, met één zwarte ontdaanheid in 'm... Eva dood... juffrouw Eva dood.

[Op 'n avond had Zeelt 'm bezocht en met niet woesten en niet weeken troost Hein aangesproken, 'm zachtjes voorgehouën z'n vroeger bestaan, z'n werk, waaraan ie zich wijdde toen juffrouw Eva nog leefde en hoe heerlijk ze dat inwerken in alles van hèm gevonden had. Geluisterd had Hein bij den naam Eva, en Zeelt volgend, was plots weer bezinning en leefbesef in 'm opengebarsten, weer alles ondergravende knaagsmart. En Zeelt alleen, wetend wát 'm scheelde, bleef 'm opporren en toespreken, elken dag 'n beetje langer; bleef 'm vertellen en uiteenzetten, aldoor maar weer iets persoonlijks van Eva ertusschen halend. En zacht-schuw stamelde Hein dan onder traansmoring: Ja, zeg iets van'r... vertel iets van'r — Zeelt ontroerd, bewogen in diepe hevigheid, sprak dan langer van Eva, zei 'm iets van 'r doen in huis, op kantoor, op den winkel, en staar geopend met wonderdiep luister-licht in z'n oogen, hoorde Hein aan, volgde ie 'm met bange spanning in z'n gezicht dat Zeelt plots op zou houën. Doorspreken bleef hij dan, koesterend, warm-houënd z'n aandacht, voelend dat op hèm de plicht rustte Hein over z'n stilte-krisis heen te helpen, vol meelij nog met die gloei-ziel, die daar in de vunzig verduisterde eenzaamheid van z'n rottig krotje wègdroomde 'n leven dat nooit meer voor'm zou keeren, 'n onbekende, ontzettend-verstilde ramp, 'n tragiek die nooit iemand zou hooren. Zoover kreeg ie Hein dat ie stil opstond en 'n beetje lucht hapte. Ook had ie Zeelt beloofd weer bij 'm te komen, als ie maar kon. Toen, in barstend gesnik en gehuil, was z'n stomme wezenloosheid uitgebroken in heete pranging van smart en Zeelt voelde zich al heel gelukkig dat ie 'm zoo ver gekregen had, dat ie tenminste zich herinnerde die smart; dat z'n stem weer klonk, dat ie weer stond, liep en opleefde in z'n verdriet, naast 'm. Middenin kwamen weer 'n paar dagen werk en Hein ging stil, in gore vermagering en verbleekte dofheid, als had ie maanden geleefd in koorts en uithongering, naar de fabriek, werkte gewoon, alsof er niets gebeurd was, alsof niet dood lag alles in 'm, stil-wijd-dood z'n heele leven en begeeren van vroeger, neergesmaakt op grimmig, duister, wild-verwaarloosd kerkhof van stomme wanhoop. Vroegen z'm of ie ziek was, schudde ie ja; wát 'm scheelde, dan zei ie maar iets dat 'm inviel om 'r af te zijn.]

Weer verliep 'n week zonder dat Zeelt 'm losliet, uit angst voor terugkrabbelen in eenzaamheid, na z'n ontzettende versombering van eerst. Want zeker wist ie dat, wàs Hein op een of andere

manier voor goed over z'n krizis heen te brengen, z'n geestdrift voor anderen 'm wel weer zou regeeren. Dien dag had Zeelt 'm 'n pak gebracht met boeken en papieren van 'n vereeniging waarvan Hein sekretaris en hij voorzitter was, met 'n briefje erbij, waarin ie hem erop wees hoe achter ie geraakt was met z'n werk, en of ie dat langzaampjes aan nu inhalen wou. Toen Hein van de fabriek kwam, stond z'n moeder aan de deur. Onverschillig wou ie naar z'n kamertje doorloopen, toen z'm zei dat 'r weer 'n pak voor'm gekomen was, en dat ze 't boven had neergelegd bij dien rommel van laatst, door 'n kruier gebracht, Hij hoorde 'r bijna niet aan onder 't opsjokken van de trap. Op z'n houten tafeltje, vlak bij 't raampje, zag ie 't pak liggen, herkende ie de hand van Zeelt. In 't nog schemerige zeven-uurtje van 'n einde-Maartschen dag, las ie 't briefje. Wat innig goed vond ie Zeelt nu in z'n warm, geduldig opporren, in z'n taai aanhouën. Gedachteloos rommelde ie in de papieren, maar 't verveelde 'm, hij voelde 'r niks voor. Zoo greep ie 't pak op, lei den rommel erboven en drong 't op z'n boekenplank. Even ging luider-klagelijk z'n ziel mee op week-zacht harmonika-gespeel van 'n blinde, achter op 't plaatsje, omrouwend z'n krotraampje, Nu eerst zag ie 'n ander pak, waarop met 'n slingerige krulhand, deftigjes stond: — Den Heer Hols, s. s. t. t. — Ook van Zeelt? — Daar begreep ie niks van... Maar donders, toch kon ie nog zien dat 't zijn hand niet was. En nou ineens, zonder goed te weten waarom, overviel'm iets vaag-duizeligs. Wild trok ie aan 't touw òm 't zware pak, dat niet los wou. Onrustiger, met bevende gejaagdheid in z'n handen, rukte ie dik-taaie papierkaften weg; nòg een en nòg een, die zwaar propten bij de boeken in krachtpunten... en eindelijk zag ie boeken... in fijn-witte vloei-omslagjes gepakt... Nou begreep ie 'r nog minder van!... Hij wist zelf niet wat ie verwacht had, maar toch heel iets anders dan dien stapel. Toch wou ie verder zien, want zijn naam had ie toch heel duidelijk op den kaft zien staan. Gejaagder weer, omdat ie 'r niet gauw genoeg bij kon, onder al dat kruisgeknoop van touw, waartusschen ie 't pakpapier uitgewrongen en bij opgekrulde dotten afgescheurd had, haalde ie z'n mesje uit z'n zak en sneed aan vier kanten dóór de war-banden, beverig, overrompeld door vreemd-gejaagden verlang-haast van ál meer willen zien. Boven de boeken zag ie op verkreukte enveloppe weer z'n naam staan, maar nu door 'n vrouwenhand kriebel-fijn geschreven. Zenuwachtiger greep ie 't briefje en scheurde 't woest-bevend open. Vlak bij 't raampje ging ie staan om in de dutster-grauwte nog even te kunnen zien van wie 't kwam. Ademloos las ie, bleek-koud, vreemd-vóórvoelend-gedrukt: „Zeet waarde Hein” — Hij kon niet meer doorlezen; in kijk-gulzigheid zocht ie naar 't end, sloeg om één zijdje, twee en drie zijdes, en eindelijk zag ie, bevend tegen 't raampje opgedrukt, in schemergrauw, aan 't brief-end: „Je innigst toegenegene Eva.” — Hevig ril-beefde ie; zweet omklamde z'n hoofd; z'n beenen voelde ie weggelicht onder

't lijf, alsof ie neerstorten zou. — Wat nou!... wat nou.... van haar? — Vreugde holde over z'n schrik, trok'm uitéén, scheurde, rukte en gilde van binnen met stomme kreten. — Zou ie lezen?... lezen?... waar?... stikdonker... licht... licht!... niet zien... van haar!... godalleheilige... nee!... zien 'r hand!... 't Schemerde, de fijne letterjes, ... regeltjes-zwart... Op straat?... nee!... 't lampje, 't lampje! — En in wilde verhitte aandoening zocht ie lucifers, stak in beef-haast aan 't lichtje, wat 'm duurde uren, uren voor 't aan wou. Eindelijk, eindelijk was 't 'r... kon ie zien... haar hand!... hooren haar stem! in extaze-strakke spanning, soms stil houënd, uitrustend in 'n zalig geluk, met breeë, luide lach-verrukkingen als van 'n gek, dan weer huil-stikkend in traan-smart, las ie:

Zeër waarde Hein.

[Als ik eerlijk wil zijn, dan moet ik bekennen, dat ik hierboven wou zetten, lieve, zeer lieve Hein. Maar ik durfde niet. Hé, nu staat 't er metéén, nu durf ik toch wel. Zeer lieve Hein, kijk niet al te verbaasd van mij een briefje te ontvangen. Ik had je al veel vroeger willen schrijven, maar ook dat heb ik eerst niet goed aangedurfd. Gek hè, en niet erg moedig? — Ja, wat jij er ook van zeggen wilt, ik zal het mij getroosten, maar ik durfde niet, meer om j o u dan om mij. Morgen is het je verjaardag. Hoe weet je dat?... Opgevischt, lieve vriend. En dien dag heb ik nu, zoo conventioneel mogelijk, willen gebruiken als een aanknoopingspunt... om je te schrijven. Zie je?... dat w o u ik zoo. Ik w o u heel conventioneel een zeker gelegenheidje hebben je iets te sturen. Ja, kijk niet boos, ik weet nog niet goed hoe ik het aandurf, maar ik d o e 't. Hierbij stuur ik je je lievelingsboeken, met nog een paar kleinigheidjes. Wees nu toch vooral niet kwaad Hein, dat ik je bij de boeken nog iets zend, want ik ken nu al een beetje je trotsch, onafhankelijk karakter. Zie eens Hein, ik wou zoo graag veel voor je doen; ik voel me met de weelde om mij heen zoo bezwaard, als ik aan jou en je kameraden denk. Ik wou zoo graag veel van je zorgen wegnemen. Ik weet wel dat je onmiddellijk zeggen zult: — wat geeft het een te helpen; liefdadigheid is niets voor ons, socialisten — maar stem dan in, dat ik het tegenover jou niet beschouw als liefdadigheid maar als een s c h u l d. Heusch, dat zou geen redenceren zijn. Ik ben vooreerst precies zoo rijk, om alleen voor jou te kunnen zorgen. En luister nu eens naar mij, lieve vriend. Ik ben heelemaal geen briefschrijfster; het gaat me zoo stijfjes af, dat voel ik zelf ook; toch wou ik je in het kort iets verklaren dat verklaring eischt. Ik weet het wel, o! je behoeft me niets te zeggen, ik had het al onmiddellijk gevoeld dat je het lang niet prettig gevonden hebt, dat ik met je wandelde, en voorzorgen nam om niet herkend te worden. Zoo iets stuitte je, omdat je wellicht meende dat ik mij een beetje schaamde voor jou en mij verbergen wilde. Maar, o, Hein! wat heb je me schromelijk onrecht aangedaan met zoo een onderstelling, die je gemaakt hebt en die uit al je trekken te lezen was. Daar komt nog bij, dat je mijn zwijgen, laatst, toen we het weer over onze wandeling hadden, en over het moois, toen gezien, ook verkeerd hebt uitgelegd. O! dat heb ik stil gevoeld en het was ook van je gezicht te lezen. En dat alles is zeer verkeerd van je. Want juist in den laatsten tijd heb ik meer dan ooit gevoeld hoe veel waars er is in je beschouwing van ons leven als bezittende klasse, en van al wat wij mooi vinden. O, Hein! zooveel nachten lig ik tegenwoordig wakker, en zie ik al 't verschrikkelijke leed dat je voor me opgeroepen hebt, waarnaar je me dwong te zien, als ook een deel van de natuur die wij zoo eenzijdig bewonderen en soms alleen bewonderen willen. En nu, lieve Hein, met hoeveel zielsgeluk en oprechtheid kan ik je dit zeggen! ik zie, ik hoor, ik voel, ik leef ook heel anders dan vroeger, voor ik met jou gesproken had. Nooit heb ik dat zoo goed ingezien als nu. En als ik ergens kom, waar ik b. v. een jong kindje zie stoeien en spelen op den schoot van zijn moeder, of ik zie allerlei uitingen van sympathie en vertroetelingen bij de menschen onder elkaar die het goed hebben, dan voel ik hoeveel schandelijk egoïsme in die teederheid, in die koesteringen ligt opgesloten, en hoe overal ons leven zich in kleiner

kringetjes insluit, zonder om te kijken met oogen van oprechte sympathie naar andere wezens, die toch juist, naast hun vreeselijke ontberingen, groote innigheid en liefde noodig hebben. Maar toch zijn er dingen waar over ik geheel anders denk of heel andere gevoelens van heb dan jij. Zoo moet je me den tijd laten om alles goed in te zien. Ik kan maar zóó niet stappen over allerhande bezwaren, die door mijn opvoeding, (??) mijn zinnelooze omgeving om mij heen gestapeld zijn, en mij beletten vrij en ruim uit de borst te roepen: ik behoor voor altijd bij de jouen. Ik begrijp en voel jullie strijd, ik tob en worstel en weet niet of ik heilig en oprecht d á t kan loslaten wat ik zoo schoon en heerlijk vind in de natuur en in de kunst.

Je weet niet, Hein, in welk soort verrukking ik een groot deel van mijn eenzaam leven heb doorgebracht met die kunst, die mij zoo dierbaar is. Ik kan je niet zeggen welk leed en welke vreugde ik heb doorleefd voor schilderstukken van mannen, wier naam je wellicht nooit gehoord hebt, maar die in mijn ziel één groote en lichte ruime plaats hebben ingenomen. Werken van mijneraars, van dichters, van heftige groote karakters in muziek. Verrukkelijke werken van schilders, landschappen, koppen, kinderen, groote composities, met het heele leven er op uitgebeeld. o Hein! van álles, van alles. En zelf weet ik nu, dat die uitingen jou heel weinig zeggen zullen, maar mijn zielsleven hebben ze beheerscht en beheerschen ze nog voor een groot gedeelte. Wellicht dat mij later nog eens heel klaar wordt of ook zulk genot alleen kan doorleefd worden door lieden van onze klasse, en wij het zintuig missen, om dieper, althans zóó op het leven in te gaan als jij en de jouen. En toch Hein, ik heb 'n stille en peinzende natuur, en geloof niet, dat ik gemakkelijk tot die overtuiging te brengen zal zijn. Nu kan ik me al levendig voorstellen wat jij antwoorden zult. Het zal dáár op neerkomen: Onze strijd is aan rijkdom en diepte van aandoeningen veel grootscher en verhevener dan alle schilderijen bij elkaar van wien ook kunnen opwekken. Want ook wij erkennen de schoonheid, strijden voor hoogmenschenlijke idealen, maar in deze maatschappij moet allereerst gevochten worden voor Recht, voor menschelijk leven. En verder zul je zeggen, dat mijn klasse-egoïsme aan mij vastgegroeid is, waar ik mij, alleen ten koste van eigen geestelijk levensgevaar, van los maken kan... Niet Hein? d á t of zoo iets wil je zeggen. Maar ook daar zal ik nog veel op te antwoorden hebben. Want als ik me overgeef aan dien strijd, moet ik me e kunnen strijden; niet alleen zeggen: jelui hebt gelijk, strijd maar, spreek maar, en in stilte toch maar aan mijn werk blijven, Niet Hein? Dat nu juist moet ik voor mezelf nog veel zekerder uitwerken; daarvoor moet ik ook veel meer weten van het socialisme. O! je weet niet wat een toer het voor mij is, om daar nog in te komen... Och, lieve Hein, als je eens goed wist hoe weinig onze klasse er van weet en ik zelf in niets uitgezonderd. — Ik bedoel van de geschiedenis, den wérkelijken maatschappelijken groei. Dat allemaal houdt tegen. — Maar nu — wat ben ik afgedwaald — nog een verklaring, een persoonlijk iets. Zie, onder het schrijven je niet aanzierend, voel ik me inééns sterk het je ronduit te zeggen. — Ik wou op onze eerste wandeling inderdaad niet herkend worden; ten eerste omdat ik werkelijk weinig van je wist, en je niet flauw vermoeden kunt, zoo we in niets bij elkander hadden gepast, in hoeveel allerellendigste en platte verwickelingen ik gekomen zou zijn als men mij met jou gezien had. Maar de hoofdrede is toch dit. Toen ik bemerkte hoe sympathiek je mij was, had ik het besluit genomen eenige jaren voor je te zorgen, met je om te gaan, maar niet openlijk. Ik zou dan gelegenheid hebben jou beter te leeren kennen en jou de gelegenheid geven het mij te doen. Nu zou, bij een openlijk optreden van mijn kant, omdat ik nog niet mondig ben, mijn vader zich met hand en tand verzetten tegen een intiemen, zelfs vriendschappelijken omgang tusschen ons, als je niet tot heel andere uitersten zou overgaan. Ik zou op een of andere wijze, zoolang hij mij zijn maatschappelijk overwicht kan laten voelen, moeten gehoorzamen, we zouden elkander niet meer zien en nog veel minder bereiken, dan met schuilevinkje een poosje. Ja Hein, je ziet, dat ik met platte en berekende overwegingen te werk ben gegaan. Maar veroordeel nog niet, want er komen zooveel dingen bij, die het duidelijker maken, of althans toegelijker je er voor zullen stemmen. Je moet weten dat ik zeer, zeer veel van mijn moeder houd, en zij, vastgegroeid aan het orthodox-joodsche standengevoel, zou 't bestorven hebben als ze aan den weet kwam dat ik met een christen jongen liep, onverschillig van welken stand. Zie Hein, ondanks de vurige liefde voor alles wat groot is, heb j ij er geen idee van hoe diep dergelijke vooroordeelen ingeplant, en met hoe fijne vezels en wortels ze samengegroeid zijn met dat, wat voor hen het „heiligste" in het leven is. Toch geloof ik wel mijn moeder te kunnen voorbereiden en, zooal haar niet te

kunnen overtuigen, dan toch háár hevigste smart te kunnen temperen. Zou ik dan echter, na alles te hebben uitgesteld, zooals de liefde van mijn moeder daar recht op heeft, die o, zoo een lieve vrouw is, koppigen tegenstand blijven ondervinden, dan zou ik, voor dengeen dien ik als vrouw liefheb, alles trotseeren. Ik zou dan mondig zijn, mij veel vrijer kunnen bewegen en ik zou voor jou en je gezin kunnen zorgen. Want ik heb alles zoo gewoon ingezien, niets overdreven, niets overhaast. Je moet uit dat hol weg, je moet minder werkuren op de fabriek hebben, je moet je geestelijk beter kunnen onderleggen. En och Hein, ik smeeek je dat alles niet te beschouwen als liefdadigheid, maar als schuld die de heele bezittende klasse aan jehui allen te voldoen heeft, al zoo langen tijd. Zie vent, ik wou jou kleeden, verzorgen, ik wou jou helpen met allerlei stoffelijke tegemoetkominkjes vooreerst, maar later zou je zien dat ook ik veel meer eischen durf en veel meer eischen kan op ander gebied. Maar ik stel mij voor, na dit eerste stijve briefje, dat we alles veel vrijer en prettiger met elkaar kunnen bespreken. Want al je smart wil ik, als het kan, temperen en al je geluk, als ik mag, meeleven. Spoedig schrijf ik je, wanneer we elkaar weer kunnen zien. Wat graag had ik je nu al uit die ongelukkige buurt gehaald! Overleg met je gezin waar je nu wonen zult. Hoe graag had ik vandaag je zelf geluk gewenscht, want dat weet ik toch nog wel, dat jou verjaring de gedenkdag is van dien ontzaglijken Communedag, waar je me eens met zooveel heerlijke geestdrift van gesproken hebt.

Wat dit briefje voor ons worden zal, wie weet, ... Maar al leg ik 't eerst mijn hart voor jou open, Hein, geloof me, al lang heb ik gevoeld dat 't jouwe voor mij niet gesloten is.]

Met warmen handdruk
Je innigst toegenegene
EVA.

Voor den vijfden keer las ie den brief nu. Eerst had ie 'm doorgehoud zonder te begrijpen, alleen maar hoorend haar stem uit de zinnen, den vreemd-zachten klank van zijn naam uit háár mondje, in één geluksduizel alleen maar voelend groote, toch kiesch-bange, schijn-koele overgave van háár aan hem. Toen, al langzamer, las ie zin voor zin, inzuigend den klank, de bedoeling, bekijkend woord voor woord, letter voor letter. Nog schokte niet over 'm smartbewustzijn dat niet meer leefde zij die nu tot 'm sprak... En eindelijk, toen ie elk woord had doorkeken, bevoeld met z'n blik, gezoend met z'n verrukking, wild, overstelpend, kwam aanstormen 't uitrafelende verdriet dat ze niet meer leefde... In duistere, rillende naaktheid stond z'n smart-angst nu voor 'm.... alleen, alleen, zonder haar. Daartusschen in nu ging knagen, licht-onrustig, gejaagd, zelfverwijt dat ie 'r zoo verkeerd gezien had. Waarom niet durven denken dat zij van hem had kunnen houen... Waarom niet?... Maar wat gaf 'm nu dat peinzen?... alles was gedaan, gedaan, zoo leeg, zoo wreedvèr en zoo ruw doorgenhakt.

Diepe, smeekende weemoed kwam weer in 'm rondsluipen... Dood, dood, zijn Eva dood, zonder dat ie 'r ooit zeggen kon hoe brandend, snakkend lief ie 'r had, zonder dat ie zich bij haar uitstorten, boete doen kon voor z'n in-zich-zelf verteerden, altijd maar weggedrongen twijfel en wanhoop... In één smeekende, één ontzettende verteederling omsnikte, omprangde ie 't leven, met smartestem vragend 'n wonder... of ie 'r niet terug kon krijgen... of ie 'r nooit, nooit meer zien zou... Zwarter zonk en sloop z'n weemoed om 'm heen... geen wanhoop meer die oplaide, uitgierde z'n ziel

in wild-woeste krenkingen van ál wat om en met 'm geleefd had... Maar in alles nu lag weerschiñ van haar lach-droefnis, haar teêre, godlijk-stille rust, zooals ie 'r gezien had op 'r doodsbed... toen ie z'n bruid op leefloozen glimlach-mond den eersten zoen gegeven had... [En als ie nu weer wou dringen uit z'n verpletterde weemoed-smart t visioen van dat droef goddelijke gezichtje, die half gesloten oogen, dien lichtval waarin ze omweven was, als ie 'r op wou wekken uit dien langen, stil-strakken droef-lach-sluimer, dan ging ie maar lezen,... om te hooren haar levende stem,... te zien op'm afkomen haar heerlijk lijf,... te zien lachen die goddelijke oogen, met die streeling in 'r kijk, dat oogen-inhakende aangestaar en dan ineens weer dat wegdwalen en verdroomen van alles wat voor 'r stond, om voor 'm te zien uitwaaiëren die vlugge, schattige gebaartjes. Maar weg was 't omjubelen van lichte, prikkelende opgewektheid,... die diepe levensdrang om goed en groot te zijn, die ie in zich voelde openbarsten als zij 'm toesprak, toelachte met haar glanzende, gloeiende innigheid op 'r gezicht,... dat mooie, heerlijke gezicht, waar ie wel eeuwig op kon blijven kijken.]

Vlak voor z'n raampje nu zat ie weer, neerstarend vaag in 't schemergeschim van de achteruitkrotten. Op 'n donker, in 'n hoek weggetrapt plaatsje, beneden-achter, hoorde ie nog den blinde, door 't vale geduister heen, kreunslappend, toongedempt uitzuchten z'n harmonikadeun,... heenorgelend nu geheimvoller door de grauwe stilte, klagelijk-zacht, in versmeltend-schuchtere toon-zuchten schreiende harmonietjes... Zang-zacht bleef weenen en ruischen stille ademhaling van 't verdroefde instrument door verstild slop-schemergauw... O! wat weenden die tonen mee, gerekt, uitgehaald in dat kreunende, kermende rytme, volschreiend de krotjes... Daar stond ze weer voor 'm... in den hoek van z'n hokje... z'n Eva... haar heerlijk gezichtje... haar droomoogen, met erin die fluweel-streeling,... dat ranke lijf,... die zachte lieve gebaartjes, dat vlugzekere, dat licht zwevende dat 'm altijd zoo pakte... Zij, die vrouw, had ook hèm lief gehad.... hèm. —

Heviger snikte z'n neergeslagen, kruipende weemoedsmart, onzeglijk diep van ontroering, van knagende schrijning, van alles òm 'm leeggravend leed, in spraakloosheid van verstomming.... En nu.... gedragen zoo vreemd werd z'n rouw op die bevende, schuchtere samenklanken... droefnis uit zangerige harmonika, die doorweende klagelijk, diep, diep ontroerend, met hooge en lage streel-smachtende toon-teederheid, verzuchtend in lichte klankstootjes, of uitkermend breed luchtgehaal, roerend schoon, dóórweenend ál snikkender achter grauw, schriklijk slopschemergauw... Stil nu, in verstommende smart, als in 'n zwarte ontzettingslucht bleef ie droef-staren z'n raampje uit zonder te zien, ademend in koorts, in snikkend gesmeek aan 't leven hèm te laten doodgaan, vèr van alles; vlak, vlak bij haar.

En dòòr nu weende in zuchtende droefnis 't verborgen instrument

bang-ademend, z'n platten slopzing verdroevend tot hevig smarte-
 lied, in schemergrauw... verschreiend zijn leed, zijn snakkendsten,
 diepsten zielerouw.

IV.

Den volgenden avond kwam Hein twaalf uur van vergadering.
 Al 't geld dat ie van Eva gekregen had, was ie den dag daarvoor
 z'n moeder gaan brengen, zonder 'n woord verklaring, haar alleen
 zeggend dat ze zoo gauw mogelijk moesten verhuizen, en ie nou 'n
 heele poos, wel twee weken rust verlangde, niet naar 't werk zou
 gaan. Want stil voelde ie zich verplicht te doen wat Eva 'm zoo
 smeekend geschreven had, weg te gaan uit die krottenbuurt. Toen
 ie boven kwam, stond, door de plots gul uitgestorte liefde van z'n
 moeder, 'n groote lamp op z'n tafeltje, fel-hard licht uitstralend,
 zooals ie nooit nog op z'n hokje gezien had. Slapen kon ie nog
 niet. Eva's brief droeg ie, in tiendubbel papier gewikkeld, met 'n koordje
 om z'n hals, op z'n borst, zoodat ie 'm altijd bij zich had en, wanneer
 ie wou, lezen kon. Want klaarder en klaarder was 't 'm geworden,
 dat zij haar leven hem gegeven had, niemand anders. 't Was wel
 onbegrijpelijk, om krankzinnig te worden, maar 't wàs zoo; haar
 eigen stemmetje zong 't op z'n borst, haar eigen oogen schitterden
 't uit, en haar eigen mondje lachte, nu nog ingehouën, god'lijk lief
 tegen hem.

Nachtstilte suizelde door 't hokje, — 't hokje dat 'm had gezien
 in z'n wanhoop voor háár, in z'n geploeter, z'n getob, z'n lusteloos-
 heid en z'n breeën ijver als zij 'm 'n woordje liefs wou zeggen.
 Nachtstilte in geheim-suizel door z'n hokje, waartusschen doorknette
 stemgescheur van zij- en benedenburen soms, met donkere, diepe
 verschuivingen van stoelen en ondervloersch gedempt nachtversjouw.
 Feller lichtte z'n krotje, dat, met z'n diep verkerfd balkgekruis,
 verlichte rot-stutsels en schimmelgroensel, nieuw, open beschenen,
 angstig uit grimmig-duistere bedekking aan alle kanten op 'm aan-
 gedreigd stond. Belicht, wijd-fel, schaduwplekte in gouën gloed 't uitge-
 sloopte, verzakte hokje, met z'n lendenverkromming, ingedrukte
 borstkast, z'n reutelende verrotting en ruggegraat-vergroeide af brok-
 keling, z'n gerammeid geul-barstend lijf, rib-gekneusd in schimmelende
 ontbinding van stankvocht, met z'n druipende dakwonden, waaruit zwart
 verklont modderbloed en steenzweet rotte tusschen geul-gaterige plank-
 en pleisterbrokken in groene scheuren, omklodderd van vochtbrij en
 glimnat, tranen van rottend steen en hout dat in doodsuitputting walg-
 wreed rauw te ontbinden stond in 't felle goud-brons van lamplicht.
 Zoo dreigend had ie z'n hok nooit gezien... had dat z'n eersten lief-
 degroei voor Eva meegeleefd? Toch wou ie 'r blijven, blijven om
 de herinnering, omdat ie bij elken hoek iets tegen haar gefluisterd had,
 er iets weer opschoot uit z'n eerste gedenk aan haar... Maar toch,

nee, zoo mocht ie zich niet verliezen; z'n eerste gedachte aan haar was overal, overal uitgebarsten... dat krot had 'm vereenzaamd, verstild, vermalde in 't leven... Och, als ze een keer hier had kunnen komen, wat zou ze gerild hebben. Want ook zij kon niet weten hoe hier geleefd, gewoond, geademd werd, òm, naast, onder 'm; dáarbij had hij nog rijkdom soms... Maar och, wat kon hèm nou zijn krottenleed schelen... nou... nou... Zij stond bij 'm, zij, Eva, zijn Eva... Kon hij 't helpen dat haar brief d'r weer levend had gemaakt?... kon hij 't helpen dat ie na weken eerst, hoorde de stem van een die 'r niet meer was, die niets meer kon zeggen en tòch sprak met hèm?... die niet kon zien en toch keek naar hèm?... die niet ademde, niet stond, niet ging, en toch hem vertelde éven, in zacht gezang, zoo zilver-zacht, van háár liefde, háár innigste geluk, van haar groeien en tobben, anders, maar toch ook als hij?... Nee, dat kon ie niet helpen dat ie nu eerst 'n doode hoorde spreken tot hem... dat wondre geluid, opklinkend uit 't briefje, dat z'n leven weer in vlam gezet had, waardoor eeuwig, eeuwig haar zilverstem, haar lach, haar gang, haar licht gestap weer voor altijd bij 'm was... Niemand had 'r als hij, niemand als hij, vlak op z'n borst, ... op z ij n borst, waarop ze nu sprak, zong, schreide.

Nachtstilte overstelpte 'm met opschokkend herinneringsgeluk, trok den rouwmantel van 'm af, klaarde op z'n kop. In die suizel-zware nachtrust, dien hoogen, roerloozen leefstilstand, moest ie denken aan haar met klaren levenswil, moest ie met haar spreken, antwoorden op haar woordjes van geluk, liefde. Want heel z'n leven stond vóór 'm, veranderd. Wijd-uit overal was leegte, leegte, sombere, leeflustelooze, grauwe, angstige, duistere leegte, leegte voor hèm die zich zoo één gevoeld had met anderen. Stonden die anderen dan niet in zijn zielsgeluk, of hij niet in 't hunne? Hoe zou Eva oordeelen als ze nou es zijn smart had kunnen zien? Maar waarom ook waren den laatsten tijd juist z'n gedachten over haar zoo vol martelende, stugge dwalingen en aftobbende vermoedens geweest? Ook aan dien kant had ie zich vergist, zooals ie zich vergist had in z'n anarchistische vrienden in z'n leef-ideaal eerst. In de richting van z'n zelfzucht lag 't, te koesteren zijn geluksleven met Eva; wat hij voor haar, maar vooral zij voor hèm had kunnen zijn. Zoo was toch z'n smart rechtvaardig, omdat z'n bloeiendste, volste leven gebroken was, wreed-rauw geknakt; omdat de dood van hàar door z'n jong bloeibestaan heengeflitst had, zooals bliksem omkronkelt in vuurflits 'n jongen boom, neerschroeit tot asch; 'n lichaam, 'n leven dat éven daarvoor nog in geluk van jonge lente uitgeurde jubelende bruidspracht van bloesemblank, op elken tak z'n jeugdijaren wiegelend... Zoo was z'n smart rechtvaardig, kon ie navoelen wat ie in haar verloor, moest loslaten, hoe blind, blind lief ie 'r had. En toch, nu ie denken wou, klaar, met wil van ernst, zag ie dat niet rechtvaardig zou zijn in hem: verstoppende afwending van ander leven, zelf-

insluiting van z'n bestaan-nu-nog-in-smart, wegdeining in eigen narmartelingen van persoonsleed, zalig kerven in individueele droefnis. Want zonder z'n gevoel voor 't betere gemeenschapsleven, zou ie ook haar niet eens gekend, en zij hèm niet begrepen hebben. Z'n volle levenskracht zou nooit terugkeeren, nooit: dàarvoor sloeg alles te diep in, had ie lief gehad 'n vrouw, hij met z'n angstig getob, met z'n bleuheid zooals er geen tweede kon zijn... voor hèm. Die kracht kon niet terugkomen, omdat ie stappen moest over rauwe, rauwe, zwarte, hevige, pijn-smeekende smart, die niet te temperen viel, nu niet, nooit niet. — En toch zou z'n persoonlijke teistering, één lijden onder millioenen lijdensgestalten van anderen òm hem, niet z'n verder bestaan beheerschen. Mocht ie, omdat z'n innigste, diepste, zacht ingehouën verlangens niet waren ontbloeid onder hàar droomoogen, verhooging van vast te houën geluk voor anderen uit zich bannen? Mocht ie, omdat 't leven niet gegaan was langs 'n lijn die hij had willen trekken, zich terugsmakken in smartvertroeteling, in uitputtend gegrien, in zelfmartelend gemor?

O! geen sterveling zou ooit voelen, navoelen, hoe hevig z'n ziel gestriemd, hoe ontzettend z'n hart bloeden bleef door hàar dood. Maar toch zou ie weer opleven. Want als dat lijèn in hem zóó was, hoe hevig, ontzettend, rauw en teisterend zou 't niet slaan, bloeden en knagen bij al die proletariërs, die verliezen hun liefsten onder honger, onder marteldood van zorgen, onder langzamen moord van werkuitputting, in gasthuizen, op fabrieken, bij alle ongelukken en droefnissen? O! hoe ging dáár 't moordend gekruip, afgebeul en gemartel van die klasse, zijn klasse, in 't duister van haar bestaan? Hoeveel smartgestalten verschenen daar niet, op den dag, in den nacht, 's avonds, 's morgens, altijd, altijd? Hoeveel leed werd daar niet uitgegriend, uitgerocheld, onder dolle vloeken, of klaagloos, stil, zielsverterend, lichaambrekend, doodknagend leed; hoeveel rouw van liegenden die elkaar pas hebben, van moeders, vaders, kinderen? [Hoe ging nu zijn smart hem hier voor, bij 't doortasten van 't hevigste, snakkende verdriet daar in die kringen waar geen woorden zijn, geen tranen, geen geld; waar de diepste wroeging, de knagendste leefpijn uitgebraakt wordt soms in vloektonen, in giftige, platte, wezenlooze razernijen, in giftlucht van drank, in dierzwijmel bij troepen, maar waaronder hevig, heilig geleën wordt; waartusschen smart en wroeging wringen in stuiptrekking van 'n schrijn-pijnlijk bewustzijn; waar klachten terugstommen achter muur-graven en luchtgaten; waar elke stap leed is, zorg, vernieling van leven, ziel, rust; neertrapping, versombering van bestaan.] [Nu jong-oud, bitterlijk geslagen, ging ie voelen dat 't groote, eeuwige leven zijn eigen, onafwendbaren gang had, buiten alle verlangens van menschen om, en dat 't volgen daarvan, hoe wankel-stappend ook in 't begin, alleen leeflust en kracht liet behouën. Nu zag ie klaar dat er enkelen onbegrijpelijk fel geslagen werden,

met wonden bloedend hevig, voor altijd uitscheurend de ziel, de rust, geestdrift, en dat daartegenover troepen luchtigjes door 't leven kankaneerden, zorgeloos, vrij, spot-lollik, met opstapeling van allerlei toevalletjes en gelukjes rondom; die ongedeerd, ongeraakt blijven gaan, staan, babbelen, lachen. Maar, — zag ie 't niet klaar, — zooals daar rustte op enkelen 'n leefvracht, soms als verdoemenis in schriksmart eindigend, zoo stonden voor die geteisterden uren en dagen van hevig hoog genot, van groote, schreiende of lachende verrukking, diepst diep, hemelhoog boven al wat in langeren duur, onder luchtig-losjes-rap gestap van herrie en zang, in drukte en pret-grage, leef-genietende opgewondenheid door al and're troepen genoten werd. En als ie nu voor zichzelf wou aannemen, wat 'm aan alle kanten door z'n geestverwanten voorgehouën was, met schrik-ernst, dat de menschen maar weinig invloed hadden op den diepsten en verborgensten gang van 't leven, dan werd 't 'm meteen duidelijk waarom aan beide kanten haat en vijandschap scheurden tusschen menschen onderling, van één menschengroep klassen makend; dat beiden leven willen in de richting van hun verlangen, dat de kapitalistische klasse, in merg en been verfoeilijk als massa, zichzelf 'n doodskuil graaft, omdat ze ging tegen 't leven in, maar zijn klasse juist volgde den weg van 't moeten, naast in hart en hoofd overal den weg van 't willen. Klaarder zag ie dat de kapitalistische roof en uitbuiting, hun heel levensbegrip, hun verkrachting en langzame of snelle vermoording van menschen door gek-langen arbeidsduur, door krot-smoringen, zorgen en materiële verdoemenissen, in oorlog en konkurrentie, oproepend en aanvurend de laagste dierdriften van menschen tegen menschen, en dan weer klasse tegen klasse, — klaarder zag ie dat die roof beheerscht werd door machten, werkend in tegengestelde richting van 't georganizeerde proletariaat, met verbijsterend resultaat, gebonden aan andere maatschappelijke wetten. En juist omdat die machten in den grond verborgen zijn, maar in resultaat te zien voor iedereen, geloofde ie innig aan de bekeering van bourgeois, zooals zijn Eva bekeerd was, en volkomener zich nog zou hebben overgegeven, als ze de ellende meer nabij had zien schimmen voor d'r oogen, de achteruitzetting, verlaging en vertrapping. Zeker zag ie in dat bekeering van of ideaalwekking in bourgeois, doel niet was van 't socialisme, maar integendeel alleen bedoelde opwekking van proletarisch bewustzijn, in 't wijzen op menschenrechten, groei van maatschappij en leven. En al voelde ie in merg en been dat alleen door de massale aanzwelling van 't proletarische gevoel, 't strijden en organizeeren samenliep met den groei van 't opwekkende, nieuwe leven, waar dat van burgerlijke kringen uitdoofde en verzakte, in samenhang met 't gansche groei-proces van 't sociaaldierlijke in 't kapitalisme, toch zou ie zich in z'n verder leven wachten te veroordeelen bourgeois, die opgingen in heilige beginselen van hun levensbeschouwing, die zich zóó eerlijk geven in hun werk, dat 't is alsof ze nooit kunnen komen tot hun

strijd, maar waaronder zijn, al staan ze in den kring van individualisme, met 't breedste gevoel en de grootste kennis; wezens die, waardoor ook, eenmaal in aanraking gebracht met dien stroom van 't groote proletarische levensbegeer, als in siddering, in schok van nieuw bewustzijn gaan zien, begrijpen, gaan meeleven in hùn midden, en al schoonheid, al liefde brengen dáár waar 't leven ze dan h é é n d u w t.]

Wat verblind was ie geweest, dat ie zoo onnoozeltjes 't lijên van Eva had voorbij gekeken, haar onrust en angst dat hij was Kristen en zij Jodin. Wat was ie daar zelf overheen gestapt, omdat ie nooit aan háár gedacht had als Jodin. Zoo had 'm toch menschenkennis moeten zeggen, hoe ingevreten, onuitroeibaar geloofstraditie voortvezelde in al wat leeft en denkt in dogmatische formules, terugkeerend in kringetjes van geslacht op geslacht, tot 'r één 'n hak geeft, wild en ontzettend in zwaren zwaai van heftigheid, in dat walgelijk gemakzuchtig overgeneem van gewoonte en hebbelijkheid, waarin op zichzelf niets heiligs zat, en, in heiligen zielsdrang tot planten van 'n hoog rechtsideaal, al dat femelend vastgehouden aan doolie formules en letters stukrinkelt in 't rond. Had hij nu zoo'n hak kunnen geven in haar kring, bij Bresser den juwelier, bij haar moeder, haar familie?... Toch nooit, nooit!

Zoo drong heel 'n leven van nieuw strijdgevoel door z'n hoofd... De nachstilte bleef fluisteren 'n hoog geheim van iets eeuwig, iets onzeglijk zachts, en hunkerend luisterde ie naar z'n eigen bepeins, en klaarder, in zilverder schalletjes, luidde naast 'm op de stem van z ij n Eva, die h è m nu zei dat z'n smart zou zinken als ie de verdrukten uit 't grauwe, donkere leed mee zou helpen brengen naar dat licht, waar zijn eigen oogen altijd vol van hadden gestaan; dat ie zich nog meer dan eerst moest geven aan z'n proletarischen strijd; overal weer waar ie kon moest opstaan, vechten en worstelen voor dat wat ie haar met zooveel vuur en zooveel aandoening had verklaard; dat ie haar dan zou zien in zijn smart, met gerustheid, met goedheid. En was hij onder de gekerfden, de jong getrapten en geslagenen, dat ie zich zou opworstelen tegen 't lot, dat h è m onder smakken, hebben wou zijn trotsche gloei-ziel, zijn leefwil, zijn doen en willen; dat 'm onder allen wurgen wou, om ook h è m te merken met 't teeken van den Ik-zwakken, verachtelijk gestorven aan eigen smart-ziekelijkheid, vergetend dat gestaan had voor hem dat reuzenleven van 'n massa, in wier zee-kolkend leed zijn smart één druppel maar bleef. Zoo hoorde ie zingen op zijn borst haar zilveren stem, dat hoog in 'm zou staan, onaantastbaar, 't bewustzijn dat ook zij tot elkaar waren gekomen, door de ware uitstorting van z ij n levenskracht, door haar in zijn ziel te trekken, en dat die herinnering h è m altijd weer de kracht moest terug geven om zich heelemaal te wijden aan zijn reuzenstrijd, want dat ook zij

dat wilde. [Weer voelde ie in 'm openbarsten nieuwe geestdrift voor z'n ideaal. Ja, hij zou weer kunnen strijden, strijden, dat voelde ie ruim. En al was voor eeuwig van 'm wèggerukt z'n levende liefde, die heerlijke vrouw, aanvuren zou ie en opleven met die klasse, waar ie in merg en been toe behoorde. Ja, hij zou weer strijden voor dat goddelijke recht, voor verdrukten en geslagenen, en zonder dat men zou weten wat in hèn gestorven lag, z'n jonge, reine, stamelende liefde, zou ie weer gaan naar z'n dag-hel, zou ie weer tusschen hellegeraas, dreuning van machines en vloekrazernijen van kameraden, z'n werk van opvuren en uitstorten terugvinden, met dat eeuwige, stil-schrikkelijke drama in z'n ziel... z'n jonge liefde, gebroken, rauw geknakt door 't vreeselijk-vreemde Leven, waardoor ie al de smarten van z'n makkers van 't heele proletariaat nog zuiverder, dieper, merg-indringender voelen bleef.]

[En nou, op z'n krotje, in stilte-fluistering van hevigen nacht, met tranenhitte in z'n oogen, smeekte ie dat Onbekende, dat Leven waarin ie verder zou groeien, om kracht, kracht om te blijven meevechten voor dat goddelijke rechtsideaal, dat alles omvatte: leven, schoonheid, diepst genot, ... kracht om te weren weedom, die terug kon storten in z'n ziel... 'n ruïne van z'n geluksgevoel zou maken... nu niet meer voor hem, maar voor z'n klasse. Want ongeschonden tusschen de treurnevelen van z'n eigen smart, was ie vreemd zeker blijven zien 't klaterlicht, de gloeizon van 't nieuwe leven, voor zijn klasse, ... Nooit was dit zelfs één minuut in 'm ondergegaan, als ie gedacht had aan hùn strijd, diepst geloof in hùn triomf en hùn heiligst Recht. En duizel-hoog boven elke persoonsramp hoorde ie hun wereldstap voortdreunen over de aarde, zag ie 't planten van hun rooie wappervandels voor recht en menselijkheid, zag ie aaneenrijen, in al machtiger zwelling 't proletarische leger over de heele wereld, klonk 't lied van den Opstand uit miljoenen monden naar'm toe, dat'm verrukte, ombonsde van godlijk genot en blijdschap.]

Niet zou ie afwenden, 'n anderen dag weer, z'n oor, als ie uit donkere krotten en steegen hoorde kermen den somberen klaagzang van den Dood, in zijn martelgestalten sluipend onder de armen. Want eens toch zouên die kermingen en vloeken verzwakken, als sterker ging klinken de zang van dien Opstand, als vurig ging vlammen 't rood van de vandels uit proletarische rijen. Want daar-ònder waren de worstelaars die vochten met allerlei wapens, allereerst met 't goddelijk rechtsgevoel, de hoogste andoening van levensgeluk náást de schoonheid die ook zijn Eva maar half doorleefd had, wapens in hun rijen verdeeld, omgezet en gesplitst in vormen van gevoel, groot geestelijk scheppen en doordringen, iedereen naar aanleg en levensbegeerte.]

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Fel broei-blakerde middagzon op flikkerlichtend geruit van achter-fabriek, lichtdamp neerstootend en verkaatsend op groen-zwart, slooterig pad-grachtje, waarin werkromp stond, stink-drabbig omwald. Giftig zongegloei in vooruitlopenden zomerbrand, loomde hitteval neer van 'n einde-Aprildag, verzengend in gil-stralen groezel-morsig venstergepost en raampjes, als vlam gevatte stuifmeelwolken uit sparren-appels in blonden warreldamp, tusschen te smalle gordijntjes doorschietend, die laptten, stof-vuil bestoven, plooi-scheef plakkend tegen goor-sombere gevangenissen aan. Hier en daar fladderden ze zwabber roetig, met zwarte smeersel-punt, op dof uithittend zink van verstelbank. Overal, tegen de hooge hokkige ruitvakjes, in hoeken boven en beneden, sliertten gore krantbrokken, met schemerig geregeld van letters, staand en liggend, grijs uitkleurend vergeeld, door zonnelaai verperkament, kaal-lappig afhangend naar alle kanten.

Naast Hein, die opgedrukt zat, door breedrug achter 'm van bulligen slijper, tegen zinkrand van verstelbank, stonden twee kerels te rumoeren om hinderend lichtgegloei, dat doorschoot op hun molen, schijf en koppen onspattend; verblindend-splinterend straalgepiek van goudschijn, broei-nijdig ze zettend in heeter zweetpaffing onder zwaar sappelwerk. Kraaij had al stukken krant, in 't wild maar, in gift door vertraging, tegen 'n hoekruit gedrukt, met spog klodders tegen stopverfreet, maar de plek waar gril-straal van hoog lichtgespat heet doorschoot, in wilden warreldamp, kon ie maar niet raken. Woedender, met grimgezicht loerend over z'n bril heen, was ie weer op verstelbank gesprongen. Onder dollend gedring, geschreeuw en en trek-rukken van verstellers aan z'n beenen, gaf ie lukraak giftige meppen aan 't gordijn, schurend sar-scherp langs koordjeswarrel, al maar trekkend naar zijn molenkant toe, waardoor nu blootschoot breeër zongelaai op molenspul van Sijts. Dreig-barstend van woede scheeuwgifte die, gloei-geraakt door lichstroom, dat ie 'm blind maakte, dat ie den heelen boel zou neersodemietere, of 'm hardstikke dood zou slaan als ie niet met z'n poote van 't gordijn afbleef. — Kraaij's meppige gordijnrukken hadden ook twee verstellers pal in zonnelaai gezet, die dol van oogenblind hun doppen op de zinkbank neerkwaken, oogknippend tegen fellen lichtstroom, pijn-schreeuwend, zonder in 't eerst iets te kunnen terug doen, met handen als afdakje aan 't voorhoofd gedrukt oploerend naar ruitenbrand.

— Seg pes-straâl, lâ staôn!.... blijf d'r vàn af mit je sòdemieter!... wat hei je d'r an noodig! — gilde achter Hein, omleggend z'n tangen, weer 'n andere slijper lichtelijk geschroeid door speelstraal op linkerwang en kruin, in woede zich omdraaiend naar 't raam om gordijn weer terug te trekken.

Sijts en Kraaij, twee hevige vijanden, die elkaar, door beter werk en onderkruiperij bij 'n paar patroons beurtelings er uitgekierd hadden, altijd bedacht op hinder in werkgesappel, bleven in dreiging beloven wat doen zou de een of de ander.

— Sodeflikker dood!... wat lul jij! — schreeuwde met verpurperden zweetkop, vlek-rozig, bleek-week van ingesmoorde drift en hitte, Sijts schuin naar z'n buurman toe, — jij hêt 'm effietjes op je smoel, maar ik... godverdomme!... pal boven op me mole, op me schijf en op me harses!... en 'k heb geen tijd om 'n krant án te plakke!... Jezis mieterstraal!

— Om de dooie dood niet! — krijschte mee Hamster die door 'n schroei-kitteling van zonnelaai pal op z'n zilver-schitter-dampende soldeerdoppen geraakt was, met rukken weer en plooi-schokken 't gordijn naar zich toe trekkend, onder uitspreiing van puntengefladder, — jou bránt tie toch ook nie in je smoel!... je hêt toch g'n ooge in je kont sitte,... paardelul! —

— Nee, as je n'm soo laat, nie, — zei Sijts, lekker weer wegduikend in koelen schaduwval.

— Luissege pesflikkers!... sal 'k 'n siekte krijge, nou sta ik weer te verkole!... kijk nou sellewers... schommelkont! — barstte weer uit Kraaij, die weer begonnen was met gordijnschermutseling, om Sijts te pesten, van wien ie wist dat ie op afmaken zat, koortsig benauwd. Als ie had gewild, kon ie wel in 'n hoekje 'n smallen krantfladder plakken of inspelden, maar hij wou niet; alleen pesten den ander, die zweet-bloedde, in rood-vlekkige driftbleekheid, met beving van giftlippen, rondvloekend in scheldrumoer, en wild gesmijt van looden op z'n molen rondom. — Kraaij was weer naar 't gordijn gehold om te ruk-meppen.

— Krijg de peskoors in je ooge, laâ sitte, seg 'k!... laâ sitte! — donderde Sijts krijt-bleek uit, onder afdruipling van zweetgeparel, beschenen weer in gestuif van gouddamp, even bezij ooren en jukbeen. Giftiger nog gaf ie weerlooze woedebonken met looden tegen z'n molenpen, die kromknikte en sidderde hevig.

— Leg jij je moêr 'n nijfie, rotsodemieter, ik ken soo nie voort! — krijschte Kraaij, met z'n rug naar Sijts gedraaid.

Warrelende uitbarsting van liedjesschreeuwers er tusschen, donderend gezang en machiendreun, doorzuigend en razend in siddering van molens, verhitte worsteling van dierkreten uit bezwarte tronies van woedekerels, vol gift en haat-hinder, opproppend in nauw knel-geleef van broeiend doorgangetje tusschen verstellers en slijpers. Rukken en trappen aan weerskanten, beef-snel geschuif van gordijn, dat losser plooi-fladderde, met telkens straalwarm uitgeflikker en wegdooving van lichtdamp, die kromp, laaide en tonglikte onder mannenworsteling van vijanden. 't Hevigst boven allen uit stonden Kraaij en Sijts elkaar te berazen. Plots greep Sijts twee leege tangen van 'n molen achter 'm, schreeuw-woest in bleeker noodzweet roepend, dat, als Kraaij 'n hand verroeren zou, hij 'm pardoes den

tang op z'n hersens zou slaan. Kraaij, de pester, 'n beetje bang voor 't vertrokken bleek-sidder gezicht van z'n vijand was afgeschrikt gaan zitten, met broeiender zonnelaai nu op rug en achterkop, dat dwarsig dóórlachte in ijlgoûigen warreldamp op rood-bruin beschilderde afstutsels van elken molen, waarop, in één krioelende lichtlijn, onder kleurgestijg van roodbruine balkstutten, doorgiste hittebroeiing van zon en stofwarrel, fèl tegen 't in koelte-schaduw gesmoorde donkerder roodbruin van andere molenbalken. Nog 'n overtolligen ruk naar zich toe aan 't gordijn gaf een der verstellers, meepes-tend tegen Kraaij den ruziemaker, in schaduwkoelte lach-kijkend achter zich naar z'n slachtoffer, die nu nog in feller gegloei zwaar begoten zat van lichtstraal, zettend rechterhelft van z'n kielblauw in hoog-paarsige verhitting. — Rustiger 'n oogenblik ademde 't nu in 't stinkende doorgangetje, waaruit opgepropt lijvenzweet en stink-vies menschevleesch uitwasemden, onder weeïge luchten, als van rot hooi, varkenshokkig-bedompt, en vetkaarsenreuk. — Aan straat-kant van fabriek was koeler, luchtiger geleef en geadem, sappelden de werkers in wat vrijeren luchtstroom, hadden ze doorstaan kortere ochtendschroeiing van zon, die klein-beverige lichtcirkels wentelde langs zoldering en loopbrug in straalgeglj en lichtgespat, vroolijkheid borend in somber bestoven balkgeplet van hijgende fabriekszaal. Hein, die zich in de herrie niet bemoeid had, smeet luchtigjes uit z'n lâ 'n risje soldeerplaatjes even van 'm af, net in lichtdamp, die opzuigend ze vertintelde in zilvervonkvuur, gillend uitschitterend op 't vervuilde zink, waar afgeschilferd soldeervuil overal om de bluschbakken heensplinterde; viezige hoopjes, naast en tusschen half hempjes, zwart-morsige of kleur-bestrepte linnen dassen, papierproppen, rot uitwasemend gevlerk van krantflodders, bekorste, dof-blikken bolusvormpjes, met eetvuil dat stank verbroeide, gistend, rot-borrelend in zondamp en rook, tusschen uitwaseming van half naakte bovenlijven, bestoven lichamen, bebroeide, verzweete, gerammeide, stinkende, geteisterde lichamen, waartusschen even door laag tuimelraampje flauw-lauwe luchtstroom uitstrotte, als door half-toegeknepen keel, neêrdwarrelend schroeivlam van dans-likkende verstelpitten. — Stil dreunde machienzang de zaal in, boven ingeslapen schreeuwlust, afgestompte driftruzie in soezende stemmentempering.

Midden in werkzaal smalde 'n brug van in- naar uitgang, opgeslagen boven wenteling van assen, raderen en drijfriemen, die gleën in kruisgang over èen wiel, twee schijven in gang zettend van overburen. Wat anders doorloop was, stond in wemelend riemgekrui. Bij den ingang van werkkamer plankte, in nat-rottig geslibber, 'n trapje, vastgehaakt aan brug in zaal-midden, waarover heenlawaaide langs twee leuningën, schuin boven houten molens en werkers, al wat uitging en inkwam, angstloos voor riemen en zuigassen, losgegiërd rumoer en vrijelijk gestoei van bazen, knechten en jongens, in hosgang, klautering of uitbraakgeschreeuw tegen laagzittende werkers; hooger uitjoelend leven, rakend de zoldering.

De bruggrond dreef van plassen en vuil, afdruiwend langs hoeken, stutten en glibbertrappies, watervuil rondgegooid in wilde stoeiing door potjongens of bazen. Achter enkele molenstutbalken, waar giftige zonflitsen tusschendoor knalden, dreef verlichte, in broeiing geraakte vuilnis op den rottenden houtvloer, kleurige schillen en kloddergesap, in brand gelaaid door fel lichtgeflits, uitwasemend in stankmengeling van stront en karrenvuil, rottende visch en bedorven noten, duf-zuur, scherp-wee van olie en jenever, reukvlagen als van traan en teer, uitwarrelend in zuur van hop en bitterprikkeling, stil spreidend door de zaalruimte, onder balkdruk van zoldering, die laag, broeizwaar, in verfwijfelende kleurdoffing uitschimmelde, als plettend op neergebukte werkerslijven, met schipachtig bruggeloop schuin boven koppenlaagte.

Hein had 't weer aan den stok met 'n paar slijpers over den achturendag, kerels in wier doffe koppen ie hameren wou de oplevende, heerlijke idee van den Meidag, over 'n paar dagen op handen; 'n dag die zooals hij 'm zag moest doorzonnen elk arbeidershart, ze tartenden lust moest geven tot staken van arbeid. Juist had ie met stikkende vreugde gelezen dat zoo'n opstandsfeest, zoo'n arbeidersdag over de heele wereld tegelijk zou komen. En gingen ze nu al weigeren mee te doen, mee te juichen op hun feest, hun grootschen, goddelijken dag van samengaan en samenleven, met 't dartelen van hun heerlijkste geluksverlangen in 't hart, met 'n diepe vreugde die zou spreken uit hun oogen, hun gezicht, uit hun gang van dreunende opmarcheering?

Roosjesslijper Kiehl, rossige, magere jood, met driemaal velglibberig ingekeepten reuzenkokkerd, zacht verduwd nog naar bleek jukbeenig gekoon, pestte 'm al den heelen dag, wel wetend dat ie de meeste slijpers op z'n hand had, geen van allen verzuimen wilde, uit haat tegen dressuur-orde, tegen socialistisch „gekonkel” en uit hebzucht om geen kostelijken werkdag te zien verloren gaan.

— Nie kwaad... me vrou zal vrage of 'k me hogge bin, as 'k me daar overmorrege kom anzette... mit werrik in huis... ze zal zegge... zal ik sterrewes dat je sjoeg ¹⁾ bint... en mit réede! — zei Kiehl, zacht beaaiend z'n dop met poeierpenseel.

— Natuurlik — schreeuwde Hein terug, met z'n tang 'n dop in verstelblok duwend, — dat is jelui laatste toevlucht!... wat jelui vrouwe d'r van zegge!... alsof die precies wete wat je te late of te doen hebt in 't belang van ons al...

— Sansodemieter Hols, hou nou es je kut op 'n kier!... hou nou es je smoelwerk, mit je afgeneukte Meidag — lach-krijschte de versteller Klaas Hense, in den hoek, twee pitten van Hein af.

Naast Mie Bosse, de eenige verstelster op de heele fabriek, zat Hense, en altijd smet ie 'n duit in 't zakje als ie, loer-luisterend

¹⁾ Mal.

opvangend woordgestrij, met 'n mop zich tusschen de lui kon smakken. Op fabriek zeien ze dat Mie Bosse 'n kind van'm had; Mie, lang-blonde vrouw, hoog uitstekend boven kleinen Hense in haar rokken en voorschoot, knap-brutaal-aanhalig gezicht, mat-bleekige wangen, week kittelende trekken en vloekend, fijn opgewipt neusje, breeën, altijd lokkend-lach-klaren wellustmond, vuurrood ge-lip, met ivoor-wit getand en blauw-vochtig oogengekijk, dat sarde, lokte, kittelde, in jolig, brutaal-licht. In aanhalig-hoog lachgezing schoot ze uit bij 't gespuw van Hense op Heins gepropageer.

Twee boodschaploopers, jood en kristen, van twee bazen, kwamen uithijgend moe 't nauwe doorgangetje bij den hoek indringen, tusschen elken slijper en versteller dien ze voorbijgingen, in dolpret hevig opgebouwd, dóorworstelend achter werkersruggen uit. Grauw-moe verhit stond 't baardlooze gezicht van den jood, grauwwloekerig, met wrevelmond die huilde stil, in nijd van sjokken zonder rust. Schichtige gejaagdheid doorschokte z'n kop, en z'n hoofdhaar plakte zwart-laag van zweet op voorhoofd, verkruld tegen wenkbrauwen. Met 'n rood, witjes-rond doorstipt zakdoek beveegde ie z'n hoofd en hals, met andere hand vet-zweet om z'n neus op mouw- en broek-lompen afplekkend.

— Dóe me ê mitswe ¹⁾ ... géé me n' effe dâ bankie daa?... ik bin doodmoei... as ê phaart bin 'k gehold, — zei ie toonloos-zuchtend.

— Bi-je beflikkerd?... ga op'n drrol zitte â-je moei bint — lolde 'n slijper, met z'n voet 'n bank bij 't schijvenrek onder den molen-bank wegtrappend.

Meewarig keek de looper z'n joodschen baas aan, maar die deed mee in de pret, moeheid van den man ziend als smoesje, zelf ook nog lust in beestachtig opgejaag van lui die 'r toch wären om te loopen.

— Jáá, je ken hier zitte!... mot je maar eers je plaase bespreeke!... haal mijn maar effietjes van de kantien me ketel chukkela... ik wäch nie langer... en haal d'r drie gember-boles bij... maar zeg an dat loeder beneje... as ze d'r nie mit 'r reeth an gezoge hêt... en az-ze de forrempies nie meegeef an je,... az-ze me dän al de gember d'r uit haalt... vergeet d'r nie an!

De kristen looper was doorgekropen, en ging tegen den bezwar-ten muur, onder 'n stapel opgehangen goed, in 'n vuil verdekt hoekje op den grond zitten, vlak bij den dikken eigenwerk-maker Kooste, den „fijnen” kalvinist, dood-stil werkman, slacht-offer van Klaas Hense, die elken dag voor hèm alleen, tartend afgemeten, 'n paar Bijbelteksten maakte, dierlijk spottend ze uitvlj-mend in huilsmoel van Kooste, „den fijnen”, die geen sterveling 'n cent gunde, pestman, wantrouwend, zich doodvechtend om 'n halfie,

¹⁾ Hier: een genoeg.

fijn-stil, schuw voor vloeken, bang opschrikkend voor elk gemeen woord. Klaas Hense, naast blonde, lach-klaare, hysterische Mie, wist dat Kooste haar, stil-verhit, z'n lijfsliefde eens had opgedrongen, gesmoord verborgen, onder beefwoorden en wilden hartstocht, maar dat z'm van d'r afgetrapt had, vies van zoo 'n week-zalvend stuk mansvolk, kleef-zweeterig warm altijd, met neergeschuwde oogleden onder 't spreken en schuchter vies-week stemgehaper. Klaas Hense wist alles van z'n blauwtje en gesmoorden hartstocht. Hijzelf, vrijdenker, „godloochenaar”, sarrende spotvogel, ook kalvinist geboren, wilde striemen elken dag 'n beetje, maar altijd wéér, dien smonzelenden, mummelenden, stillen huichelaar; striemen z'n weeken kop, z'n stil lichaam, dat hartstocht uittraande, z'n valsch-sluwe oogjes, die loerden altijd angstiglijk naar centjes, centjes van die, centjes van overal.

Hense's spot, eerst als lol uitgift, werd wellust, diepe zegwellust, hitte-haat, blinde wraak-haat om te zeggen 't gemeenste op 't heiligste voor Kooste, om te striemen z'n huichelziel, z'n zifterige, valsch-stille preutschheid voor vloeken en gemeene woorden. Hevig haatte ie 't schijnfatsoen, 't kalmgemaakte in dat monster van hebzucht en sluwe onderworpenheid. Meppen zou ie 'm, elk uur, elken dag, raker, gemeener, om 'm te omschreeuwen, te omgalmen met zijn afschuw, Mie's afschuw, met den afschuw van de heele fabriek. Altijd wachtte Hense af 'n stil moment, om uit te rekken in woesten galm, toch zalvig-pastoorig, beginnend deftig langzaam, met kerkelijk-vroom woordgelik, preekig aanslaand z'n tong. Juist had ie weer 'n frazetje klaar. Door machiendreun heen, stemstil om de molens, klonk nu z'n hoog-sterke, deunige stem, lijmerig-verfijnd, met z'n gezicht naar Kooste:

— En-ne... toe hèt Jéessie... in hope salig geworre... in de foestijn alleene gestaan... mit de liefde, gèile Mag-de-leenaáá... en-ne asdaen hèt ie stiekkempies d'r rokkies opgetild... en 'r lekkertjes gefingert... En-ne toe hèt de Heere gesien dat ie 'r sachies gefingert hèt... en-ne gesien dat het goed was... en-ne geseit asdaen,... dèt hei je netjes gelapt me seun... dâ mag je nòg ereis doen. —

Schater-woeste lol barstte uit van alle kanten. Ze wisten tegen wien 't ging, en altijd onverwacht, in stil moment, stortte Hense z'n bijbelteksten uit als niemand er aan dacht, en zij Kooste zagen opschrikken of inkrimpen voor z'n molen. Blonde, lange Mie, doorwerkend hard, schudde-schaterde met lok-lach van haar wellustmond en vroolijke uitrijning van witte tanden. En de potjongens achter den molen, tusschen riemwenteling ingekneld, man-joggies van elf en twaalf, spogen van dol heet lachpleizier. Kooste strakte z'n kop, maar stug-onverschillig bleef ie kijken op z'n schijf, zonder 'n woord te zeggen.

— Daar hei je, sa'k de paôrdeangst krijgje, wéér 'n koopmaèn!... Saënsodemieter!... seg duivelsoorlog!... rotmarmot!... hier mo je

sijn!... hier!... god-neuke-me-kont-in-twee, hiér!... nèi, hiér, luisebos!... kijke waèt je hêt! — schreeuwde brooddronken grofslijper Lemminga, hoog uitstaand achter z'n molen, opkijkend naar brughoogte, waarop 'n vent schuwde met hevig zongespat op z'n gezicht, z'n kop bijna de zoldering rakend. De vreemde kristen koopman schuchterde stapjes-schuw voort, toen ie, eenmaal over 'n brugafloopje, verdwaald zich voelde tusschen nauwe rij werkers, met zacht-verblufte stem z'n waar aanprijzend. Terug ging de koopman toen ie Lemminga op 'm aan zag lopen.

— Fijne zeep... fijne kammetjes... echt staal, — beefde z'n stem.

— Hier sodemietersche luisebos!... ga hier bij die juffrouw daër in de hoek!... sijn se sterrik, je kaemme?... éffetief sterrik?... hei je se geperbeerd op de kut vaèn je waif? — Lacherig duwde ie den koopman naar den hoek van blonde Mie, die 'm lach-klaar monsterde.

— Mie!... hij hêt flikkers-mooie kaemme!... echte kutkaemme!... hei je noodig?... ik ke sâ je wel kaemme hoor!... geef 'm twee maffies, daèn is ie rêjaòl tevréje, — en plots zich weer voor den koopman wringend, tusschen 'n molen die onbezet was, zei ie dringend:

— Maòk 's 'n paòr echte kuiteflikkers... verdien je 'n pop... maòr afgemoerd-sodemieterd mooie! — Toen zich weer omdraaiend naar Mie, met zinnelijk gebeef van z'n goeiigen mond, wellustgeprikkel dat z'n gezicht strammig doorschokte, ging ie voort, opgewonden:

— Seg jîj 'm nou es Mie, daèt, às ie se peip lak lâa sien, ken ie 'n gulde verdiene... kijke of ie grijse hare hêt... toe!... seg 't t'm!... maar òp de mole mot ie staòn... Saènsodemieter!... sa'k de rooje stuip-angst krije... de vent staòt te beve... Hei j't soo koud?... lâa je pikkie maòr sittede!... vraòg of je in haar broek mag lollepottede!... waèrrem voor tien!... hij beeft!... god-samme-laserstrale waèt 'n botje sònner gal!... gô-sa-je-an-puin-slaòn lâ me deur!

Vlak bij 'n andere groep werkers op-vast-geld bleef Lemminga staan. Maar de baas, bang dat ie ze zou ophouèn in hun werk, hij minder dan zou verdienen, riep knorrig:

— Leg hier niet te zaneke mit je lollietjes, Lemminga!... ze hebbe pesgoed!... elleke minuut is d'r één!

— Waèt 'n schijthuis! — zei Lemminga beleedigd, — waèt 'n patertje-goed-leefe!..

— Daar kijk 'k op! — nijdigde de ander.

— 't Hêt toch maar één krul gescheeld en je was ommers 'n drol geworre!... bi-jij berotsodemieterd?!... nou magge se nie 'n sekonde opkijke vaèn d'r mole!... vaès geld!... he?... saènsodemieter!... je mos mijn voor hebbe, paòrdelul!... ik sou je late kuiteflikkere!... de heele daèg souè me taènge op d'r kont legge! —

De aangevallen baas gaf geen antwoord meer; stilte-woede gromde

langs de rij; raasdreunend sidderde op machienzang, dreun-zuigend door broeilicht.

— En-ne asdaen hèt de Heere!... onse sááálige almagtigge Heere!... Jéessie geroepe uit 'n hoekie vaen de hemel!... en asdaen geschiedde daèt onse Heere seide... Vrees nies, me jonge!... d'r binne sondaars!... sondaars voor d'r lefe benéje!... sondaars die mijn náám uispréke!... mit stijve rakkert in d'r broek!... se komme in 't fâogevuur!... se môtte in 't fâogevuur!... waènt asdâen wille se verkrachte jonge meisjes van plesier!... En-ne de Heere sag en sei: breng hier die stiekemerts!... breng hier!... opdâ 'k hem afsnij se gaèmmele klokkespel.... se klepel...

Hoog-preekerig schalde Hense's stem, zonder voorbereiding inzet-tend z'n tekst. Z'n stekelig gezicht stond in droog komische strak-king na de preek; lach-nijd spotte uit z'n oogen, en z'n handen goochelden weer vlug in doppen- en tanggetik. Onrustig, vuurrood, schoof Kooste op z'n tang, met lichte woedebeving van rechterbeen tegen molen; dieper loerde ie op schijf; door z'n ruk schokten zenuw-golven.

Machienzang zoog weer door toeval-stilte, sidder-zuigend langs werkers, brugbalken en trilgrond. Kraaij, die met wenteling van lichtdraai weer pal onder zon zat, nu echt bloed-zweetig worstelend in lichtbroei, met vóór 'm pijnlijk geflakker van dwaal-geschitter over schijf, telkens voort willend maar niet kunnend, was weer woest opgesprongen, rukkend 't gordijn, onder heftig afgeweerd en teruggeduw, z ij n kant op, tot ie z'n molen beschaduwde zag. Wèer hitte zenuwwoede op van alle kanten.

— Daa hei j'm god-sal-me-lasere, weer! — gilde Sijs, zwartver-vuilde tabakspijp met roetvingers driftig instoppend.

— Nou!... heb jij nou 't hart en kom 'r es an mit je klauwe! — krijschte Kraaij met zoo'n hevige doe-dreiging in z'n kop dat Sijs afgebluft werd.

Naast Sijs zat nu nog 'n ander in fel zongepiek en geprik, achter gordijn-smalle sarring uittreiterend.

— Ik zal 'r 'n paar krante anplakke... blijf jij maar zitte Sijs, — zei goeïg-gemaakt 'n schijvenschuurder, die juist drie afgewerkte schijven van 't rek op z'n schouêrs wou wippen.

— Nie noodig!... dank je voor je gediensstigheid! — bitste Sijs terug, wel wetend dat 't 'n lolletje was, — kom es hier Bertus!... plak jij es op!... gauw, flickerjanes, ik wor blind!... toè dan!

Handig-snel was Bertus de potjongen op de verstelbank geklauterd, plakkend en inhamerend tegen de ruiten aan alle kanten krant-brokken, staand hoog, in naakte vertooning van baggerlommen en voering-kaal-verbruinde, half-korte broek, tusschen verhitte van verstelpitten, geduwd en gemept aan alle kanten.

Slijper Verhars, met wild-boevige tronie, zich lekker voelend in rust van volle schaduwkoelte, galm-zong sarrig-gerekt, knipoogend naar de worstelende nijldige buurlui, breed-uit:

— Schink... 'm no...ôg 'n... jáá... jempie in, falll... d'ra... hee-iii, fallldera... haa-áá! schink... 'm no...ôg 'n jáá... jempie in, falll... d'ra... hee-iii falll... deráá... haaaá! — aange „hée“d en aange „háá“d in teisterende koorzwellig van zanggeloei langs werkersrij.

'n Eindje verder zaten sluw-stilletjes twee potjongens, man-kinderen van elf, met allure-gezichtjes van werkkerels, ieder op 'n punt sigaar te sabbelen, licht-bange trekkies wegademend achter molens. Een ernaast, die onder boodschappen doen geravot en bok gesprongen had in de hitte, stond, met rood zwel-hoofd, omgutst van zweet-droppels, in vettig paarlengestrooi om neus en kin van uitdagend gezichtje, rond te kijken of iemand ze in de gaten kreeg. Nèt zag ze Lemminga.

— Seg, afgeneukte moerproppe!... sitte juilie in mêkaôrs kont?!... kom es hier laserstraôl!... haôl me r'es 'n maôtje kaëts!... maar saënsodemieter, kom d'r niet mit je schijtbaëkkkes aën!... waënt 'k hak je je lul van je mieter.

— Laat ie f'r mijn ook wat meebrengel — riep een, — drie flëssies lager!

— Dito mit 'n stërrietje! — krijschte 'n ander 'r doorheen.

— Hier hei je 'n kom!... haal mijn twee maatjes bonekamp.

— Waët wort 'r weer gesope, god-laserstraal-me! — riep Lemminga, — drinke jullie liever melk en spùhtwater!... jullie binne toch allemaal rot... en jij?... f'rwâ jij bier?... jij bin vies vaën'n bruine laëp ¹⁾, mô-je segge!... god-laser-me!... vies vaën 'n ei ²⁾!... maôr nie fijnn f'r 't kaëssie! — sarde ie door, met 'n slag op halfbloote borst.

Uit z'n molenkast, onder 'n hoop vuile partijbriefjes en nota's, diepte Lemminga 'n groot, wijd-uitgebogen wijnglas op, zonder poot, dat ie nijdig 'n potjongen in de hand duwde met schermen kant, stil hopen in lol met afgebrokkeld scherp voetstuk 'm te prikken.

Koopman in kammetjes en zeep was achter Hein door, overal dwalend en staan blijvend, eindelijk naar 't brugtrapje geschuifeld; gevloekt, getrapt, gekneld, dan hier dan daar gesleurd zonder iets te hebben verkocht. Alleen Lemminga had'm twee kwartjes gegeven uit meelij. Versiek je d'r méé! — had ie lol-grimmig gezegd, woedend op zichzelf dat ie meelij had met den sukkel. In schuchteren angst, als was ie 'n poos in wildebeestenhok opgesloten geweest, liep schuchtere koopman opgelucht-gejaagd angstig smal-brug over, met onder z'n voet gesnik, gehak en sidderdreun van assen en riemen.

— En-ne asdaen hêt Jësessie op de kont van onse-liefe-heer geblaôse... en-ne asdaen is d'r donderement gekomme... en-ne toe heit 't opperweese geseit tòt hèm... se salige seun: Jonge ik mot

¹⁾ Borrel.

²⁾ Borrel.

soo pisse... sorg me seun dà'k 't grooste boogie sijk... en-ne soo geschiedde... en-ne asdaen seek onse heere mit 'n groote boog... en-ne Jéessie mit 'n kleine... en-ne naost 'm seek saches de heilige geest... mit 't kleinste boogie... en-ne Gô- sag asdaen daèt 't goed waès... en-ne asdaen is 't gaan regene... waènt vaoder, seun en heilige geest haèdde gesèke! —

Droog-komisch weer, zonder lach, hield Hense op. Blonde Mie schater-schudde op 'r bank, streek met één hand door d'r blonde haar-wrong, iets zeggend tot den versteller, wat ie door lachrumoer niet verstond. Onrustig begon weer geschuif op de bank van Kooste, neerbukkend z'n hoofd in dieper werkaandacht boven schijf.

In dol stampumoer was plots, in mislukkend-wilde ophijsching aan trapeuning, Boon, de kapslijper, de zaalbrug opgeslingerd. Dronken lachgeronk hijgde z'n strot uit. Als 'n zinnelooze sprak ie tot z'n leegen molen onder 'm 'n paar meter van 'm af, zette zich toen in danspostuur, sprong op met handen en voeten wijd-uit, op één plek waggel-strompelend, mal-klovnig, met slappe polsen pop-pejes-slap, ingedrukt-verdwaasden kop, open schuimmond, tonglap fel-rood eruit, in levensgevaar wankel-scherend boven drijfriemen en heftige zuiging van asraderen dansend, stamp-waggel-stampend als 'n dolle op smalte-brug, doorduikend tusschen leuninggaping, àl heviger lawaaiend. Z'n paarsig hoofd was vaal-koonig betint met rosen blos, stille drankhitte van borst, hals en gezicht uitwasemend. In vuil-blauwig gestreept overhemd, met das achter op z'n nek geschoven, bleef ie zingen in beangstend-stemdronken verdwazing van woorden, overslaand met valsch schuurgeluid, onder gebarenlawaai van pik-zwarte handen, 'n malteuterig liedje, tusschen somber-dreun van machiengeraas, doordraaiend op één regel, in dezelfde woorden gevangen, monotoon wijsje, deun-drenzerig inzakkend àl meer met hoofd naar knieën, slaand op z'n dijen, zingend dat ie geen „snars” meer had, en dat z'm niet meer wilden boffen. Z'n, om knieën spannende slijpersbroek, als sierloos mexikaansche pantalon bij de voeten slobber-wijd uitzakkend, was vermodderd van boven tot onder van val-vuil bij 't trappen klauteren. In doodmoe gehijg was ie eindelijk van 't trapje bij den ingang afgezuld en bij de deur neergesmaakt als adem-hijgende vuilnishoop.

Lemminga, die nog te luieren liep, maar eenmaal aan den slag als meester-werkman „ze raakte voor drie”, was bij 't trapdoor-loopje de brug opgesprongen, afstappend bij den ingang, voor Boon staan blijvend.

— Saënsodemieter Boontje, hou je roer-recht!... waèt sit je weer mit je kont in de olie!... nou al bofe je theewater?... nou heb je vrouw s'k weer f'r jou dood te sappele!... waèt 'n laser-sekreet bi-je toch!... verdomd... je mos mit je kont de bak in!

— Papperlappap beste jonge!... ik heb lol... in me... lévé!... ga mee, dan neme... nème we nog 'n ei!

— Sa-je de koors in je ooge krije! — giftte Lemminga terug, —

ik suip ook wel, maôr ik werk toch!... en as 'k 'n vrouw haèd, sou 'k nooit suipe... maôr jij bint 'n schurftige rotneus, 'n pesflikker!

Loom-lodderig uit gemakszitje, met armen en handen apig-lang over z'n knieën wiebel-hangend, keek Boon naar'm op, lach-lodderig, met schuim op pruim-mond, dat langs z'n wangen sputterde.

— Ik heb... heb al gewerkt... 'n uur wel... venôchend... wâ wâ... wâ lul je nou... kos... kos... ommirs cinte... tenoor-olie ¹⁾... nie?

— Attesim! — wilde joodsch nazeggen Lemminga, — je hêt 'n pûist an werreke... dâ lãa je liever an je vrouw doen!... Se mos je je harses inslaan, schijtbakkies!... s'n wijf laôt ie doodmiere!... Haôl je wel vijf pop vaèn de week?... Se mos je 'n hengs gève daèt je rooie menie tege de solder spuith!...

— Ze vedient... vedient... 't bestig..., hoor!... laôt 'r... t'r... maor loope!... ze hêt 'n breeë... breeë... rug... rug om op te legge... hoor!... watte?... 'n slag op me... op me... op me... harses?... ik... hê g'n menie!... me bloed is... is... is... op!

— Attenôoje! — barstte Lemminga, in joodsch-christelijken verbazingsuitroep weer uit, — waèt 'n rauw emmer!... waèt'n luissege klaplooper!... as je nie naa je mole flikkert, haal 'k 'n klabaèk!... saèk de pês krijge!

Bangelijk voor 't-vlak-op-z'n-lijf-gedreig van Lemmiga, die woedend 'm opschopte, met hakken tegen z'n dijen, waggelde Boon weer lacherig de fabrieksgang uit, onder schor-stomp, verdempt zanggekerm van z'n liedjes-refrein dat ie geen duiten geen „snars” meer had.

Naast Hein bleef Lemminga in woede-stil gemor staan, 'm vragend om z'n doppen.

— Zijn daèt mijne, Hols?

— Ja, wacht es... nee!... ja toch, die drie... neem maar mee. — Van twee andere kanten tegelijk kwamen slijpers Hols nieuwe doppen brengen.

Plots klonk weer in stilte van machienzang, zalverig gerekt met vlijm-stem:

— En-ne asdaen hêt onse liefe merakel-straal... de goeie Heer, geschete op de bijbel, op ellik vaèn 'n deel 'n forts vaèn waèt-bin-je-me... 'n forts fr Moses... 'n forts fr de haalige Josef... 'n forts fr... de haalige Marië!

Lemminga keek naar den hoek waar Kooste zat te schuiven in stille stik-woede.

— Waèt 'n rot-kwiebes, die Kooste... seg Hols, wâ trek je 'n smoel... hei je weer skéle koppijn?... hei je weer... saènsodemier... om haôrlui so 'n smoel... hei je die pestrale nou weer effetief geseid waèt se motte doen op de Meidag?... sa'k de kaènker in

¹⁾ Borrel.

me kloote krije as se n't woord binne!... achter je smoelwerk... saënsodemieters, waët 'n tuigh... achter je smoelwerk... nee hoor... lache ze je toch uit!

— Of 'k dat zelf niet weet, — zei Hein verdrietig, maar toch geef 'k 't niet op... en jij... al vloek en raas je nog zoo, toch hê je 'n goed hart voor die stakkers, die zelf niet meer zien hoe liederlik ze afgebeuld worde... ze zien maar niet in hoe dat slaaf-zijn ze knakt... stompe werkmachines zijn 't... op veertig zijn ze blind gekeke, afgezenuwd, kenne ze niet meer voort... niet één dag stoppe om ons arbeidersfeest te viere... want 't gaat toch om geen kleinigheidje... hê... acht uur werke, instelling van schafttijd... watte?... Verdomme, nou stoppe ze niet, ruste niet, werke raak, zonder op te zien!... slove!... sappelle!... lolle en drinke!... en as je ze tot staan wil brenge, worde ze dol!

— Sa'k 'n tiendubbele sjaënkert krije, as 'k je snaëp, Hols!... se benne... saënsodemieter!... lâ se links legge!... se benne!... jij vecht voor se?... se benne so rot dâ se sich late afneuke door de eerste de beste gaëtlikker!... laa se stikke!... laa se gaôr koke in haôrlie rot-vet!... of mieter se so door mekaar dâ se de peskoors in haôrlie flicker krije!

Lemminga's gezicht stond dreig-strak; z'n blonde puntbaard rukte en plukte ie met zwart bepoeierde handen, waar huidblank tusschen vlekke. Er was nijd-ernst in z'n stem, z'n jolige brooddronkenheid, z'n uitpatnatuur en wilde-dierengehuil om lol en peststreken waren verweekt in meelij, dat ie voelde voor 't stompe geploeter van z'n kameraden. Maar dat wou ie niet laten zien; 't hinderde 'm dat Hols z'n weeke gevoeligheid kende, z'n innerlijk huilgevoel, en erger bruisten vloeken in 'm op, om te verbergen z'n meelij, te verkroppen dat weeke gedraai in z'n lijf, dat ie haatte voor zichzelf, omdat ze 't toch niet waard waren.

— Ja, — ging Hols voort, dòòrtastend achter Lemminga's vloekwoede, jij kan je woede om die kerels niet anders luchte dan in uitgebrul van vuile woorden... maar dat geeft niks... dat maakt ze erger... maar ik wil en zal ze aan hun verstand brenge dat ze, door die dag niet te stoppe, 'n revolutionnaire eisch van 't heele wereldproletariaat in 't gezicht meppe... Nee kerel, jij die zoo goed raze ken, vloek nou es an mijn zij... tègen hun!... help me, schud ze wakker!... straks komt Rozalie... dan gaat die ze weer an de andere kant verpeste mit z'n anarchie... dan gaat ie weer lulle over algemeene werkstaking!

— Seg, laâ die rooie marmot niet 't hart in se pens hebbe hier te komme! — dreigde Lemminga woester, — ik sla 'm op se harses, dat ie de paôrdeangst krijgt!... die rot-kwiebes!... die stille pim-pelaôr!... die kinderverkrachter!

— Dat helpt geen snars... mit vuiste krijg je niks gedaan... Gistere heb ik 'r op de kamer drie en beneje ook vier toe gekrege de tange neer te legge... En al hebbe de baze ze gedreigd...

vervloekt, ze doen 't toch!... Opgedronge, zonder dat ze 't begrepe, heb ik ze niet... maar mit hun eige hersens hebbe ze gesnapt waarom ze met vuur, met alle kracht in hun lijf moete strije voor de achturendag... dat ze wat kenne leere... wat kenne léve, en toch genoeg verdiene om niet in dat pesthol hier tot an haarlie end gaar gekookt te worde!

— Alles in de luch! — riep van bezij de roosjesslijper, die nu ook z'n tangen omgelegd had, gaat me bowe me hoet!... zeker loope we godverdomme nie genog leeg deur al die werkelooshijth!... en nou as d'r werk is, motte we stoppe!... me vrou zal me liet hebbe... ze zal vrage...

— De spijker op de kop Kiehl! — riep 'n slijper twee molens van 'm af, onder raasgestamp en machiengesnik, — wat hebbe we mit al dat gesodemieter van noodig!... werke!... werke!... verdiene!... al die soessa!... lap an je reet!... cènte, cente!

— Dat is duidelijke taal! schreeuwde Hein terug, woedend om de rauw uitbarstende hebzucht van den slijper, zich naar 'm om-draaiend, — daar he-je nou zoo'n vuillak, die niks anders weet dan vréte, zuipe en sappele!... dat is nou 'n fijn lid!... verblind door cente... dóórwerke niewaar?... as je maar verdient!... wat kan jou de heele santepetie schele!... of 'r naast je wel of niet verdiend wordt!... of 'r naast je gesappeld wordt!... of ze zich doodmiere op zoo'n rotfabriek onder schreeuwschorem, uitvaagsel!...

Hein kon niet verder; verhit en verbroeid van z'n gloeipitten, omwasemd van rotstank, die neersloeg op z'n keel, doorzóóg de atmosfeer, voelde ie zich stikken van opgelaaide woede en smart om hun-dier-zijn-en-blijven.

— Barst de bobbert!... kijk ereis an wat 'n piet!... wat ê me-héér!... sou je nie swere da se n'm op de Keisergracht gewiegd hebbe?... wat ê larie!... til je hempie op en laâ je sweet op je eigenste bast ruike!

Hein was weer kalm geworden; hij voelde zichzelf mal om z'n opstuiven. Wat konden zij 't eigenlijk helpen dat ze zoo verdierlijkt waren; hun hebzucht, hun verdierlijking was ingeboren door zwijn-omgeving... Wat leerden ze?... wat was hun onderwijs?... wanneer konden ze lust, vrijen lust krijgen in 't natuurleven, en boeken?... verdierlijkte paria's... Als kind van school... dan al afgebeuld, geknakt, vertrap, verzwijnd... Wat moest ie giftig zijn tegen kerels die spotten, spogen, braakten, omdat ze niets kenden waarvoor ze iets dieps, opheffends voelden?... Wat konden ze doen om zich tegen alle soort zorgen te verzetten?... zwak gemaakte karakters... zorgen door leegloopen, ziekten en kinderen... zorgen die ze striemden, verhitten, opzwiepten... Nee, hij zou ze niet meer schelden... hij zou wel beuken op hun lamlendigheid, hameren op hun hebzucht, onderkruiperij, gatlikkerij, op hun beestachtigheden, verdringing en smoring van 'n stem die van andere dingen sprak als waarvan zij wilden hooren.

Onder de werkers was strijwoede losgebroken; de door Hols bekeerden waren bijéén gegroept, weerden af uitroepen van gift en jaloezie tegen hem van slijpers die Hein haatten omdat ie ze „bena-deelen” wou in hun verdiensten.

— Hols hèt recht! — riep Sels, 'n flinke, pootige kerel, met 'n bril op, in zwaar stemgeklank, we binne allemaal aartslafbekke!... op ons veertig jaar sijne we blind... kenne we mit gare en band loope... sijne we driekwart vergiftigd... we schijte allemaal in ons broek voor de patroon,... Soo as hij 't ons uitgelege hèt, ken 'n kind 't begriipe!... fijn hoor!... 't fijne is juist dâ de kapitaliste ons sand in de ooge strooie, dâ we nie eens meer sien kenne hoe we worde afgebeuld!

— Sa'k 'n negeoog in me harses kriige dat 'k geen poot verset op een Mei! — gilde Lemminga mee, — en as d'r maôr één an de mole komp, schep 'k 'm mit se mieter de sloot in!

Lawaai, gedreig en gestrij van alle kanten. Roskam de kapslijper galmde z'n „falderahee-ié” er tusschen door, wijd-af staand van 'n goor emmertje in den hoek bij 'n kist, waarin ie waterde, in groote boog telkens speelsch kringen rond den grond slingerend. Hevige bijtstank van urine zuurde den hoek uit.

— Ik flik 't soo!... wat ê rôtboeltje!... nou most 'k ênkel nog maar vier hoog afsakke om te fluite, seg?!...

— Sijk in de èmmer, klootsak! — riep Hense, met 'n duw tegen z'n rug, — salle se de pes kriige dat we onder ons werk aldoor vier hoog afgoan motte om te sijke!

Onder dopgedraai gulzigde Hense uitgereepde stukken sukadekoek op, met glimvingers en soldeerschilfers van lood, telkens indrukkend koekkluiten, toch dòrverstellend in werkdrijf, snel betastend vijf-vlammige verstelpit, die broei-schroeide in looduitdamping en flakkering voor oogen.

Roskam, met heele hand diep grabbelend in z'n broek, in viezige spreiking van stijf-gestrakte onderbeenen, liep naar blonde Mie, vragend wat zij 'r van dacht. Mie gaf geen antwoord, schuintjeslacherig kijkend naar z'n gulpgegrabbel. Heftiger werd aangebokt tegen de bijvallers van Hols. Maar nu liepen drie van den overkant op en schreeuw-raasden dat ze liever den molen in brand zouên steken dan op een Mei 'n tang opnemen. Woelig werd 't gedrang achter den molen om Hols; geschreeuw en gevloek van gehinderde werkers die geen stom woord hadden gezegd, en niet meer voort konden; meeningen en spotternijen sloegen tegen elkaar in als rumoerig knettergespat van vuursteen; meer dan tien vielen Hein bij, en Sels, over z'n bril heen kijkend, met rondborstig gesprek, hield aan dat ze allemaal schooierige lafbekken waren. Kiehl, de roosjesslijper, schreeuwde er doorheen, schor hakkerig met één zin:

— Alles in de luch!.... de rechte shoòrt foor me vrou!... ze zal me liefhebbe

Lemminga was eindelijk weer gaan zitten voor z'n molen, en voor 'm stampte geloop over zwiepbrug van werkers die teruggingen. Te lang wrokte ernst in 'm; nou moest ie weer lol, gegrap en opwinding om 'm heen zien. Z'n loopjongetje kwam, zachtjes loopend, bang 'n droppel te morsen, onder armzwellen van fleschjes bier en kommen, met 't voetlooze wijnglas aanzetten. In kleine pasjes schokte ie tusschen de rijen, met angst-spanning op 't roetige gezicht.

— F'rsichig, saënsodemieter!... god-saé-je-verdomme, je hèt d'r vaën gesope! — schreeuwde gemaakt-woedend Lemminga tot 't jongetje, dat bevend 'm 't glas had overgegeven, — je hèt d'r vaën gesope!... je ken mijn niet verlakke rotkwiebes!

Terug schuifelde de potjongen naar andere slijpers, voor wie ie bier en bonekamp had meegebracht. Voorzichtig slurpte Lemminga wat af van de kelk tot beneden den rand; toen 't glas steunend tegen 't hoekje van z'n molenla, ging ie jolend-bulderend voort, den loopjongen naar zich toe trekkend.

— Ik seg je, daë je d'r vaën gesope hèt, saënsodemieter!... beken 't es kwiek!

— Gerûs nie, baas, gerûs nie, — schuchterde 't kereltje.

Bij z'n oorlappen, schijn-giftig, trok Lemminga 'm dichter naar zich toe.

— Krijg de paôrdeangst!... laâ je moêr je oore schrobbe!... sukke bonke geel rotte d'r in!... saënsodemieter!... kwiebes!... voorwaët hei je d'r vaën gesope?

't Mannetje, pas op de fabriek, begreep den lol-toon niet; angstig bezweet, niet wetend waar ie 't tegenbewijs vandaan moest halen, dōōrdrensde ie:

— Gerus nie baas, ik hèt 'r nie angeraak. Bleekige angstschockjes trilden over 't roetig bevlekt gezicht; oogschichtig achteruitgeschuifel en losgewring van vuurrooie oorlappen uit pijn-knelhanden.

— Wëlles!... god-sa-me-nakend-kielhale!... laa 'k es ruike je smoel, saënsodemieter!

Bangelijk, toch frank, schoof 't mannetje naar voren, onder lolgedring van 'n versteller en 'n slijper naast en achter 'm. Met z'n mond opengesperd, stond ie eindelijk klein-schuchter, in z'n rotplunje, franjig verpaarst kieltje, doodbang inééns dat 'r toch 'n luchie van de Kats in z'n keel kon zijn, voor z'n baas. Lemminga, net doend of ie ruiken wou vlak bij, spoog plots, lach-dronken woest, 'n uitgekauwde pruim pal in 't open beef-angst-muiltje van den potjongen. Achteruit sprong ie in wilden stikschrik, tegen 'n versteller opbonkend, die 'm weer woedend terugknikkerde naar 'n slijpersrug, en die weer giftig tegen den zinkrand van verstelbank op. Spuw-bleek braakte ie rot-pruim op den grond, met schuurstooten en kuch-rocheling uitslijmend brandsap dat diep z'n keel ingeschoten was. Schatergelach om z'n grimmig, viezig braakgezicht en wanhoops-kotsgrimassen lolde om 'm heen. 't Mannetje bleef maar

doorbraken kwijlig drab-sap en bruin kleef-spog, in al woester gerochel, bleek koon-vaal ontdaan, vergrauwend om neus en oogen, tusschen roetig smeerselgevelek van bemorst gezicht, misselijk van schrik en bijtend brandsap achter in z'n keelgat.

Van vier plaatsen tegelijk steeg plots, boven verstelpitten uit, giftig, bruin-bronzig, vulkanisch dampgewolk, in spattende knetter-sis-borreling, uit roetzwart berookte afkookpotjes, doorwâsemend de werkzaal, soms als verlicht kolomgedwarrel door zonplekken heen-zuigend, in goudbronzigen gloed, verdampend en omspelend ingeslapen lichtglanzinkjes van kleur, rond molens, omjoelend werkerskoppen in hitte-wasem van goudgloed, neerzengend op tintsluimer van eerst schaduw-koel wandverschuil, nu, door wenteling van zon-brand, omvlekt van lichtstuifsel.

'n Paar joodsche slijpers die leveren moesten op hùn dag, hùn vrijdag, kookten af diamant, stonden verbroeid aan verstelpitten, onder stikdampgewolk van vitriool, waarop, in hittedans van gift-uthijgende vloeistof, in spartelwreed sissend rondomgespat, koningswater langzaam bijgegooid werd. Met monden dichtgeperst, stonden ze, in snak-ademgehaal door neus, hoest-kuchend giftigen damp uitademend, als zweet-hijgende paardbeesten te stampen op den grond wanneer opgolfde giftiger kookdans van vitriool, doorsparteld van nieuwe koningswaterhoos; breeëre wolknevel, hevig bruin-gas-sig, die pijn-traande in snijdend gebijt, dikke giftstankbenauwing, in oogen, op wind van laag ventilatieraam rondgezeeft de heele zaal door, aan vier kanten kookwoede en angst voor diamant, vloekhoest uit longen van àl-andere werkers scheurend.

Aan pit vijf, vlak naast 'n afkokende, kwam Kiehl de roosjes-slijper staan met zijn potje. Onder zwaar gekuch en nijdig weggeblaas van damp, omwolkend andere werkers die meekuchten en vloek-raasden, sneed ie met 'n puntig mesje voorzichtig z'n steentjes uit doppen, fijn randend rond 't soldeer. Juist wou ie z'n potjongen zeggen dat ie vegen moest, omdat ie twee steentjes miste, toen nieuw, zwartbrons gif van opgegooide koningswaterhoos z'n keel verstikte, hevig rondvulkaande in cirkeldampen, dreigrazend borrelde in bruine gloeispaten, wijd kringend uitspuwend stikscherp gift. Met één hand bang voor oogen gekneld, de andere aan z'n mond, stond Kiehl zwaar uitademend ingezogen vitrioldamp, kuch-afgemat, doorbrieschend als paardbeest, hijgend in woordgebrokkel. Gevloek en getier vergolfde van molen tot molen, pit tot pit, van enkele kristen werkers, die niet schoonmaakten nu, toch verstikkend in stankvuil van joden. Soms, als twee maal koningswater uitgehoosd werd, siste de zaal vol, in geluidsplof, als kolkten giftbronnen open met zwavelzuren stankdwarrel, beslaand zonruiten aan één kant in dof traan-nat, dat glibberde langs de ruitjesplinten, omdauwend in roestig-nat-zuur staaltangen en schijf. — Naast Kiehl, den roosjesslijper, gloeide hevigste opwinding.

— God-sael-me-laserstrale! — schreeuwde Lemminga, in haat tegen

roosjesprutser, — juilie mit je plaètluisse!...¹⁾ mot je d'r weer rondetjes an koke?... luisige poffertjesbaèkker!

— Verrek! — hikte de jood, telkens zweetdruppels van z'n bekeepten neus vegend, — tien steentjes bin 'k tekort!... allo Semmie, vraag an de machinis de grondvulles!... je mòt vinde!... de grond is geen zee!... maar bran eers maar die vulleshoop uit,... hier hê je de ghietlepel.

— Saënsodemierter!... luisige poffertjesbakker, laa je d'r nou nog meer rotstank bijkomme?... is 't al nie erreg genug?... ik stik!... die peshitte!... jèsses, daôr kots-tie d'r weer 'n pruim bij!... die saël me rotte!... hé Sjèmmie, roer soo nie!... weg die vuurtang!... of 'k slaô je haërd-stikke f'r je raôp!... wêg mit die vuurtang, god-sà-je-an-puin-morsele!

— Wat e peststank! — gilde de slijper met z'n boeventronie, — mieter 'm die gietlepel uit se klaue!... ik ken nie àdeme!... morrel toch nie soo an die pit, pesstraal, ik stik!... ik spuug bloet!...

— Lèk me de maarch!... tien steentjes bin 'k pooter²⁾!... 'k mòt branne, of 'k wil of nie!

— Stik de kènarietjesmoord!... 'n jood en 'n luis is de rotpest in je huis! — gif-rijmde de tweede slijper.

— Krijg stuihpe!... hoe meer gôjjem hoe meer de mazele! — driftte Kiehl er tegenin.

Toen, verhit, telkens wegwolkend in stikdamp, bleven Kiehl en z'n potjongen morrelen aan de pit, rotte olie en spiritus tusschen lepelvuilnis gooïend, om de vlam erin te laten spelen, 't sneller te zien verbranden. Walgelijker stanken borrel-giften op. Zoo, barnend in de dag-hitte van vroeg uitgebroeiden, zomerschen zonbrand doorsiepelde wasemstank ruimte-zaal, omklevend lijven en gereedschappen, uitbijtend in zure vlekken op handen en tangen. Telkens van andere plekken wolke ààn dikker dampgedwarrel, in zonvlam verstuiwend tot lichtenden zwavelnevel, ruk-waaiend in bronzend wolkgesprei, lichter, àl lichter. Door zon geschroeide plekken ijldes wolklicht, in mengelstank van varkenshokvuil met scherp-zurig-weeë drogisterij-geuren, die beangstigend en keeltoeknijpend spartelden in bijtzuur van afkookgift, nog maar half verdrongen. In de hoeken bij de pisemmers zoog artis-achtige wildebeestenstank naar binnen, luchten van vreemd rot-strooi uit konijnenhok, met vunzige doorwàaiing van verbroeid vuil, dat zoog door andere stanken heen, ranzige, gistende hoopjes, voos-branderige, zoetig-zure neerslag van vitriool. En dieper op, nog scherper, zwavel-giftig sterkwatergeprikkel, doorzuigend, feller, brij van geuren uit pishoeken en eet-rottend vuil, hier en daar bij brokken doorzond in lichte opkleuring, broeiend en gistend rond zweetuitwaseming van hittelijven. — En al maar zonder eind wisselden afkokers elkaar af, kwam nieuw, zwaar gedamp in gevlieg en

¹⁾ Kleine diamant, roosjes = endjes.

²⁾ Kwijt.

gesprei, in sis-rook, uit giftpotjes, doorzuigend, doorweekend de zaal, in giftige openbarsting van ondergrondsche vochten uit vulkanische bron-woede, die opslingerde nevelend, aschgrauw-nat, belekkend en omzuigend lichamen en schijven, ruiten en muren, in dof-nattigen, vloeï-killen, warmen stank, zuurder, bijtender, verstikkend, alles rondom verduisterend in bronzen en zwavelpaarse nevels. — Stoppen konden ze niet; kookwoede ging door, uren, uren, lei helsche worsteling open van werkers die wilden zien hun doppen, hun facetten, wegblazend al-damp rond schijven en pitten. Telkens vloekte op heviger haat, elkaar berazend om alles. Kleine tegenspoedjes in den arbeid werden huil-giftige hindernissen, als ze even niet konden zien hun werk, en pijnlijker geworstel striemde aan heviger razernij tegen zonvlam en stikdamp, op plaatsen waar nieuwe hozen bijgegolfd werden. Ontzettend brons-paars verzwaveld mistte 't licht, alsof tusschen verborgen gesnik en gekerm van motoren, somberen machien-zuigzang en sidder-dreun-rhythmische hijging, zwaarder gingen ademen levend geworden assen en drijfriemen, gemarteld als de werkers in hun arbeidsstuip, verlevend met de kerels in klacht-vloek; gloei-staal, als één geworden met vleesch-hitte-lijven van arbeiders in benauwing, die in woester gevloek worstelden tegen hel van giftdampen en stik-brand, erger verbroeïend achter zongestuif onder blind gesar van oogen, longen en keel. En telkens ging hoog, in woeste leefvaart voorbij, bang-wild, brugrumoer van jongens, loopers, werkers en kooplui, wègschimmend in dampwolken van geelbruinen zwavelmist, bij plekken vervloeiend in zonnestuifsel van hoogere, hittelicht uitkoortsende raampjes; voorbij schuin-boven slijperskoppen hangende luchtbrug, als opgewarrelde, woelende leefsfeer van in- en uitstorming, losgerukt gestoei en loopgeraas, versmald doorjoelend langs de twee lage leuninkjes. — Er onder, ademgehijs, zwaar en hevig, van fabriekslongen, met opkruipende zon, de dampzaal verlichtend als hellekrocht, waar 't looprumoer, verschimmend en ruk-wolkend, hoog boven uitgedoken, aparte strooming gaf aan fellere brug-leefsfeer, uitgewolkt boven gestamp, gesnik en gezuig van assen, en raderen, met langen kruisgang van riemen er onder, glij-zoet verwentelend, sar-zoet, zettend den grond in wemeling van staalglanzig, dof-lichtend pleksmeersel en riemschaduwddwarrel. En al heviger soms op-laaiing van bovengrondsche opgetild, helsch losgestoeïd brug-geleef, verdwarrelend in damp, vergalmend in kreten en zang van vermartelde hartstochten, driften en gloeiinstinkten, die aanbonkten vlak tegen zoldering op. Donkerder dreigend bleef wasemen vulkanisch brongift, zonplekken verdoffend, terugslaand op gewriemel van kerels die stonden naast potjes, in mondklemming, plots wegduikend in hitte-borreling achter zwaren wolknevel; alleen te hooren nog kuch-geruk en hoestrochel, scheurend pijn-benauwend uit lichamen, onzichtbaar verstoomd tusschen zwavelbrons, satanisch doorsinteld van rood-likkend gevlam uit verstelpitten die woekookten in spitsige flikkering.

Bedaard, hoestend soms, zat'n joodsche looper op de verstelbank aan 'n leege plaats tusschen wolking van pitten uit 'n pannetje overgebleven soep te slobberen, die al 'n dag stond te verzuren.

— Wat vreet je?... zoep van Herrie?... mit je loodpoote d'rin... je krijg nog de vergeewing in je darreme, — ernstte van Nier, kuch-schokkend.

— Nèèè... va Moos... ikke eeht dòch althóós an ne semorregens zoep van anne senavens, — chlemielde de looper, door-slurpend onder opzuiging van dampstank, in bedaarde uithoesting en afveging van zweetgezicht; — às ik dooth mot... dan maar dooth...

— Kazjeweel is ie!... Is 't dan nòu semorregens, pettig? — ernstte voort van Nier, klok-slikkend slobber-lang uit 'n melkkan van z'n molenkast.

Uit de gang kwam instormen slijper Sijs, achter 'n mageren potjongen die hevig op de brug stond te hoesten. Door bruin gewolk heenhollend, rukte ie 'm bij z'n kielkraag, schreeuwend dat ie de plee had bevuild.

— Luisige schijthuis!... hê je godverdomme de sleutel van de bestekamer bij de machinist gegannift!... wie hêt jou geseit, sodeflikker, dâ je d'r op schijte ken!... hê?!..

Hevig heen en weer rammelde ie den jongen, die onthutst, toch brutaal zich wegwringend, met elleboogboffen slagen op z'n achterhoofd afketste.

— Hij hêt in 't slot gestoke!... ik hêt 'm nie geganneft.

— Dat lieg je, luisige schurfkop!... dat lieg je!... voorwat hei je nie op jelui eige sekreet gekakt?

Klap-bonkend op achterkop, in nekophijtsching, schudde ie den jongen heviger, telkens één hand viezig afvegend aan de leuning, als ie bij ongeluk op klierbulten van 'm raakte meer naar voren, die bloederig-melaatsch, in afzichtelijk-etterende klierzweertjes, tot bij den neus doorvrat.

— D'r was geen plaôs! — brutaalde ie driftig, — 't heele sekreet dreef mit drolle!

— Hou je kop dicht schurfnus, of 'k laa se je opvrete!... rot-reet!

— Tòch was d'r geen plaôs! — nijdigde ie door, met ellebogen achter nek gestompt, — Piet hêt op de bril gestaôn, en i k mos *soo* èrrig.

— Mot je maar op de bril gaan sitte, al krijg je reetkramp, sekreet!... je weet toch da je op òns bestekamer nie mag, mieterkop!... ons sekreet dâ sluit je nou af, god-sal-me-lasere!... voorwat betale we anders, hê!?... wou jîj jou rotsaakie op ons bril uitschijte!... je moêr op 'n hort!... flapdrol!

Heftiger mepte ie weer den jongen op z'n achterkop, die juist, jeuk-scherp, met zwart-nagelige, gekromde vingertjes stond te grabbelen in bloederig geklier, dat afdroop langs neus en mond, waaronder weer spruw-uitslag etterig kleef-spikkelde tot onder kin.

— Heb nou 't hart in je mieter en lap 't me weer!... as se god-sal-me-lasere om séve uur hiër sijne, drijft 't sekreet al om halt acht!... lek juilie nou maar de plank schoon... verstaan rotsmoel!?... heb 't hart en lap 't me weer!

Langzamerhand begon afkookdamp te luwen; neerslag zoog nog door de werkzaal, en doffig zuurde vocht op de ruitjes. Van alle kanten schraapte en kuchte keelgeraas, kittelend aanstekerig langs de rijen, stond nijd en haat op zweetkoppen van afmakers.

Lemminga, die weer 'n poos voor drie doorgewerkt had, zonder één woord te hebben gezegd, fluimde in sis-vaart 'n slijmkatje tegen balkzoldering op, lach-giegelend dat ie zoo ver geraakt had. Sels, naast 'm, probeerde 't onder zwaar lach-lijfgeschud ook. Schaperig-scherp rochelde ie slijm op, maar in te zwak weggespuw, raakte ie nèt den molen van 'n ander.

— Steek de moord! — gilde die woedend, — wie kotst daar se long d'r uiht?... pas op, of 'k laô krijt haôle!

Lemminga, lacherig nog, wou Sels 't nog eens voordoen. Kuch-langzaam, bijeenhoopend slijm in z'n mond, rochelend met holle inzuiging van wangen, schoot ie, sis-snel, in blaasvaart 'n tweede slijmkatje tegen de zoldering op, dat vlak boven Sels' molen ben-gelen bleef.

— O semaaie!... wàt raak! — lachte de andere in starre be-wondering.

— Je mô nie spúúge, — onderwees Lemminga, — bláôse mô je... eers op de punt vaèn je tong... sòó... juihs, sóó... en daèn flòp, d'r uit... Seg... hei jij nog waet te kikkere? — Saèn-sodemieter, daôr hê je weer 'n jodewijf!... die komp bedele, sa'k de pes krije!... hé!... het de pertier geseit da je hier op maèg?... gister bi je hier ommers pas gewees, saènsodemieter?

Armelijk versjofeld, stond 'n breed joodsch bedelvrouwtje hoog op de brug, met d'r mandje negotie op rechterdij, vasthoudende haar vrachtje met bruin-morsig, gelig verspikkelde, uitgemagerde spier-hand, vel-kreukelig, aderknoest-perkamentig gekneld om bruin-vuil hengel. In vervaald armoe-oranje sjaltje, hoog om schouërs en hals gespeld, afpuntend op hangborsten en flodderjakkie, smoezel-bruin, laag staand in vaal zwarten, doorvlekten, lap-loerenden rok, kartelig-kort zwabber-plooiend om beenen, die rottig verfranjeden in smeer van uit vuilnisbak opgediepte pantoffels, mummelde ze letters, kauwde ze woordjes, wijzend in kort meelijgebaar op 'r negotie, rond-blikken spiegeltjes, met papier-rooie rugjes. Haar groote, plat-gedrukte mopneus, vleeschgezwel, vergoord in mat-geel van verstopte, doorkorste huid, stond bedruppeld boven breed uitzwellenden mond. Lodder-wijd builden grijze bedeloogen uit ingedrukt slapen-voorhoofd; oogen in traanklierverstopping, week uitwaterend treuzelnat, dat opdroogde tot korstjes-zwart in hoekjes, of wegliep in branderige, wimperlooze leden. Jukbeenig gedrongen en verhoekt kaakmagerde haar ondergezicht uit hoog dichtgespelde sjaal, beplooïend oranje-valen

armoe-boezem, en smoezel-bruin van flodderjakkie. Roetig zwart haar hing verzakt in wittige schedelspleetjes, onder verlompt mutsje, verklevend op hoofdkruin, en in 't gezicht, dat stank-goorde van vuil geel en ingebakken stofrimpels, huilden en kermden weeke trekken van gehuicheld en echt leed, die beweeglijk rondkropen van mondhoeken naar oogen. Onder mummelend gekauw van meelijwoordjes, sloot open onderlip, wijd vooruit, met speekselschuim dat dreef vóór groen-vuil glazuur van tandenrot, uitspattend woorden-nat om 'r heen, als luider stem ging schorren. Onder 't luisteren naar Lemminga, had ze, met vervellend huidgerimpel van handrug, jeukend traan-nat uit d'r oogen, langs neus en mond weg-gewreven. — Zacht terug brauwde ze, in weekig woordgekauw, bangelijk afschuifelend brugtrapje, tusschen loop van molens:

— Oggg meniértje... god-zar-iewes-gezonth-rate... as iewes z'k vegiss... verleuje weuk as 'k hier geweus binne...

— Leg niet te oûehoere!... god-sa-je-tot-puihn hakke! — giftte Lemminga woest gemaakt, — we hebbe hier g'n klóót voor je!... ga maôr bóve bedele!... saënsodemieter wijf waë stink je!... ga 'n beetje opsj assieblief!

— Van Dêl-lefs-haaave! naà-aà-aar Skiedám!... ènvannn Skiedám naar Dè-è-èllefshaa-ve! — gil-zong verstellersgroep dwars door z'n spreekgeschreeuw heen.

— Zar iewes gezont brijwe, as'k nie chtinkt.

— En vânnn Skiedám naar Dè-è-èllefshaa-ve!... galmde zwaker na uit andere zaal.

Lemminga kon niets meer zeggen tegen lawaai in; maar òp lolde in 'm dierlust naar helsche pret, pret om te kwellen, pijn-pret, pret tegen 'n vrouw waarop ie kotsen kon.

— F'rwaèt verkoop je seep, seg?... as je je eige toch nooit waèscht? — drong ie onder stemdaling van koorgezang er weer tusschen.

— Te duur, meniértje... gott-zar-iewes....

— Seg ereis Saôr, — hitte Lemminga, — hei je nog de regels?... Seg op, daèn krij je 'n maffie!... en as je je rokkies optil en je laô je poesie sien, daèn krij je d'r twee!... saënsodeme daô bi je immers nie vies vaèn?... mô je nie uivlakke!... 'n maffie!...

— Ogg, meniértje! — brauw-kauwde Saar weeker, — gott-zar-iewes gezonth rate!... e ouwene frou as ikke... gott-zar-iewes-behoeje-veur-'t-kwááje... wat hêt iewes d'r'an.

— Leg niet te neuk-fémele, Saôr!... ik vraog je: hei je nog!... hei je nog de regels!... Saèn....

— Oggg meniértje... hoew....

— Pak uiht!... ouè laôzereshoer!... hei je nog bloed in je mieter!?... Seg Mie... dà's me 'n akkefietje!... dà mô jìj d'r maôr es uihthaôle!... se wil 't mijn nie vertelle!... ik vraôg d'r of se nog de regels heit!

Blond-mooie Mie stond slank voor d'r pitten, kuch-lacherig bekij-

kend joodsch vrouwtje. Dan weer met oogenhaast, vlug-heet, Hense, die toeschreeuwde Lemminga:

— Se hêt se nie meer!... d'r prut is toegenaôid!

— God-verdikke-wat'n swijn — lach-tandrijde, Mie, — d'r pru-hut is toe-hoe-gegroe-oeid!... ha-ha-ha!... ajakkes!... laa jelui 'r toch mit rust, 't wijf!

Hense piano-de haastig z'n doppen af; al 'n uur zat ie, door zang- en schreeuwrumoer afgeleid, op 'n nieuwen Bijbeltekst te broeien. Einde-lijk had ie 'r een te pakken, maar onder lawaai wou ie niets uitgalmen.

Lemminga, naast Mie geleund, grabbelde in z'n portemonnaie, schuw-haastig 'n halve stuiverstuk in verstelvlam schuivend. — Mummelend schuifelde voort bedelvrouwtje, met angstiger gekruip van trekken om oogen en mondhoeken, inslikkend woordgekauw, naar de lachers toe, blij dat ze nòg 'n vrouw zag, telkens versjokkend van dij op dij zwaar negotiemandje, treuzelend bij iederen werkman met zeep.

— We hebbe geen luise!... nie nodig!

— Zar-iewes-gezonth-brijwe, — deemoed-griende haar stem en beveriger gekruip van oogtrekken en mondhoeken kwam rammeien haar tanig gezicht, waarop, onder oogennat, nu uitzwartte behaarde wratten-walg.

Hein, al gewend aan dierlijke uitbarstingen van lol, opkomend soms nog onder de beste kameraden, verzette zich niet meer tegen vuile streken, wetend z'n onmacht. Heftige instinkten en wreede driften had ie zien werken in allen bijna, ingelepeld als 't ze was van potjongen af. Maar 't gezicht van 't bedelvrouwtje, weggeduwd en gestooten tusschen rij-knelling van slijpers en verstellers, toonloos woordkauwend bij 'n leegen waterhoek, maakte 'm ziek van meelij. Die kruiperige onderworpenheid om angst te bedekken kon ie niet langer zien. Woedend riep ie Lemmiga toe:

— Pest die vrouw toch niet langer, Lemminga!... geef'r wat of laat'r gaan.

— Ik pes nie!... saénsodemieter se staôt te rotte fr je ooge!... of god-sa-me-an puin hakke! — lachte ie, met z'n rug naar Hein toe, onderhands met vuurtang 't gloeiend gemaakte halve stuiverstuk op verstelbank schuivend.

— Tâ wijf, paèk an!... maôr kwiek, en donder op! — zei Lemminga droog.

Saartje, nu met scherpen lichtglans in betraande lodderoogen, greep gulzig naar 't geldstukje, dat blauw-dof, zacht venijnig lei te rooken. Maar in schreeuw-zwaai slingerde ze 't muntstukje uit haar hand, opschockend van krom gebogen steundij uit negotiemandje zeep, veters, spiegeltjes en pepermuntpijpen, die neêrvielen en wegrolen op grond onder molens en schijvenrek. Met heftigen pijnschreeuw en hand in mond-natte zabbeling, had ze gekrijscht, woest-smartelijk:

— Addenojêrekijne!!... wild stond ze stamp-huilend haar hand

te bezabbelen in speekselsloot van mond, dikker, uittranend oogen-vuil, vertuite onderlip, diep-gleuviger verwrongen in smart, onder vale verbleeking van koongrauw. — Lemminga schaterde dat ze zoo gulzig de gloei-duit had opgepakt. Maar ineens schokte huil-meelij in 'm, om z'n eigen laagheid, toen ie keek, lachstuipend nog van lol, op 't met hevige smartpijn doorschokte geel-grauwe gezicht van bedelvrouwtje, waarin uittraanden zwellender oogen, in smartelijk angstgekijk naar opgeschokte, weggerolde negotie, huil-zoek-starend overal heen, roerloos toch in lijfsmart. Zelf kroop ie nu vlug op z'n knieën, zich vouwend tusschen voeten, stangen en riemen, in krulling van lichaam overal doorheen wringend, grijpend rond in vuil en pruimplasjes. In wilden greep, alles schoonvegend langs z'n kiel, smeed ie elk stukje weer terug in d'r mandje. Verstompt, spraakloos zabbelde Saar nog door op 'r hand, telkens roet-vuile vingers bekijkend, waarop blaren getrokken waren, bollig-wit-week. Toen ie alles wat weggerold was ongeschonden nog bijeen had geraapt, gaf ie 'r stil-lachloos 'n gulden, en duwde 'r nijdig opzij, met 'n woede-vloek, woest omdat ie zich weer week had voelen worden, hij, kerel, die toch godverdomme wel 'n pretje mocht maken, vloek-woest tegen zichzelf dat ie zich betrapt had op lage wreedheid, toch Hein, die 'm aankeek, in starren trots negeerend.

Zang-falderáá's slingerden weer melankoliek in sleepgalm door werkzaal, tusschen snikkender dreun-zuig van machines. Zonbrand was afgezakt naar lagere verdiepingen; koelere luwte donkerde onder tuimelramen.

Bij 'n pit stond 'n magere potjongen soldeersel te gieten in lood-lepel, telkens, op 'n oud brok schijf, plaatjes in den bluschbak afstootend. Soms keek ie staar-angstig in 't helder kokende soldeervloesiel, als ie uit den bluschbak mislukte plaatjes over wou gieten met hoofd opzij, bang voor kokende spatstralen in gezicht. Heete loodstank dampte z'n hoekje uit.

Weer stond hoog op de brug 'n joodsch koopmannetje, met 'n klok en kandelabres, uitbronzend tusschen kleurvloei, onder z'n arm. Snibbig vroolijk stond z'n gezicht, vooruit al wetend wat ie te hooren zou krijgen. Voor Lemminga's molen bleef ie staan, buigend over de leuning van brughoogte, luchtig snel vertellend dat ie „nog èvietjes e prach-klok wou verlohte, vhijftig lootjes, vhijftie shente de man”, — wel wetend dat Lemminga de gulste van allen was.

— Dâ staot nie stil, saènsodemiéter!... waèt ê gelaôserstraôl de heele daèg!... krijg de koors en ga deur!... klopp nou ereis an bij 'n ander!... laô mijn mit rust!... — schreeuwde Lemminga van z'n molen terug.

— Mit ruhs?!... Uwes zal uwes ziel d'r nie mee verlieze! — lolde luchtig-schreeuwerig 't googem-klein koopmannetje, — vhijftie shente 'n loohtje!... die ze hêt, hêt e prach-klok mit twee prach-stuks kandelare... voor vhijftie shente!... die ze trek, hêt 't geluk!... nôh, voor vhijftie shente!...

— Hou maôr je rotsmoel! — krijschte Lemminga driftiger terug, — ik mòt d'r niks vaèn hebbe! — 'n groot bevèld leverbrok tusschen tanden uitscheurend, onder voorzichtige uitkwijling van z'n keesje op tangpunt, met andere hand happend in druip-azijnig augurkzuur.

Dòòr ging 't googemertje, of ie z'n kwaadheid niet merkte, ken-nend Lemminga's vloekdrift:

— Voor vhijftie shènte!... ê klok van zestig ghulde!... ik neem 'm, as ie velooht is, op slag therug teuge zes ghulde!... wie 'm trek...

— Hé Piet, haal water? — schorde 'n slijper tot 'n potjongen, die z'n handen vol had met vegen, — hier!... schoon water!

't Joodje, luchtig, vroolijkte voort:

— Wie 'm trèk die trèk 'm!

— Je moer op 'n hort!... luissege gladjaès!... leg nie te...

— Is 't dan nie wáár?!... wie 'm trèk die trèk 'm! — schreeuwde dòòr 't googemertje, kleintjes-luchtig naar beneden kijkend.

— Hei je de lootjes klaôr? — gromde Lemminga, half overwonnen.

— En wàt klaar!... as ù ze zeg as ze neme zalle!... wat ze threkke...

— Hou je smoel, vinerische pesstraôl, maôr laô maôr es sien waèt 't is f'r 'n rotboel!

't Googemertje was bij 't trapdoorloopje naar 'm toegegaan. Op de brug werd ie bijna omver gekieperd door loopjongens, die met waterbakken, in hosvaart plassen uitglibberend over grond, kwamen aanzetten. Naast Lemminga's molen klonk woede-geschor van 'n paar kerels, die geraakt waren door 'n paar koperen steeltjes van doppen.

— De pèst in se poote van wie 't vedaan komt!... maar ik seg jelui veruit: — schei d'r uht mi gooie!... want 'k laa krijt hale!...

Lemminga had z'n tangen weer omgelegd en was, nadat ie 't coupe-stel onder z'n arm, van alle kanten onderzocht had, molen voor molen aan 't lootjes opdringen gegaan vloekend iedereen die 'm afwees, tot ie eindelijk, moe en vervelend, vijftien die overschoten, voor zich hield. 't Googemertje, dat de grootste portie voor Lemminga gelaten had, was aan den overkant ook uitverkocht.

— De kankerkoors! — gilde de slijper weer, die 't eerst koperen steeltjes naar z'n kop en schijf voelde gooien, — ik lâo beskwie hâole!... wach maôr!... as 'k 'r maôr deurheen bin!... me werk!... gods-kristes ik sal jemie 't inepere!...

Handig wipte 't koopmannetje in z'n zijden petje nieuw troepje dicht-gevouwen lootjes, 't zelfde aantal nummers, waarvan ie op een met dikke letters „prijs,“ had geschreven. Lemminga mocht schudden en zelf de rij langs gaan. — Onder de lootjeskoopers was spanning, onder 't werk door; verhit op spekulatiedingen spitsten ze zich 'r al op, wie met vijftien cent de gelukkige zou zijn.

— Die hoek nie uit!... eers hier! — schreeuwde een die zag dat Lemminga aan den rechterkant begon.

— Krijg 'n rolling! — woedde Lemminga.

— Wuilie motte ook sien!

— Sie de pest in je harses!

Dol gelach en gekrijschte warvloeken van alle kanten, met opwin-
ding van werk dat afliep, verhit op kansje om coupe thuis te brengen
voor vijftien cent.

— Ieder die 'm hêt, mot trakteere! — zei suggestief, deftig toch,
Lemminga, bij handen die 't petje indiepten om lootjes, maar terug
moesten omdat ie schudden bleef, sar-langzaam.

— Hier beginne!... hier! — donderden 'n paar weer uit 'n
anderen hoek.

— Sâ-je 'n dooie Franschmaèn in je buik krije, — droog vloek-
braakte Lemminga, precies beginnend en verdergaand waar hij
wou. — Rood-lollig haalde de eerste 'n lootje uit de pet.

— Ach-tien!... 'n droll! — giftte ie, 't loodje met enkele stijve
cijfers wegproppend naar 'n buurman.

— Se hebbe weer 'n gooi-maônîe!... wacht es!... strak sâ-je 'n
lol beleve!

Lemminga schoof door, met 't googemertje achter 'm aan, dat
de klok met kandelabers moe-stevig onder z'n armen kneelde. —
Weer greep er een.

— Eeneveertig!... nies d'r op!... 'n droll! —

— Vreet 'm, schijthuis, — droog-kalmde Lemminga er op. — Weer
schoffelde ie verder, met 't googemertje vlak op z'n hielen, 't petje
als bedelzakje vooruit.

— Drie!... 'n niet!... Jêses me arreme cente!

— Komp 'r ôppan!... je mag tògg je suster fleppe!

Toen stapte Lemminga verder, voorbij twee die geen lootjes
genomen hadden.

— Waèt ê luisebosse!... hebbe d'r cente noodig fr haôrlië
néète!... géve sich arrem uith an jaèchtwaòter!

'n Versteller greep-grabbelde zonder er iets uit te halen.

— Seg!... vòel jij se!... hê je an je môer niet genog?... lèg
nie te oue-hoer-neuke!... grijp of 'k smeer'm!... Nee schijt-
baèkkes, gèèn drie tegelijk!... je krijgt tòch 'n drol! — lolde
Lemminga.

Langzaam spannend opende gulzige grijper 't lootje, met vuurrood
gezicht, maar Lemminga was doorgestapt. Achter 'm schreeuwde,
nu huil-giftig teleurgesteld, versteller die naar den prijs gegrab-
beld had:

— Ook nies!... daar sit niks in!... die rotsmous hêt ons bela-
serd!... me sente terug!

— 'n Vleeschboom in je niere, as d'r niks in sit! — schreeuwde
Lemminga zich omdraaiend terug, — la jij je maór suige deur je eige
sus hê? verdien ze toch d'r kossie mee....

Aan rechterzij was de prijs niet uitgekomen. Langs Kooste in den
hoek schoof ie, die niks genomen had.

— Hij koopt geen lootjes!... 'n fijhn perceel!... as ze maór

in de kut vaen Mie legge!... hê?... heilige kwiebes?... geilbroekie?!

Stil stond ie bij Hense en Mie, die druk doordopten.

— Mie! — lachte ie, met petje vooruit.

— Ja?...

— Je geutje.

— Stèrrrf! — lach-lokte ze, met 'n wilden grabbel in de pet, om goed te grijpen.

— Niks! — gilde Mie, rood van hartstocht.

Bij Hein kwam nu schuifelen 't petje; hij had drie lootjes genomen op aandringen van Lemminga, die er vijftien nam, maar 't laatst uitnemen wilde, zoo onverschillig was ie voor den afloop.

Heel nauw stapte 't googemertje achter 'm aan, met vroolijk mondhoek-lachje doorsarrend:

— Die 'm trek trek'm!

Hein liet Lemminga voor 'm grabbelen, drie stuks, maar achter-een bracht ie nieten uit.

— Jij bint gelukkig in de liefde, Hols! — spot-grinnikte Lemminga rauw.

Bleek-staar keek Hein voor zich uit. Lemminga schuifelde verder, niet wetend wat 'n zielspor ie Hein gegeven had.

Achter 'm sarde 't googemertje:

— Die 'm trek, trek'm!

Maar nu, van drie kanten tegelijk boften de niet-trekkers 'm tegen z'n rug en achterste.

— D'r sit'n drol in!... rotsmous!... je verneukt ons!

— Die'm trek, trek'm, — lach-sarde 't joodje door, met z'n handen trapvuil van beenen en rug afslaand. Plots rauwde 'n kreetseur:

— Prijs!... nummertje één!... me pisjer!

Kiehl de roosjesslijper had'm. Onverschillig smeed Lemminga de overgebleven lootjes mèt de pet op den grond, 't googemertje z'n duiten in de hand stoppend.

— Twee jode wete wat 'n bril kost! — verdachtmaakte één, woedend dat ie met twee nieten in z'n maag zat.

— Nô néé!... of 'k glijk heb! — lachte googemertje door, kwaadaardige uitvallen negeerend, — die'm trèk trèk'm!... mòt uitkomme, as twee maal twee vier!... of 't wil of nie!... hier hèt ù uwes prachklok, ... mazzele-brooge.

— Nou sâ je toch 'n dubbelt rondje géve, hê? — dreigde Lemminga, door meeschreeuwers ondersteund.

— Warragtegesgot!... maar nou niet!... strakkies!

— Mié-íe! — krijschte Kraaij.

— Wât nou?

— Je blonde prut!

— Stik!

— Kiehl vraagt wat je lust... hij trakteert.

— Nou nog 'n slag op de jodetrom!... bommelebom!... en an

't werk, — zong Lemminga, 'n klap op googemertjes gat gevend, gauw spring-zittend voor z'n molen, met sterk voornemen, zooals ie meer deed, in twee dagen geen woord te spreken.

Onrust golfde door de rijen. Werkers voelden in 't stuggere ruitlicht stopuur aanstijgen. Enkele potjongens moesten al, van vijf, zes kanten tegelijk geroepen, jenever en Cats halen; borrel vòòr eten. Om beurten drongen ze om Kiehl aan, die, in roes van bijna werkklaare lichtheid en wingeluk, goeiig toestemde.

— Voor ons tweeë anderhallef maatje... en voor haarlie drie anderhalfe! — lolden 'n paar van den overkant op de brug.

— Nee!!... kijke!... — uitrekende Kiehl, — dat maakt... kijke....

— Lul nie, klootsak!... reken as je je matte oprolt!

Langs 'm glipten weer anderen.

— Waij drie bier!... en veur sijn 'n maatje bonekamp!

— Nee!!... da kos me... kijke... jullie late d'r óók geen gras ower groeie!

— Seg, lèg nie te neuke, klootlul!... eeseleklokhuis!... veur vijftie sjent 'n klok van sesteg pop!... hê je me oòit!

— Alles ghoet en whèl, maar me vrou zal me...

— An me rréet!... en Mie mag-ge hallef flessie affekaats!

— Zall 'k doot zitte blijwe! — benauwde Kiehl terug, niet meer wetend wie ie 't eerst van z'n lijf zou houên.

— Mijn sâ-je toch nie vergete, hê kloot? — stemstormde Lemminga rauw midden in.

— Godverdòmme!... khrijge jullie allemaal wat 'k jullie wènsch! — benauwde Kiehl erger, in zweet van werkafgejaag, — neem jii oòk maar!... komp p'r òpphàn!... me frou zal me lief-hebbe!... of 'k temmich bin zal ze vrage!...

Van alle kanten werden potjongens weggestuurd; op lage bankjes stonden voor enkele bazen kommen water klaar, met ernaast zwaar-geur-rooie zeepbrokken.

Waggelend op de brug, was plots Jantje opgestrompeld, dwerg-mannetje van veertig jaar, met dreigend waterhoofd en karikaturig-verwongen kinderlijfje. Z'n platte pet schuurde nèt langs onderste richel bij leuningvuil. Eens per maand, op 'n vrijdag, kwam ie op fabriek, bij bepaalde luitjes die ie al jaren kende, wat bedelduiten halen. Altijd waren er verrassingen bij, kreeg ie wat extra's, als ze 'n paar liederlijke streken met 'm uitgehaald hadden. Monsterlijk uitgedijd stond z'n verdeukt globe-hoofd, bij slapen en front doortakt van fijn blauw geader, op smalle, weggezakte kinderschouêrtjes. Z'n lijfje stramde, vol diep gekreukel en vouwgeultjes, in zwart gekleed jasje, dat armelijk groende op schouêrs en rug, rood-bruinig van weerschijn. Zuigeling-laag bijna, stond ie op z'n ingezakte, naar buiten gekromde beentjes, met lang, naad-fijn klepbroekje, dat smal op schoenenplat slobberde, laag, waggelend, tenger, ingedrukt, dragend loodzwaren ernst-kop van man, vergroeid op smartelijk-lilli-

putterig kinderkarkasje. Z'n waterhoofd verzakte nekloos in schouërdiepte en z'n uitpuilende, scheeve oogen, waarin uitdrukking van leef-verdooldheid dwaalde, lodderden koeiig groot boven zwaren neus, die trillend vleugelwijd lucht ophijgde, als van 'n opgejaagd beest. In z'n gezicht knorden wijsnorsche trekken, marabout-stug. Armpjes hingen kortbreed langs z'n zij en reuzenoorlappen, ver van 't hoofd afgebogen, stonden als luistertrechters wijd-uitgehold recht-op, wèg-willend van z'n lichaam, als op-zich-zelf levende organen, die ie met ezellange beweeglijkheid, in spierlooze strakking van heel z'n gezicht, kon laten trillen, vleesch-beverig òp en neer gaan. Z'n kaal geknipt, witblond hoofd, logde als verkuilde gehaktbal, levend bekleurd met fijn adertjesgebeef van ooren langs voorhoofd, lichaamskarkasje van kindje bevrachtend.

'n Versteller die juist wateren ging, had 'm 't eerst in de gaten.

— Daar hei-je Jantje!... hé, hier!... help me 'n handje!... kom hier!... ik mot sijke!... Jésis, ik ken nie, de emmer is weer tut an de rand!

De pisemmer stond vol; maar gloeihaast was er bij laatste doppen; slijpers wilden niet verstellers eerst vier hoog laten afzakken.

— Sijk dânn maor hier tége de muur!... godverdomme, gain tijht!... laat de emmer leeggooie kerel!

— Hou je kut op mêkaar, schreeuwleelik!... ik doe 't temèt.

Klater-raak dampte z'n urine den hoek in op drabgrond in open zaal, zonder protest van afgezenuwde, in stikvuil verklevende werkers, doodòp van kijken, blij dat versteller niet afstapte naar beneden. — 'n Eindje van Lemminga, waar ze elkaar geraakt hadden met koperen steeltjes en papiervuil, was gooiworsteling losgebroken. De begooiden hadden 'n paar ons kleine biscuitjes laten halen en kwakten telkens uitgekauwde proppen tegen gezichten van eerste ruziestokers en smijters. 'n Groep was 't juist, waaronder den heelen middag hevig stille werkkooorts uitgehit had, maar nu bijna af, losbrak in overspannen zenuwlol, tegen elkaar inrazerijend.

Bij 't doorlooptrapje afstappend, kreeg dwerg-Jantje van drie, vier kanten tegelijk biscuitzuigsel tegen z'n oog en groote blanke konen gekwakt. Met breeën, knorrigen mondlach, greep ie plakvig kauwsel van z'n wang, luchtigjes brijklontjes van z'n hand wegsliertend tegen den grond. Vlak in den hoek achter Hein was ie aangeland. Kooste was weg en Mie stond op heete kolen, in koortsjacht laatste doppen af te jakkeren.

— Jantje! — lolde Hense, die 'm in de gaten kreeg, — vemiddag motte we je pikkie nog mete... ouê Goliaëth!... of je wil of nie!... gládjaès!... de maat van je pijp laèk motte we hebbe!... wat seg jij Beel!... as die door jou sleutel past, daèn... daèn heb 'k me weddeschap gewonne.

Jantje lachte in breed mondgegaap; knorriger plooiden stugge wijsheidsgroeven om marabout-neus-mond, in lichtelijke verbleeking van gezicht.

— Nou beste Goliaèth... fr de dag d'r mee... uit-je broekie, me jonge!

Krom schuifel-angstigten dwergbeentjes achteruit naar leege molenplaats van Kooste; er zat woeste schrik in z'n rooie oogen; niet om te laten zien z'n schaamdeel, doorstriemd van lolletjes als ie was, maar uit angst dat z'm pijn zouên doen, iets wreed met 'm voor hadden.

— Seg!... bi-je bang, lulleputter, of hei je n'm afgeschroefd? — dreigde Beel, — kom Hense... help es 't goliatje d'r uit hale.

Met hun tweeën waren ze op Jantje toegesprongen, die plots in wankel-angst naar Mie was gestrompeld. Maar Mie, niet omziend, woedend dat ze gehinderd zich voelde in 'r jachtende afmakerij, trapte 'm opzij, dol-kwaadaardig, tegen z'n hoofd. 't Dwergje, slijderend half langs den smeergrond, haakte zich vast in haar rokken, bang voor de twee knechten die in lach-lol op 'm aangedrongen stonden.

— Verdomme!... dat is me ook ê mooie!... 'k sit mî-me laatste doppe!... donder jelui die hoek toch uit! — gilte Mie en giftte met haar zwartselhanden tegen Jantjes waterhoofd, stomp duwend 'm weg van haar rokken, voeten en handen tegelijk. Beel en Hense, kennend Mie's drift, en 'n gemeen lolletje voelend aankomen, hadden zich naar 't dwergje toegebukt.

— Haôl je pikkie d'r effe uihht!... kos je g'n duihht!... we doene je g'n spier!... effe mete maor!... kom laserstraôl, wees niet soo koppig!

Maar Jantje voelde heviger benauwing voor pijn doen, geloofde ze niet. In wanhoopsruk knelde ie zich krampender aan rokken en voorschoot van Mie, met knel-giftige opgelopen vuistjes. Beel had 'm bij z'n polsen gepakt, maar giftig beet dwergje 'm in z'n handen, tot ie door zwaren mep op z'n snuit afliet. Hense greep naar z'n beentjes, die trampelden en hakten in vinnige zenuwdrift.

Help mee, Mie! — lolde Hense, — hij trek je je rokke va je kont!... d'r mee staô je naôkend!

Stik-woedend, vol giftwoorden, die 'r niet uitkonden tegelijk, rukte ze aan haar rokken, met elken trek zenuwkarkarsje van dwergje meeslijdend; maar knel-heviger klauwde en haakte ie vast, kram-hoekend z'n lijfje in driftangst. Beel en Hense, die lol hadden in z'n verweer, wetend toch dat ze overwinnen zouên, worstel-lolden slapjes tegen, 'm speel-losjes grijpend en optillend, waardoor meesjorde hóóg Mie's rokken-boel. Telkens lieten ze vrijer even wegtrampelden z'n beentjes, pakten 'm dan weer knellender bij pols en voeten, wipten 'm op, meesliertend al Mie's rokken, die in draai-kronkel kreukeldiep kniestrakten; in zwenking dan teruggaand en 'm weer opwippend hooger meetillend beenvijer onderspul van Mie, tot ze wit-plooi broek heupig, vreemd-gemeen in 'r broek kwam te staan. Mie, in vuurrooie gift dat 't dwergje haar zoo te pakken had, stond tegen 'n hoek gedrukt 'm af te stompen, of sloeg fel met haar vuurtang op z'n knuistjes, die gloei rood bloedden.

Maar kramp-zenuw-knellender haakte Jantje zich vast en telkens weer wipten de kerels 'm op, in gloei-opwinding voelend heviger zenuwstroom, doorspartelend z'n karkasje, dat terugkromp, knakte, trapte, kronkelde sterker dan ze dachten. Dan inééns richtten z'm op, al hooger, tegen Mie's rukken in, die in hoog gekuit, wijdheupiger, plooi-wit van strakke onderbroek, paard-dijg, glad-breed van gatlijnen, uit d'r rokken slankte, in plotsen omdraai, meeslijderend uit den hoek getrokken, onder gekrijsch, gilgelach, in wilde grabbel-stooten neerrukkend haar kleeren. Schatergelach en stemmen-gespot omgierde 't worstelgroepje. Van alle kanten holden aan kijkers, om Mie in d'r onderbroek en dwergje in z'n angst te zien. Hein was naar beneden gehold in drift, woedend op alles. Beel en Hense, die uitdraaiden, hadden nu, door porren en giftvloeken van Mie, die zag dat ze Jantje opzettelijk niet stevig genoeg aanpakten, knellender z'n polsen en beenen omsnoerd en 'm hoog weer opgevischt; maar juist dàn, als Mie zelf hard duwde tegen waterhoofd met twee handen, en onbeschermd d'r rokken statig de hoogte voelde ingaan.

— Laat jelui'm dan los!... fhuile flikkers! — gilde ze, in barstwoede dwerg heviger meppend met tang en doppen op z'n knuistjes, die, bloederig-gezwollen, als in krampverstijving verklauwden.

— Kèn nie, Mie!... ha, ha!... eers se fratje!... hou jij se beene!... help daèn!... ga d'r daèn op sitte, sal ik se fratje d'r uit hale!...

Weer'n ruk-òphaal, onverwacht, en hooger onderbroekte Mie nu uit àl haar rokken. Woedender, in wilde schaamte, gesloopt door onmacht, gilde ze in scheld-woede naar 't dwergje, dat kromp aan d'r voeten, met paars-rooien waterkop, spogschuimend, nauw tegen 'r opslijderde, hijg-gevangen door polsknelling van Beel en beengreep van Hense.

— Haal je stinkpik d'r dann uit!... se doene je ommirs niks, lamstraal!... laa me los!... ik smoor!

Toen woedend, gréép ze verduwde beentjes van dwerg-stakker, door Hense naar 'r toegedrongen, snel erop neerploffend, zich losscheurend heviger uit rokkenwrong, met 'r handen haar rommel in wanhoopsruk uit woeste angstklauwtjes trekkend. Eindelijk had ze zich uit één klauwtje losgescheurd, dat nu, beverig gezwollen, gegrepen werd door Beel. Heeter nijdigde ze tegen den dwerg, dien ze wel kon stuk hakken van venijn, omdat ie zich zoo-maar aan háár geklampt had.

— Hier lamstrale!... hale jullie nou maar se klos d'r uit en furt d'r mee! — stik-woedde ze, schud-dansend op Jantjes beenen, die stuip-trilden onder haar achterste.

Hense, nu met vrije handen, had Jantjes broek opengemaakt, maar plots zonk tegenstuipend lijfje van dwergje in, dat op was van worstelspanning en angst. Eén klauwtje dat nog in rokkengreep haakte, ontkrampte, liet beef-hakerig los, en juich-gillend, als blonde furie, met verwilderd losgerukt haar, gift-oogen en boezemgehijs,

trok Mie, beefwoedend nog van span-getrek aan 'r lijf den heelen strijd lang, voor 't eerst haar rokken los naar zich toe. Beel en Hense zagen, in zinzwijmel van dierpret verkleurd, dwergjes verslapping en terugschrompeling niet eens. Hense had Jantje buikbloot gemaakt en Beels tangsleutel gegrepen, metend door oog, schaamdeel van 't kereltje. Mie, in hysterisch geprikkeld, zat toe te kijken met kwijlenden lachmond, in giftigsten haat tegen 't mannetje dat haar zoo had tentoongesteld in onderbroek-naaktheid.

— Godverdomme, waët 'n paordelul nog foor soo 'n drrol!... se kop ken d'r nie door!... godmieterme, verlore!... krijg de siekte! — hitte Hense.

Giftiger wraakzucht gierde op in Mie; blonde haarbol was lossen uitgevlecht met nieuwe stoeiing in pracht van goudval; heel haar zinnelijk gezicht duivelde verhit in koppenvlam, gekrijsch, met al nijdiger woede tegen 't dwergje, dat haàr had tentoongesteld, háàr, en nou, met gesloten oogen, vreemd, uitgeput, herrie over zich heen liet duivelen, onverschillig verslapt, bleek, ingedrongen, als spokig lijkje.

— Verdomme!... sijn jullie kijrels? — duivelde Mie, met iets als gehinnik door haar lach-schokkende, hysterische stem, — maak se dat roetzwart!... hier, daar hei jelui swartsel!

— Mooi Mie!... mooi!... bravo Mie! — krijschlolde 't uit alle hoeken, — jij bint 'n maid!... 'n engel in bed!... jij mag me suihge!...

Achter molens, tusschen riemgewarrel in, werd gedrongen, over brugleuning heen geschreeuwd, gevloekt in razernij, verdoovend even sidder-zang van machines, onder dol gegier van potjongens, die uitstuipten hun lol. Met d'r tweeën, Hense en Beel, besmeerden ze met olievuil en roetsmeersel 't schaamdeel van dwerg-man, die nu, met armpjes los langs hoofd gestrengeld, roerloos zacht te hijgen lag op vuil-grond. Wilder gierde Mie, die gehurkt op dwergbeentjes zat, met vuurrood zwelhoofd, in blond haarval-gezwaai schud-dansend in volle lijfsvracht, aansporend de kerels in heftiger gilgesprek.

— Nou mot ie op de mole te kijk geset! — krijschte ze in wilder hartstocht-woede op 't dwergje, — ze motte 'm sien!... allemaal... se swarte klepel, en se swarte ballestel!

Maar plots ging stopbel... Schrik-kijk ging van groep tot groep. Wild stopte Hense Jantjes rommeltje in de broek, duwde Mie weg, die achter in den hoek tuimelde, haar-los, dwergje pogend weer op z'n beenen te zetten. Inéén zakte ie tegen de molenbank.

— Seg mieterstraal, motte we je vasthouë?... hei je g'n latte in je kont?

Maar Jantje die, blij toch dat z'm geen pijn hadden gedaan, wel staan wou, kon niet overeind blijven van de dooie suizing in z'n beentjes, door 't neerdrukkend geplet van Mie's lijfsvracht.

— Hellepe jullie me effe....

Hein was weer opgehold, de brug over, hoorde nu, door vreemd-stil machiengenzwigg, klaagstemmetje van Jantje. Wild holde ie den

hoek in, helpend 't mannetje, wiens kop nu aschgrauw stond, marabout-knorrig. Achter Hein stond Lemminga, die niet mee had gedaan. Naar hem en Mie schreeuwde Hols:

— Wat 'n verrekke vuillakke!... wat 'n diere bin jullie toch!... hoe kan 'n vrouw zoo beestachtig te keer gaan!... as ze tenminste niet 't grootste loeder is!... nee dié doet nog zooiets niet eens!... verdomd!... schuim bi jelui!... hoe wille zich kerels als Hense en Beel voor zooiets leene! schuim binne jullie!

Beel, uitvaagsel-kerel, met rauw, afstootelijk gezicht, vechtersbaas, die z'n beste argumenten altijd in z'n vuisten had zitten, wou opstuiwen; maar hij kende Heins herkulische spierkracht en vlugheid.

— Watte!... één-vaafdig!... sóo maar fèdiend mit wedde da se lul d'r nie deur ken!... één-vaafdig en 'n broodje mit kaos? — lolde ie, toch lach-nijdig op Hein dat ie 'r zich mee bemoeide, — godverdomme... 't sijne je sake nie!

Onder 't spreken had ie pappig speekselkeesje uit mond in z'n hand gespogen en zacht voorzichtig op de punt van 'n vuil-verhoeft vijfpondertje lood geschoven, afschurend met z'n hand vlak erlangs, nog vastklevend draderig pruimpjes-drab. Toen inzuigend borrelvocht, schreeuwde ie ruziemakerig, smak-lekker, proefslikkend, zuinig-lang, toch bangelijk onderdrukt 'n beetje:

— Een-vaafdig!... mô je nie uihvlakke, seg!... sa je nie tussche je duhme vloeie!... lus je me keesie, luisige kroegsocioâl?

Jeneverkom had ie weggeschoven in molenkast, en grabbelgaww, hartstochtelijk, met roetvingers omspat van diamantsplintertjes, schuurde ie z'n keesje weer van loodbrok, uitgeulend bruine sap-drab op hoopje, kwak-vlug in z'n mond 't opbergend, rustig-bultig lekker in kaak-hoek, met tong verschuivend waar 't warmpies gezeten had.

'n Rijtje knechten stonden zich in blaasgespuug te wasschen, met opgestroopte mouwen. In hoeken werden kielen uitgegooid, pantoffels ver weggeschopt in geschreeuw naar potjongens toe, die in vaart den rommel moesten wegbergen; doppen en werk naar brandkast bij machinist. En overal, onder opstapeling van melkblikjes op molens, rinkinkte rumoer tusschen wasch- en kleedgeploeter door. Met verdrietig gezicht kwam Kiehl opdringen.

— Wat zègg jemedáávan?... e klohk van vijftie shente... jawèll!... ze hebbe me zóó e boel gezope mit mekáár, dat 'k vhier en e kwhart ken betháále!... e khlok van vijftie shente!... nôh!... me vrou za me liefhebbe as 'k 'r verthèl!... nôh!... e khlok van vijftie shente!... mot 'k me daar vhier en e kwhart betháále!... Zeg Hols, ik heb 'r thòch over nagedach... ik bin je man!... je hèt intersiek glijk!... ik werrik nie op één Mei.

— Zoo!... is 't je duidelijk geworde? — zei Hein strak-weg, — dat 't toch je eige belang is.

— Juis!... zooas zuilie, Sels, Wikkers en-ne.... hoeheetie... e ... op de derde kamer zit ie ... é-éé... Reste!... en Lemminga... afhijn mit z'k thiene in de kathien staane ze te strijê, — zoo as

die me allemaal uitlegge, hoe jij 't zuilie hèt gezeg... ja, is 't goed voor allemaal.

— Nou — strakte Hein, nog norsch, — al had 't dāt niet alleen moete zijn, toch ben 'k blij dat je je tange neerlegt. Al zijn d'r maar tien op de heele fabriek,.... als hun koppe maar opegaan.... Bij die zijn nog wel die 't ook doen... nièt om hun kamerade, maar om meer vrije tijd.

— Dat is 't woord niet!... ik wil ook verandere!... daar-nie-vàn maar jáá, de rechte shoort voor me vrous! — teemde Kiehl week terug.

— Seg, wat hei je 'n haôst, Hols!... mô je naa de Vic!... fikke!... boe!... boe!... wat maôk je 'n beene!... hê, seg!...

II.

Hein holde de fabriek af, vreemd-geroerd nog door lichtklaren dag. Ruim-vrij op straat, haalde ie diep adem. Nog kon ie maar niet gewennen aan die dierlijke laagheden... Née telkens heftiger bruieste in 'm op, dat alleen door ontwikkeling van zoo'n bende, door aansluiting, 'n hooger gevoel van mensch-zijn kon opgewekt worden. En toch, nu ze zoo vlak bij was gelicht, de Meimaand, de eerste, het groote feest van de arbeiders, nu zou ie niet alleen zich verbitterd voelen, door wat 't schuim onder die proletariërs deed. Nee, vasthouën zou ie, vasthouën al wat er goeds in die andere borsten gloeide; nieuw leven moest geven. Nee, nu niet en nooit zou ie houën van die opgesmukte, valsche frazen; hij wou ook nu nog alleen doorlèven wat werkelijkheid was voor z'n ziel, wat vastgemoerd stond in levensgrond. Want alleen door 't bloedende léven, dwars door ellende, vertrapping en liefdedrang, onkenbaar en diep, was ie tot 't socialisme gekomen; in hem was die stem gaan klinken door 't leven, 't volle leven; door z'n eigen menschgroei.

[En nou, dieper dan uit alle boeken bij elkaar, had ie de aandoe-ningsschoonheid, de geweldigste, de machtigste van dat socialisme ondergaan; zat vast, lijf en ziel, aan dat nieuwe evangelie, waarvoor ie gesmoord had de knaagstem van eigen smart. En nou, nou liep ie naar huis in jong licht, en blijheid schokte weer in 'm op dat ie zoo rustig goddelijk kon blijven denken aan z'n Eva, z'n jonge, heerlijke liefde, en niet in 'm onder waren gegaan z'n proletarische hartstochten, z'n lust tot studie van levensfeiten, nu ie alles door eigen zien had meegemaakt. Ja, zacht zou 't weer in 'm juichen gaan, nu nieuw leven van lentegeluk op 'm afkwam, nu dat geur-rijke 'm omzoende en omspartelde met herinneringsgeluk en z'n, in 't stil-heiligste-van-z'n-gedachte, altijd in zich hebben van haar; lentegeluk dat omstrooien ging de massa waar ie bij hoorde, die kruipende, snikkende, worstelende massa, die massa van vloek en dierlijkheid, die massa van slaafhartstochten, wegvallend in levensschemer.]

Alles voelde ie gaan gloeien en juichen, door den Mei die wegdreef donker winter-dreigweer, den Mei die nu ging omtooveren de donkere aarde, de dreig-duistere levens, die ging sieren en kleuren, begeuren en omstrooien met lichtgloed al wei-geleef en groenend fluweel.

Nee, alles, alles zag ie, voelde ie, hijgde, weende, lachte weer in 'm. En zijn Eva, die in 'm luisterde en lachte en zong en schreide soms, zijn Eva, wist ie, doortastte z'n geluk... Zou zij voelen wat 'r zoo diep in 'm snikte, nu iedere Mei kwam zeggen, luider, luider, wat hij brengen wou aan geluk, aan leef-heerlijke rust en genot, aan zijn klasse?... Ja, zij hoorde hem, zij wist, doordrong dat 't in 'm was geen los samenvallen van enkel natuurjubelen met zon en kleur, maar ook zon en kleur en vuur en gloed voor die arbeids-zwoegers!... Och, kon ie alles zeggen wat er nu in 'm brandde!... maar zij, zij hoorde 'm, z'n heerlijke bruid, z'n jonge liefde.

In den Mei klonk 't opstandingslied van de heele natuur, klonk en ruischte er lentezang vol zwellenden jubel, in klaren atmosfeer doordrenkt van jeugd-geur; ging sidderstroom van herleven door âl dingen; sloeg kleur en licht uit de donkere aarde, en alles brak door, schoot uit, ging in statigen groei opwaarts naar wijê luchten in hemelblauw, zoo diep, zoo wijd en zalig. Alles stortte zich uit in groei-jubel om wat vermoord en dood had gestaan op veld-sombering, onder gesloten dreighemel, loodzwaar. En nu ging openjubelen heel de sombering van volkstoeten, verdrongen wijd alom in lichte ruimte en blauwe heerlijkheid. Dat opstandingslied zong voor hem, juichend of zoet, preludeerde in de luchten, in de takken, en op kwam dan, vòor 'm staan, wat nu zou gebeuren; op rij'den voor 'm die manneborsten, die vrouwen en kinderen, âl wat zwoegde en smartte 'n heel jaar door, in fabrieken, in mijnen, in krotten; âl wat slaafde in âl vormen van knechtschap; die âllen dreigden op in rijen, en voor die allen zong nu dat opstandingslied. En dóór die wilde jubeluitstorting en opklanking van hoogste, heiligste geestdrift, zuchtte en snikte in zachtere melodieën, klagelijk, pijnlijk, diep smartelijk, dat er naast geestdrift smart was, diepe, onzeglijke smart, ellende, waarvoor gevochten moest worden. Maar één Mei moest gaan over de hoofden der zwoegers als 'n vizioen van stralende lichtheid en jubel; één Mei moest die verdonkerde wereld van slaven belichten in één zonnegloed van levenskracht, als brandde om hen schijnsel van goddelijkheid; één Mei riep in 'm op die rijen in grootschen jubel; rijen die wisten niets te zullen winnen dadelijk met hun worstelen; maar hun kroost, geslachten na hen, na hen, die hun jubel nog zouên hooren, hun levensstem, als zijzêlf al lang weggesloofd waren van de aarde; één Mei zou worden hun levensjubeling, grootsche uitstorting van strijdliefde en mensche-liefde. Toch hoorde ie lachen, maar hij zou ze sar-koel laten lachen die andere mensen, die lachten om hun domheid, opgewondenheid, dweepzucht en ideaal gespeel; hij zou ze laten lachen,

uitstuipten hun spot en venijn, meelij of goeiige neerkijking op uiterlijk vreugdegeleef van die stakkers. Want zij weten niet, beseffen niet, hoe heilig die dag hem is, heilig, heilig; met 'n luister omstraald van grootsch-innig natuurgebeur. O! als hij hooren bleef dat spotten, wat zou 't in hem schreien van geluk dat ie zooveel kon opvoeren later, tot meevoelen en doordringen. Al gespreek, al samenkomst en opgezwiep, gestriem en gekletter van woorden over dien heiligen dag waren nog maar zwakke verklanking van dien stillen, diepen, oneindigen jubel, die er leefde en zonnevuurde in hun oogen, in hun binnenste, hun kijken, elkaar beademen, beleven; in den schok van ontmoeting op dien dag; in de stille maar ingriffende herkenning van oogen, handen, zielen die gingen één weg in verbroedering van 'n klasse; die dan woordloos, spraakloos leefde, gloeide van geluk, of soms weer luisterde, juichte naar woorden die hun jubel besproeiden in dauwparelen van nieuw leefgeluk. Want zoo voor één dag, midden in dat heilige feestgevier, viel weg somberte van droef-eigen bestaan, van haat tegen uitzuigers en neertrappers van hun leefdrang; viel weg woede tegen schuim dat zich opdrong uit hun klasse, verdierlijkt door lage vergroeiing en wrok, vertakking van 'n leven dat weggemaaid in z'n ziekte-uitwas beter moet, beter zal worden, door eigen hooger voorbeeld, door betere omgeving, inniger en gelukkiger door beter bestaansmiddelen.

O! één Mei zou gaan niet alleen door hem, maar door alle rijen van 't zich kennend wereldproletariaat, als 'n stroom van ontzettende vreugde, van frissche, jong geboren levenshoop; koesterend ideaal, dat in zon-kleur warmde, vol magischen gloed, hun strijd, hun worsteling om geluk. Nou juist voelde ie weer dat ze elkaar zouden zien, begrijpen, doordringen, doorleven zonder woorden al, alleen in terugkaatsend oogenlicht dat sprak, door gezichten die juichten. O! dat gebaar, dat grootsche, geweldige opmarcheeren van 't Volk, die macht, die ontzaglijke massa, òprijend uit 't donker in 't volle, joelende schitterlicht van de lente, die dreunstap van allen, met dat hevige rhytme doordreunend de aarde, dat was te hòren, te zien, te voelen; dat was geen hersenschim, geen brandend spel van verbeelding, geen opgloeijing van toevallige geestdrift, maar staag, elk nieuw jaar sterker stroomend gebeur van echt zwellend leven onder zijn klasse, die al grooter en ideaal-rijker levens uit de vijandige tot zich trok, in betoovering gelokt door 't licht van hun ideaal.

Ieder, alles zou doorvoelen, die geleefd had als hij, dat heilige kloppen van de vreugdepols van zoo'n proletarische massa; ieder kon hooren dien rhytme-dreun van hun stap, die hevige maat, die kadans van hun jubel; ieder kon ze ontroerd zien luisteren naar stem-zielen die midden op 'n wei in 't volle zonnelicht van den dag daar zouën gaan vertellen van hun strijd, hun feest.

Nee! dat wàs geen louter begoocheling, geen opwinding; dat was meer dan opgedrongen sympathie. Want zoo hoog als ging

de galm-golf van hun opstandingslied, zoo hoog stond hun ideaal van Recht, dat ook was een voor schoonheid, voor reinst-hoog menschelijk leven.

De diepte, 't vuur, de geest en uitlaaiende kracht van dien strijd was saamgeweven met den jubeldag van Mei, die maand van wondre ontwaking, van leven, hun strijd symbolizeerend, onbewust, van uit 't donkere, grauwig-grimmige winterleven naar licht, àl licht, ruimte, zonnekoestering en goud-blauw van lucht en aarde. Nou jubelde 't in z'n ziel dat die massa ging eischen meer licht, meer genot, hooger, rijker, ruimer leven, vooral gezond, grootsch levens-genot voor lichaam en ziel.

En de groote strijders in dat leger van proletariërs, hij voelde dat ze zullen schateren, fel, om stemmen die schreeuwen van afgronden graven tusschen hen en dat leven; dat ze zullen schateren om allen die ze af willen houën van dien strijd; menschen die hun met kritiek, met glimlach, met spot, laster, jaloezie vervolgen, verkleinen, vernietigen willen. Want ééns zouën opstaan uit hun midden de grootste werkers met ziel en geest, en aan alle kanten zich moeten uitspreken. En al zal geniepig venijn van in strijdgewoel omvergetrapte stumpers, nietelingen en jaloerschen afgronden willen graven tusschen hen en dat volk waarmee en waarvoor ze leven, schijn-afgronden van verschil in geestgroei; diep voelde ie dat bóven alles toch de ziel zal te herkennen zijn, voor elkaar, de stem van dat leven, die waar, grootsch, zuiver zal blijven klinken tegen valsch geroep, stemmengekrijsch van leugen, laster en nijd in. Want àl personengeworstel raakt onder den voet van 't almachtige wereld-proletariaat, op zijn weg naar sociaal-demokratie; 'n reuzegroep die 't eerst 't opstandingslied van nieuw leven liet hooren, omdat ze aan alle kanten door dat leven gekroond werd: met haar verbeeldingen, gevoel en levensconceptie aan den kant van 't hoogst ideale, met haar kennis en wetenschap aan dien van de zuiverste en rijpste werkelijkheid.

Zoo klonk nu voor hèn 't preludium van 't Opstandingslied der proletariërs, bezingend die alles doordringende, 't heele leven inslurpende macht van 't socialistische ideaal, de grootsche toekomst-religie van Nieuw Leven.

En al voelde ie klaar dat nu nog, zelfs onder hèn, veel geluk begrensd werd door individueele lotgevallen, in die toekomst zal de hoogste gemeenschapsliefde 'n groot deel van persoonssmart vernietigen, zal zij ook doordringen en vervormen ikzucht, die nù nog vastzit aan liefde; zal de menschheid opgaan in àl grootscher gang van leven.

EINDE.